

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı

Almanya’da İslam ve Müslümanlar
“Bavyera Örneği”

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin BOZKUŞ

Sivas
Mart 2012

Almanya’da İslam ve Müslümanlar
“Bavyera Örneği”

Bölent KELEŞ

Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

Sivas

Mart 2012

KABUL VE ONAY

Bülent KELEŞ'in Hazırlamış olduğu “Almanya’da İslam ve Müslümanlar (Bavyera Örneği)” başlıklı bu çalışma 29/03/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, “Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı”nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin BOZKUŞ (Başkan - Danışman)

Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR

Doç. Dr. Mehmet BAKTİR (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. / /

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

KELEŞ, Bülent, Almanya’da İslam ve Müslümanlar “Bavyera Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2012.

Almanya’da İslam ve Müslümanlar “Bavyera Örneği” isimli Yüksek Lisans tezim üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Avrupa’nın tarihsel gelişimini ana hatlarına girmeden yüzeysel olarak anlattıktan sonra, Avrupalılar’ın İslâmîyet’le tanışmalarını ve Müslümanların günümüzde Avrupa ülkelerindeki durumunu ele aldım. Endülüs’te neredeyse 800 yıl süren İslam hâkimiyeti hakkında bilgi verdikten sonra, Sicilya’da yaklaşık 250 yıllık İslam hâkimiyetinin tarihsel gelişimi hakkında bilgiler verdim. Birinci bölümün sonunda ise Güneydoğu Avrupa’da bulunan Arnavutluk ve Bosna-Hersek devletlerinin tanıtımını yaparak, İslam’ın bu ülkelerdeki gelişimini değerlendirdim.

Tezimin ikinci bölümünün başında Almanya’nın tarihi ve coğrafi özellikleri hakkında bilgi verdikten sonra, Almanların İslam ve Müslümanlar’la ilk temaslarını, bu temasların tarihsel gelişimini ve Alman toplumuna etkilerini anlattım. Başlangıçtan günümüze Alman-İslam ilişkilerini değerlendirdiğim tezimin bu bölümünde, Almanya’da yaşayan Müslümanların ve onlar tarafından kurulmuş İslâmî organizasyonların tarihsel gelişim ve tanıtımını yaptım.

Tezimin üçüncü ve son bölümüne ise, Bavyera Eyaletinin Tarihsel gelişimi ve Coğrafi özelliklerine dair bilgiler vererek başladım. Bavyera Eyaletinin İslam’la tanışmasını da incelediğim tezimin bu son bölümünde, Bavyera’da faaliyet gösteren İslâmî organizasyonların tanıtımını ve DİTİB’e bağlı cami derneklerinde din görevlisi olarak hizmet veren İmamlardan almış olduğum bilgileri değerlendirdim. Son olarak ta 2010-2011 eğitim-öğretim sezonunun ilk yarısında stajyer öğretmen olarak katıldığım ve Bavyera Eyaletinde pilot proje olarak uygulanmakta olan İslam Din Dersleri hakkında bilgiler verdim.

Anahtar Sözcükler:

Almanya, İslam, Müslümanlar, Bavyera, Avrupa, İslâmî Organizasyonlar, Cami Dernekleri.

ABSTRACT

KELEŞ, Bülent, “Islam and the Muslims in Germany – The Example of Bavaria”, Master Thesis, Sivas, 2012

My master thesis, entitled “Islam and the Muslims in Germany – The Example of Bavaria”, is consisting of three sections. In the first section, I describe the Europeans’ first contact with Islam and the situation of Muslims in contemporary European countries – without analyzing the main features of the historic development of Europe, only giving superficial information. After providing information about the almost 800 years long lasting domination of Islam in Endülüs, I give information about the historic development of the almost 250 years long lasting domination of Islam in Sicily. In the end of the first section, I introduce Albania and Bosnia and Herzegovina, which are located in Southeast Europe, and after that I analyze the development of Islam in these countries.

In the beginning of the second part of my thesis, I give information about Germany’s historic and geographic features, then I describe the Germans’ first contact with Islam and with Muslims, the historic development of this interaction and its influence to the German society. In this part of my thesis, in that I analyze the German-Islamic relations from the beginning to our days, I introduce the Muslims living in Germany and the Islamic organizations they founded, providing their historic development.

In the third and last part of my thesis, I begin with providing the historic development and geographic features of Bavaria. In this last section I also analyze the Bavarian state’s first contact with Islam, and furthermore, I introduce the Islamic organizations, which are active in Bavaria. Moreover, I evaluate information gathered from the imams of mosque-associations that are bound up with DITIB. Last, but not least, I provide information about the Islamic religious education, being a pilot project in Bavaria, and in that I interned as a teacher in the first half of the 2010-2011 school year.

Key Words: Germany, Islam, Muslims, Bavaria, Europe, Islamic Organizations, Mosque-Associations

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	ix
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1
A. METODOLOJİK BİLGİLER	3
1. Tezin Amacı	3
2. Tezde Kullanılan Materyal ve Metod.....	4
3. Tezin Kapsamı.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM AVRUPA

A. AVRUPA	6
1. Avrupa'nın Tanımı	6
2. Avrupa'nın Coğrafi Durumu	7
3. Avrupa Tarihi	7
B. AVRUPA'NIN İSLÂMÎYET'LE TANIŞMASI.....	10
C. İŞ GÖÇÜ VE İSLAMIN AVRUPA'DAKİ KONUMU	18
D. AVRUPA'DA OLUMSUZ İSLAM İMAJINDAN MEDYANIN ETKİSİ.....	28
E. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE İSLAM	30
1. Avusturya	30

2. Belçika.....	31
3. Danimarka	33
4. Fransa	34
5. Hollanda	35
6. İngiltere	36
7. İsveç	37
8. İtalya.....	38
9. Yunanistan.....	39
F. AVRUPA’DA KURULAN İSLAM DEVLETLERİ	40
1. Endülüs.....	40
2. Sicilya.....	47
G. AVRUPA’DAKİ MEVCUT İSLAM DEVLETLERİ	50
1. Arnavutluk.....	50
a. Arnavutluk Tarihi	51
b. Arnavutluk’ta İslâmîyet.....	54
2. Bosna-Hersek	55
a. Bosna-Hersek Tarihi.....	57
b. Bosna-Hersek’te İslâmîyet	61

İKİNCİ BÖLÜM ALMANYA

A. ALMANYA	63
1. Almanya Tarihi	63

B. ALMANLAR'IN İSLAM'LA İLK TEMASLARI	71
1. Haçlı Seferleri'nde Almanlar	76
2. Almanlar Üzerindeki Türk Etkisi	80
3. Martin Luther ve İslam.....	83
4. Alman Topraklarında Esir Müslümanlar.....	85
5. İlk İslam Araştırmaları	87
6. Osmanlı Devleti ile Resmî İlişkilerin Başlaması	87
7. Alman Topraklarında İlk İslam Mülkiyeti	88
8. Osmanlı Devleti ile Artan Askeri İlişkiler	90
9. İslam Dinini Seçen Almanlar	91
10. Birinci Dünya Savaşı Öncesi İyi İlişkiler.....	91
11. Wünsdorfer Camii	93
12. Berlin İslam Cemiyeti	94
13. Ahmediyya Camii	94
14. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman-Müslüman İlişkisi	96
15. İş göçü Antlaşmasına Kadar Olan Süreçte Almanya'da İslam	99
C. ALMANYA'YA MÜSLÜMAN İŞ GÖÇÜ	101
1. İş göçü ile Gelen Müslümanlar'ın Durumu.....	104
2. İslâmî Cemiyetlerin Kuruluş Süreci	106
3. Müslümanlar'ın Almanya'ya Yerleşim Süreci	112
4. Almanya'da İslam Algısının Şekillenmesi.....	117

5. Almanya’da Yaşayan Müslümanlar’ın Mevcut Durumu	120
D. İSLAM ALMANYA’YA AİT MİDİR	129
E. ALMANYA’DA İSLAM DİN EĞİTİMİ	131
1. Camilerde Din Eğitimi	131
2. Camilerde Çocuk ve Gençlere Yönelik Din Eğitimi.....	133
3. Okullarda İslam Din Dersi	134
F. ALMANYA’DA İSLÂMÎ KİMLİK TEMELİNDE ORTAYA ÇIKAN	
ÖRGÜTLENMELER.....	137
1. Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği (DİTİB)	138
2. İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG)	143
3. İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ)	147
4. Almanya Demokratik Türk Ülkücü Dernekleri Federasyon(ADÜTDF)	151
5. Avrupa Türk-İslam Birliği (ATİB)	153
6. Avrupa Türk Kültür Dernekleri Birliği (ATB)	155
7. Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF).....	157
8. Cem Almanya Alevi Federasyonu (Cem AAF)	161
9. Almanya’daki Faslılar Merkez Konseyi (ZMaD)	162
10. Almanya’daki Boşnakların İslam Birliği (IGBD e.V.)	165
11. Almanya Arnavut İslam Merkezleri Birliği (UIAZD)	167
12. Hamburg İslam Merkezi (IZH)	169
13. İslam Cemaatleri ve Cemiyetleri Birliği (ICCB)	171

14. Nurculuk Hareketi	173
15. Gülen Hareketi	174
16. Tasavvufi Örgütlenmeler.....	176
17. Ahmediyya Cemaati	177
18. Almanya İslam Konseyi (IRD)	180
19. Almanya Müslümanlar Merkez Konseyi(ZMD).....	183
20. Almanya Müslümanları Koordine Kurulu (KRM).....	186
21. Alman İslam Konferansı (DIK).....	187

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BAVYERA EYALETİ

A. BAVYERA EYALETİ.....	190
1. Coğrafi Konumu.....	190
2. Bavyera Eyaleti'nin Bölgeleri	191
3. Bavyera Eyaleti'nin Sakinleri	191
4. Bavyera Eyaleti'nin Tarihi	192
a. Bavyera Dukalığı.....	193
b. Seçmen Prenslik Bölgesi Bavyera (elektora) 1623-1806.....	194
c. Bavyera Krallığı 1806-1918	195
d. Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra	195
e. Nasyonal Sosyalizm İdaresi Altında Bavyera	196
f. Bavyera'nın Yeniden İnşası.....	196
g. Bavyera'da Dini İnançlar	197

B. BAVYERALILAR’IN İSLAM VE MÜSLÜMANLAR’LA İLK TEMASLARI	198
C. BAVYERA’DA MÜSLÜMANLAR’IN DURUMU VE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	202
D. BAVYERA EYALETİ’NDEKİ İSLÂMÎ ÖRGÜTLENMELER	203
1. Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği (DİTİB)	204
2. İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ)	205
3. İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG)	206
4. Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF)	206
5. Ahmediyya Cemaati	207
6. Münih Freimann Camii	207
7. Penzberg İslam Toplumu (IGP)	208
E. BAVYERA’DA MÜSLÜMANLAR’IN DURUMU	209
1. Cami Cemaatinin Nüfus Yapısı.....	210
2. Cami Cemaatinin Eğitim Düzeyi	210
3. Cami Cemaatinin Cinsiyet Dağılımı	211
4. Cami Faaliyetlerine Katılım Durumu.....	212
5. Cami Cemaatinin Irksal ve Mezhepsel Dağılımı	212
6. Cami Cemaatinin Din Algısında Kuşaklar Arası Farklılıklar	213
F. BAVYERA EYALETİ’NDEKİ OKULLARDA İSLAM DİN DERSİ EĞİTİMİ	217
SONUÇ	223
KAYNAKÇA.....	232

KISALTMALAR

AABF	:Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu
ADÜTDF	:Almanya Demokratik Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu
AKM	:Alevi Kültür Merkezleri
a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m	:Adı Geçen Makale
a.g.md.	:Adı Geçen Madde
a.g.t.	:Adı Geçen Tez
AMGT	:Avrupa Milli Görüş Teşkilatları
ATB	:Avrupa Türk Kültür Dernekleri Birliği
ATİB	:Avrupa Türk-İslam Birliği
AÜDTCFD	:Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜİFD	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	:ibni/bin
BAMF	:Bundesamt für Migration und Flüchtlinge
BBP	:Büyük Birlik Partisi
bkz.	:bakınız
BRD	:Bundesrepublik Deutschland
c.	:Cilt
CSU	:Christlich Soziale Union
çev.	:Çeviren
DDR	:Deutsche Demokratische Republik,
DIK	:Deutsche Islam Konferenz
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
DİTİB	:Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği
DM	:Deutsche Mark
DP	:Demokrat Parti
e.V.	:eingetragener Verein (tescilli dernek)
FÜSBD	:Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
HABKG	:Hamburg Alevi-Bektaşî Kültür Grubu

H.	:Hazreti
ICCB	:İslam Cemaatleri ve Cemiyetleri Birliği
IGBD e.V.	:Islamische Gemeinschaft der Bosniaken in Deutschland e.V.
IGMG	:Islamische Gemeinschaft Milli Görüş
IGP	:Islamische Gemeinde Penzberg e.V.
IKM	:İslam Kùltür Merkezi
IRD	:Islamrat für die Bundesrepublik Deutschland
IZH	:Islamisches Zentrum Hamburg e.V.
IZIR	:Interdisziplinären Zentrums für Islamische Religionslehre
IRE	:Islamische Religionsgemeinschaft Erlangen e.V.
KRM	:Koordinationsrat der Muslime in Deutschland
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra
MÇP	:Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	:Milli Selamet Partisi
NATO	:North Atlantic Treaty Organization
Prof.	:Profesör
s.	:Sayfa
sa.	:Sayı
SPD	:Sozialdemokratische Partei Deutschlands
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
TGD	:Almanya Türk Toplumu
UIAZD	:Union der Islamisch Albanischen Zentren in Deutschland
vb.	:ve benzeri
vs.	:ve saire
VIGB	:Vereinigung Islamischer Gemeinden der Bosniaken in Deutschland
e.V.	
VIKZ	:Verband der Islamischen Kulturzentren e.V.
ZMaD	:Der Zentralrat der Marokkaner in Deutschland
ZMD	:Zentralrat der Muslime in Deutschland e.V.

ÖNSÖZ

Günümüzde Avrupa genelinde çoğunluğu Fransa, Almanya ve İngiltere’de olmak üzere 20 milyon civarında Müslümanın yaşadığı tahmin edilmektedir. Avrupa’da yaşayan bu Müslümanlar üç kimliği bir arada temsil etmektedirler. Bunlar; kendileri, mensup oldukları milliyetleri ve İslam’dır. Avrupalı Müslümanların bir kısmı bu temsil sorumluluğunu üzerinde taşıırken, ne yazık ki büyük bir çoğunluğu bu temsil anlayışından uzak yaşamaktadır. Bu durum Avrupalılar’ın İslam ve Müslümanlara bakışında önemli bir rol oynamaktadır. Dini hassasiyetlere önem vermeyen Müslümanlar, Avrupalı değerlere sahip kimseler olarak kabul görürken, İslam’ın emir ve yasaklarına uymaya gayret eden Müslümanlar ise gericilikle suçlanıp, Avrupalı değerlere zarar vermekle itham edilmektedirler. 11 Eylül 2001’de Amerika’da İkiz kulelere karşı gerçekleştirilen saldırılar, Avrupa’da yaşayan Müslümanları bu bağlamda yakından etkilemiş, Müslüman olduğunu söyleyen herkes potansiyel suçlu addedilmiştir. Sürecin Müslümanlar tarafından doğru yönetilemediği muhakkaktır. Ancak unutulmayacak bir gerçek vardır ki o da; Avrupalılar’ın İslam’a ve Müslümanlara başlangıçtan beri ön yargılı oluşlarıdır. Batı, Müslümanları saldırganlıkla suçlarken, kontrollü bir şekilde onları kendine karşı yönlendirmekte ve âdeta saldırmaya teşvik etmektedir.

İslam ve Müslümanlar’la ilk ciddî temaslarını Osmanlı Devleti’nin Avrupa’ya doğru ilerlediği dönemlerde yaşayan Almanlar, bir örneğini Martin Luther’de göreceğimiz gibi İslam’ı, Türklerin dini olarak algılamışlardır. Türklerin Alman topraklarını istila edeceğinden korkan Almanlar, karşı mücadele geliştirebilmek için adına ‘Türk Vergisi’ dedikleri bir vergiyi, Osmanlı Devletine karşı yapılacak savaşları finanse etmek üzere yürürlüğe koymuşlardır. Osmanlı Devleti’nin Viyana önlerinden geri çekilmeye başlaması ve Avrupalı devletlerin kendi içinde savaşmaları, Almanları Osmanlı Devleti’ne yakınlaştırmıştır. Karşılıklı elçi gönderimiyle başlayan iyi ilişkiler, askeri birliklerin eğitimi için Alman subayların Osmanlı ordusunda görev almalarıyla ilerlemiş, Birinci Dünya Savaşı’na her iki devletin müttefik olarak girmesine yol açmıştır. Tarihte gerçekleşmiş olan bu iyi ilişkiler, Almanları İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan işgücü ihtiyacında

Türkiye'ye yönlendirmiş ve 1961'de imzalanan antlaşmayla birlikte yüzbinlerce Türk işçisi bu ülkeye akın etmiştir.

Ben, Almanya'da İslam ve Müslümanlar 'Bavyera Örneği' ismini taşıyan bu yüksek lisans tezimde, imkânlarım ölçüsünde ve tarihi olayların ışığında, Avrupa ve Almanya'nın İslam ve Müslümanlar'la tanışma sürecini incelemeye çalıştım. Bir giriş ve üç ana bölümden oluşan tezimin ilk bölümüne Avrupa tarihiyle ilgili genel bilgiler vererek başladım. Avrupa'nın İslam'la tanışmasına dair yaşanan tarihsel süreç hakkında genel bilgiler verdikten sonra, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerine gerçekleşen Müslüman iş göçünü ve göç sonucunda bu ülkelerde oluşan Müslümanlarla ilgili durumu değerlendirdim. Avrupalılar'ın İslam algısını inceleyerek, bu algıya etki eden faktörler hakkında bilgiler verdim. Son olarak Avrupa'da kurulmuş Endülüs ve Sicilya gibi İslam devletlerinin yanı sıra, Arnavutluk ve Bosna-Hersek tarihini ve bu ülkelerde İslam'ın gelişimini inceledim.

Tezimin ikinci bölümüne Almanya tarihine yönelik genel bilgiler vererek başladım. Almanların Müslümanlar'la kurmuş oldukları ilk diplomatik temaslardan Haçlı Seferlerine, ilk ticari ilişkilerden Osmanlı Devleti'nin etkisine kadar, Alman-Müslüman ilişkilerini değerlendirdim. Almanlar, İslam ve Müslümanlar adına kimle ve neyle temas kurmuşlarsa bunlarla ilgili bilgilere tezimde yer vermeye çalıştım. 1961'den günümüze Almanya'daki Müslümanlar'ın durumunu değerlendirdiğim tezimin bu bölümüne, bu ülkede kurulmuş olan İslâmî organizasyonların tanıtımını yaparak son verdim.

Tezimin üçüncü bölümünü Bavyera Eyaleti'ne ve bu eyaletin İslam ve Müslümanlar'la olan ilişkisine ayırdım. Ayrıca bu bölümde, Bavyera Eyaleti'nde faaliyet gösteren DİTİB'e bağlı Cami Dernekleri'ni tercih eden Müslümanların, ırksal ve mezhepsel dağılımı, eğitim durumu, nüfus yapısı, din algısında kuşaklar arası farklılıklar vb. durumları hakkında bilgiler verdim. Tezimin üçüncü ve son bölümünü, Bavyera Eyaleti'ndeki okullarda okutulmakta olan İslam derslerini değerlendirerek bitirdim.

Tezimin sonuç bölümünde ise, bu incelemeler sonucunda elde ettiğim bulguları ve bu bulgular çerçevesinde oluşan kendi kanaatlerimi sunmaya çalıştım.

Tez konumun belirlenmesinde büyük payı olan, bilimsel araştırma teknikleri hususunda beni bilgilendiren ve her türlü yardımını benden esirgemeyen başta tez hocam Prof. Dr. Metin BOZKUŞ'a, bölgesindeki DİTİB cami dernekleriyle yapmış olduğum çalışmada her türlü desteği veren Münih Başkonsolosluğu Din Hizmetleri Ataşesi Dr. Ali ÜNAL'a, Bavyera Eyaleti bağlamında elde ettiğim bulguların değerlendirmesinde yardımcı olan Yüksekova Müftüsü ve DİTİB Gersthofen Eyüp Sultan Camii Din Görevlisi Sayın Mehmet ŞAHİN'e, Almanca dil bilgimin yetmediği yerlerde destek olan kıymetli kardeşim Muhammed KÖSE'ye ve engin bilgisayar bilgisinden istifade ettiğim kardeşim Osman SARIYILDIZ'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Bülent KELEŞ

Sivas – 2012

GİRİŞ

M.S. 610 yılında çok tanrılı bir dinî yapının hâkim olduğu Mekke’de, Hz. Peygambere Cebrail vasıtasıyla indirilen Alak Süresi’nin ilk beş ayetiyle¹ başlayan İslam dininin nüzul süreci, 632 yılında Hz. Muhammed’in vefatıyla birlikte tamamlanmıştır. Hz. Muhammed’in vefatıyla başlayan halifeler döneminde İslam’ın sınırları bir hayli genişlemiştir. Yaklaşık 30 sene gibi kısa bir sürede Arap yarımadasının tamamı İslam hâkimiyeti altına alınmış, Suriye, Filistin, Mısır, Irak ve İran gibi ülke toprakları da Müslümanların eline geçmiştir. 661’de başlayan Emevi dönemiyle birlikte İslam dünyasında önemli değişiklikler meydana gelmiş, Kuzey Afrika, İspanya ve Asya’nın bir bölümü gelişmekte olan İslam devletinin sınırlarına dâhil olmuştur. 750 yılında Şam’da Abbasi ihtilali ile Emevi hanedanı sona ererken, Şam’daki Emevi ailesinden canını kurtaranlar, 756’da İspanya’da Endülüs Emevi Hanedanlığını kurmuşlardır. Avrupa’da yaşamını devam ettiren Emeviler’in, geride bıraktığı topraklarda ise Hz. Peygamber’in amcası Abbas’ın torunları iktidarı ele geçirmişlerdir.

Kısa sürede ortaçağ dünyasının neredeyse yarısını hâkimiyeti altına alan İslam medeniyeti, Endülüs ve Sicilya üzerinden Almanlar ve diğer Avrupalı topluluklarla temasa geçmiştir. İlk başta resmî düzeyde gerçekleşen bu temaslar çerçevesinde dönemin Alman kralları ile de irtibata geçilmiştir. Kimi zaman karşılıklı hediye ve elçi gönderimleri ile kendini gösteren bu ilişkiler, kimi zaman da bir örneğini Haçlı Savaşları’nda gördüğümüz gibi savaş meydanlarında orduların çarpışması ile neticelenmiştir.

Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de “Ey insanlar, biz sizi bir erkekle, bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi millet millet, kabile kabile yaptık. Haberinizi olsun ki, Allah katında şerefliiniz, takvaca en ileride olanınızdır. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır.”² Allah-u Teâlâ insanları kabile ve milletlere ayırmasının sebebini, onların tekrar bir araya gelip birbirlerini

¹ 96 Alak Süresi, “1 Yaratan Rabbinin adıyla oku! 2 İnsanı bir kan pıhtısından (aşılanmış yumurtadan) yarattı. 3 Oku! O keremine nihayet olmayan Rabbidir. 4 Kalem ile (yazmayı) öğreten de (O dur). 5 O insana bilmediği şeyleri öğretti.” Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali, İstanbul 2000, s. 599.

² Hucurat Süresi, 49/13.

tanınması olarak açıklamaktadır. Bu durum insanoğlunun bir araya gelip birbiriyle ilişkiye geçmesinin kaçınılmaz bir gerçek olduğunu göstermektedir. Bu ilişki kimi zaman isteyerek meydana gelirken, kimi zaman da sırf mecbur kalındığından dolayı gerçekleşmektedir. İslâmîyet başka dinden olanları zorla kendine döndürmeyi amaçlayan bir din olarak ortaya çıkmamıştır. Bilakis o, Yahudilik ve Hristiyanlığı asılları itibariyle tek tanrılı dinler olarak tanımakta ve Hz. Adem'den Hz. İsa'ya kadar gönderilen bütün peygamberleri de kabul etmektedir. İslam dininin kendilerine sunmuş olduğu bu yaklaşımdan istifade eden Yahudi ve Hristiyanlar, tarih boyunca kurulan İslam devletleri sınırları içerisinde, vergi ödemekten başka bir sorumluluk taşımaksızın, kendi inançlarını serbestçe yaşama hakkına sahip olmuşlardır. Günümüzde hâlen birçok İslam ülkesinde, yüzlerce yıldır varlığını devam ettiren Hristiyan tebaaya rastlanmaktadır.

Hristiyanlar'ın, İslam ülkelerinde sıklıkla görülmelerine karşın, Müslümanlar ise Hristiyan ülkelerinde daha çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra görülmeye başlanmışlardır. Avrupalı ülkeler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tamamen harap olan kıtayı onarmak için insan gücüne ihtiyaç duyduklarında, ilk aşamada bu işgücü ihtiyacını Avrupa'daki mevcut ülkelere işçi transferi ile gidermeye çalışmışlardır. Kıtadaki işgücü, mevcut ihtiyacı karşılamaya yetmeyince, önce 30 Ekim 1961'deki antlaşmayla Türkiye'den, daha sonra da benzeri antlaşmalarla Fas ve Tunus gibi kuzey Afrika ülkelerinden Müslüman işgücü transferi gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşmalarla birlikte başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerine oluk oluk insan akmaya başlamıştır. İlk başlarda biraz para kazanıp geri dönme niyetinde olan Müslüman işçilerde, 1970 ve 80'li yıllardan sonra bir zihniyet değişimi görülmeye başlanmıştır. Bu zihniyet değişimi ile birlikte Müslüman işçiler geleceklerini Avrupa'da düşünmeye ve inşa etmeye başlamışlardır. Bu maksatla kimliklerini muhafaza etmek isteyen bazı Müslümanlar, sıradan insanların bir araya gelerek toplanabilecekleri, eğitim ve öğretim faaliyetlerini organize edebilecekleri İslâmî örgütler kurup camiler inşa etmişlerdir. 1990'lı yıllara gelindiğinde Avrupalılar'ın daha önceden tahmin edemeyecekleri bir durum gerçekleşmiş ve Batı Avrupa'daki Müslümanların nüfusu 15-17 milyon aralığına ulaşmıştır. Bu insanların birçoğu gerek vatandaşlığa geçmek suretiyle, gerekse de konut edinimi vb.

biçimlerde, içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olmuşlardır. Zamanla bu Müslümanlar ibadetleri ve cemiyetlerinin çeşitli faaliyetleri sebebiyle toplumun sosyal hayatında da artık görünür olmaya başlamışlardır. Günümüzde Müslümanların Avrupa'daki gerçekliği artık şüphe götürmez bir durumdadır.

Çalışmamızın ana eksenini teşkil eden Almanya'da da durum farklı değildir. Kesin olmayan araştırma sonuçlarına göre, günümüzde Almanya'da 4 milyonun üzerinde Müslüman yaşamaktadır. Bu rakam Müslümanların Almanya'da Hristiyanlardan sonra en fazla nüfusa sahip ikinci dini topluluk olduğunun kanıtıdır. Bu Müslümanların neredeyse tamamı son elli yıl içerisinde bu ülkeye gelmiş Müslümanlar'dan oluşmaktadır. Ancak hem ilk gelen Müslümanların donanım eksikliği, hem de siyasi iktidarların isteksizliği yüzünden İslam dini henüz Alman resmî makamlarınca kabul gören dinler arasında maalesef yer almamaktadır.

A. METODOLOJİK BİLGİLER

1. Tezin Amacı

Konu başlığından da anlaşılacağı üzere, bu araştırmadan maksadımız genel olarak Almanya'nın İslam ve Müslümanlar'la olan tarihsel sürecini araştırmak ve mevcut durumu ortaya koyduktan sonra Bavyera Eyaletindeki İslam anlayışını ve İslam dinine inanan Müslümanların durumunu kapsamlı bir şekilde incelemek ve çıkacak sonucu bilim çevreleri ile paylaşmaktır.

İkinci amacımız genelde Avrupa, özelde ise Almanya ve Bavyera Eyaleti'nin genel bir tanıtımını yaparak, İslam'ın bu bölgelere ilk olarak ne zaman ulaştığını tespit etmek olacaktır. Daha sonra; Bavyera bölgesinde yaşayan Müslümanların kuşaklar arasındaki dinsel algılama farklılıklarının tespiti, eğitim düzeyinin dinsel yaklaşımdaki etkisi, cinsiyet farklılıklarının İslam algısına etkisi, bölgedeki cami sayısı, camilerdeki faaliyetlere katılan cemaatin durumu, Bölgede yaşayan Müslümanların milliyetleri ve bağlı bulundukları mezhepleri tespit etmek olacaktır.

2. Tezde Kullanılan Materyal ve Metod

Araştırmamda materyal olarak, Avrupa ve İslam, Batı ve İslam ile Almanya’da yaşayan Türkler ve Müslümanları konu alan kitap, makale, dergi, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını kullandım. Ayrıca Almanya’daki camiler, bu camilerdeki din görevlileri, konsolosluklarda görevli Din Ataşeleri, Almanya’da ve özellikle Bavyera’da İslam Din Dersi ile ilgili kitaplar ve bu dersi uygulayan öğretmenler, Alman Resmî Makamları (Belediye, Nüfus Müdürlüğü, vb.), Üniversitelerin İslam’la ilgili bölümleri ve bu bölümdeki öğrenci ve öğretim görevlilerinin yanı sıra, İslâmî cemaat ve organizasyonların yetkilileri ile Bavyera’da yaşayan Müslümanlar’ın bilgi birikimi ve tecrübelerinden istifade ettim. Araştırmamda kullandığım kitap, dergi, makale, doktora ve yüksek lisans çalışmalarının birçoğunu satın alırken, bir kısmını da resmî internet sayfaları üzerinden elde ettim. Diğer taraftan Münih Baş Konsolosluğu Din Hizmetleri Ataşesi Dr. Ali Ünal ile görüşerek, tez çalışmam süresince gerek DİTİB’e bağlı camiler ve Din Görevlileri, gerekse bu camilere devam eden cemaat hususunda gerekli bilgilerin paylaşımına yönelik desteklerinden yararlandım.

İlk olarak konuyla ilgili kitap vb. eserleri inceleyip, genel bir kaniya sahip olduktan sonra bölgede bulunan tüm İslâmî kuruluşları, milliyet, mezhep ve cemaat ayrımı gözetmeksizin, dolaştım. Din görevlileri ile görüşerek, gerekli bilgileri topladım. Ulaşabildiğim resmî kayıtları inceleyip, (nüfus vb.) din dersi öğretmenleri ve din dersini organize eden enstitü yetkilileri ile görüştim. Topladığım tüm verileri tasnif ettikten sonra, gerekli ekleme ve çıkartmaları yaparak da, çalışmamı sonlandırdım.

3. Tezin Kapsamı

Almanya’da İslam ve Müslümanlar “Bavyera Örneği” isimli Yüksek Lisans tezim üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm genel hatlarıyla Avrupa tarihini, İslam’ın Avrupa’ya gelişini, kurulan İslam devletlerini ve Müslümanların mevcut durumunu içermektedir. İkinci bölümde Almanya tarihi, Almanların İslam ve Müslümanlar’la ilk temasları ve Alman toplumuna etkilerini anlattıktan sonra, Almanya’da kurulmuş İslâmî organizasyonların tarihsel gelişim ve tanıtımını yaptım.

Tezimin üçüncü ve son bölümüne ise, Bavyera Eyaleti'nin Tarihi, Eyaletin İslam'la tanışması ve Bavyera'da faaliyet gösteren İslâmî organizasyonların tanıtımını yaptıktan sonra, DİTİB'e bağlı cami derneklerinde din görevlisi olarak hizmet veren imamlardan almış olduğum bilgileri değerlendirdim. Son olarak ta 2010-2011 eğitim-öğretim yılının ilk yarısında stajyer öğretmen olarak katıldığım ve Bavyera Eyaleti'nde pilot proje olarak uygulanmakta olan İslam Din Dersleri hakkında bilgiler verdim.

BİRİNCİ BÖLÜM AVRUPA

A. AVRUPA

1. Avrupa'nın Tanımı

Sözlükte “Yeryüzü kıtalarından biri, en gelişmiş Kıta”³ olarak açıklanan Avrupa kıtası, ismini Grek Mitolojisindeki Fenike Kralı Agenor’un kızının adı olan Europa’dan aldığı ifade edilmektedir. Ancak Grekçe olmadığı bilinen kelimenin Sami dillerde ‘Güneşin batışı, Akşam’ anlamını taşıyan “ereb” den geldiği ve Yunanlılara da Fenikelilerden geçtiği sanılmaktadır. Bu isim uzun süre Ege Denizi’nin batı yakasında bulunan ülkeler için kullanılmış olup, yakınçağlardan itibaren bugünkü anlamını kazanmıştır.⁴ Tehdit edilebilir ve kurtarılabılır bir kavram olarak Avrupa’nın ortaya çıkması ise Charles Martel komutasındaki Frenk ordusunun 732’de Tur ve Puvatya’da gerçekleşen savaşlarda İslam ordularını mağlup etmesiyle meydana gelmiştir.⁵

Avrupa kavramı VI. yüzyılda genel olarak Galya-Kuzey Alpler havzasını tanımlamaktaydı. Geç – Antike boyunca ise Avrupa kavramı zihinlerde Roma Dünyası (Orbis Romanus) ve İmparatorluk (İmperium) kavramlarından pek uzak olmayan bir yer için kullanılmıştır.⁶ Bazı tarihçilere göre ise bugün “Avrupa” dediğimiz coğrafi-siyasi-kültürel bütün, M.S. 800 yılında Papa III. Leo tarafından tahta çıkarılan Şarlman zamanında güneyden gelen Arap-İslam baskısı karşısında Avrupalılar’ın kuzeye çekilmesiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bugünkü anlamda bir Avrupa’yı ortaya çıkartan İslam’ın hızlı ve başarılı yayılmasıdır.⁷ Başlangıçta İslam devletlerinin güçlü akınları karşısında kendini korumak için geri çekilmek

³ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul 2004, s.58.

⁴ Britta Orgovanyi-Hanstein, *Die Geschichte Europas – Ganz Einfach*, Wien 2005, s.3 ve bkz., Ali Yiğit, *Avrupa’nın Sınırları ve Türkiye’nin Avrupa’ya Göre Konumu*, FÜSBD, c.10, sa.:2 Elazığ 2000 s.38.

⁵ Orgovanyi-Hanstein, a.g.e., s.9 ve Bernard Lewis, *Müslümanların Avrupa’yı Keşfi*, çev. İhsan Durdu, İstanbul 2000, s.16.

⁶ Kemal Beydilli, “Avrupa”, *DİA*, IV/135.

⁷ İbrahim Kalın, *İslam ve Batı*, İstanbul 2008 s.79.

zorunda kalan Avrupa daha sonra ani bir şekilde gerçekleştirmiş olduğu saldırılarla İslam ve Müslümanlar karşısında varlık kazanmaya başlamıştır.⁸

2. Avrupa'nın Coğrafi Durumu

Avrupa Kıtası tamamı kuzey yarım kürede, 72° kuzey (Norveç'in kuzeydoğusundaki Nord Kapp Burnu) ile 36° Kuzey (İspanya'nın güneyindeki Tarifa Ucu) ve 10° batı (Portekiz'in batısındaki Rota Burnu) ile 60° doğu (Ural Dağları hattı) boylamları arasında yer alır. Yüzölçümü 10 milyon km² olup yeryüzündeki toplam karaların 1/15 ini teşkil eder. Kuzeyden Kuzey Buz Denizi, batıdan Atlas Okyanusu, güneyden Akdeniz, doğudan Ural Dağları, Emba Nehri, Hazar Denizi, Kura ve Ryon ırmakları, Karadeniz, Marmara Denizi ve Ege Denizi ile sınırlandırılmaktadır. İzlanda'nın batısındaki Danimarka Boğazı ile Kuzey Amerika'dan, Akdeniz ile Afrika'dan, Ural Dağları ile Asya'dan ayrılrsa da bazı coğrafyacılar doğu sınırını eski SSCB'nin batı sınırı ile birleştirirler. Asya kıtasının kuzeybatıya uzanan yarımada şeklindeki görünümünden dolayı Asya kıtasıyla birlikte Avrasya olarak isimlendirilir.⁹ 2011 yılında otaya çıkan rakamlara göre Avrupa birliği ülkelerinde toplam 501,1 milyon civarında insan yaşamaktadır.¹⁰

3. Avrupa Tarihi

Avrupa esasen Roma İmparatorluğundan geriye kalan enkazın üzerine kurulan Katolik Hristiyan din anlayışının ruh verdiği, kuzeyden gelen ve Akdeniz kültürüne giren çeşitli kavimlerin karışımıyla kurulmuş bir küçük devletler dünyası olarak ortaya çıkmıştır. M.S. X. yüzyıl, Avrupa'da tarihin Hz. İsa'nın doğumu ile başlatılmasının yaygınlık kazandığı bir yıl olmuştur. Hristiyanlığın zaferi neticesinde eski Barbar kavimlerin yerlerini, örneklerini Bizans'tan, Bulgar, Rus veya Alman Krallığı'ndan alan, Hırvat, Çek, Macar ve Polonya gibi büyük ve yeni Hristiyan devletleri almıştır. Hristiyanlığın yaygınlık kazanmasıyla birlikte, Papalar

⁸ Hişam Cuayyıt, *Avrupa ve İslam*, çev. Kemal Kahraman, Taner C. Yıldırım, Nihal Özçelik, İstanbul 1995, s.155.

⁹ Die Grosse Coron Enzyklopädie, *Welt Atlas, "Europa"*, München 1996 A, s.18-72 ve Yiğit, a.g.m, s.38-40.

¹⁰ Frank Piplat, *Europäisches Parlament*, Berlin 2011, s.20.

yalnız Kralları değil, başlarına taç geçirdiklerini de Kutsal Roma'nın takdis ettiği “İmparator” olarak yüceltip kutsamaktaydılar. Ruhani ve cismani önderlik iddialarına kuvvet kazandıran Papalık, Haçlı Seferlerinin (1096-1270) harekete geçmesinde birinci derecede sorumlu olmuştur. XIV. yüzyılda Papalar uzun bir süre Fransız çıkarlarına hizmet ettiler. Bu süreçte Yüzyıl Savaşları'nın da etkisiyle Fransızlar milli birliği kurma imkânı buldular ve merkezi bir idarenin temellerini atmaya muvaffak oldular.¹¹

Fransa karşısında Avrupa'nın diğer bir büyük gücünü, asıl unsuru Almanlar'a dayanan Habsburg'lar oluştuyordu. Habsburg'lular askeri yönden sınırlarını korumak için Fransa ve Osmanlılar'a karşı mücadele etmek zorundaydılar. 1516 yılında İspanya'nın da mirasçısı olan Habsburg'lular, İspanya'nın dünyanın çeşitli yerlerindeki sömürgelerinden dolayı “üzerinde güneş batmayan” bir cihan İmparatorluğu haline geldiler. Ancak bu cihan hâkimiyeti fazla uzun sürmedi. Dışarıda Fransız ve Osmanlılar'a karşı verilen Askeri mücadele, içerde reform hareketleri sonucunda 1555'te Augsburg'da imzalanan din barışının ardından tahttan çekilen V. Karl'dan sonra İmparatorluk ikiye bölündü.¹²

XIV, XV ve XVI. yüzyıllar Avrupa'da Hümanizm, Rönesans, Coğrafi Keşifler ve Dinde Reform gibi büyük olayların meydana geldiği bir devir olmuştur. XVII. yüzyılda İngiltere'nin de desteği ile İspanya'ya karşı ayaklanan Felemenk vilayetleri Hollanda'nın önderliğinde bağımsızlığını ilan ettiler ve kısa sürede İspanya ve Portekiz sömürgelerinde İngiltere ile birlikte söz sahibi olmaya başladılar. Otuz yıl Savaşları (1618-1648) ve ardından Kuzey Savaşları (1654-1661, 1667) Avrupa'yı yerle bir etti. Avrupa'daki genel nüfus 15 milyondan 10 milyona geriledi.¹³ 1555'te imzalanan Augsburg Barışı ile her devletin vatandaşına kendi dinini belirleme yetkisi tanındı. Otuz yıl savaşları sonucunda imzalanan Westfalya Barışı ile Calvinistler'in de bu haklardan yararlanması kabul edildi.¹⁴ 17 Kasım 1659'da Fransa'yla İspanya arasında imzalanan Pirene Antlaşmasıyla 100 yıldan beri

¹¹ Orgovanyi-Hanstein, a.g.e., s.9,10.

¹² Orgovanyi-Hanstein, a.g.e., s.11-15.

¹³ Beydilli, a.g.m., s.136-139.

¹⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih ilkçağlardan 1918'e*, Ankara 2002, s.99-100.

dünya üzerinde etkin olan İspanya hâkimiyeti sona ermiş ve Fransa ile İngiltere yeni sömürge devletleri olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Bu barışla birlikte Fransa Avrupa'nın en güçlü devleti olarak kabul edilmiştir.¹⁵

XVII. yüzyılın sonlarında başlayıp bütün XVIII. yüzyıl boyunca devam eden ve yer yer XIX. yüzyılda da görülen aydınlanma hareketi Avrupa'da bir takım tabuların yıkılmasını sağlamıştır. Aydınlanma hareketi en büyük etkisini 1789'daki Fransız İhtilali'nde göstermiştir. XVIII. yüzyılda Avusturya, Avrupa'nın yeni büyük gücü olarak ortaya çıkmıştı. Avusturya'yı Rusya izledi. Ayrıca Avrupa'da İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve Hubertusburg Barışından (15 Kasım 1763) sonra yükselmeye başlayan Prusya'yı da sayacak olursak 5 büyük devlet daha vardı. 1775'te İngiltere'de başlayan ve daha sonra tüm kıta Avrupa'sını etkileyen Sanayi Devrimi ve hemen ardından 1789'da ortaya çıkan Fransız İhtilali XVIII. yüzyıl Avrupa'sının en önemli olayları arasında yer almış ve günümüz Avrupa'sının şekillenmesinde hayati bir öneme sahip olmuştur.¹⁶

XIX. yüzyılın ilk çeyreğine İhtilal sonrası Fransa ile Avrupa ülkeleri arasında yaşanan savaşlar damgasını vurmuştur. Uzun süren savaşlar sonucunda 1815'te düzenlenen Viyana Kongresiyle Fransız tehdidi ortadan kaldırılmıştır. Ancak ortadan kaldırılan Fransız tehdidinin yerini Rus hegemonyası almış ve bu durum Kırım Savaşı sonrası imzalanacak olan Paris Antlaşmasına (30 Mart 1856) kadar devam etmiştir. Mart 1861'de Kral II. Victor Emanuel'in önderliğinde İtalya, 18 Ocak 1871'de ise Prusya Kralı I. Wilhelm'in önderliğindeki Almanya, ulusal birlikteliklerini sağlayarak tarih sahnesindeki yerlerini almışlardır.¹⁷

XX. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'daki güç mücadeleleri, Sömürgeleştirmelerin ve dünya pazarlarına etki etmek istemenin getirmiş olduğu sürtüşmelerle İttifak zincirlerine dönüşmüştür. Almanlar'ın ve Fransızlar'ın ordu mevcudunu artırmaları ve silahlanma yarışı içine girmeleri 4 yıl sürecek ve milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine sebep olacak olan Birinci Dünya

¹⁵ Orgovanyi-Hanstein, a.g.e., s.24-27.

¹⁶ Orgovanyi-Hanstein, a.g.e., s.30-32.

¹⁷ Geniş bilgi için bkz., Beydilli, a.g.e., s.139-149 ve Orgovanyi-Hanstein, a.g.e., s.37,38.

Savaşı'na davetiye çıkartmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan antlaşmalar Mağlup ülkelere yüklenen yüksek oranlardaki savaş Tanzimatları ve yükselen enflasyon, özellikle Almanya ve İtalya'da milliyetçi akımların güçlenmesine neden olmuştur. 1933'te Almanya'da Nasyonal Sosyalist Parti'nin iktidarı ele geçirmesi İkinci Dünya Savaşı'na giden sürecin başlamasına neden olmuştur.¹⁸ Hitler Almanya'sının 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı 2 Eylül 1945'te Missouri Zırhlısı'nda yapılan silah bırakma antlaşmasıyla sona ermiştir.¹⁹

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Rusya'nın işgal ettiği bölgelerden çekilmemesi sadece Avrupa'da bölünmeye yol açmamış, aynı zamanda dünya üzerinde iki bloklu bir sistemin oluşmasına da neden olmuştur. Bu durumun sonucunda Almanya, Doğu ve Batı olmak üzere iki parçaya bölünürken, bu bölünmüşlük önce Avrupa'yı, sonra da tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Batı bloğunu oluşturan ülkelerin 1949'da kurmuş oldukları NATO'yu, Doğu bloğu ülkelerinin 1955'te kurdukları Varşova Paktı izlemiştir. Bu iki blok arasında uzun süre gerilimli bir şekilde devam eden soğuk savaş yılları, 3 Ekim 1990'da iki Almanya'nın birleşmesinin ardından, 1 Temmuz 1991 de Varşova Paktı'nın dağıtılmasıyla birlikte sona ermiştir.²⁰

B. AVRUPA'NIN İSLAMİYET'LE TANIŞMASI

Avrupa'ya İslam'ın taşınması ya da Avrupalılar'ın İslam'la tanışması, Hristiyanlığın yayılmasında görülen din adamlarının bireysel faaliyetleriyle değil, diplomatik ve ticari ilişkiler sonucunda gerçekleşmiştir. Bu durumun sebebi; İslam'ın bir din olarak ortaya çıktığı ve Hristiyan dünyasıyla ilişkilerin şekillendirici bir boyutta olduğu ilk yüzyıllarda, Müslümanlar'ın Avrupa'ya seyahat etmek hususunda isteksiz davranmalarıdır. Her ne kadar onların bu isteksiz tavırlarının arkasında Müslüman olmayan diyarlara yapılacak seyahatlerin bazı İslam âlimlerince hoş karşılanmaması sebep olarak gözüксе de, Müslümanlar'ın Afrika ve Asya'daki

¹⁸ Beydilli, a.g.e., s.139-149.

¹⁹ Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918 - 1994*, Ankara 2002, s.124 ve187.

²⁰ Beydilli, a.g.e., s.150-151.

gayrimüslim ülkelere seyahatler düzenlediklerini göz önünde bulunduracak olursak bu durum bir karşıtlık içermektedir. Bu durum detaylı bir şekilde incelendiğinde, o dönem Avrupa'sının Müslüman dünyaya sunacak kayda değer bir şeyinin olmaması, Müslümanlar'ın Avrupa yerine kendilerine daha cazip fırsatlar sunan Afrika ve Asya'yı tercih etmelerine neden olmuştur.²¹

Avrupalılar'ın İslam'la olan münasebetlerini dört safhaya ayırmak mümkündür. Birinci safha; İslâmîyet'in doğuşuyla birlikte hızla genişlemesini önlemek isteyen Avrupalılar'ın Haçlı Seferlerini düzenlemesi ve bu vesileyle ilk bilgileri aldıkları evredir. İkinci safha; Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın içlerine doğru ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan dönemdir. Bu dönemde neredeyse tüm Müslümanlar'a Türk denmeye başlanmıştır. XVIII. yüzyıla kadar devam eden bu dönemde de Haçlı zihniyetinin devam ettiği görülmektedir. Üçüncü safha; XVIII. yüzyılın başlarından itibaren başlayan ve 1960'lı yıllara kadar devam eden süreçtir. Bu dönemde başta Afrika ve Güney Asya'daki İslam ülkeleri olmak üzere Müslümanlar'ın büyük bir çoğunluğu Avrupalı devletlerin sömürgesi olarak kalmıştır. Bu dönemde Hristiyan misyonerler, Müslümanları Hristiyanlaştırmak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Dördüncü safha; 1960'lı yıllarda başlayan ve günümüzde de hâlen devam etmekte olan süreçtir. Sömürge altındaki İslam devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla başlayan bu yeni dönemde, Müslümanlar göçmen işçi statüsünde Avrupa ülkelerinde görülmeye başlanmışlardır.²²

Avrupalılar başlangıçta Hristiyanlığın sapkın bir kolu olarak algıladıkları²³ İslam'a ve İslam'ın peygamberi Hz. Muhammed'e karşı çok şiddetli saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Onların bu saldırılarının temelinde ise Hristiyanlık dinine olan aşırı bağlılıkları yer almaktadır. Hristiyanlığın kendi içerisindeki gelişimini tamamlayarak insanlar arasında hızla yayılmaya başladığı bir dönemde, Hz. Muhammed yeni bir dini anlayışla ortaya çıkmıştı. Getirmiş olduğu bu dini insanlığa tebliğ etmesiyle birlikte, insanlar kitleler halinde İslam'a yönelmeye başlamışlardı.

²¹ Lewis, a.g.e., s.103.

²² Ahmet Akgündüz, *Çan'dan Minareye Büyük İtiraf*, İstanbul 2010, s.101,103.

²³ Ali Köse, *Avrupa ve İslam*, İstanbul 2009, s.7,8.

Bu durum ise, Hristiyanlığın doğudaki yayılma sürecinin önünde büyük bir engel oluşturmuştur.²⁴

Günümüzde Avrupa da nüfus bakımından Hristiyanlıktan sonra ikinci büyük dinin İslam dini olduğu bilinmektedir. İslâmîyet'in Avrupa ile ilk teması Tarık b. Ziyad komutasındaki Emevi ordularının 710 yılında Vizigot kuvvetlerini yenerek İspanyaya yerleşmeleri ile başlamış, İslâmîyet kısa süre sonra 732'de Batı Avrupa'daki en geniş sınırlarına ulaşmıştır. 1492 yılında son İslam kalesi Gırnata'nın düşmesi ile İspanya'daki İslam egemenliği de sona ermiştir. Avrupa'nın İslam ile ikinci teması Sicilya adası üzerinden gerçekleşmiştir. IX. yüzyılda Sicilya adası fethedilmiş, daha sonra İslam hâkimiyeti 847 yılında İtalya'nın Bari şehrine kadar uzanmış, hatta Papa VIII. Jean Müslümanlar'a iki yıl vergi ödemek zorunda kalmıştır.²⁵

Emeviler Döneminde, Güney Batı bölgelerinden Avrupa'nın içlerine doğru ilerleyen İslam orduları çok kısa sürede önemli başarılar elde etmiş, Güney Batı Avrupa'nın neredeyse tamamını fethetmiştir. Kısa süren bu fetih hareketinin erken bir dönem olan 733'te sona ermesini değerlendiren Bernard Lewis'e göre, Emeviler'in yıkılmasından sonra hilafet makamına geçen Abbasiler, İslam dünyasındaki birlikteliği muhafaza edememiştir. Fatımiler'in bağımsız bir devlet kurmalarını müteakip kendi halifelerini seçmelerinden sonra, Endülüs Emevileri de kendi Emirlerini Halife ilan etmiş, bu durum İslam dünyasında çok başlılığa neden olmuştur. Buna ilave olarak yeni ortaya çıkan dini mezhepler İslam dünyasında kargaşa meydana getirmiş ve İslam'ın özellikle Avrupa'ya yönelik ilerleyişi sona ermiştir.²⁶

İslam'ın Sicilya, Girit ve İspanya'da neden tutunamadığına dair yapılan araştırmalar sonucunda iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan birincisi savunuların düşüncesi; İslam'ın Latin Hristiyanlığına nüfuz etmeyi başaramadığından dolayı Avrupa'da tutunamadığını yönündedir. İkincisi görüşe göre

²⁴ Cuayyt, a.g.e., s.22.

²⁵ Rıza Kurtuluş, "Avrupa", DİA, IV/ 151,152.

²⁶ Lewis, a.g.e., s.20.

ise; bu bölgelerde Tasavvufun diğer bölgelerdeki gibi etkin kullanılmadığından dolayı İslam'ın buralardaki ömrünün uzun olmadığıdır. Her ne kadar Kuzey Afrika üzerinden tasavvufun İspanyaya taşındığı ve bu ikinci sebebin yersiz olduğu söylenebilirse de, bu doğru değildir. Çünkü İspanya'daki mutasavvıflar “Ribat” ismi verilen kalelerde yaşamışlar ve yerli halkla bire bir iletişime geçmemişlerdir.²⁷

XII. yüzyıldan önce Avrupa'da yaşamış olan yazarların neredeyse tamamı din olarak İslam hakkında gerçeğe dayalı bir bilgiden uzaktır. Avrupalı halkların durumu da ne yazık ki yazarlarından farklı değildir. Avrupa toplumu İslam'a ve Müslümanlar'a yabancı bir şekilde yaşamını sürdürmüştür. Öyle ki, Kuzey Avrupa'da yaşayan halklar arasında Hz. Peygamberin isminin duyulup konuşulduğuna dair hiçbir kayıt yoktur. 1120'den itibaren Avrupalı topluluklar İslam'ın ne ifade ettiği ve onun Peygamberi'nin kim olduğuna dair genel bir fikre sahip olmaya başlamışlardır. Ortaçağ Avrupa'sında İslam algısı üzerine bir araştırma yapan Prof. Dr. Richard W. Southern (1912-2001), İspanya ve Kuzey İtalya hariç XII. yüzyılın başlarına dek ortaya çıkmış olan Avrupa edebiyatında, İslam Peygamberi'nin ismine sadece bir defa rastladığından söz etmektedir. Söz konusu metinde; 972'de İspanyalı Müslümanlarca esir alınan bir başrahibin başından geçen olaylar çerçevesinde, İslam'a ve Hz. Muhammed'e dair birtakım bilgiler verilmiştir. Hz. Muhammed hakkında bilgi veren ilk kaynaklardaki bilgilerin tamamı Bizanslı yazarlardan aktarılmıştır. Söz konusu eserler; Hz. Peygamberin zengin bir dulla evlenerek onun malvarlığına el koyduğu, sara hastası olduğu, Hristiyan kökenli olduğu, eski bir kardinal olduğu ve Papa seçilemeyince Hristiyanlığı ortadan kaldırmak için cinsel serbestliği kullandığı gibi, gerçekliği olmayan ve tamamı hayal ürünü olan bilgilere dayanmaktadır.²⁸

İslam dünyası ile Hristiyan Avrupa'yı karşı karşıya getiren en önemli olay hiç kuşkusuz Haçlı Seferleri olmuştur.²⁹ 1071 Malazgirt zaferi ile birlikte Anadolu içlerindeki ilerleyişlerini sürdüren Selçuklular, diğer taraftan da Kudüs'ün hâkimi

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, a.g.e., s.109.

²⁸ Richard William Southern, *Ortaçağ Avrupa'sında İslam Algısı*, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul 2001, s.23,34-37.

²⁹ Kurtuluş, a.g.md., s.153.

olmuşlardır. Bu durum Bizans İmparatorluğu için önemli bir tehdit oluşturmaya başlamış ve Bizans'ın Papalıktan yardım istemesiyle birlikte Haçlı Seferleri başlamıştır.³⁰

Haçlı Seferleri'yle birlikte doğuya gelen Hristiyanlar'ın çoğu geriye döndüklerinde İslam'ı batıdakilere yanlış bir imajla anlatmayı seçmiştir. Aktardıkları bilgiler arasında İslam'ın çok tanrılı bir din olduğu ve Müslümanlar'ın putlara taptığı şeklinde gerçekte ilgisi olmayan bilgiler çoğunluktadır. Bu aktarılan bilgiler arasında en ilginç ise, Batılıların Doğuyu İslam'la birlikte 'azman' varlıkların giderek çoğaldığı bir bölge olarak algılaması olmuştur. Avrupalılar'ın zihninde İslam, Araplar'a "Kâfirleri her fırsatta yok etmeyi" örgütleyen bir din olarak anlaşılmıştır. Haçlı Seferleri sırasında Avrupalılar'ın kafasında iyice yer etmiş olan bu İslam ve Müslüman imajı, günümüzde de birçok kimsenin zihninde hâlen geçerliliğini korumaktadır.³¹

Ancak yukarıda aktardığımız durumun tam aksi gelişmelerde yaşanmıştır. Örneğin Haçlılar arasında din argümanlarına dayalı nefret hissiyatı içinde geldikleri İslam dünyasından bu düşüncelerini kültürel hayranlık duygusuna dönüştürerek geri dönenlerde olmuştur.³² Haçlı Seferleri esnasında Müslümanlar'la ilk defa karşılaşan Avrupalılar'ın hayranlık duyguları o derece ileri boyutlara varmıştır ki; sakallı Müslümanlar'dan etkilenerek Hz. Muhammed'in sünnetine uygun bir şekilde sakal bırakıp Avrupa'da yeni bir erkek modasının başlamasında etkin rol alan Haçlı askerlerinden söz edilmektedir.³³ Ancak İslam ile Avrupa arasındaki ilişki sadece savaşlarla sınırlı kalmamış, Venedik üzerinden yürütülen ticaretle iki medeniyet arasındaki ilişkilerin kuvvetlenmesi sağlanmıştır. Daha sonra siyasi ilişkiler de gelişmeye başlamış ve bunu karşılıklı hediyeleşmeler takip etmiştir.³⁴

Avrupalılar erken sayılabilecek bir tarihten itibaren İslam'dan haberdar olmalarına rağmen, İslam hakkında ilmi çalışma yapmamışlardır. İslam hakkında

³⁰ Sigrid Hunke, *Avrupa'nın Üzerine Doğan İslam Güneşi*, İstanbul 1997, s.402.

³¹ Köse, a.g.e., s.8.

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Kalın, a.g.e., s.70.

³³ Hunke, a.g.e., s.52.

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kurtuluş, a.g.md., s.153.

bilinen ilk çalışma, 1147 yılında Aziz Peter'in (1094-1156) isteği ile Kur'an-ı Kerim'in Latinceye Tercüme edilmesidir. Bu Tercüme işlemi din adamı, gökbilimci ve aynı zamanda Arabist olarak tanınan Ketronlu Robert (ö. 1156) isminde bir İngiliz ile ona yarım eden Muhammed adında bir Müslüman gerçekleştirmiştir. "Yalancı Peygamber Muhammed'in Yasası" adı verilen bu tercüme 1500'lü yıllara kadar yapılan İslam hakkındaki araştırmalarda kaynak eser olarak kullanılmıştır. Ancak, bu tercüme oldukça eksik ve serbest tarzda yapılmış bir Kur'an tercümesi olarak bilinmektedir.³⁵

X-XII yüzyıllarda Müslümanlar Macaristan'da önemli bir etkiye sahip olmuşlar, Macar krallarının dikkatini çekerek ordu içerisinde önemli görevlere getirilmişlerdir. Ancak Kral II. Andreas (1177-1235) ile birlikte Müslümanlar üzerine uygulanan baskılar sonucunda Macaristan'daki Müslüman etkinliği ortadan kalkmıştır. Macaristan'da Müslümanlar'ın tekrar etkin konuma gelmeleri 1526'da Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyeti ile gerçekleşmiş ve 1699 Karlofça Antlaşmasına kadar bu etkinlik devam etmiştir.³⁶

İspanyol kardinal Segovialı John, (1395-1458) Raymond Lull'ın XIII. yüzyılda yarım kalan "Müslümanları ikna yoluyla Hristiyanlaştırma" projesini yeniden canlandırmak istemiştir. Bu maksatla İslam-Hristiyanlık tarihinde ilk diyebileceğimiz bir teklifte bulunmuş: Müslüman ve Hristiyan temsilci ve liderlerinin katılabileceği bir konferans ya da kendi ifadesi ile "contraferentia" düzenlemek. Bu konferans iki dinin mensupları arasında fikir alış verişi yapılmasına imkân sağlayacaktı. John'a göre on yıl bile sürse böyle bir konferansın maliyeti savaştan daha az olacaktı. Ancak ne yazık ki Segovialı John'un önerdiği konferans hiçbir zaman gerçekleşmedi. Ancak onun bu önerisini halefi Cusali Nicholas (1401-1464) 'De Pace Fidei' (İnançların barışı) isimli kitabında hayali bir "konferans"ta gerçekleştirmiştir. Hayali Konferansı'na çeşitli milletlere mensup Hristiyanlar'ın yanı sıra diğer dinlerden de çok sayıda temsilci çağırın Nicholas, Konferansı Hz. İsa'ya yönettirmiştir. Burada çeşitli dinlere ait argümanlar dinlenmiş. Fakat

³⁵ Kalın, a.g.e., s.70.

³⁶ Kurtuluş, a.g.md., s.153.

tartışmanın her safhasında diğer dinlerin nihai olarak Hristiyanlığı işaret ettikleri vurgulanmıştır. Eserin sonuç kısmında bütün dinler hakikatin Hristiyanlıkta olduğuna ikna olmuşlardır. Her ne kadar Cusali Nicholas başta İslam olmak üzere diğer bütün dinleri ortadan kaldırmayı hedef edinmiş olsa da, böyle bir konferansı hayal edebilmek Orta çağ Hristiyan dünyası için küçümsenemeyecek bir davranış olmuştur.³⁷

Rönesans ve aydınlanma dönemleri, Avrupa'nın hem fiziki hem de muhayyile gücü anlamında geleneksel sınırlarının dışına çıktığı ve yeni ufuklara açıldığı dönemler olmuştur. Aydınlanma hareketleri ile Avrupa'da Seküler düşünce güç kazanmış, sonrasında da İslam karşıtı söylemler dini niteliğini yitirerek, rasyonalist ve pozitivist bir niteliğe bürünmüştür. Rönesans'ın din olarak İslam'dan nefret ettiği açık bir şekilde ortada olmasına rağmen, kültür ve medeniyet anlamında İslam'a hayran olmaktan kurtulamamıştır.³⁸ Çalışmamın Almanya bölümünde daha net görüleceği üzere birçok teknik bilgi ve araç Avrupalılara Müslüman araştırmacılar vasıtasıyla ulaşmıştır.

1683'teki II. Viyana bozgunundan sonra yaklaşık 16 yıl boyunca gerçekleşen savaşlarda Osmanlı Devleti ciddi anlamda itibar ve güç kaybetmiştir. 26 Ocak 1699'da imzalanan Karlofça antlaşması sadece Osmanlı Devleti'nin büyük miktarda toprak kaybıyla sonuçlanmamış, aynı zamanda büyük bir Müslüman İmparatorluğunun Avrupalılara dayatmış olduğu tek taraflı ahitname geleneğinin de sonu olmuştur. Bu tarihten sonra artık eşitler arasında bir antlaşma düzeni söz konusu olmaya başlamıştır.³⁹ Karlofça Antlaşması bir başka önemli rolünü de Hristiyanlarla Müslümanlar arasında oynamıştır. Şöyle ki; O tarihe kadar gizli kalmış olan İslam dünyasının güç kaybı bu antlaşmayla birlikte Avrupalılar tarafından fark edilir hale gelmiş, kiliselerde o güne kadar sürekli vurgulanan İslam tehlikesi son bulmuştur.⁴⁰

XVIII. yüzyıla gelindiğinde Müslümanlar çeşitli sebeplerle Avrupa'ya seyahat etmeye başlamışlardır. Özellikle Müslüman öğrenciler için Avrupa siyaset

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kalın, a.g.e., s.94-96.

³⁸ Kalın, a.g.e., s.70 ve 94.

³⁹ İlber Ortaylı, *Üç Kitada Osmanlılar*, İstanbul 2007, s.95.

⁴⁰ Lewis, a.g.e., s.45.

bilimi ve askeri eğitim alanında cazibe merkezi olmuştur. Mevcut İslam ülkeleri de bu duruma kayıtsız kalmayarak, hem vatandaşlarına yardımcı olmak hem de Avrupalı devletlerle diplomatik ilişkilerini geliştirmek maksadıyla çeşitli başkentlerde elçilikler açmaya başlamışlardır. XIX. yüzyılda Avrupalılar'ın sömürgecilik faaliyetlerini Kuzey Afrika ve Güney Asya gibi Müslümanlar'ın yoğun olarak yaşadığı topraklara taşımasıyla birlikte, Müslümanlar'la Avrupalılar arasındaki ilişkide yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır.⁴¹

İslam dünyasından Avrupa'ya eğitim amaçlı ilk göç hareketi 1809'da dönemin Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın öncülüğünde gerçekleşmiştir. 1818'e kadar İtalya'ya 28 öğrenci gönderen Mehmet Ali Paşa, 1826 yılından sonra da Fransa'ya kabileler halinde öğrenci göndermeye başlamıştır. Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bu öğrencilerle birlikte, hem onlara başkanlık etmek hem de dini vecibelerini yerine getirmelerinde onlara yardımcı olmak üzere el-Ezher üniversitesinde görevli bir şeyh gönderilmiştir. Paris'te yaklaşık beş yıl eğitim gören bu gençler arasında en dikkat çeken isimse, Şeyh Rifa'a Rafi el-Tahtavi (1801-1873) olmuştur. Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın yaptıkları kısa zamanda İstanbul'da da yankı bulmuş, Sultan II. Mahmut'ta 150 kişiden oluşan ilk Türk öğrenci kafilesini Avrupa'nın değişik ülkelerine eğitim maksatlı göndermiştir. Dönemin bir başka İslam Ülkesi olan İran'da konuya kayıtsız kalmamış, eğitim maksadıyla 1811 ve 1815 yıllarında küçük gruplar halinde Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiştir.⁴²

Orhan Gazinin Rumeli'ye geçişi ile başlayan İslam'ın Balkanlar üzerinden Avrupa içlerine doğru ilerleyişi 1529 ve 1683'teki Viyana kuşatmaları ile en uç noktasına ulaşmış ve Doğu Avrupa'da İslam adına silinmez bir etki bırakmıştır. Orta Çağlarda "Sarsin", Endülüs'te "Moor" kelimeleri ile ifade edilen Müslümanlar, XVI. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin Avrupa içlerine doğru ilerlemesiyle birlikte giderek Türk tipiyle özdeşleştirilmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge ülkelerinden gelen Müslümanlar ve 1960'lı yıllarda

⁴¹ Köse, a.g.e., s.8,9.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Lewis, a.g.e., s.156,157.

işgücü antlaşmaları çerçevesinde çağrılan Müslümanlar'la birlikte Avrupa'da İslam nüfusu bugün 20 milyon civarına ulaşmıştır.⁴³

C. İŞ GÖÇÜ VE İSLAMİN AVRUPA'DAKİ KONUMU

Avrupa'da İslam olgusu, büyük oranda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Müslüman dünyadan Avrupa ülkelerine doğru gelişen uluslararası göç hareketinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bugün gelinen noktada Avrupa'daki Müslümanlar, bulundukları ülkede kalıcılaşma ve yerleşik toplumların bir parçası haline gelme hususunda önemli adımlar atmışlardır. Bu sayede İslam Avrupa'da bir din ve kültür olarak, batıda Araplar'ın doğuda da Osmanlılar'ın çekilmesinden sonra yeniden doğup şekillenmeye başlamıştır.⁴⁴

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Batı Avrupa'da 1 milyon civarında Müslüman yaşamaktaydı. 1960 ve 70'li yıllarda gerçekleşen iş göçüyle birlikte günümüz Avrupa'sında bu rakam çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Ancak İslam'ın Avrupa'daki varlığını sadece göçle sınırlı tutmak Güneydoğu Avrupa'da yaşayan ve bölgenin yerlisi olan 8 milyon civarındaki Boşnak ve Arnavut Müslüman'ı görmezden gelmek olur ki bu yanlış bir uygulama olur.⁴⁵

Avrupalılar savaşlarla yok olmuş kıtayı yeniden inşa etmek için çok sayıda işçiye ihtiyaç duymuştur. Bu işçiler ikinci dünya Savaşı'nın yakıp harbeye çevirdiği Avrupa şehirlerini yeniden inşa edecek, fabrikalarda çalışarak Avrupa'nın üretim ve gelişimine katkıda bulunacaklardı. Avrupa genç nüfusunun önemli bir kısmını savaşta kaybetmiş, geriye kalan nüfusun büyük bir kısmı da savaştan sakat ve iş göremez bir şekilde kurtulabilmişti. Avrupa'nın işgücüne ihtiyacı vardı, acil işgücüne ihtiyaç duyan ülkelerin başında ise İngiltere, Fransa ve Almanya gelmekteydi. 1945-1970 arasında sözünü ettiğimiz üç ülke başta olmak üzere Avrupa'nın değişik bölgelerinde Müslüman işçiler görülmeye başlandı. İlk gelen işçilerin hemen hemen hepsi biraz para kazanıp geri dönme düşüncesindeydi. Ancak hem değişen hayat

⁴³ Kurtuluş, a.g.md., s.154 ve Kalın, a.g.e., s.100.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kadir Canatan, *Avrupa'da İslam*, İstanbul 2005, s.7.

⁴⁵ Nezar Asayyad, Manuel Castells, *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam, Küreselleşme Çağında Siyaset, Kültür ve Vatandaşlık*, çev. Zehra Savan, 2004, s.51.

şartları hem de 1973'te ortaya çıkan petrol krizinin etkisiyle, 1970 ve 80'li yıllarda Müslümanlarda bir zihniyet değişimi görülmeye başlanmış ve bu işçiler artık geri dönme konusunda tereddüt etmeye başlamışlardır. Böylece geleceklerini Avrupa'da düşünmeye ve inşa etmeye başlayan bu işçiler, eşlerini ve çocuklarını da yanlarına getirmişlerdir. Aralarında gerçekleştirecekleri sosyal faaliyetlerle Avrupa koşullarında kimliklerini muhafaza etmek isteyen işçiler, bu gayeyle sıradan insanların bir araya gelerek toplanabilecekleri, eğitim ve öğretim faaliyetlerini organize edebilecekleri İslâmî örgütler kurup, camiler inşa etmeye başlamışlardır. 90'lı yıllara gelindiğinde Avrupalılar'ın daha önceden tahmin edemeyecekleri bir durum gerçekleşmiş ve batı Avrupa'daki Müslümanlar'ın nüfusu 15-17 milyon civarına ulaşmıştır. Bu Müslüman işçiler artık Avrupa toplumunun bir parçası haline gelmiştir. İçlerinden birçoğu yaşadıkları ülkelerin vatandaşı olmuşlar; dolayısıyla ibadetleri ve cemiyetlerinin çeşitli faaliyetleri sebebiyle toplum hayatında artık görünür olmaya başlamışlardır. Müslümanlar'ın Avrupa'daki gerçekliği artık kesinlik kazanmaya başlamıştır.⁴⁶

Göçmen Müslümanlar anayurtlarını terk etmiş ve yeni yerleşim yerlerine alışmaya çaba göstermişlerdir. Bu durum söz konusu yerleşim yerlerinin dönüşmesine ve eski yapısını kaybetmesine neden olmuştur. Avrupalılar ise dinsel kimliği ağır basan köylü kökenli bu yeni komşularının Avrupa inceliği, kibarlığı ve medeniyetine uyum sağlayamayacağını düşünmüş, Müslüman göçmenleri kendileri için bir tehdit unsuru olarak algılamışlardır. Günlük hayata dair hemen hemen her şeyi bu yeni komşularıyla paylaşmak zorunda kalmışlardır. Birçok Avrupalı kendine ait bir şeyleri yitirmiş olduğunu düşünmüş, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağına inanmıştır. Müslümanlar'ın artan sayısı ve farklılığı karşısında istilaya uğramışlık izlenimine kapılarak, "kendini evinde" hissetme duygusunu kaybetmeye başlamışlardır.⁴⁷ Bunda haksızda sayılmazlardı, Müslümanlar'ın Avrupa'daki nüfusu günden güne artış göstermiş, 1997'ye gelindiğinde ortaya çıkan

⁴⁶ Tarık Ramazan, *Avrupalı Müslüman Olmak, Avrupa Bağlamında Kaynakların İncelenmesi*, çev. Ayşe Meral, İstanbul 2005, s.155-156.

⁴⁷ Nilüfer Göle, *İç İçte Girişler: İslam ve Avrupa*, çev. Ali Berktaş, İstanbul 2009, s.44.

tahmini rakamlara göre Almanya'da 2 milyondan fazla, Fransa'da 2,5 milyon, İngiltere'de yaklaşık 1 milyon Müslüman bulunmaktaydı.⁴⁸

Avrupa Birliğine bağlı ülkelerin genelindeki doğurganlık oranının 1,38 gibi çok düşük seviyelerde seyretmesine karşın, Müslümanlar'ın 1990'dan günümüze Avrupa'da gerçekleşen nüfus artışında % 90 gibi bir rol üstlenmektedirler. Müslüman nüfusun artışında 1990'lı yıllarda gerçekleşen göç hareketliliği önemli bir rol oynamıştır. Ancak doğum oranlarındaki yükseklikte göz ardı edilemez. Örneğin sadece Hollanda'da dünyaya gelen bebeklerin % 50'sini Müslümanlar oluşturmaktadır. Belçika'da durum Hollanda'dan farklı değildir. Hatta Belçika hükümeti ülkede meydana gelen artışı Avrupa geneline yayarak, 2025 yılında Avrupalı çocukların üçte birinin Müslüman ailelere ait olacağı uyarısında bulunmuştur. Bu durum Avrupa genelindeki Hristiyanlarda ister istemez korku ve endişe meydana getirmiştir. Örneğin azalan Alman nüfusuna karşın, artan Müslüman nüfusu 2050 gibi uzak olmayan bir tarihte Almanya'nın Müslüman bir devler olma ihtimalini de beraberinde getirmektedir.⁴⁹

Avrupa da yaşayan Müslümanlar sayısal olarak önemli rakamlara ulaşmış olmalarına rağmen, entelektüel hayata olması gerektiği gibi katılamamaktadırlar. Bu durumun taşradan gelmiş olmak, fabrikada işçi olarak çalışıyor olmak ya da geri döneceğini düşünüyor olmak gibi bir takım gerçeklik payı olan sebepleri olabilir. Ancak eğer siz toplum olarak bir ülkenin entelektüel hayatında veya önemli kitapçıların raflarında ve fikir hayatında varlığını hissettiremiyorsanız, o ülkede sadece sayısal olarak bir değer ifade edersiniz.⁵⁰ Sahip olduğunuz sayısal değeri de sadece seçimlerde kullanabilirsiniz. Ancak Almanya gibi bir-iki ülkede meydana gelen sınırlı teşebbüsleri bir kenarda tutacak olursak Müslümanlar yaşadıkları ülkelerde siyasal oluşumlar içinde yer almayı düşünmediklerini ya da yanlış tercihlerde bunduklarını rahatlıkla görürüz. Ayrıca belirli bölgelerde yoğunlaştıkları

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Alsayyad ve Castells, a.g.e., s.266.

⁴⁹ Akgündüz, a.g.e., s.106,107.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Canatan, a.g.e., s.35,36.

için, özellikle yerel seçimlerde bir değer ifade edecek olan oy potansiyellerini de bugüne kadar işe yarar bir şekilde kullanamamışlardır.⁵¹

Avrupa'daki Müslümanlar'ın karşılaştıkları en büyük sorunlarından bir tanesi de, henüz yeterli sayıda İslam'ı temsil edecek Müslüman entelektüel birikimine sahip olamayışlarıdır. Hristiyanlık ve Yahudilik gibi diğer din temsilcileri çok iyi eğitim görüp kendilerini çok daha rahat bir şekilde ifade ederken, başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın değişik ülkelerinde yaşayan Müslüman din görevlileri yaşadıkları ülkenin diline tam olarak hâkim değillerdir. Durum böyle olunca da hem kendilerini hem de inanmış oldukları değerlerini tam ve tutarlı bir şekilde ifade edememektedirler.⁵² Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşayan Müslümanlar'ın durumu da Din görevlilerinden farklı değildir. Birçoğu İslâmî kuralların farkında olmadan kendine göre bir dini hayat yaşarken, bir kısmı da İslâmî konulardan kendisini tamamen soyutlamış bir vaziyette kendince bir hayat yaşamaktadır. İslam'a hizmet etmek, İslam dinini doğru bir şekilde anlatmak isteyen vatandaşlar bulunmuş oldukları ülkenin diline hâkim olamamalarından dolayı bu düşüncelerini gerçekleştiremezken, dile hâkim olan yeni yetişen nesil ise dini meselelere vakıf olmadığı için İslam'ı anlatamamaktadır. “Dini bilen dili bilmiyor, dili bilen de dini bilmiyor” sözü bu durumu veciz bir şekilde özetlemektedir.⁵³

Avrupa'da yaşayan Müslümanları dört temel göçmen grubu altında toplanmaktadır. Bunlardan birinci grupta, herhangi bir Avrupa ülkesinin vatandaşlığına geçmiş bulunan Müslümanlar yer almaktadır. İkinci grubu oluşturan Müslümanlar, geçici veya daimi ikamet iznine tabi olan yahut Avrupa ülkelerinden birinin vatandaşı ile evli bulunan veya sözleşmeli işçi olarak gelen ya da öğrenim amaçlı gelen veya iltica etmiş olup karar bekleyen mültecilerden oluşmaktadır. Üçüncü grupta bulunanlar, Avrupa ülkelerine gizli yollardan giriş yaparak Avrupa kurumlarının kanunları dışında yaşayıp kaçak yollardan çalışan kişilerden oluşmaktadır. Dördüncü grup Müslümanlar ise, uluslararası çalışan şirketlerin bağımlı ortaklıkları ve profesyonel ağlar tarafından çalışmak veya formel eğitim

⁵¹ Köse, a.g.e., s.28.

⁵² Bülent Keneş, *Batı Medyasında İslam İmaji*, İstanbul 1998, s.71.

⁵³ Vehbi Karakaş, *İslam'ı Avrupalıya Nasıl Anlatmalı?*, İstanbul 2006, s.26,27.

görmek üzere alınan çok vasıflı, sanatçı-entelektüel, medya girişimcileri ve profesyonellerden meydana gelmektedir.⁵⁴

Samuel Phillips Huntington'un ortaya atmış olduğu Medeniyetler çatışması tezi, Doğu Bloğunun çökmesine müteakip rakipsiz kalan Batılıların İslam'ı yeni bir tehlike olarak algılamalarına yol açmıştır. Özelde Almanya, genelde ise Batı, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte kimliksel açıdan bir boşluk yaşamıştır. Bu boşluğun doldurulması gerektiğini düşünen bir takım çevreler, Medeniyetler Çatışması tezini kendilerine kalkan olarak kullanarak İslam'ı kominizm tehlikesinden sonra Batının yeni düşmanı olarak lanse etmeye çalışmaktadırlar. Batının kucaklayıcı ve toplumun her kesimini kapsayıcı kimliğinin Hıristiyanlık olduğunu düşünen bir takım çevrelerde batılıları bir arada tutup kaynaştıracak inancıyla bu türden çalışmalara destek vermekte, İslam'ın ötekileştirilmesine katkı sağlamaktadırlar. Batıda bütün bu gelişmeler yaşanırken, ortaya çıkmış olan bu olumsuz tabloya karşı bir şeyler yapması beklenen Müslüman ülkeler, ne yazık ki İslam'ın doğru algılanmasına yönelik etkin bir tavır sergileyememektedirler. İslam'ın gerçekte ne ifade etmek istediğinin net olarak anlaşılabilmesi için Avrupa'da yaşayan Müslümanlar'ın gösterecekleri özel çabaların yanında, Müslüman ülke idarecilerinin de sergileyecekleri tavır önemli bir rol oynayacaktır.⁵⁵

11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör saldırılarından sonra bir din olan İslam'la, onun ideolojik yansıması olarak kabul edilen İslamcılık, kavram olarak birbirine karıştırılarak, tüm haber bültenlerinde ilk sıralarda yer almış, o güne kadar hiç olmadığı kadar Avrupa kamuoyunu meşgul etmiştir. Bir ideoloji olarak İslamcılığın uluslararası siyasetin yeni görünümü içerisinde kendine yer edinmesi, bir din olarak İslam'ın Avrupa kamusal alanında gerçekleşen tartışmalarda daha fazla önem kazanmasına yol açmıştır. Daha öncesinde küreselleşme literatüründe İslam'dan söz edilmemesine rağmen, 11 Eylülden bugüne İslam küreselleşmenin dinamikleri arasında sürekli bir şekilde yer almaktadır. Gerçekleşen saldırıların tesiriyle, İslam'la terör arasında bağlantı kurulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda kamusal tartışmalar

⁵⁴ Alsayyad ve Castells, a.g.e., s.132-133.

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erkan Budak, *11 Eylül Olayları Işığında Almanya'da İslam Algısı: Bir Kopuş mu, Süreklilik mi?*, Değerler Eğitim Dergisi, c. 6, sa. 15, İstanbul 2008, s.60-63.

gerçekleşirken, ilmi çevreler de bu durumdan, kitap, dergi ve gazete yoluyla, üretmiş oldukları fikirleri pazarlayarak nasiplenmektedirler. 11 Eylül saldırıları İslam’la Batı dünyasını birbirine yaklaştırırken, İslâmîyet’te Avrupa bilincine ve Batı kamusal alanına yerleşmeye başlamıştır.⁵⁶

11 Eylül saldırılarının gözden kaçan önemli etkilerinin biriside, o tarihten sonra Avrupa ve Amerika’da Müslüman olanların sayısında büyük bir artış görülmesidir. Almanya’da yayın yapan “Die Welt” gazetesi bu durumu manşetine taşıırken, 2004-2005 yıllarında 4.000 Almanın Müslüman olduğunu ve bu oranın daha önceki yıllara göre 4 kat arttığının altını çiziyordu. Ortaya çıkan bu yeni durumu değerlendiren yorumcuların üzerinde birleştikleri fikir ise, batılı ülkelerin dünya genelinde uygulamış olduğu kapitalist politikalardan bir takım çevrelerin rahatsız olduğu, İslam’ı ise batıya karşı bir alternatif olarak gördükleri için din değiştirdikleri yönündeydi. Ortaya çıkmış olan bu yeni teze göre; “batıya kızan Müslüman oluyor” ve bu şekilde batıdan intikam aldığını düşünüyordu. 11 Eylül’den sonra Müslüman olan bu Avrupalılar’ın İslam’dan önceki yaşantıları incelendiğinde çoğunluğunun sosyalist arka planı olan kimseler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla olayın kökeninde kapitalist yapıya karşı duruşu, sosyalist sistemin çökmesinden sonra İslam’ın üstlendiği düşüncesinin izleri vardır. Sosyalist bir arka plandan gelerek kendilerine din olarak İslam’ı seçen bu yeni Müslümanlar’a göre, 11 Eylül 2001’de gerçekleşmiş olan saldırı, batı kapitalizminin sömürü düzenine karşı yapılmış bir saldırdır.⁵⁷

11 Eylül 2001’de gerçekleşen saldırılar ve sonrasında gerçekleşmiş olan 11 Mart 2004 Madrid, 7 Temmuz 2005 Londra terör olayları hakkında Prof. Dr. Ali Köse, ilginç tespitlerde bulunmaktadır. Köse’ye göre bu saldırılar Batı’da İslam hakkında var olan olumsuz imajı kökleştirdiği gibi, İngiltere’yi İRA, İspanya’yı da ETA örgütünün eylem sahası olmaktan kurtarmıştır. Daha öncesinde İngiltere ve İspanya’da gerçekleştirilen her bombalı saldırıda adı geçen bu örgütler, Londra ve Madrid saldırısının Müslümanlar’a atfedilmesinden sonra, Müslümanlar’la aynı

⁵⁶ Göle, a.g.e., s.66-68.

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, a.g.e., s.36,37.

tarzda eylem gerçekleştirmek istemediklerinden, silah bırakma kararı aldıklarını açıklamışlardır. Bu durumu “Bir taşla iki kuş vurmaya” benzeten Köse, bu şekilde hem Müslümanlar’ın lanetlendiğini hem de batılı ülkelerin kendi teröristlerinden kurtulduğunu dile getirmektedir.⁵⁸

Avrupa Birliği çerçevesinde İslam konusu ve Müslümanlar’ın Avrupa’daki durumu genelde iki açıdan gündeme gelmektedir. Birincisi; Türkiye’nin Müslüman bir toplum olarak AB’ye katılım süreci çerçevesinde gündeme gelen İslam’la bağlantılı konular. Hatta öyle ki Türkiye’nin tam üyelik müzakereleri çerçevesinde gerçekleştirmesi gereken reformlardan çok, ülkenin kültürel yapısının ve dini anlayışının Batı değerleri ile uyumlu olup olmadığı tartışılmaktadır. Türkiye’nin adaylığı ve Avrupa arzusu Avrupalılar tarafından kuşkuyla karşılanmasının yanı sıra, Avrupa’nın coğrafi, tarihi ve dini sınırları içerisine davetsiz bir misafir olarak burnunu sokması şeklinde algılanmaktadır. Birçok Fransız, Türkiye’nin AB’ye adaylığını zoraki evlilik olarak nitelendirmektedir. İkincisi ise; hali hazırda Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan ve çoğunluğu göçmen konumunda olan, 20 milyon civarındaki Müslüman’ın bulundukları ülkelere entegrasyonu bağlamında gündeme gelen konulardır. Müslümanlar’ın türban ve sakal gibi “göze çarpan” simgelerle farklılıklarını ifade edip görünür olma çabaları, Avrupalı bir takım çevrelerce rahatsız edici olarak algılanmaktadır. Müslümanlar’ın yaşadıkları ülkelerin kamusal yaşamında karşılaştıkları sorunları dikkate alacak olursak, Avrupa’nın bağrında var olma imkânını zorladıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.⁵⁹ Ancak bütün bu olumsuzlukları avantaja dönüştüren Müslümanlar’ın varlığı da bir gerçektir. Bu gruba mensup olanlar Avrupa’da İslam’ı, herhangi bir toprak parçasına aidiyetten çıkarıp, ona evrensel bir statü kazandırmaktadırlar. Onlar için İslam, bilinçli bir şekilde, bireysel ve kolektif bakımdan seçilmiş olarak yaşanan bir entelektüel inşa anlamına gelmektedir.⁶⁰

12 Aralık 2002’de Kopenhag’da toplanan Avrupa Konseyi’nin almış olduğu Türkiye ile adaylık görüşmelerinin başlatılması kararı, başta Fransa olmak üzere

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, a.g.e., s.27 dipnot.

⁵⁹ Canatan, a.g.e., s.31,32 ve Göle, a.g.e., s.34.

⁶⁰ Göle, a.g.e., s.190.

birçok Avrupa Birliği ülkesinde kamusal bir tartışma başlatmıştır. O tarihe kadar “Türk Dosyası” üzerinden devam eden tartışma, o tarihten sonra Avrupa’nın coğrafi ve tarihsel sınırları kadar, dinsel ve kültürel sınırları gibi Avrupa kimliğini belirleyen konular üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Türkiye’nin adaylığı süreci, İslâmî ötekilik ve Avrupa’nın Hristiyan mirası gibi, o güne kadar dile getirilmeyen iki konunun gün yüzüne çıkmasına yardımcı olmuştur. Artık Türkiye’den söz edilirken, bir millet olarak Türkler’den değil, İslâmîyet’e mensup Müslüman Türkler’den bahsedilmektedir. Bu durumdan rahatsız olan Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac’ın hiçbir zaman “60 milyon Fransız” ifadesi kullanılmazken, sürekli “60 milyon Türk” den bahsedilmesinin anlamsız olduğu yönündeki açıklaması ise beklenen etkiyi göstermemiştir. Türkiye hâlen birçok Avrupalının gözünde farklı kültürü, farklı yaşam tarzı ve en önemlisi Müslümanlığı ile Avrupalı değerlerin uzağında bir ülkedir ve eğer Türkiye AB’ye üye olursa, bu “Avrupa Birliği’nin” fiilen son bulacağı anlamına gelecektir. Yapılan bütün bu tartışmalar, Avrupalılar ile ötekiler (Müslümanlar) arasındaki sınır çizgisini daha belirgin bir hale getirirken, Avrupa’daki Müslümanlar’ın yaşamış olduğu ötekilik olgusunu da görünür kılmıştır.⁶¹

Avrupa’da Müslümanlar’la ilgili öteki imajının oluşmasında göze batan en önemli ayrıntılardan bir tanesi de, tarihsel çatışmaların bugünü etkilediği gerçeğidir. Örneğin İtalya’nın Roma şehrinde inşaatı tamamlanan caminin açılış töreninde yaşananlar, geçmişteki birtakım olayların geride bırakılmadığının işareti olmuştur. 1995’te gerçekleşen Açılışa davet edilen birçok İtalyan resmî yetkili, açılışı boykot ederek katılmamıştır. Ancak Meclis başkanı Irene Pivetti’nin açılışa gelmek yerine yakınlardaki bir kiliseye giderek Osmanlı donanmasına karşı kazanılmış olan İnebahtı Deniz Savaşı’nı anma toplantısına katılması, tarihsel çatışmaların ne kadar canlı tutulduğunu gözler önüne sermektedir.⁶²

İlk göçmen işçilerin geleneksel ya da köy kökenli olarak kullandıkları İslâmî simgeler Avrupalılar’ı pek fazla rahatsız etmemiştir. Çünkü onlar, Avrupalılar’la

⁶¹ Göle, a.g.e., s.167,168.

⁶² Köse, a.g.e., s.10.

aynı mekânları kullanmamışlar, kamusal alanda pek fazla gözükmekten, göçmen Müslüman işçilerin kullanmış oldukları ev ve cami gibi mekânlarda kapalı kalmışlardı. Genç nesiller ise ebeveynlerinden farklı olarak Avrupalılar’la aynı mekânları kullanmakta, aynı dili konuşmakta, aynı tavır ve iletişim kodlarını paylaşmaktadır. Tüm bu faaliyetleri gerçekleştirirken, genç kızların takmış olduğu türban bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kamusal alanda görülmeye başlanan İslam’ın mekânsal bir sınır ihlalidir. Türban’ın kamusal bir mesele olarak tartışılmaya başlanması ise, beraberinde Müslümanlar’ın Entegrasyon sorununu gündeme getirmiştir.⁶³ Tüm bu gelişmeler sonucunda Avrupa’daki Müslümanlar bir yandan kendilerine dayatılan “yabancı” muamelesine karşı direnirken, diğer taraftan da geleneksel Avrupa vatandaşları tarafından Entegrasyon adı altında üzerlerinde uygulanmak istenen asimilasyona ve engellemelere karşı, dinlerini ve kimliklerini koruma mücadelesi vermektedirler.⁶⁴ Son yıllarda sürekli gündemde tutulan entegrasyon konusundan bazı Avrupalı devlet idarecilerinin anladığı ve uygulamak istediği ise; Müslümanlar’ın benimsemiş oldukları dini inanç ve değerlerinden vazgeçerek, Avrupa değer ve normlarını kendilerine yeni bir yaşam ve inanç şekli olarak kabul etmeleri şeklindedir.⁶⁵

Almanya’daki Türkiye kökenli genç kuşak Müslümanlar ile Fransa’daki Cezayir kökenli genç kuşak Müslümanlar’dan bir kısmı, her ne kadar bulundukları ülkenin eğitim olanaklarından yararlanarak anavatanlarından ve kültürel değerlerinden kısmen kopmuş gibi gözükseler de, Batı modernitesinin bilişsel yapılarını tamamen özümseme mantığından da bir hayli uzaktırlar. Farklı bir ifadeyle dile getirecek olursak, ikili bir kültür sermayesinden yani; hem İslâmî, hem de laik ve bilimsel bir kültür sermayesinden istifade etmektedirler. Geleneksel İslam dairesinden uzaklaştıkları gibi, gerçek manada Avrupalı olmayı da kabul etmeyerek, çifte reddin içerisine düşmektedirler. “Ne tamamen geleneksel Müslüman, ne de tamamen Avrupalı” olarak kendilerini bir kavramsal kimlik karmaşasının içerisinde bulmaktadırlar.⁶⁶ Onların yaşamış olduğu bu kimlik kargaşasını kendilerine konu

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Göle, a.g.e., s.48.

⁶⁴ Alsayyad ve Castells, a.g.e., s.14.

⁶⁵ Akgündüz, a.g.e., s.110.

⁶⁶ Göle, a.g.e., s.152.

edinen bir takım araştırmacılar ise, çıkış yolu olarak Müslüman göçmenlerin kültürel düşüncelerini ve dünya görüşlerini “kültürel modernlikle” uzlaştırmaları gerekliliğinden yola çıkarak, çözüm olarak Avrupa İslam’ı (Euro İslam) tezini ileri sürmektedirler. Göçmenlerin hali hazırda benimsemiş oldukları dini anlayışın Getto İslam’ı olarak belirtildiği bu yeni anlayışla, Müslümanlar modernize edilmeye çalışılmaktadır. Avrupa İslam’ı projesinin Müslüman göçmenler arasında kabul görmesini ısrarla savunan başta Bassam Tibi olmak üzere bir takım araştırmacılar, bu sayede İslam’ın, Yahudilik ve Hristiyanlıktan sonra üçüncü bir din olarak Avrupa’da kabul görebileceğini söylemektedirler.⁶⁷ Müslümanlar’ın batılı bir evren tasavvuru içinde nasıl bir biçim almaları gerektiği konusundaki entelektüel, akademik ve politik tartışmaları simgeleyen ve batılı bir özden kaynaklanan “Avrupa İslam’ı” kavramı, “Alman”, “Fransız”, ya da “İngiliz” İslam’ı” vs. projelerinin de toplu bir ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Ağırlıklı olarak bu kavramla asıl vurgulanmak istenen, Avrupa özelindeki İslam temelli oluşumların, batı merkezli ve batılı tarzda şekillendirilmesidir.⁶⁸ Avrupa’da Müslümanlar’ın mevcudiyeti bir denklemi andırmaktadır. “Avrupa’da İslam bir sorundur ve öyle kalacaktır”, o zaman ne kadar az İslam olursa o kadar az sorun var demektir. O takdirde Müslümanlar’ın hiç fark edilmemeleri, görünmemeleri gerekir, hatta İslamsız Müslümanlar olmaları gerekir. Laik bir toplumda yaşamaya alışmış olan birçok Avrupalı siyasetçi, entelektüel veya sıradan insanların, “güvenilir Müslüman” tabirinden anladıkları, dininin vecibelerini yerine getirmeyen ve Müslüman kimliklerine dair hiçbir şeyi yansıtmayan “İslamsız Müslümanlar’dır.”⁶⁹

Ancak Avrupalılar açısından unutulmaması gereken bir gerçek var ki oda; burada yaşayan Müslümanlar’ın “yerli” değil “göçmen” azınlık statüsünde var olduklarıdır. Göçmen azınlık psikolojisine mensup olan tüm gruplar, şartlar gerektirdiğinde yaşanan topraklardan ayrılıp “vatan” olarak görülen başka bir ülkeye göç etmeyi sürekli akıllarında bulundurlar. Bu durum Avrupa ülkelerindeki Müslümanlar içinde geçerlidir. Nitekim Avrupa ülkelerinde çalıştıktan sonra emekli

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bassam Tibi, *Boğaz’ın İki Yakası Avrupa ile İslamcılık Arasında Türkiye*, çev. Sevinç Kabakçıoğlu, İstanbul 2000, s.237-251.

⁶⁸ Canatan, a.g.e., s.38,39.

⁶⁹ Ramazan, a.g.e., s.148,257.

olan çok sayıdaki Türk işçi, Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştır. Hâlen iş hayatında olanların büyük bir kesimi de yatırımlarını Türkiye'ye aktarmakta ve emekli olduktan sonra Türkiye'ye yerleşeceklerini her fırsatta dile getirmektedirler.⁷⁰

D. AVRUPA'DA OLUMSUZ İSLAM İMAJINDA MEDYANIN ETKİSİ

The Times ve The New York Times gibi Batı dünyasının önde gelen gazetelerinde 1990-1995 yılları arasındaki İslam imajı üzerine bir araştırma yapan Bülent Keneş'in tespitlerine göre, batı medyası olumsuz İslam imajının oluşması için elinden geleni yapmaktadır. Bu masatla İran'daki uygulamalar sık sık batı medyasında gündeme getirilmektedir. İran'da meydana gelen bir takım olayların insan ve kadın haklarının ihlali olduğu vurgusu yapılarak, İslam halka bir baskı rejimi olarak lanse edilmektedir. Buna ek olarak okurların zihninde İran'daki dini anlayışın sanki İslam'ın tek ve mutlak yorumu olduğu inancı uyandırılmaya çalışılmaktadır. 1990-1993 yılları arasında The Times Gazetesinde İslam'la ilgili 188 haber yayınlanırken, bu haberlerin büyük çoğunluğunda İslam ve Müslümanlar karalanmaktadır. Öte taraftan sadece 1990 yılında Salman Rüşdi ile ilgili yapılan haber sayısı ise 140 civarındadır. İslam ile ilgili haberlerde yapılanın aksine Rüşdi övülmekte ve gene onun aracılığı ile İslam ve Müslümanlar olumsuz bir şekilde yansıtılmaktadır.⁷¹

1990'lı yıllarda gelişen Salman Rüşdi hadisesi, İslam'ın batıyla uyuşmayacağı konusunu da Avrupalılar'ın gündemine taşımıştır. İşin garip tarafı, Avrupa'daki İslâmî organizasyonların bu olayla hiçbir şekilde ilgileri olmamasına ve Ayetullah Humeyni'nin vermiş olduğu fetvayı desteklememelerine rağmen, birtakım çevreler İslâmî Organizasyonları da bu olayla ilişkilendirmeye çalışmışlardır.⁷² Batı medyası da eline geçen Salman Rüşdi kozunu İslam ülkeleriyle ilişkilendirerek, Müslüman dünyada fikir özgürlüğü olmadığı konusunu sık sık haber bültenlerine taşımaya başlamıştır. Tam bu konu kapandı derken bu seferde Bangladeşli feminist yazar Teslime Nesrin olayı gündemi işgal etmeye başlamıştır. Nesrin, Rüşdi'ye göre

⁷⁰ Köse, a.g.e., s.31.

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Keneş, a.g.e., s.75,76,89.

⁷² Canatan, a.g.e., s.194.

daha kullanışlı bir araç olmuştur. O hem bir fikir özgürlüğü savaşçısı, hem de İslam dünyasındaki ezilen kadın haklarının yılmaz savunucusu olarak görülmüştür. Teslime Nesrin ve Salman Rüşdi gibi İslam dünyasına muhalif yazarlar, batı medyasında İslam imajının şekillenmesinde bir nevi yapı taşı rolü üstlenmişlerdir.⁷³

Tarihin hiçbir döneminde İslam ve Müslümanlar, Batı Medyası tarzında bir tehditle karşılaşmamışlardır. Batı medyası bu tehdidini İslam'ı basmakalıp klişeler halinde yansıtarak göstermektedir. Örneğin 100 saatlik herhangi bir televizyon yayınında, İslam neredeyse on dakika yer almakta, o on dakika içerisinde ise Müslümanlar ya kitap yakarken ya da tehditkâr kalabalıklar halinde öfkelerini dışa vururken görüntülenmektedirler. Aynı durum yazılı basın içinde geçerlidir. Batılı gazetelerde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmîyet gibi din başlığı altında verilen haberlerin alt kategorilerine göz atıldığında, sadece İslam'la ilgili haberlerin içeriğinde “terörizm” vurgusu yapıldığı görülecektir. Buna ek olarak İslam ve Müslümanlar'ın çoğunlukta olduğu ülkelerle ilgili verilen haberlerde, şiddet ön planda tutulmakta, İslam ve Müslümanlar toplumda nefret uyandıracak tarzda sunulmaktadır.⁷⁴

Sonuç olarak bakıldığında, Batı medyası, sürekli bir şekilde İslam hakkında vermiş olduğu olumsuz haberlerle, Avrupa kamuoyunda olumsuz bir İslam imajı oluşturmayı başardığı gibi, Müslüman karakterini de istediği şekle soktuğu söylenebilir. Kendi kamuoylarında olumsuz bir İslam imajının oluşmasında etkin rol üstlenen medya organları, İslâmî oluşumlar içerisinde radikal ve şiddet yanlısı politika izleyenleri ön plana çıkartarak, akılcı ve topluma hizmet sunmayı hedefleyen İslâmî oluşumların zihinlerde silikleşmesine sebep olmaktadır. Bu aynı zamanda radikal örgütlerin ekmeğine yağ sürmekte ve yeni yetişen nesillerin bu örgütlerin ağına takılmasına neden olmaktadır.⁷⁵

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Keneş, a.g.e., s.81.

⁷⁴ Keneş, a.g.e., s.68,69,72.

⁷⁵ Keneş, a.g.e., s.165.

E. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE İSLAM

Avrupa Birliği ülkelerinin anayasalarına baktığımız zaman, genel olarak hiçbir ülkenin anayasasının kendi içerisinde “İslam karşıtı” olmadığını rahatlıkla görebiliriz. Anayasanın vermiş olduğu güvenle, Müslümanlar dinlerini özgür bir şekilde yaşamaktadırlar. Hatta Avrupa ülkelerindeki uygulanan, bütün çocukların okuma zorunluluğu, Müslümanlar için hadisle bildirilmiş olan, “İlim talep etmek her Müslüman kadın ve erkek için bir görevdir.” hükmünün yerine getirilmesi noktasında kolaylık sağlamaktadır.⁷⁶ Ancak Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanmakta olan Resmî politikaları göz önünde bulundurduğumuzda İslam, Fransa ve Hollanda gibi ülkelerde yerleşik dinlere göre görece eşit konumdayken, Belçika ve Almanya gibi ülkelerde resmî makamlarca eşit olmayan bir muameleye tabi tutulmaktadır. İngiltere ve Yunanistan gibi kiliselerinin devlet tarafından desteklendiği, başka bir deyişle Devlet Kiliseleri’nin bulunduğu Avrupa ülkelerinde ise eşitsizliğinde ötesinde, dini açıdan bir dışlanma söz konusudur.⁷⁷

Son yıllarda başta Fransa, Belçika ve İsviçre olmak üzere, Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanlar arasında gündelik yaşamdan kendilerini tamamen kopartarak, toplumun zararlı alışkanlıklarından kendilerini korumaya çalışan birtakım gruplar ortaya çıkmıştır. Bu gruplar gelmiş oldukları ülkenin geleneksel İslâmî anlayışını değil de, peygamber dönemindeki sahabenin yaşam tarzını benimseyerek, kıyafetlerini değiştirip cellabiye giymeye başlamışlardır. Bu insanlar vakitlerinin büyük bir kısmını camide geçirerek, dış dünyayla ve gayrimüslimlerle olan bağlantılarını tamamen kopartmışlardır. Tuhaf olan durum ise, Batılıların bu durumu toplumsal huzuru ve sükûneti artıracığı umudu ile desteklemesi, hatta bazılarının devlet tarafından organize edilmesidir.⁷⁸

1. Avusturya

Başkenti Viyana olan Avusturya, Doğu Alpler üzerine kurulmuş bulunduğu ve neredeyse ülkenin %60’ını kapladığından dolayı, dağlık bir ülke

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ramazan, a.g.e., s.158,176.

⁷⁷ Geniş bilgi için bkz. Canatan, a.g.e., s.70.

⁷⁸ Ramazan, a.g.e., s.240.

olarak göze çarpmaktadır. Ülkenin toplam nüfusu, 8.391.254 kişidir. Avusturya’da en güçlü dini grup, yaklaşık %74’le Katoliklerden meydana gelmektedir. Protestanlar ülke nüfusunun %5’ini oluştururken, ülkedeki Müslüman nüfus yaklaşık olarak %4 seviyesindedir.⁷⁹

Avrupa ülkeleri içerisinde İslam ilk defa Avusturya’da 15 Temmuz 1912 yılında resmî din olarak tanınmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yıkılınca, bu tanınmada hükümsüz kalmıştır. İslâmî Sosyal Hizmet Cemiyetinin 1962 yılında başlatmış olduğu çalışmalar sonucunda, 20 Nisan 1979’da, 1912’de çıkarılmış olan 159 sayılı kanun yeniden yürürlüğe girmiştir.⁸⁰ 1979’dan beri İslam’ın Avusturya’da resmî din olarak tanınmış olması, bu ülkeyi diğer Avrupa ülkeleri içerisinde Müslümanlar’ın en rahat ettiği ülke konumuna getirmiştir. Bu ülkede Müslümanlar bir cemaat halinde teşkilatlanabilmekte, radyo ve televizyonlarda dini konuşma yapabilmekte, haftada iki saat okullarda çocukları için din dersi talep edebilmekte ve Müslümanlar için ayrı bir Mezarlık tahsis edilebilmektedir.⁸¹ Günümüzde Avusturya’da 400.000 civarında Müslüman yaşamaktadır. Bu Müslümanlar’ın büyük çoğunluğunu Türkler meydana getirmektedir. Türkler’den sonra en kalabalık topluluk ise Boşnak Müslümanlardır.⁸²

2. Belçika

Parlamente demokrasi ve Krallıkla yönetilen Belçika’nın başkenti Brüksel’dir. Kuzeybatıda Atlas Okyanusu’na kıyısı bulunan Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Hollanda ile komşudur. Ülkedeki egemen dini grup yaklaşık %75’civarında çoğunluğu bulunan Katoliklerdir. Katoliklerden sonra ikinci büyük dini oluşum Protestanlardır. Ülke dünya siyaseti açısından da önemli bir rol üstlenmektedir. NATO ve Avrupa Parlamentosu’nun merkez binaları bu ülkede

⁷⁹ Liz McKay, Gareth Thomas, Bryan Richard, Kieran Mahon ve Marie Clayton, *Der Weltatlas*, Köln, s.133

⁸⁰ İsmail Baliç, Masum Yaşar Aydın, “Avusturya”, DİA IV/179.

⁸¹ Kurtuluş, a.g.md., s.155.

⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://oe1.orf.at/artikel/210279>, 31.12.2011, 00:39.

bulunmaktadır. Belçika'nın toplam nüfusu 10.480.390 kişi civarındadır. Km²'ye düşen insan yoğunluğu bakımından Avrupa'nın en kalabalık ülkelerinden biridir.⁸³

Esnek yasama sisteminden dolayı İslam'ı resmî olarak tanımış olan Belçika'da, bu tanınma yönündeki en önemli adım 1963'te İslam Kültür Merkezi'nin (IKM) kurulmasıyla atılmıştır. 1974'te parlamentodan çıkan tam destekle de, İslam diniyle tanınmış olan diğer dinler arasındaki fark giderilmiş ve İslam diğer dinlerle eşit kılınmıştır. İlgili yasayla birlikte İslam'a ilişkin dini hizmetlerin idaresi, Eyalet düzeyinde örgütlenmiş olan İslâmî Cemiyetlere verilmektedir. Diğer dinlerde bu yetki belediye düzeyinde örgütlenmiş gruplara verilmiştir. 1973'te ortaya çıkan petrol krizinden hemen sonra İslam'ın resmî din olarak tanınması ve İslâmî konularda yetkili olarak Suudi Arabistan'a yakınlığı ile bilinen IKM'nin tercih edilmesi, bir takım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Belçika'da dini hizmetlerin finansmanı devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu bağlamda din dersi öğretmeni görevlendirildiği gibi, cezaevlerindeki Müslüman mahkûmlara manevî yardım ve destek vermek üzere din görevlisi atanmakta ve bunların maaşı devlet tarafından karşılanmaktadır.⁸⁴ İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden günlerde Belçika'daki Müslümanlar'ın sayısı birkaç yüzü geçmezken, 1960'lı yıllarda başlayan iş göçü sonucunda, Fas ve Türkiye'den gelen işçilerle birlikte bu rakam binlerle ifade edilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Enver Hoca idaresindeki Arnavutluk'un komünist yönetiminden kaçan yaklaşık 3000 civarında Arnavut Müslüman'ında Belçika'ya geldiğinden bahsedilmektedir. Günümüzde bu ülkede yaşayan Müslümanlar'ın yoğun olarak geldiği ülkeler arasında Türkiye ve Fas ilk sırada yer alırken, Pakistan, Tunus ve Cezayirli Müslümanlar'a da sıklıkla rastlanmaktadır. Belçika genelindeki Cami sayısı ise yaklaşık 400 civarındadır.⁸⁵ 1998 yılında Belçika'da yaşayan Müslümanlar'la devlet arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla Müslüman Temsil Kurumu (L'Executif de Musulmans de Belgique - EMB) kurulmuştur. Ancak 2008'de başlayan yeniden yapılandırma çalışmaları çerçevesinde ortaya çıkan tartışmalar, kurumun geleceğini belirsiz

⁸³ Mckay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, *a.g.e.*, s.124.

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Canatan, *a.g.e.*, s.85-89.

⁸⁵ <http://www.semerkanddergisi.com/Detay.aspx?YaziID=1555>, 09.10.2011, 19:35.

kılmaktadır.⁸⁶ 10 Milyon civarında ülke nüfusuna sahip olan Belçika da, büyük çoğunluğunu Fas ve Türkiye'den gelen işçilerin oluşturduğu, yaklaşık 700.000 dolayında Müslüman'ın yaşadığı söylenmektedir.⁸⁷

3. Danimarka

Avrupa'nın kuzeyinde yarımada şeklinde olan ülke, irili ufaklı 1000'in üzerinde adadan meydana gelmektedir. Danimarka'nın büyük bir bölümü Jylland yarımadası üzerindedir. Başkent Kopenhag, Danimarka adalarının en büyüğü olan Sjaelland'ın üzerinde kurulmuştur. Sjaelland, dar bir boğaz olan Sont Boğazı ile İsveç'ten ayrılır. Krallıkla yönetilen Danimarka'nın nüfusu, yaklaşık olarak 5.483.204 kişidir. Luteryan Kilisesi Danimarka anayasasına göre devletin resmî dini kurumu konumundadır. Ülkede yaşayan Hristiyanlar'ın yaklaşık %95'i Luteryan Kilisesine tabidir.⁸⁸

Danimarka'daki ilk kalabalık İslâmî oluşum, 1930'da Danimarkalı Müslüman yazar Ali Ahmed'in öldürülmesine tepki olarak İslam'ı seçen 2500-3000 civarındaki Müslüman'ın çalışmalarıyla gerçekleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Avrupa'nın diğer ülkelerine olduğu gibi Danimarka'ya da, önce sömürgeleştirilmiş İslam ülkelerinden, 1960'dan sonra ise iş göçü çerçevesinde Türkiye ve Fas gibi ülkelere Müslüman işçi göçü gerçekleşmiştir. 1973'te tüm dünyada hissedilen ekonomik kriz sonucunda, Almanya'da işsiz kalmış olan çok sayıda Türk işçi Danimarka'ya yerleşmiştir. Ülkedeki Müslüman nüfusun artmasında 1980 ve 90'lı yıllarda İran, Lübnan, Somali ve Bosna-Hersek gibi ülkelere Danimarka'ya iltica etmiş Müslümanlar'ın da etkisi vardır.⁸⁹ 2006'da açıklanan resmî verilere göre, kesin olmamakla birlikte Danimarka'da 200.000 civarında Müslüman'ın yaşadığı tahmin edilmektedir. Müslümanlar Avrupa'nın birçok ülkesinde olduğu gibi Danimarka'da da Hristiyanlardan sonra ikinci dini grup

⁸⁶ <http://www.eunewsturk.com/default.asp?islem=haber&id=5773&islem2=slayt&title=Bel%E7ika+M%FCsl%FCman+Temsil+Kurumu+s%FCresi+uzat%FDlmad%FD>, 09.10.2011, 19:40.

⁸⁷ Geniş bilgi için bkz. Deniz Altınbaş, *Avrupa'da İslam Etkisi: Fransa Örneği*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s.17.

⁸⁸ McKay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, *a.g.e.*, s.113.

⁸⁹ Canatan, *a.g.e.*, s.189,190,191.

konumunda olmalarına rağmen, henüz resmî olarak tanınmadıkları gibi, kendilerine ait bir kabristanları da bulunmamaktadır.⁹⁰

4. Fransa

Topraklarının genişliği bakımından, Avrupa'nın en büyük ülkesi Fransa'dır. Yarı başkanlık sisteminin uygulandığı üniter bir devlet olan Fransa'nın başkenti Paris'tir. Fransa'nın nüfusu yaklaşık olarak 61.945.598 kişidir. Ülkedeki en büyük dini grup %88'le Katoliklerdir. Müslümanlar ise Katoliklerden sonra ülkede bulunan ikinci büyük dini grubu oluşturmaktadırlar.⁹¹

Avrupa devletleri arasında dışarıdan göçmen Müslüman kabul eden ilk ülke Fransa'dır. Fransa ilk olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında Müslüman göçmen alımına karar vermiştir. Dönemin süper gücü olmak isteyen Fransa, bu maksatla savaştırılmak üzere Kuzey Afrika ülkeleri Fas ve Tunus'tan, 300.000 Müslüman'ı Fransa'ya getirtmiştir. Savaş sırasında getirilen bu Müslümanlar'ın bir kısmı Fransa için cepheye gönderilirken, geriye kalanlar da başta maden ocakları olmak üzere çeşitli fabrikalarda çalıştırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1947 yılında acil işçi ihtiyacını gidermek isteyen Fransız Devleti, Cezayir'le arasında serbest dolaşımın sağlanmasına karar vermiş ve aynı yıl 65.000 Cezayirli Fransa'ya gelmiştir. Takip eden yıllarda bu rakam sürekli artarak 1949'da 265.000'e ulaşmıştır. 1955 yılına gelindiğinde Fransa'daki Cezayirli sayısının 200.000 olduğu ileri sürülmektedir. Artan işgücü talebi karşısında ihtiyacı gidermek üzere 1956'da Fas ve Tunus ile iş göçü anlaşması imzalanmıştır. 1962'de Cezayir'in bağımsızlığını kazanması, bu ülkenin de ikili antlaşmaya ilave edilmesini sağlamıştır. Fransa'da tahmini rakamlara göre 5 ila 8 milyon arasında Müslüman olduğu sanılmaktadır. Bu belirsiz verilerden ortaya çıkan bir husus var ki o da; Müslümanlar'ın bu ülkedeki en büyük dini grup olduğu gerçeğidir. Bu rakam hali hazırda kiliseye devam eden Hristiyanlarla kıyaslandığında, Müslüman Nüfusun daha fazla olduğu görülmektedir. Müslümanlar'la ilgili nüfus verilerinin farklılık göstermesinin baş

⁹⁰ Geniş bilgi için bkz. Fatma Zeliha Kahraman, *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yurtdışı Din Hizmetleri: Danimarka Örneği*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007, s.27,28.

⁹¹ Mckay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, a.g.e., s.127.

nedeni, Fransa'nın laikliği en katı şekilde uygulayan ülke olmasıdır. Fransa'da insanlar, inandıkları dinden çok mensup oldukları milliyetleri ile ön plana çıkmaktadırlar. Bu nedenle tabi oldukları etnik kökenden hareketle, Müslümanlar hakkında tahminde bulunulmaktadır. Fransa'daki en büyük Müslüman etnik grubu Kuzey Afrikalı Araplar oluşturmaktadır, onların ardandan Türkler gelmekte, Türkleri de Asyalı Müslümanlar takip etmektedirler.⁹²

5. Hollanda

Parlamente sistemine dayalı krallıkla yönetilen ülkenin başkenti Amsterdam'dır. Hollanda'nın güneybatısı aynı zamanda bir nehir deltasıdır. Hollanda inşa etmiş olduğu su kanallarıyla ünlüdür. Nehirler etrafında binlerce kilometrelik kanal sistemleri kurulmuştur ve bu kanallarda nehir taşımacılığı yapılmaktadır. Kuzeydoğuya doğru akıp IJsselmeer'e dökülen IJssel Nehri, ülkede konuşulan dil açısından bir bölünme meydana getirmiştir. Nehrin doğu tarafında yaşayanlar Aşağı Saksonca Ağzı'nı konuşmaktadırlar. Hollanda'nın toplam nüfusu 16.450.021 kişi civarındadır. Hollanda'daki en büyük dini grup %30'la Katolik Hristiyanlardır. Mslmanlarsa Hollanda Reformasyon Kilisesinden sonra üçüncü büyük dini grubu oluşturmaktadır.⁹³

1960'a kadar Hollanda'daki Müslüman nüfusu sadece birkaç bin kişiden ibaretti. Bunlar Hindistan kökenli Ahmediyya hareketi mensupları ile Endonezya'dan gelmiş bulunan Molukalı Müslümanlar'dan oluşuyordu. 1960'dan sonra Türkiye ve Fas gibi ülkelerden gelen göçmen işçilerle birlikte, Müslümanlar'ın sayısında büyük bir artış meydana geldi. Son otuz yıl içerisinde, Müslüman göçmenlerin gelişiyle birlikte, İslam Hollanda'da Hristiyanlıktan sonra en büyük ikinci din olmuştur. Hollanda parlamentosu eşitlik ilkesi çerçevesinde, 1987 yılında kabul ettiği bir yasayla, Hristiyanlar'ın kiliselerde an alma hakkı olduğu gibi, Müslümanlar'ında ezanı yüksek sesle okuma hakkına sahip olduğunu kabul etmiştir. Aynı şekilde 1989'da içişleri Bakanlığı almış olduğu bir kararla, Tanrı'ya küfür edilmesini yasaklayan kanunu, içeriğinde Müslümanlar'ın Tanrı'sını da kapsayacak şekilde

⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Altınbaş, a.g.t., s.15-20.

⁹³ Mckay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, a.g.e., s.125.

genişletmiştir. Hollanda’da Müslümanlar’ın sayısı yaklaşık olarak 750.000 civarındadır. Başka bir deyişle, Müslümanlar Hollanda nüfusunun %4’ünü meydana getirmektedirler. Günümüzde Hollanda’daki Müslüman nüfusun %84’ünü Türkiye’den ve Fas’tan gelmiş olan Müslümanlar oluşturmaktadır. Müslümanlar içerisinde 350.000 kadar nüfusla Türkler en büyük etnik gruptur. Türkleri 310.000 civarında ki nüfusla Faslı Müslümanlar takip etmektedir. Hindistan-Sürinam kökenli Müslümanlarda 60.000 kişiyle üçüncü sırada gelmektedirler.⁹⁴

1992’de yapılmış olan bir sayıma göre Hollanda’da 324 cami bulunmaktaydı. Bu camilerin ülkeden bulunan etnik gruplara göre dağılımı ise şu şekildedir: 154 Türk, 105 Fas, 35 Sürinamlı, 7 Pakistanlı, 3 Endonezyalı veya Molukalı, 1 Mısır, 19 adet camide farklı etnik kökenden Müslümanlar’ın bir araya gelmesinden oluşmaktadır.⁹⁵ Hollanda’da bulunan camilerden birçoğunun inşasında mahalli kilise grupları da desteklerini esirgememişlerdir. Küçük çaplı gerçekleşmiş olsa dahi, yapılmış olan bu yardımlar karşılıklı hoşgörü açısından atılmış önemli bir adımdır. Hollanda’daki Müslüman nüfusun artmasında doğum oranları da önemli rol oynamaktadır. Son yıllarda dünyaya gelen bebeklerin % 50’sinin Müslüman göçmenlere ait olduğu göz önüne alınacak olursa, ileri bir tarihte ülkede bulunan Müslümanlar’ın toplam nüfusun hemen hemen yarısını oluşturacakları rahatlıkla söylenebilir.⁹⁶

6. İngiltere

İngiltere Büyük Britanya adasının merkezi ve güney bölümünün 3/2’sini kapsamaktadır. Britanya takımadaları içerisinde Avrupa’ya en yakın olan ülkedir. Birleşik Krallık olarak ta tanınan ülkenin başkenti Londra’dır. Parlamenter demokrasi ve Krallıkla yönetilmektedir. İngiltere’de 61.018.448 civarında insan yaşamaktadır. Ülke nüfusunun yaklaşık %72’sini Hristiyanlar oluşturmaktadır. Hristiyanlardan sonra en kalabalık dini grup Müslümanlar’dır.⁹⁷

⁹⁴ Geniş bilgi için bkz. Canatan, a.g.e., s.96,117,224,225.

⁹⁵ Canatan, a.g.e., s.119,120.

⁹⁶ Akgündüz, a.g.e., s.84,106.

⁹⁷ Mckay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, a.g.e., s.118,119.

İngiltere, Fransa'nın aksine İkinci Dünya Savaşı'na kadarki süreçte, sürekli göç veren bir ülke olarak göze çarpmaktadır. Zaman zaman ortaya çıkan işçi açığını İrlanda gibi yakın bölgelerden gidermeye çalışan İngilizler, savaş esnasında meydana gelen işgücü ihtiyacını da Güney Asya'daki eski sömürgelerinden gelen işçilerle gidermiştir. Güney Asya ülkelerinden gelen Müslüman göçmenlerin entegrasyonunun zor olacağı düşüncesiyle, 1960'lı yıllarda kısa süreliğine Avusturya, Yeni Zelanda ve Kanada gibi ülkelere işçi talep etmiştir. Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte, bu ülkede bulunan İngiliz pasaportlu birçok Müslüman İngiltere'ye yerleşmiştir. Avrupa Birliği'ndeki diğer ülkelere nazaran daha esnek bir göç politikası izleyen İngiltere'nin, göçmen grupları da farklılık arz etmektedir. Diğer Avrupa ülkelerindeki Müslümanlar'ın çoğunluğunu işçi sınıfına mensupken, İngiltere'de mühendis, öğretmen ve doktor gibi orta sınıf meslek gruplarında Müslümanlar'la karşılaşmaktadır. İngiltere'deki Müslümanlar'ın sayısı net olarak bilinemezken, çoğunluğu Güney Asyalılardan oluşan İki milyon civarında Müslüman'ın bulunduğu tahmin edilmektedir.⁹⁸ 1970'li yılların sonu itibariyle ülkedeki Müslüman nüfusun 82.000 civarında olduğu dikkate alınacak olunursa, 30 yıl içerisinde neredeyse 30 misli bir artış gerçekleşmiştir. Hali hazırda İngiltere'de birçoğu eski kiliselerden çevrilen 1.000'e yakın cami bulunmaktadır.⁹⁹

7. İsveç

İsveç parlamenter Krallık sistemiyle yönetilmekte olup, başkenti Stockholm'dür. Batıda Norveç, kuzeyde Finlandiya, doğu ve güneyde Doğu Denizi ile sınırlıdır. Ülkenin toplam nüfusu 9.159.978 kişi civarındadır. Ülkenin %87'si İsveç Luteryan Kilisesine bağlıdır. Müslümanlar, Hristiyanlardan sonra ülkedeki ikinci büyük dini grubu oluşturmaktadırlar.¹⁰⁰

İsveç'te yaklaşık 100.000 civarında Müslüman yaşamaktadır. Bu Müslümanlar'ın çoğunluğu (yaklaşık %50) başkent Stockholm, Göteborg (%15) ve

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Altınbaş, a.g.t., s.16,17.

⁹⁹ Akgündüz, a.g.e., s.106.

¹⁰⁰ Mckay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, a.g.e., s.111.

Malmö (%15) civarında ikamet etmektedir. İsveçli Müslümanları organizasyon bakımından dört grupta toplamak mümkündür. Bunlar; Türkiyeli Müslümanlar, Arap kökenli Müslümanlar, İranlı Müslümanlar ve Pakistanlı Müslümanlardır. İş göçü çerçevesinde İsveç'e gelen ilk Müslümanlar Türkler olmuştur ve pek çok İsveçli için Türkler İslam'ın temsilcileridir. Günümüzde Türklerin Müslüman nüfus arasındaki oranı yaklaşık %17 civarındadır. İsveç'te Müslümanlar ilk olarak 1973 yılında 8 yerel cemaatin bir araya gelmesiyle birlikte organize olmuşlardır. İsveç'te Müslümanlar'ın düzenli olarak ziyaret ettikleri 150 civarında cami derneği mevcut olup, bu camilerin 47'si düzenli bir şekilde din görevlisi bulundurmaktadır. Bu din görevlilerinden 8'i Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Türk vatandaşlarına yönelik görev yapmaktadır.¹⁰¹

8. İtalya

Güney Avrupa'da yer alan İtalya, ana karadan Akdeniz'e uzun çizme biçiminde bir çıkıntı yapan İtalya yarımadası ile bu yarımada ve Alpler arasında kalan topraklara kurulmuş bir ülkedir. Akdeniz'in iki büyük adası olan Sicilya ve Sardunya adaları da, İtalya sınırları içerisinde yer almaktadır. İtalya parlamenter Cumhuriyetle yönetilmekte olup, başkenti Roma'dır. Ülkenin toplam nüfusu yaklaşık olarak 58.945.699 kişi civarındadır. İtalya'nın %90'lık bir kesimi Katolik Kilisesine mensup Hristiyanlardan oluşmaktadır. Geriye kalan %10'luk bölümü ise Protestanlar, Yahudiler ve Müslümanlar meydana getirmektedir.¹⁰²

İtalya'da devlet dini topluluklara, Konkordat hukuku çerçevesinde farklı hukuki statüler tanımıştır. Müslümanlar 1929 tarihli bir yasaya göre devlet tarafından tanınmaktadırlar ve dernekler kanununa tabidirler. Devletten finansal destek almamaktadırlar. Ancak anayasaya göre devletle sözleşme yapmak ve tüzel kişilik kazanmak için müracaat edebilirler.¹⁰³ Bugün itibariyle çeşitli yollardan İtalya'ya gelmiş bir milyon civarında Müslüman'ın varlığından söz edilmektedir.¹⁰⁴

¹⁰¹ Canatan, a.g.e., s.139,140,141,147,149.

¹⁰² McKay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, a.g.e., s.142.

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Canatan, a.g.e., s.26,27.

¹⁰⁴ Altınbaş, a.g.t., s.18.

9. Yunanistan

Resmî adı Hellen Cumhuriyeti olan Yunanistan'ın başkenti Atina'dır. Balkan Yarımadası üzerine kurulu olan Yunanistan, 35° - 41° Kuzey / 19 - 22° Doğu koordinatları arasında yer almaktadır. Doğuda Türkiye, kuzeyde Bulgaristan ve Makedonya Cumhuriyeti, kuzeybatıda ise Arnavutluk ile komşudur. Batıda İyon Denizi, güneyde Akdeniz, doğuda ise Ege Denizi ile çevrili olan Yunanistan, yaklaşık 3000 ada ve kayalığa sahiptir. Bu adalardan 227'sinde yerleşim olup, sadece 78'inde 100 kişiden fazla insan yaşamaktadır. Yunanistan'ın toplam nüfusu yaklaşık olarak 11.171.744 kişidir. Nüfusunun %98'lik büyük bir bölümünü Yunan Ortodoks Kilisesine mensup Hristiyanlar oluşturmaktadır. Müslümanların genel nüfusa oranı ise yaklaşık olarak %1 seviyesindedir.¹⁰⁵

Yunanistan'da 160.000 civarında Müslüman Türk bulunmaktadır. Lozan antlaşması gereğince azınlık haklarına sahip olan bu Türkler, maalesef Lozan antlaşmasının kendilerine verdiği hakları Yunan hükümetinin anlaşılmasız tavrı yüzünden tam olarak kullanamamaktadırlar. Ülkede Müslüman Türkler tarafından kullanılan 300'e yakın cami bulunmaktadır. Bu camilerin bakım ve onarım gibi bir takım masrafları cemaat tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca İskeçe ve Gümülcine gibi Türklerin yoğun olarak yaşadıkları şehirlerde, Müslüman gençlere yönelik İslâmî eğitim veren medreseler mevcuttur. Yunan hükümetinin tüm kısıtlamalarına rağmen bu medreseler, çocuk ve gençlere İslâmî eğitim vermeye devam etmektedirler.¹⁰⁶

Yukarıda da görüldüğü gibi Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Müslümanlar'la ilgili rakamsal bilgiler verilirken kesin olmayan tahmini nüfus verileri kullanılmaktadır. Bunun sebebi ise, 1968'den beri pek çok Avrupa ülkesinde nüfus sayımı yapılırken, insanlara ırk, etnik köken ve din bilgileri sorulmaması, sadece mensup olduğu ülke vatandaşlığı ile ilgili bilgi talep edilmesidir. Avrupa

¹⁰⁵ Mckay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, a.g.e., s.148.

¹⁰⁶ Kurtuluş, a.g.md., s.158.

lkelerinde yaşayan Müslümanlar’la ilgili rakamsal verilerde, gelmiş oldukları ülkelerdeki dini inanış dikkate alınarak tahmin edilmektedir.¹⁰⁷

F. AVRUPA’DA KURULAN İSLAM DEVLETLERİ

1. Endülüs

Endülüs’teki İslam Tarihi, Tarık b. Ziyad’ın 711 yılının ilkbaharında emrindeki 7000 kişilik ordusuyla İspanya’nın en güneyindeki Calbe (Cebelitarık) Dağı’nda karargâh kurmasıyla başlamıştır. Bir rivayete göre Tarık b. Ziyad, 30 Nisan 711 de bugün kendi adıyla anılan Cebel-i Tarık boğazını geçtikten sonra “gemileri yakın” emrini vermiş ve oluşabilecek olumsuz bir durumda ordusunun aklına gelebilecek geri çekilme fikrini yok etmek istemiştir.¹⁰⁸

Tarık b. Ziyad, ilk olarak Kral Rodrigo komutasındaki Vizigot ordusunu büyük bir hezimete uğratmıştır. Kısa süre sonra Malaga, Elvira ve Cordoba ele geçirilmiştir. Vizigotlar’ın idaresindeki bazı şehirlerin, özellikle de ağır dini baskı altında bulunan Yahudilerin isteyerek Emevi idaresine geçtikleri bilinmektedir. 712 yılında Musa b. Nusayr komutasındaki 18.000 kişilik bir İslam ordusu daha İspanya’ya doğru harekete geçmiştir. Birkaç önemli şehri fethettikten sonra Toledo’da Tarık b. Ziyad’ın kuvvetleri ile birleşen Musa b. Nusayr komutasındaki kuvvetler, bir yıl gibi kısa bir sürede, İspanya’nın boydan boya fethini gerçekleştirmiştir.¹⁰⁹ İspanya’nın fethi Kuzey Afrika’ya kadar hâkimiyetlerini genişletmiş olan Müslümanlar için, özellikle onlara karşı direnebilecek bir gücün olmamasından dolayı, gayet rahat bir şekilde gerçekleşmiştir. 720 yılında Güney İspanya’nın önemli şehirleri Granada, Sevilla ve Cordoba ele geçirilmiştir. İspanya’yı fetheden İslam ordularının Avrupa’da ulaştığı en uç nokta, Paris’in iki yüz kilometre güneybatısında bulunan Tours şehriydi. Tours’da 733 yılında Charles Martel’in önderliğinde Frank ordusu ile karşılaşan İslam ordusu, burada almış olduğu

¹⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Altınbaş, a.g.t., s.24.

¹⁰⁸ Kalın, a.g.e., s.78.

¹⁰⁹ Mehmet zdemir, “Endülüs”, DİA, XI/211-212.

yenilgiyle Avrupa'nın içlerine doğru başlatmış olduğu ilerleyişine son vermek zorunda kalmıştır.¹¹⁰

Abbasiler 750'de Emevi hanedanına son vermiş ve Emeviler'e mensup insanları öldürmeye başlamıştır. Takipten kurtulmayı başararak 755'te Endülüs'e geçen Abdurrahman b. Muaviye, Mevalinin, Yemenlilerin ve Berberilerin desteğini alarak sırasıyla Ceziretülhudra, Şezune, İşbiliye ve İlbire'nin kontrolünü sağlayarak Kurtuba'ya girmiş ve 756'da kendisini bağımsız emir ilan etmiştir. I. Abdurrahman (756-788) daha sonraki yıllarda Hristiyanlar'ın hâkimiyetine geçen bazı şehirleri geri almaya çalışmış ise de bunda başarılı olamamıştır. I. Hişam (788-796) döneminde Malikilik, Endülüs'ün resmî mezhebi haline gelmiştir. Emirlik en parlak dönemini II. Abdurrahman'ın saltanat yıllarında (822-852) yaşamış ve bu dönemde İslam'ın İspanya'daki yayılışı hız kazanmıştır. III. Abdurrahman (912-961) Kuzey Afrika'da hızlı bir şekilde yayılan Şîî Fatımiler'le mücadele edebilmek maksadı ile 929'da kendini halife ilan etmiş ve böylece Endülüs'te Emevi halifeliği dönemi başlamıştır. III. Abdurrahman'ın başarılı idaresi Bizans ve Germen İmparatorlarının da dikkatini çekmiş ve elçiler göndererek kendisiyle siyasi münasebet kurmak istemişlerdir. II. Hakem (961-976) döneminde Endülüs İslam medeniyetinin en faal merkezi haline gelmiştir.¹¹¹

Endülüs Emevileri'nin içerisine düştükleri karışıklıktan yararlanmak isteyen ve Hz. Ali'nin soyundan geldiklerini iddia eden Şîî Hammudiler, 1016 yılında Kurtuba'yı ve tahtı ele geçirmiştir. Ancak 6 yıl sonra halk tarafından Kurtuba'dan sürülmüşlerdir. Emevi hanedanına mensup kişilerin kendi aralarında taht kavgasına tutuşmasından rahatsız olan Kurtuba ileri gelenleri ve halk, 1031'de halifeliği lağvederek Emeviler'i sürgüne göndermiş ve idareyi eşraftan oluşan bir şuraya devretmiştir. Endülüs Emevi Devleti'nin yıkılmasından sonra 1090 yılına kadar devam edecek olan ve irili ufaklı birçok beylikten oluşan Mülûkü't-Tavâif (1031-

¹¹⁰ Gülmiş Vesile Canik, *Sicilya'da Müslümanlar (827-1243)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010, s.16.

¹¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, a.g.md., s.212,213.

1090) dönemi başlamış ve yaklaşan Hristiyan tehlikesine karşı bazı emirler, ulema ve halkın Murabıtlar'dan yardım isteği 1090 yılına kadar devam etmiştir.¹¹²

Endülüslü Müslümanlar'ın daveti üzerine Murabıtlar'ın hükümdarı Yusuf b. Taşfin, Tuleytula'nın zaptından bir yıl sonra büyük bir orduyla Endülüs'e geçmiş ve bu sırada Batalyevs'i tehdit eden VI. Alfonso'yu Zellaka Savaşı'nda (1086) ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bu zaferle güneye doğru gelişen Hristiyan yayılması bir süre için durdurulmuştur. Yusuf b. Taşfin, Endülüslü emirlere düşman karşısında birleşmelerini tavsiye ederek Mağrib'e geri dönmüştür. Yusuf b. Taşfin ikinci defa Endülüs'e geçtiğinde cihatla yetinmemiş ve bazı emirlerin, özellikle de fukahanın teşviki ile bütün Endülüs'e hâkim olmuş ve burayı Murabıtlar Devletine bağlı bir vilayet haline getirmiştir. Murabıtların Endülüs'teki hâkimiyeti yaklaşık altmış yıl sürmüştür. 1147'de Murabıtların yıkılışıyla Endülüs'ün siyasi birliği tekrar bozulmuştur. Bir taraftan siyasi parçalanmanın devam ettiği, diğer taraftan Hristiyan Krallıklarının toprak kazanmaya başladığı bu dönemde de Endülüs'ün imdadına yine bir Kuzey Afrika devleti Muvahhidler (1147-1229) yetişmiştir.¹¹³

Muvahhidler kendilerinden yardım isteyen bazı dostlarını, hasımlarına karşı korumak gayesi ile Endülüs'e geçtikten sonra, kısa bir sürede sükûneti sağlayıp tekrar Afrika'ya dönmüşlerdir. Muvahhidler'in geri dönüşünü fırsat bilen Portekizliler, 1189'da Fransız, Alman ve İngilizlerin katıldığı bir Haçlı Ordusu'yla Şib'i işgal etmişlerdi. Muvahhidi Hükümdarı Ebu Yusuf el-Mansur bu defa Hristiyan ilerleyişini durdurmak gayesi ile Endülüs'e geçmiş ve 1195 yılında Kurtuba'nın kuzeyindeki Erek mevkiinde Kastilya kuvvetlerine karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Erek Zaferi Hristiyanlarda, Müslümanlar'ın İspanya'da inisiyatifi yeniden ellerine geçirmekte oldukları intibaini uyandırmıştır. Bu durumu engellemek için Papa III. İnnocent'in çağrısı üzerine Kastilya Kralı VIII. Alfonso ve Başpiskopos Rodrigo Jimenez de Rada'nın öncülüğünde Aragon, Navarra, Leon, Fransız ve Portekiz güçlerinin katıldığı büyük bir Haçlı Ordusu teşkil edilmiştir. Bu ordu 16 Temmuz 1212'de yapılan meşhur İkap Savaşı'nda, Nasır Lidinillah'ın

¹¹² Özdemir, a.g.md., s.214.

¹¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, a.g.md., s.215.

kumandasındaki Muvahhidi ordusunu ağır bir bozguna uğratmıştır. Bu mağlubiyet kısmen durdurulan “reconquista” hareketinin yeniden hızlı bir sürece girmesi ile sonuçlanmıştır.¹¹⁴

Hristiyan krallıklarının süratli bir şekilde giriştiği istila hamlesinden, sadece Endülüs’ün Güneydoğusundaki İlbire’den Ronda’ya kadar uzanan dar sahil şeridi üzerinde Hüküm süren Nasriler (Gırnata 1238-1492) kurtulabilmiştir. Bu devlet hem Endülüs’te İslam hâkimiyetinin son temsilcisi olması, hem de Elhamra Sarayı gibi İslam mimarisinin en güzel örneklerinin verildiği bir dönemi temsil etmesi açısından seçkin bir yere sahiptir. Gırnata emirlerinin çoğu esnek bir siyaset takip ederek, özellikle Hristiyan Krallıklarını karşılama almamaya dikkat etmişlerdi. Öte yandan Kuzey Afrika’daki Meriniler’lede iyi ilişkiler kurmuşlardır. Bu sayede 1462 yılına kadar nispeten istikrarlı bir dönem geçiren Nasriler, bu tarihten sonra ortaya çıkan iç karışıklıklar sebebiyle güçsüz düşmüşlerdir. Bu fırsatı iyi değerlendiren Kastilya-Leon Krallığı 1462’de Endülüs Müslümanlar’ının Kuzey Afrika ile irtibat sağladıkları tek nokta olan Cebelitarık’ı ele geçirmiştir. 1469’da İspanyol birliğinin gerçekleşmesi üzerine Hristiyan yayılması daha da hızlanmış ve 1489’a kadar Gırnata Emirliği’nin başşehri dışındaki tüm şehirler ele geçirilmiştir. Gırnata Müslümanları şehrin müdafaası için büyük bir gayret sarf etmelerine rağmen kuşatmanın yol açtığı tahribat, erzak yokluğu ve türlü imkânsızlıklar yüzünden 1492’de şehri teslim etmek zorunda kalmışlardır. 2 Ocak 1492’de Kardinal D. Pedro Gonzales de Mendoza, El-Hamra sarayının üzerine haçı diktiğinde, İslam’ın ıspanya üzerindeki hâkimiyeti de son bulmuştur. Bu durum karşısında Avrupa çok kültürlü bir medeniyet havzası olma şansını erken bir zamanda kaybetmiştir.¹¹⁵

1487’de emir Ebu Abdullah, Osmanlı padişahı II. Beyazıt’a bir elçi göndererek Endülüs şehirlerini teker teker kuşatan İspanyollar’a karşı yardım istemiş, fakat içerdeki bir takım karışıklıklar yüzünden II. Beyazıt bu yardım talebine istenilen karşılığı verememiştir.¹¹⁶ 1496 yılında Gırnata kadısı İbnü’l-Ezrak, Memluk Sultanından yardım istemiş, ancak güçsüz düşmüş ve yirmi yıl sonra (1517)

¹¹⁴ Özdemir, a.g.md., s.215.

¹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kalın, a.g.e., s.83 ve Özdemir, a.g.md., s.216 ve Hunke, a.g.e., s.453.

¹¹⁶ Özdemir, a.g.md., s.216.

yıkılacak olan Memlûklular da bu talebe karşılık verememiştir.¹¹⁷ 1502’de şehirde kalmış olan Müslümanlar, II. Beyazıt’a tekrar elçi göndermişler ve bu elçi Padişaha Müslümanlar’ın maruz kaldığı dini baskıları ve bu baskılar karşısındaki çaresizliklerini dile getiren bir kaside sunmuştur. Bu yardım talebine II. Beyazıt, Kemal Reis kumandasındaki bir donanmayı Akdeniz’e göndererek cevap vermiştir. Kemal Reis İspanya kıyılarına saldırılar düzenledikten sonra, bir grup Endülüslü Müslüman’ı kurtararak Kuzey Afrika’ya ve İstanbul’a taşımıştır.¹¹⁸ Endülüs Müslümanlar’ına yapılan zulümlerin bir türlü son bulmaması üzerine Osmanlı Devleti’ne gelen Endülüs Müslümanlar’ının elçisi son çare olarak sultandan, Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyan tebaaya baskı uygulanmasını istemiştir. Böyle bir talepte bulunmasının sebebi Hristiyanlar üzerinde kurulacak bir baskıdan dolayı İspanyol Kralın kendini suçlu hissetmesi ve Müslümanlar’a uyguladığı baskıcı tutumdan vazgeçmesidir. Ancak böyle bir durumun Osmanlı idari yapısında gerçekleşmesi mümkün değildi. Bu nedenle talep kabul görmemiştir.¹¹⁹ Daha sonraki süreçte ünlü Osmanlı denizcisi Hızır Reis 1530 yılında İspanya sahillerine defaten gönderdiği 36 parçalık donanma ile 70.000 civarında Müslüman’ı kurtararak Cezayir’e getirmiştir. Bu dönemde İspanya’da dış ülkelerle ilişkide bulunduğu tespit edilen Müslümanlar engizisyon mahkemelerine sevk edilerek çok ağır bir biçimde cezalandırılmaktaydı. Bu duruma son vermek için Osmanlı Devleti’nce görevlendirilen donanma kuvvetleri, İspanya kıyılarına düzenledikleri saldırılarla çok sayıda Müslüman’ı kurtarmalarına rağmen maalesef istenilen sonuca bir türlü ulaşamamıştır.¹²⁰ 1609 yılına gelindiğinde İspanyol Kardinali, İspanya’da bulunan bütün Moriskolar’ın “şüpheli bir grup” olmalarından dolayı, ya öldürülmeleri yahut da İspanya’dan topyekûn sürülmeleri gerektiği yönündeki fetvasını vermiştir.¹²¹ İspanyollar 1609-1614 yılları arasında Müslümanlar’ın hemen hemen hepsini Endülüs’ten uzaklaştırmışlardır.¹²²

¹¹⁷ Kalın, a.g.e., s.85.

¹¹⁸ Özdemir, a.g.md., s.216.

¹¹⁹ Kalın, a.g.e., s.85.

¹²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, a.g.md., s.216.

¹²¹ Kalın, a.g.e., s.87.

¹²² Özdemir, a.g.md., s.216.

Endülüslü Müslümanlar baskı ve şiddete maruz kalırken, İslam âlimlerinin birçoğunun “Moriskolar” hakkındaki görüşü “*geniş ve özgür Dar’ül-İslam toprakları dururken, Hristiyan idaresinde ikinci sınıf bir vatandaş olarak yaşamının ve gayrimüslim idaresine boyun eğmenin bir izahı yoktur. İslam topraklarına taşınısınlar*” şeklindedir. Bu düşüncenin hilafına bir fetva Cezayirli Maliki fakih Ubeydullah Ahmed el-Mağravi’dan gelmiştir. Oran fetvası olarak ünlenen bu fetvaya göre, Müslümanlar’a takiiye yapmaları tavsiye edilirken, namazlarını gizlice kılabilecekleri ve zaruret halinde abdestlerini sadece kibleye bakarak alabilecekleri belirtilmiştir. Aynı şekilde ölümle tehdit edildiklerinde dinlerini açıkça reddedebilecekleri söylenmiştir. Hatta eğer Hz. Peygambere sövmeleri istenirse bunu “Memed” ismini kullanarak yapabilecekleri belirtilmiştir. Zira “Memed”, ya da Latince yaygın yazılışı ile “Mahomet” Hz. Peygambere değil, “Memed” adındaki başka birine atıfta bulunmasından dolayı Endülüslü Müslümanları, Peygamberlerine açıkça sövmekten koruyan bir çözüm olarak görülmüştür.¹²³

Endülüs’te gerçekleşmiş olan İslam hâkimiyeti esnasında cemiyet hayatındaki herhangi bir kişi, toplumun hangi kesimine mensup bulunursa bulunsun, hanedana mahsus devlet başkanlığı haricindeki diğer üst düzey makamların hepsine yükselebilmıştır. Endülüs toplumunda zenginler lüks ve debdebeli bir hayat sürdürmüşlerdir. İçme suyu dahi temin edilmiş olan evlerin büyük bir çoğunluğunun iki katlı ve bahçeli olduğu bilinmektedir. Bazı evlerde de geniş bir kütüphane bulunmaktaydı.¹²⁴

IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Endülüs’te tefsir alanında önemli âlimler yetişmeye başlamıştır. Bunların arasında; Baki b. Mahled “et-Tefsirü’l-Kebir”, İbn Ebu Talib el-Kaysi “Tefsirü’l-Kur’an”, İbn Atıyye el-Endelüsi “el-Maharrerü’l-veciz”, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi “el-Cami li ahkami’l-Kur’an adlı eserleriyle öne çıkmışlardır.

Başlangıçta Endülüs’te Abdurrahman b. Amr el-Evzai’nin fiki görüşleri benimsenmiştir. I. Hişam döneminden itibaren Malikilik Evzailiğin yerini alarak

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kalın, a.g.e., s.86.

¹²⁴ Özdemir, a.g.md., s.217.

Endülüs'ün resmî mezhebi haline gelmiştir. Devam eden süreçte Malikiliğe sıkı sıkıya bağlı birçok fukaha yetişmiştir. İmam Malik'in "el-Muvatta"sının ezberlenip anlaşılmasına çok büyük bir önem verilmiştir. Endülüslü fukaha arasında, mezhepte müctehid, fetva ehli ve gerek usul gerekse fūruda önemli eserler telif eden şahsiyetler de bulunmaktadır. Utbi "el-Utbiyye" Ebü'l-Velid el-Baci "İhkamü'l-fusul fi ahkâmî'l-usul" ve "el-işarat fi usulî'l-fikh" Ebü'l-Velid İbn Rüşd "el-Mukaddimat, el-Beyan ve't-tahsil" adlı eserleriyle Maliki fakihlerin en önde gelenleri arasında yer almışlardır. Maliki fukahasının hoş karşılanmamakla birlikte Endülüs'te öteki fıkhi mezheplere, özellikle Şafii ve Zahirî mezheplerine bağlı az sayıda da olsa âlim yetişmiştir. Zahiriliğin en hararetli savunucusu hiç şüphesiz ünlü âlim İbn Hazm idi, öyle ki bu mezhep Endülüs'te Kurucusu olan Davud ez-Zahirî'den çok İbn Hazm'a nispet edilerek anılmaktadır.

Endülüs'te en az gelişme gösteren İslâmî ilim Kelam olmuştur. Bunun sebebi Kelami meselelere ve bu meseleler etrafında oluşan tartışmalara asla müsamaha göstermeyen Maliki mezhebinin Endülüs üzerinde sağlamış olduğu mutlak hâkimiyettir.

XI. yüzyılda gerek Doğu gerekse Endülüs üzerine tertip edilen Haçlı Seferleri ile Avrupalı Hristiyanlar, İslam medeniyetini daha yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır. Arapça yazılmış ilmi ve felsefî eserlerin Latinceye tercüme faaliyetinin yoğunlaştığı iki merkezden biri Sicilya, diğeri de İspanya olmuştur. İslam medeniyetinin birikimlerinin batıya aktarılması yönündeki söz konusu tercüme faaliyetleri, aslında X. yüzyılda başlamış olmakla birlikte bu faaliyetlerin daha sistemli ve yoğun bir şekilde gerçekleşmesi, XII. yüzyılın başlarına rastlamaktadır.¹²⁵

Kültürel ve siyasi bakımdan Hristiyan tebaaya karşı takındıkları hoşgörüyü, dini bakımdan da büyük ölçüde sürdürmeye çalışan Endülüslü hükümdarların yaptırdıkları binalar ve küçük sanat eserleri, İslam ülkelerinde olduğu kadar Hristiyan dünyasında da büyük övgülere mazhar olmuştur. Özellikle halifelüğün üstlenilmesinden sonra Endülüs Emevî sanatı, İslam âlemine güç ve zenginliklerini

¹²⁵ Özdemir, a.g.md., s.221-223.

göstermek isteyen hükümdarların sözcüsü olmuştur. Emevi hükümdarları tarafından yaptırılan sarayların çoğunun izi kalmamıştır; ancak bunların hakkında edebi ve tarihi eserlerden bilgi edinebilmek mümkün olmaktadır.¹²⁶

2. Sicilya

Adı Grekçe’de Sikelia, Latince’de Sicilia, Arapça’da (صقلية) Sikilliye şeklinde yazılan adanın yüzölçümü, 25.708 km² dir. Akdeniz’in en büyük adası olan Sicilya, aynı zamanda Akdeniz ticaret yollarının da kavşağında yer alır. Pek az istisna dışında üzerinde müstakil bir devlet kurulamayan adanın ilk sakinleri, İtalya, İber Yarımadası ve Ege adalarından gelerek buraya yerleşenlerden oluşmaktadır.¹²⁷ Tarih boyunca Sicilya Adası, bir taraftan ‘Doğu ve Batı’yı birbirinden ayıran bir sınır olurken, diğer taraftan da ‘Doğu ve Batı’, Afrika ve Avrupa arasında bağlantı sağlayarak, bazen bir çatışma bazen de bir buluşma merkezi olmuştur. Bu durum adanın nadiren sakin bir zaman geçirmesine neden olmuştur.¹²⁸

Sicilya’ya ilk İslam akını, 652 yılında Suriye Valisi Muaviye b. Ebi Süfyan’ın gönderdiği küçük çaplı bir donanmayla gerçekleşmiş, ancak başarılı olunamamıştır. Emeviler döneminde adaya yine birçok sefer düzenlenmiş, ancak bu seferlerde de esir ve ganimet haricinde başka bir kazanım elde edilemeden geri dönmüştür. Ağlebiler’in kurucusu İbrahim b. Ağleb döneminde, Sicilya yönetimi ile 10 yıllık bir barış antlaşması imzalanmış ve bu antlaşma İbrahim’in oğlu Ebu’l-Abbas Abdullah döneminde de yenilenecek devam etmiştir. 826 yılında Sicilya valisine karşı isyan eden adadaki Bizans kuvvetleri komutanının Ağlebi Emiri Ziyadetullah’tan yardım istemesi üzerine, imzalanan barış antlaşması bozulmuş ve Ebu Abdullah Esed b. Furat komutasında gönderilen 10.000 kişilik Müslüman donanması, Bizans kuvvetleri komutanı Euphemis’in donanmasıyla birleşerek, 827’de Mazere’yi fethetmiştir. 831’de Palermo, 840’ta Platani, Caltabellota ve Corleone teslim alınmış, 842 yılına gelindiğinde tüm Mazere bölgesi Müslümanlar’ın eline geçmiştir. 843 yılında adanın kuzeydoğusundaki stratejik öneme sahip Messina Boğazı kontrol

¹²⁶ A.Engin Beksac, “Endülüs”, DİA, XI/ 225-226.

¹²⁷ Şakiroğlu, Mahmut H., “Sicilya”, DİA, XXXVII/138.

¹²⁸ Geniş bilgi için bkz. Canik, a.g.t., s.6.

altına alınmıştır. İlk fetihten tam 75 yıl sonra 902’de adanın tamamı İslam hâkimiyetine girmiştir.

909 yılında Ağlebiler’i ortadan kaldıran Fatımiler, adadaki yönetimi ellerine geçirerek, adada Şîî bir yönetim oluşturmuşlardır. İbn Kurhub’un 914’te Fatımiler’i yenerek kurmuş olduğu Sünni idare, kısa süre sonra ortaya çıkan Girgenti Berberilerin isyanı üzerine tekrar Fatımilere devredilmiştir. Fatımiler, kendilerinden önce Sicilya’da hüküm süren idarecilere nazaran daha serbest bir yönetim anlayışını benimsemişlerdir.¹²⁹

937 yılında Agrigento’da çıkan ve bir müddet sonra Palermo’ya sıçrayan bir dizi isyan, adadaki istikrarı kesintiye uğratmıştır. Bu istikrarsız duruma son vermek isteyen Fatımi Halifeleri Sicilya’da ortaya çıkan isyanları bastırmak için çaba sarf etmesine rağmen etkili olamamışlardır. Fatımiler’in üçüncü Halifesi olan el-Mansur Billâh bu isyanlara son vermek maksadıyla, Kuzey Afrika’daki büyük Harici ayaklanmasının (943-947) bastırılmasında ciddi bir başarı gösteren Hasan b. Ali el-Kelbi’yi, 948’de adaya vali olarak tayin etmiştir. Hasan b. Ali el-Kelbi, Sicilya için ideal bir yönetici olmuş ve kısa sürede adadaki isyanları bastırarak, güçlü bir idarenin oluşmasını sağlamıştır. Onun vali olarak tayin edildiği 948 yılından itibaren Sicilya Adası, yarı bağımsız olarak doksan yıl idare edileceği ve İslam hâkimiyetinin en parlak günlerini yaşayacağı, Kelbiler idaresi altına girmiştir.¹³⁰ Kelbiler döneminde Sicilya’da İslam hâkimiyeti belirgin bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Müslümanlar sayıca artarken, onların ibadetlerini yerine getirmeleri için de Camiler inşa edilmiştir. Kelbiler’in iktidarda olduğu 970 yılında Sicilya’ya uğramış olan Coğrafyacı İbni Havval, sadece Palermo şehrinde 300 civarında Cami bulunduğundan bahsetmektedir.¹³¹

Kelbiler’in Sicilya’da uygulamış oldukları yönetim anlayışı, tam olarak verasete dayalı bir yapı arz etmemiştir. Fatımiler’in güç merkezlerini Mısır’a kaydırmaları ile birlikte, Kelbiler Sicilya’da daha rahat bir hareket alanı

¹²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şakiroğlu, a.g.md., s.138.

¹³⁰ Canik, a.g.t., s.33,34.

¹³¹ Hunke, a.g.e., s.293.

kazanmalarına rağmen Fatımiler'e olan bağılılıklarından da asla taviz vermemişler ve Kuzey Afrika'dan gelen Ziriler'in saldırılarına karşı koymuşlardır. Yönetimlerinin ilk yıllarında bir yandan Bizanslılarla savaşırken, diğer yandan da İtalya toprakları üzerine seferler düzenlemişlerdir. Ancak 1040 tarihinden sonra Bizans ve bazı İtalya şehir devletlerinden gelen saldırılar sonucu zayıf düşerek dağılma sürecine girmişlerdir.¹³²

Kelbi yönetiminin yıkıldığı 1053 yılından sonra Sicilya'daki Müslümanlar tıpkı Endülüs'teki gibi birbiriyle mücadele eden emirliklere bölünmüşler ve adada İslam'ın egemenliği giderek güç kaybetmeye başlamıştır. 1091'de Noto'nun zaptıyla Sicilya'daki İslam egemenliği sona ermiştir. German imparatoru ve Sicilya Kralı II. Friedrich'in 1224'te dağlık bölgelerde yaşayan on binlerce Müslüman'ı Apulia'yanın kuzeyindeki Lucera kentine sürmüştür. XIII. yüzyıla gelindiğinde, daha sonra Endülüs Müslümanlar'ının başına gelecek olan şey Sicilya'da kalmış olan Müslümanlar'ın başına gelmiş ve adada kalmış olan Müslümanlar'ın hepsi asimile olmuştur.¹³³ 1246'da Sicilya'da kalan son Müslümanlar da Lucera'ya gönderilmişler ve 1300 yılında II. Charles tarafından köle olarak satılmışlardır.¹³⁴

Sicilya'daki İslam kültür ve medeniyeti Ortaçağ Avrupa'sını doğrudan etkilemiştir. Normanlar ve takipçileri Müslümanlar'ın saray teşkilatı, divanları, resmî yazışma usulleri, ordu düzenleri ve para basma ilkelerini kendilerine adapte ederek, büyük ölçüde uygulamışlardır. Müslümanlar Sicilya'da savaşlar sırasında harap olan Palermo gibi şehirleri yeniden inşa etmişler ve bu şehirlerde ortaya koydukları eserlerle Sicilya mimarisini İslam sanatı ile şekillendirmişlerdir. Çıkmış olduğu Hac yolculuğu sırasında Normanlar'ın kontrolü altındaki Palermo'ya da uğrayan İbni Cübeyr, Palermo'da Müslümanlar'ın davasına bakan bir kadı ve namaz için toplandıkları merkez bir caminin varlığından bahsetmektedir.¹³⁵

¹³² Clifford Edmund Bosworth, *Doğuştan Günümüze İslam Devletleri Tarihi*, çev. Hande Canlı, İstanbul 2005, s.72.

¹³³ Şakiroğlu, a.g.md., s.138.

¹³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Canik, a.g.t., s.82.

¹³⁵ Hunke, a.g.e., s.309.

İtalyan birliğinin kurulması sırasında ünlü şarkiyatçı ve siyasetçi Michele Amari (1806-1889), adanın bağımsızlığı yönünde çalışma yaparken, İslam medeniyetinin geçmiş dönemlerdeki kendilerine bıraktığı zengin mirası öne sürerek ayrılık talebinde bulunmuş, ancak başarılı olamamıştır. 1990'da yapılan bir araştırmaya göre Sicilya adasında, çoğunluğu Palermo, Ragusa, Katanya ve Agrigento şehirlerinde oturan, Tunus, Fas ve Senegalli 30.000'e yakın Müslüman bulunmaktadır. Tunus Hükümeti Palermo'da bir cami yaptırmış ve caminin oluşabilecek tüm masraflarını üstlenmiştir. Libya hükümeti ise Katanya şehrinde İslâmî dönemden kalma bir binayı restore ettirerek camiye çevirmiştir.¹³⁶

G. AVRUPA'DAKİ MEVCUT İSLAM DEVLETLERİ

1. Arnavutluk

Resmî adı Arnavutluk Cumhuriyeti (Republika e Shqipërisë) olan ülkenin başkenti Tiran'dır. Arnavutluk'un yüz ölçümüne, 28.748 km² dir. Haziran 2008'e göre nüfusu, 3.619.778 kişidir. Kuzeyinde Karadağ, kuzeydoğusunda Kosova, doğusunda Makedonya ve güneyinde Yunanistan ülkeleri bulunur. Ayrıca ülkenin güneybatısında Yanya Denizi, batıda ise Adriyatik Denizi vardır. Makedonya Cumhuriyeti ve Kosova'dan sonra, Balkan ülkeleri içinde en az toprak parçasına sahiptir. Ülke yüzeyinin büyük bir kesimi Arnavutluk Alpleri adlı dağlarla kaplıdır. Dağlarının en yüksek zirvesi 2.751 m. ile Korabi'dir. Bu yükseklik kuzeydoğusundan güneye doğru inildikçe azalmaya başlar. Ülkenin gelirlerinin çoğu kıyı kesimlerindeki ovalık bölgelerde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerden elde edilmektedir.¹³⁷

1991'de komünist yönetiminin yıkılmasından sonra ülkede gerçek manada bir istatistik yapılamamıştır. En son 1985'te yapılan istatistiklere göre ülke nüfusunun % 93,1'ni Arnavut, % 2,5'ni Çingene, % 2,4'ünü Yunan ve % 2'sini de diğer unsurlar meydana getirmektedir. Gene bu istatistiklere göre Arnavutluk'ta

¹³⁶ Şakiroğlu, a.g.md., s.138-139.

¹³⁷ Luan Afmataj, *Arnavutluk Bektaşiliği, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s.7 ve McKay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, a.g.e., s.147.

yaşayanların % 70'i Müslüman, % 18'i Ortodoks, % 12'si de Katolik'tir. Arnavutluk Müslümanlar'ının %80'ini Sünniler, geriye kalan % 20'sini de ülkenin güneyinde yaşayan Bektaşiler oluşturmaktadır.¹³⁸

Arnavutlar köken olarak, Hint-Avrupa asıllı İlliryalılar'a dayanmaktadırlar. İllirya kabileleri M.Ö. VII. yüzyılda Yunan kültürü ile karşılaşmalarına rağmen bundan pek fazla etkilenmeyerek, kendi dillerini ve etnik kimliklerini koruma başarısı göstermişlerdi. Arnavutlar, Gegalar ve Toskalar olarak iki temel gruba ayrılırlar, Gegalar'ı Toskalar'dan ayıran en önemli fark, milli kültürlerini korumada Toskalar'a nazaran daha muhafazakâr hareket etmeleridir.¹³⁹

a. Arnavutluk Tarihi

Arnavutlar adına ilk devlet teşekkülüne, M.Ö. IV. asrın başı ile 325 yılına kadarki dönemde rastlanmaktadır. Ancak kurulmuş olan bu imparatorluk Büyük İskender'in babası Philip'in saldırıları sonucunda yıkılmıştır. M.Ö. 165'te Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına giren İlliryalılar, 395'te İmparatorluğun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla birlikte M.S. VI. yüzyıla kadar Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalmıştır.¹⁴⁰ Daha sonraki dönemlerde sırasıyla, VII. yüzyılda Slavlar ülkenin tamamını, IX-X. yüzyıllarda Bulgarlar ülkenin güneyini, XII. yüzyılda da Sırlar kuzey bölgelerini işgal etmişlerdir. XI. yüzyıldan itibaren feodal Avrupa'nın Bizans'a karşı gerçekleştirdiği saldırılarda, Arnavutluk köprü vazifesi görmüştür. XIV. yüzyılın ortalarından itibaren ülke tekrar Sırların hegemonyası altına girmiş ve birçok Arnavut ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır.¹⁴¹

Arnavutlarla Müslüman Türklerin ilk teması, 1336 yılında Bizans İmparatorunun yardım istemesi üzerine, bu yardım isteğine olumlu yanıt veren Aydınlı Umur Bey'in iki bin kişilik askerleriyle gerçekleşmiştir. Osmanlılarla olan ilk temas ise, 1380 ile 1385 arasında gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1402'de

¹³⁸ Bilge, Mustafa L., "Arnavutluk", DİA III/383.

¹³⁹ Bilge, a.g.md., s.384.

¹⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Afmataj, a.g.t., s.8,9.

¹⁴¹ Bilge, a.g.md., s.384.

Ankara Savaşı ile Timur kuvvetlerine yenilmesi, Balkanlarda başlatılmış olan fetih hareketlerinin de sekteye uğramasına neden olmuştur. 1392’de başlanan Arnavutluk’un fetih süreci ancak 1571’de sonlandırılabilmiştir.¹⁴²

Arnavutlar Osmanlı Devleti içindeki etnik unsurlar arasında sürekli önemli bir konuma sahip olmuşlardır. Öyle ki, Gedik Ahmed, Koca Davud, Kara Ahmed, Koca Sinan, Nasuh, Kara Murad ve Tarhuncu Ahmed Paşaların da aralarında bulunduğu çok sayıda Arnavut asıllı devlet adamı, Padişah’tan sonra en yüksek mertebe olan Sadrazamlık makamında görev yapmıştır.¹⁴³

XVIII–XIX. yüzyıllarda bütün dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik akımları ister istemez Arnavutları da etkilemiştir. Uluslaşma sürecine bağlı olarak ortaya çıkan azınlık sorunları ve bu sorunların çözülmesine müdahil olmak isteyen Avrupalı devletlerin de etkisiyle, bir takım bağımsızlık hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu bağımsızlık hareketlerinin en önemlilerinden bir tanesi de, 13.06.1878 yılında kurulmuş olan “Prizren İttihadı” hareketidir. Durumun tehlikesini gören Osmanlı Devleti, Üsküp’e bir ordu göndererek “Prizren İttihadı”nı dağıtmayı başarmıştır. Ancak hem sürece müdahil olmak isteyen Avusturya-Macaristan, İtalya ve Rusya gibi büyük devletlerin araya girmesi, hem de Arnavutların önde gelenleri ile işbirliği yapmış olan Jön Türkler’in etkisiyle Osmanlı Devleti, Arnavutluk meselesini çözmeye muvaffak olamamıştır. Meclis-i Mebusan’da etkili bir siyasi çizgi benimseyen İsmail Kemali (Qemali), Esat Toptani, Müfit ve Süreyya gibi Arnavut temsilciler, İttihat ve Terakki Partisi’nin merkezîyetçi Osmanlı siyasetine karşı âdem-i merkezîyetçi Hürriyet ve İtilaf Partisi’ni desteklemişlerdir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda 04.09.1912’de hükümet Arnavutların muhtar bir idareye kavuşma isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti’nin balkan savaşlarından mağlubiyetle ayrılması üzerine, 28.11.1912’de Arnavutluk, İsmail Qemali (Kemali) önderliğinde Osmanlı’dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden son ülke olmuştur.¹⁴⁴

¹⁴² Afmataj, a.g.t., s.10,11.

¹⁴³ Bilge, a.g.md., s.386.

¹⁴⁴ Afmataj, a.g.t., s.12.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerinin parçalanmış olduğunu gören Arnavutluklu liderler, 21 Ocak 1920'de Lushnje kentinde bir kongre düzenleyerek 1914'ten beri İtalya'nın işgali altında bulunan ülkelerinin bağımsızlığını talep etmişlerdir. Daha sonra Tiran'da kurulan Milli hükümetin öncülüğünde gerçekleştirilen çete savaşları ile İtalyanlar'ı ülkelerinden çıkartan Arnavutlar, 3 Ağustos 1920 tarihli Tiran antlaşmasıyla, İtalya'ya bağımsızlıklarını kabul ettirmişlerdir. 1921-1924 yılları arasında Arnavutluk'ta çekişmeli bir parlamento dönemi yaşanmış, Başbakan Ahmed Zogu, Yugoslavya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Yugoslavya'nın himayesinde tekrar ülkesine dönen Zogu, önce Cumhurbaşkanı sonra da Kral ilan edilmiş ve 6 Nisan 1939'daki İtalyan işgalinden bir gün öncesine kadar Arnavutluk'u idare etmiştir. 1939-1944 arasında Arnavutluk, İtalya ve Almanya işgalinde kalmıştır. 29 Kasım 1944'te işgalden kurtulan Arnavutluk, 2 Aralık 1945'ten 11 Nisan 1985'e kadar Enver Hoca tarafından idare edilmiştir.¹⁴⁵

Enver Hoca'nın ölümünden sonra Arnavutluk'ta iktidarı devralan Ramiz Alia, 1987'den itibaren komşu ülkelerle olan ilişkilerinde normalleşme eğilimi göstermiştir. 15 Eylül 1990'da insan hakları adına bütün yükümlülükleri yerine getireceği adına söz vererek, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na (AGİK) katılma talebinde bulunan Alia yönetimindeki Arnavutluk, ilk defa Birleşmiş Milletler Toplantısına katılmıştır. Pek çok Arnavut'un derme çatma teknelerle İtalya'nın Brindisi limanına doğru harekete geçmesi, Avrupalılar'ın dikkatlerini Arnavutluk'un üzerine yoğunlaştırmalarına neden olmuştur. Uluslararası gözetim altında gerçekleştirilen Mart 1991 seçimleri, hem ülkede ilk çok partili seçim denemesi olması, hem de bir sonraki yıl gerçekleşecek olan Demokrat Parti (DP) iktidarına zemin hazırlaması bakımından oldukça önemlidir. 1992'de DP'nin tek başına iktidara gelmesi ile birlikte, Arnavutluk'taki yarım yüzyılı bulan dikta rejimi sona ermiş ve ülkede demokratikleşme çalışmaları başlamıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilge, a.g.md., s.387.

¹⁴⁶ Sokol Brahaj, *Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009, s.16-18.

1992'den 2005'e kadar ekonomik ve siyasi kargaşaların yaşandığı Arnavutluk, 1997'de yaşanan banker krizi ile ciddi bir toplumsal kaos yaşamıştır. 1997 yılında tüm dünya ülkeleri Arnavutluk'ta bulunan vatandaşlarını ülkeyi terk etmeleri konusunda uyarırken, Arnavutluk'taki temsilciliklerini de kapatmışlardır. Yaşanan bu kaos ortamında Arnavutluk'u terk etmeyerek ülkedeki hizmetlerini sürdüren tek uluslararası kuruluş, çalışanları ile birlikte Türk Koleji olmuştur.¹⁴⁷ 22 Kasım 1998'de gerçekleştirilen referandumla o zaman kadar var olan komünist rejim anayasası değiştirilerek, daha modern bir anayasaya kavuşulmuştur.¹⁴⁸ 2005'ten bu yana demokratikleşme çalışmalarına hız veren Arnavutluk, 1 Nisan 2009 tarihinde yürürlüğe giren İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nın hemen ardından üyelik için Avrupa Birliğine resmen müracaatta bulunmuştur.¹⁴⁹

b. Arnavutluk'ta İslâmîyet

Bazı kaynaklar İlliryalılar'ın VIII. yüzyıldan itibaren İslamlaşmaya başladığından ve bu İslamlaşma sürecinin, XI. yüzyıldan sonra hız kazanarak, XIV. yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli'nin müritlerinin etkisi ile güçlendiğinden bahsetmektedirler.¹⁵⁰ Ancak Osmanlı kayıtları incelendiğinde, Arnavutluk'ta İslam'ı ilk benimseyenlerin tımar sahibi olan beyler olduğu görülmektedir.¹⁵¹ Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıldan sonra Arnavutluk üzerindeki hâkimiyetini sağlamlaştırması, sistematik bir şekilde İslamlaştırma çalışmalarına büyük önem vermesine olanak sağlamıştır.¹⁵² Arnavutluk'ta İslam'a girişler Buşetliler ve Tepedelenli Ali Paşa zamanında yeni bir hız kazanmış, özellikle Tepedelenli'nin Bektaşî olması sebebiyle, onun döneminde Müslüman olanların çoğu Bektaşîliği benimsemiş ve Bektaşîlik Arnavutluk'ta önemli bir gelişme kaydetmiştir.

1923'te Tiran'da gerçekleştirilen Birinci İslam Cemaati Kongresi'nin ardından Arnavut Müslümanlar'ı hilafet makamından ayırdıklarını ilan ederek, bağımsız bir şekilde örgütlenmeye başlamışlardır. Tiran'da kurulan Şeriat Şurası,

¹⁴⁷ Geniş bilgi için bkz. Brahaj, a.g.t., s.24,25.

¹⁴⁸ Brahaj, a.g.t., s.43.

¹⁴⁹ Brahaj, a.g.t., s.57.

¹⁵⁰ Afmataj, a.g.t., s.22.

¹⁵¹ Bilge, a.g.md., s.387.

¹⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Afmataj, a.g.t., s.23.

aralarında ‘Kur’an Tefsiri’, ‘dini araştırmalar’, ‘ameli, dini malumat’ ve ‘Cuma günü öğütleri’ gibi kitapların bulunduğu çok sayıda yayının altına imza atmıştır. Ancak daha sonraki dönemde peçe ve çarşafın kaldırılması, birden fazla kadınla evlenmenin yasaklanması gibi kararlar alarak, İslam dünyasının tepkisini üzerlerine çekmeye başlamışlardır. Aynı şekilde bu ülkede bulunan Bektaşiler de 1922 yılına kadar Türkiye’ye bağlı bir şekilde hareket ederken, bu tarihten sonra bağımsız bir şekilde örgütlenmeye başlamışlardır. Enver hocanın iktidara gelmesiyle başlayan dönemde büyük zorluklarla karşılaşan Müslümanlar, 1945’ten sonra Hacca dahi gidemez duruma gelmişlerdir. Şiddetli bir dinsizlik politikası güden Enver Hoca döneminde, 1966’da ülkede bulunan tüm dini mekânlar kapatılmıştır. 1976 Anayasasıyla devletin hiçbir dini tanımadığı deklere edilerek, Ateist politika desteklenmiştir. Ancak 1990’lı yıllarda başlayan demokratikleşme hareketleri çerçevesinde, ülkede bulunan dini cemaatler önemli rahatlıklara kavuşmuştur.¹⁵³

Haziran 2008 sayım sonuçlarına göre 3.619.778 kişinin yaşadığı Arnavutluk’ta, halkının %70’inin Müslüman olduğu bilinmektedir. Yapılan bu sayım sonuçlarına göre Müslümanlar’ın nüfusu 2.533.000 civarındadır. Bu rakamın 2.027.000 civarı Sünni, geriye kalan 500.000 civarı da Bektaşi İslam anlayışına mensup Müslümanlar’dan oluşmaktadır.¹⁵⁴

2. Bosna-Hersek

Ülkenin iki ismi vardır, Bosna ve Hersek. Bosna ismi İllirya menşeli olup, aynı ismi taşıyan ırmaktan türetilmiştir. Bu isim ülkenin daha geniş olan kuzey bölgeleri için kullanılmaktadır. Neretva Nehri ve havzası ile güney bölgeleri içene alan kısma ise Hersek denilmektedir. Hersek’in kelime anlamı Dük olup, XV. yüzyıl ortalarında Bosna Kralına isyan ederek kendisini “St. Sava’nın Hersek’i” ilan eden Stjepan Vukosic Kosaca’nın unvanından kaynaklanmaktadır.¹⁵⁵ Balkan yarımadasında yer alan Bosna-Hersek, doğudan Sırbistan, güneydoğudan Karadağ, batı ve kuzeybatıdan ise Hırvatistan ile komşudur. Neretva Nehri’nin denize

¹⁵³ Bilge, a.g.md., s.387-390.

¹⁵⁴ Afmataj, a.g.t., s.7.

¹⁵⁵ Branislav Djurdiev, “Bosna-Hersek”, DİA, VI/297.

döküldüğü yerde Adriyatik Denizi ile 24 km. uzunluğunda sınırı olmasına rağmen, deniz ticareti ve ulaşımını sağlayacak bir limanı yoktur. Bosna-Hersek topraklarının toplam genişliği 51.129 km² dir. Topraklarının yarıdan fazlası tarımsal faaliyetlere elverişli olan ülkenin en verimli arazileri kuzey bölgelerinde yer almaktadır. Bosna-Hersek'in başkenti (Sarayevo) Saraybosna'dır.¹⁵⁶

Bugünkü Bosna-Hersek Devletinin sınırları, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun idaresi altında bulunduğu sıradaki (1878–1918) Bosna-Hersek Vilayeti sınırlarını oluşturan ve 1918'den sonra Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı'nın bir parçası sayılan alanı içine almaktadır. 1929'da Yugoslav Krallığı, 'Banovina' denilen dokuz büyük idari bölüm meydana getirince, Bosna-Hersek'in sınırlarında da birtakım değişiklikler gerçekleşmiştir.¹⁵⁷ Resmî makamların son yıllarda verilmiş olan nüfus bilgilerine göre Bosna-Hersek'in toplam nüfusu 4.374.379 kişidir. Bu nüfusun ülkede bulunan etnik unsurlara göre dağılımı ise şöyledir:

Müslüman Boşnaklar 1.889.122 (%43.41),

Sırlar 1.367.155 (%31.25),

Hırvatlar 753.242 (%17.22)

Diğerleri 354.860 (%8.11)

Bosna-Hersek'te halkın değişik etnik gruplara ayrılmasındaki temel etken din olmuştur.¹⁵⁸ İslâmîyet Bosna'ya girmeden önce Bosnalılar kendi dini kimliklerini Bogomillik ile ifade etmişlerdir.¹⁵⁹ Bosna-Hersek'in yerli Müslüman halkı Türklerle aynı dinden olmalarından dolayı kimi zaman kendilerini Türk olarak nitelendirirken, kimi zaman da ayırt edilmek maksadı ile Boşnak ismini kullanmayı tercih

¹⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Saida Kondo, *Bosna-Hersek Coğrafyası*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s.1.

¹⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Nurkiç, *Bosna-Hersek'in İslamlaşma Süreci (XV ve XVI. yy)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2007, s.18.

¹⁵⁸ Ercan Seyhan, *Bosna-Hersek'in Jeostratejik Önemi ve Türkiye*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2007, s.10.

¹⁵⁹ Nurkiç, a.g.t., s.20.

etmişlerdir. Enteresan olan durum şu ki; Bosna-Hersek halkı Avusturya-Macaristan egemenliği altında iken tüm baskılara rağmen Boşnak ismini pek benimsemeyip Müslüman tabirinde ısrarcı olmuşlardır. Yugoslavya idaresinin “entegral Yugoslav milleti” oluşturma çabaları da pek kabul görmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında da savaflara katılan Bosna-Hersek’li Müslümanlar’a resmî makamlar tarafından Müslüman Milleti olarak hitap edilmiştir. Savaş sonrası resmî otoritenin savaş esnasında kullanmış olduğu bu tabiri kabul etmemesi üzerine yapılan görüşmeler sonucunda, 1967’den itibaren Müslüman milleti ismi resmî makamlarca da kabul edilmek zorunda kalmıştır.¹⁶⁰

a. Bosna-Hersek Tarihi

Bosna-Hersek halkının kökeni tıpkı Arnavutlar gibi İlliryalılar’a dayanmaktadır. Romalılar’a karşı vermiş oldukları mücadelelerde başarılı olamayarak uzun süre Roma hâkimiyetinde kalmışlardır. O dönemde Bosna’nın büyük bir bölümü Dalmaçya eyaletinin sınırları içerisinde yer alırken, Kuzey Bosna’nın bir bölümü de Hırvatistan ve Macaristan’ı içerisine alan Pannonia eyaleti sınırları içerisinde yer almıştır.¹⁶¹

Roma İmparatorluğu’nun çöküşünden 1180 yılına kadar geçen süre içerisinde, Bosna-Hersek toprakları çeşitli defalar el değiştirmiştir. 1180 tarihinde kurulmuş olan Bosna Krallığı, yıkıldığı 1463 tarihine kadar, başta Macarlar ve Sırpolar olmak üzere çeşitli milletlerin saldırılarına karşı topraklarını savunmak zorunda kalmıştır.¹⁶² Osmanlı öncesi Bosna tarihinde idareyi üstlenmiş olan üç önemli hükümdardan bahsedilmektedir. Bunlar sırasıyla, 1180-1204 arasında ülkeyi idare eden Ban Kulin, 1322-1353 arasında idareyi üstlenen Ban Stephan Kotromaniç ve 1353-1391 arasında hüküm süren Kral Stephan Tvrtko’dur. Tvrtko’nun 1391 yılındaki ölümüyle birlikte, Bosna-Hersek çeşitli idari karışıklıklar ve siyasi

¹⁶⁰ Djurdiev, a.g.md., s.297,298.

¹⁶¹ Nurkiç, a.g.t., s.18,19.

¹⁶² Geniş bilgi için bkz. Seyhan, a.g.t., s.12 ve Nurkiç, a.g.t., s.19.

çalkantıların içerisine girmiş ve 1463'teki Osmanlı fethine kadar kendini toparlayamamıştır.¹⁶³

Bosna-Hersek'e yönelik ilk Türk akınları 1386'da başlamıştır. 1415'ten itibaren Bosna'ya hücumlar sıklaşmış ve Osmanlı nüfuzu bölgedeki yerli hanedanlar arasındaki çekişmelerde önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bugünkü Saraybosna bölgesini de içine alan Hodidjed kasabası etrafında askeri bir uç bölge oluşturmuştur. O dönemde ortaya çıkmış olan sosyal karışıklıklar Osmanlı Devleti'nin nüfuzunun bölgede yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Son Bosna kralı Tomaseviç'in (1461-1463) batılı güçlerin desteğine güvenerek Osmanlı Devleti'ne haraç vermeyi kabul etmemesi üzerine, Fatih Sultan Mehmet yönetimindeki Osmanlı ordusu süratle harekete geçmiş ve Bosna'nın fethini tamamlamıştır.¹⁶⁴ Hersek Dukalığının fethi ise, 1467 yılında Vezir-i Azam Mahmut Paşa'nın başında bulunduğu bir ordu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bosna-Hersek'in fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet, burada yaşayan insanların her türlü dini inançlarını özgürce yerine getirebileceğine, can ve mallarının da emniyette olduğuna dair bir ferman yayınlamıştır.¹⁶⁵

Osmanlı egemenliği sırasında Bosna ve Hersek, bugünkü sınırlarla kıyaslandığında daha geniş alana sahip iki ayrı sancak olmuştur. 1580 yılında Bosna'ya beylerbeyliği statüsü kazandırılarak, Hersek Sancağı da bu beylerbeyliğine bağlanmıştır.¹⁶⁶

Osmanlı Devleti'nin bölgede tımar sistemini uygulaması, yerli beylerin güçlerinin kırılmasına sebep olmuş ve bu da köylü üzerindeki baskıları azaltmıştır. Bosna-Hersek'te hayvancılık, özellikle de koyun besiciliği geliştirilmiştir. Ekonomik hareketliliğin en önemli alanlarından biri olan madencilikte yeni idareciler tarafından devralınarak geliştirilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶³ Nurkiç, a.g.t., s.20,21.

¹⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Djurdiev, a.g.md., s.298.

¹⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kondo, a.g.t., s.4,5.

¹⁶⁶ Nurkiç, a.g.t., s.17.

¹⁶⁷ Djurdiev, a.g.md., s.298.

Osmanlı Devleti, Bosna'da, Kıla-i Hakaniye Kaptanları adı altında yeni bir idarî sistem oluşturmuştur. İlki 1558'de Gradiska'da, sonuncusu da 1802'de Hutovo'da olmak üzere toplam otuz dokuz kaptanlık kurulmuştur. Her Kaptanlığın belirli miktarda bir arazisi vardı ve bu araziler içinde bulundukları en büyük kalenin ismi ile adlandırılırlardı. Kaptanlara, sınırların muhafazası, civardaki yolların emniyet altında tutulması, kalelerin silah ve cephane ihtiyacını gidermek gibi birtakım sorumluluklar yüklenmiştir. II. Mahmut devrine gelindiğinde, kaptanların emri altındaki silahlı kuvvet sayısı 24.000 kişiye ulaşmıştır. Bosna'da tımar ve zeamet veraset yolu ile babadan oğla geçmekteydi. Kaptan, ağa ve beylerin ellerinde bulunan topraklarda kiralama usulü uygulanmaktaydı.¹⁶⁸

İslâmîyet'i kabul eden Boşnaklar, Osmanlı Devleti'ne bağlılıkları ve güvenilirlikleri sayesinde devletin çeşitli kademelerinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Üstlendikleri görevler arasında defterdarlık, kaptan-ı derya ve sadrazamlık gibi padişah'tan sonra en etkin makamlar yer almaktadır. Osmanlı Devleti içerisinde sadrazamlık yapmış olan Boşnak kökenli devlet adamlarından bazıları şunlardır: Hersekzade Ahmed Paşa (1497-1516), Damat İbrahim Paşa (1596-1601) Sokullu Mehmed Paşa (1565-1579), Lala Mustafa Paşa (1580-1580), Malkoç Ali Paşa (1603-1604), Lala Mehmed Paşa (1604-1606), Derviş Mehmed Paşa (1606-1606), Kara Davud Paşa (1622-1622), Hüsrev Paşa (1628-1631), Topal Recep Paşa (1632-1632), Salih Paşa (1645-1647), Sarı Süleyman Paşa (1685-1687), Damat Melek Mehmed Paşa (1792-1794).¹⁶⁹

III. Selim devrinde yeniçerilerin faaliyet alanlarının sınırlandırılmasına yönelik uygulanan yaptırımlar, Bosna'daki yerli ayanın imtiyazlı durumu ile çelişince, birçok karışıklık meydana gelmiştir. Topal Osman Paşa'nın valiliği döneminde (1861-1869) Bosna'daki sancak sayısı yediye yükseltip vilayet meclisi kurularak, idari yapıda önemli değişiklikler yapılmıştır. Ulaşım şartları iyileştirilmiş ve 1872'de gerçekleşecek olan ilk demiryolunun temelleri atılmıştır. 1875'te meydana gelen isyan, dönemin güçlü Avrupa devletlerinin iştahını kabartmış ve Berlin Kongresi ile

¹⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurkiç, a.g.t., s.33.

¹⁶⁹ Seyhan, a.g.t., s.29.

Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan himayesine verilerek, 400 yıldan fazla sürmüş olan Osmanlı egemenliği sona erdirilmiştir. 29 Temmuz 1878’de başlayan işgale Bosnalı Müslümanlar direnmişlerse de bu yeterli olmamış, 20 Ekim 1878’de Bosna, Avusturya-Macaristan egemenliğine boyun eğmek zorunda kalmıştır. 7 Ekim 1908’de ise bu bölge resmen Avusturya-Macaristan toprağı haline gelmiştir.¹⁷⁰

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yıkılmasıyla birlikte, Bosna-Hersek, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının bir parçası olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte ise Bosna Hersek; Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ, Makedonya ve Slovenya’dan sonra altıncı cumhuriyeti oluşturmuştur. Bosna-Hersek nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Müslüman Boşnakların, Sırp ve Hırvat olarak anılmayı kabul etmemeleri, 1971’de Tito’nun onları Ulus statüsünde tanımasına sebep olmuş ve Müslüman olarak kabul edilmişlerdir.¹⁷¹

1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasıyla başlayan Doğu Blok’unun dağılma süreci, Yugoslavya Federasyonu’nu da yakından etkilemiş ve Federasyon’a bağlı ülkeler teker teker bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Bu süreçte Bosna-Hersek, 1991’de bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁷² Bosna-Hersek’te bağımsızlığı kuvvetlendirmek için Mart 1992’de düzenlenen referanduma Sırlar katılmazlarken, katılanların %99.43’ü bağımsızlık lehine oy kullanarak, Bosna-Hersek’in bağımsızlığını perçinlemişlerdir.¹⁷³ Referanduma katılmayan Sırlar, Federal Ordu’nun da desteğini alarak, Müslüman yerleşim bölgelerine saldırılar düzenleyip, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki en büyük katliamı gerçekleştirmişlerdir. Bosna-Hersek içerisinde yaşayan Sırların Sırbistan’la, Hırvatların da Hırvatistan’la birleşmek istemeleri yaklaşık dört yıl sürecek olan savaşın başlamasına neden olmuştur. Binlerce masum Bosnalı Müslüman’ın canice katledildiği savaş, 12 Kasım

¹⁷⁰ Djurdiev, a.g.md., s.301.

¹⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kondo, a.g.t., s.7.

¹⁷² Seyhan, a.g.t., s.17.

¹⁷³ Nurkiç, a.g.t., s.18.

1995'te Dayton'da parafe edilip 14 Aralık 1995'te Paris'te imzalanan Dayton Barış Antlaşması ile son bulmuştur.¹⁷⁴

Yakın tarihin en karanlık sayfalarından biri olarak kayıtlara geçen Bosna Savaşı (1992-1995) sırasında, Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün açıkladığı rakamlara göre, 312.000 insan yaşamını yitirmiştir. Bu savaşta ölenlerin 200.000'ini Müslüman Boşnak halkı oluşturmaktadır. Bosna'da yaşanan katliamların en çok yankı bulanı, Srebrenica'da gerçekleşmiş olandır.¹⁷⁵

b. Bosna-Hersek'te İslâmîyet

Bosnalıların Müslümanlar ile temasları sanıldığı gibi ilk defa Osmanlılar'ın XV. yüzyıldaki fetihleriyle gerçekleşmemiştir. Osmanlılardan çok daha önce IX. yüzyılda Girit, Sicilya, Güney İtalya ve İspanya'da kurulmuş olan İslam egemenliği neticesinde, Müslüman tüccarların ve akıncı birliklerinin Dalmaçya kıyılarına sıkça gelmeleri vesilesiyle başlamıştır. Diplomatik ve ticari ilişkiden öteye gidemeyen bu ilk temaslar, IX. yüzyıldan beri var olan İslam-Bosna-Hersek ilişkisinden rahatlıkla söz edilebilmemizi sağlamaktadır.¹⁷⁶

Bosna-Hersek'in İslamlaşma süreci ise Osmanlılar'ın bu bölgelere gelmeleri ile başlamış ve XV. ve XVI. yüzyıllarda artarak devam etmiştir. Ancak XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu hızlı İslamlaşma yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin resmî bir İslamlaştırma politikası hiçbir zaman olmamıştır. Fakat bir millet kendini İslam olarak görmeye başladığı zaman, devlet yetkilileri harekete geçerek bölgedeki Müslümanlar'ın ihtiyaçlarını gidermeye yönelik okul, cami vb. çalışmalar yaparlar, bunun dışında herhangi bir değiştirme ve dönüştürme hareketine girişmezlerdi. Ancak her şeye rağmen Bosnalılar hızla İslamlaşarak, Balkanlarda İslâmîyet'i kabul etmiş olan en büyük grup olmuşlardır.¹⁷⁷ Kırsal kesimde yaşayan Boşnaklara oranla, şehirde yaşayan Bosnalıların Müslüman olma oranları daha yüksek olmuştur. Bu nedenden dolayı Bosna-Hersek'teki

¹⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Seyhan, a.g.t., s.17.

¹⁷⁵ Seyhan, a.g.t., s.70,71.

¹⁷⁶ Geniş bilgi için bkz. Nurkiç, a.g.t., s.28.

¹⁷⁷ Nurkiç, a.g.t., s.58.

Müslümanlar, şehirli kültürün temsilcisi olarak görülmektedirler. Saraybosna şehri bu yüksek kültürün bir örneği olarak kurulmuştur.¹⁷⁸

Osmanlı Devleti'nin yürütmüş olduğu ilmi ve kültürel projelere, Bosna-Hersekliiler büyük ilgi göstermiş ve İslam kültürü çok hızlı bir şekilde yayılma olanağı bulmuştur. Bosna-Hersek halkı kendilerinden İslam'ı öğrendiği Türklerin geleneklerine de ilgi duyarak, yaşam tarzlarını Türklerin yaşam tarzları ile özdeşleştirmişlerdir.¹⁷⁹

Bosna'da Müslümanlar'ın çoğunluğu ele geçirmeleri yaklaşık 150 yıllık bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti, Balkanlar'ın bazı bölgelerine Türk kökenli aileleri yerleştirirken, Bosna için bu şekilde bir uygulamayı benimsememiştir. XVI. yüzyılın sonlarına doğru Müslümanlar çoğunluğu ellerine geçirmeye başlamışlardır, öyle ki bazı köylerde Müslüman nüfusun, Müslüman olmayanlara oranı %90'ları bulmuştur. Bosna-Hersek ve Arnavutluk'ta gerçekleşen İslamlaşma sadece din değiştirme olarak kabul edilmemelidir. Bu durum aynı zamanda Avrupa'nın bu bölümünün yeni bir medeniyetle tanışmasıdır.¹⁸⁰

Yugoslavya Federasyonu döneminde dini duyarlılığın zayıfladığı Bosna'da, sırf Müslüman oldukları için türlü işkence ve baskılara maruz kalmaları ve hatta katliama uğratılmalarının etkisi, buradaki Müslümanlar'ın zihninde yeni bir İslâmî uyanışın başlamasına zemin hazırlamıştır. Savaş sırasında Bosna'ya gelen Mücahitlerin, bu uyanışta önemli bir rol oynadıkları kabul edilmektedir. Mücahitlerden bir kısmı savaştan sonra memleketlerine geri dönerken, bir kısmı da burada kalmayı tercih etmişlerdir. Kalanların büyük bir kısmının Vahhabi olması ve Vahhabiler'in de ekonomik yönden güçlü olmaları sebebiyle, İslâmî eğitim almak isteyen gençler Suudi Arabistan'ı tercih etmektedirler.¹⁸¹

¹⁷⁸ Seyhan, a.g.t., s.13.

¹⁷⁹ Nurkiç, a.g.t., s.57,58.

¹⁸⁰ Nurkiç, a.g.t., s.60.

¹⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Joost Lagendijk ve Jan Marinus Wiersma, *Avrupa'nın Müslüman Komşuları*, İstanbul 2009, s.46-72.

İKİNCİ BÖLÜM ALMANYA

A. ALMANYA

Coğrafi konum itibari ile 6°-15°doğu boylamları ile 47°-55°kuzey enlemleri arasında yer alır. Toplam yüzölçümü 357.104 km² dir. Doğuda Polonya ve Çek Cumhuriyeti, Batıda Fransa, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda, Kuzeyde Danimarka, Güneyde ise Avusturya ve İsviçre ile komşudur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DDR) ve Federal Almanya Cumhuriyeti (BRD) olarak ikiye ayrılan ülke,¹⁸² 3 Ekim 1990'da yeniden birleşerek Federal Almanya Cumhuriyeti (BRD, Bundesrepublik Deutschland) adını kabul etmiş ve başkentini de Berlin olarak belirlemiştir. Eyalet sistemi ile yönetilen ülkede 16 farklı Eyalet vardır. Ülkenin toplam nüfusu 2008 sayımlarına göre 82,2 milyondur. Km² ye düşen kişi sayısı 230'dur. Bir endüstri ülkesi olarak göze çarpan Almanya'nın en önemli ihraç ürünlerini: Her türlü Makine, Araba ve Araba Yedek parçalarının yanı sıra, kimyasal ürünler oluşturmaktadır.¹⁸³ Almanya'da nüfusun büyük bir çoğunluğu küçük şehirlerde yaşamaktadır. Nüfusu 1 Milyonun üzerinde olan sadece 3 şehir bulunmaktadır. Bunlar; Berlin 3,4 Milyon,¹⁸⁴ Hamburg 1,7 Milyon,¹⁸⁵ Münih 1.364 Milyondur.¹⁸⁶ Geriye kalan şehirlerden 81'inin nüfusu ise bulunduğu bölgenin sanayi durumuna göre değişiklik arz etmektedir.¹⁸⁷

1. Almanya Tarihi

Ulusların ilk ortaya çıkış tarihlerini saptamada daima sorunlar yaşanmaktadır. Her millet kendi ulus tarihinin çok eski çağlardan beri var olduğu iddiasındadır. Aynı düşünce içerisinde olan bir takım Alman tarihçileri, Almanlar'ın anavatanının M.Ö. 2000'li yıllarda Baltık Denizi'nin batısında kalan bölgede, çeşitli boyların karışımı sonucunda oluşan kültürle şekillendiğini söylemektedirler. Ancak asıl olan, Roma

¹⁸² Ahmet Ertek, "Almanya", DİA, II/507.

¹⁸³ <http://www.deutschland.de/subseiten/deutschland-auf-einen-blick/deutschland-auf-einen-blick.html>, 30.12.2011, 20:30.

¹⁸⁴ <http://www.berlin.de/ba-treptow-koepenick/derbezirk/inzahlen.html>, 31.12.2011, 00:22.

¹⁸⁵ <http://www.hamburg.de/indikatoren/122416/start-dia-2-3.html>, 31.12.2011, 00:23.

¹⁸⁶ http://www.muenchen.de/Stadtleben/Lebenslagen_Soziales/Neu_in_Muenchen/82689/99amuencheninzahlen.html, 31.12.2011, 00:24.

¹⁸⁷ Mckay, Thomas, Richard, Mahon ve Clayton, *a.g.e.*, s.130,131 ve Ertek, *a.g.md.*, s.508.

İmparatorluğu ile Germen kavimleri arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda orta Avrupa'daki Alman tarihinin başladığıdır. Germenler sadece isimlerini değil, bir halk olarak tanınmalarını da Romalılar'a borçludurlar. Zamanla Roma ordusu içinde hissedilmeye başlanan Germen ağırlığı, sadece ordunun germenleştirilmesini sağlamamış, hem Germen köylülerinin şehirlere göç etmelerine hem de İmparatorluğun sınırlarının kuzeye doğru genişlemesinde etkin rol üstlenmelerine vesile olmuştur. Tarihte ilk kez Sezar, Ren Nehri'nin batısında kalan halkları Germen olarak isimlendirmiştir. Daha sonra ünlü Romalı hatip Cornelius Tacitus, M.S. 98 yılında kaleme aldığı "Germania" isimli çalışmasında, Alman kabilelerinden bahsetmiştir. Cornelius'un eserinde bahsetmiş olduğu Alman grupları Hermionlar, İstaevonlar ve İngaevonlar'dır. Zaman içinde bu Germen kabileleri yerlerini Saksonlar, Franklar ve Alamanlar gibi daha büyük siyasal birimlere bırakmışlardır.¹⁸⁸

Zamanla güç kazanan bu Germen siyasal birliklerinden Franklar ve Alamanlar, 276 yılında Galya'yı yağmalamışlardır. Saksonların ise Britanya'ya yönelik tehlikeli saldırılar gerçekleştirdiklerinden bahsedilmektedir. M.S. 360'lı yıllara gelindiğinde Romalılar, Frankların bugünkü Flandre bölgesine yerleşmelerine göz yummak zorunda kalmışlardır.¹⁸⁹

Batı Roma İmparatorluğunun dağılmasından sonra, Ren Nehri'nin doğu yakasında kuvvetlenmiş olan Germen Prenslikleri tarih sahnesine çıkarak Alman tarihini başlatmışlardır. Bu Prenslikler aynı zamanda IX. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın şekillenmesinde de önemli rol üstlenmişlerdi. I. Konrad'ın Doğu Frank Krallığı tahtına çıktığı yıl olan 911 ise Almanya'nın kurulduğu tarih olarak kabul edilmektedir. Daha sonra yönetimi ele geçiren Saksonlar, Roma'ya da (951) hâkim olarak, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğunu kurmuşlardır. XII. ve XIII. yüzyıllarda doğu ve güneye doğru genişlemeye başlayan Almanlar, Slavlar üzerinde egemenlik kurarak Silezya'yı da Germenleştirmişlerdir. Almanlar'ın İtalya'ya doğru

¹⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus Kopal, *Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Almanya*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2000, s.1,2 ve Manfred Scheuch, *Historischer Atlas Deutschland*, Wien 2008, s.8,11.

¹⁸⁹ Scheuch, a.g.e., s.12-14 ve Kopal, a.g.t., s.2,3.

genişlemesi, Roma’da bulunan Papa ile olan ilişkilerin gerginleşmesinde önemli bir etken olmuştur.¹⁹⁰

Almanya topraklarında 1024 ile 1125 yılları arasında Saller Hanedanlığı hüküm sürmüştür. Bu hanedanlık belirli bir hukuki düzen kurmuş, birlik ve bütünlüğe de çok büyük önem vermiştir. Bu hanedanın üzerinde kilise belirgin bir egemenlik kurmuş ve Piskoposlar ile manastır yöneticileri, prenslerin rakibi haline gelmiştir. Bu durum daha sonraki süreçte Almanya sınırları içerisinde rastlanan iç savaşların ve çatışmaların en önemli sebebi olmuştur. Saller Hanedanlığının son Kayzer’i V. Heinrich’in varis bırakmadan ölümü prensler ile din adamları arasında büyük çekişmelere yol açmıştır.¹⁹¹ Normal şartlarda eğer Kral varis bırakmadan ölmüşse, Krala kan bağı bakımından en yakın olan akrabası varis olarak kabul edilmekteydi. Bu durumda V. Heinrich’in en yakın akrabası Hohenstaufen hanedanından Friedrich idi. Ancak Mainz başpiskoposu Adalbert devreye girerek III. Lothar’ın seçilmesini sağlamıştır. III. Lothar’ın seçilmesi ile birlikte 1125’ten 1257’ye kadar sürecek olan Stauffer Hanedanlığı dönemi başlamıştır.¹⁹²

XIII. yüzyılda Almanya’da başlayan iç karışıklıklar ülkenin çeşitli siyasi gruplara ayrılmasına neden olmuştur. Bu kargaşa ortamı içerisinde ellerine geçen fırsatı iyi kullanan Habsburg’lular, ülke iktidarını ellerine geçirmişlerdir. Papa X. Gregorius’un da desteğini yanına alan I. Otto (1273-1291) kısa zaman içerisinde ülke sınırlarını genişleterek güçlü bir İmparatorluk kurmuştur. XIV. yüzyılın ortasında Habsburglular’ın yönetimindeki Almanya en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Bir taraftan ülkenin sınırları genişlerken, diğer taraftan Papa ile olan ilişkilerde sorunlar yaşanıyordu. Çok uzun süredir devam eden Papaların taç giydirme geleneği III. Friedrich’in (1440-1493) taç giymesi ile son bulmuştur.¹⁹³ Diğer yandan I. Maximilian’ın (1493-1519) yönetimi sırasında başlayan Reform hareketleri,

¹⁹⁰ Davut Dursun, “*Almanya*”, DİA, II/510.

¹⁹¹ Scheuch, a.g.e., s.30-32.

¹⁹² Geniş bilgi için bkz. Kobal, a.g.t., s.4,5 ve Scheuch, a.g.e., s.30-33.

¹⁹³ Scheuch, a.g.e., s.53.

Almanya sınırları içerisinde karışıklılara ve Protestan kilisesinin doğmasına sebep olmuştur.¹⁹⁴

I. Maximilian karısı aracılığı ile Burgogne Düklüğü'nün mirasçısı haline gelmesi sayesinde Avusturya hanedanını da temsil etmeye başlamıştır. İmparatorluğun içerisinde yaklaşık 350 civarındaki devlet varlığını sürdürmekteydi. İdari durumla ilgili problem yaşayan prenslikler, hükümdarın kararlarını denetlemekle görevli bir yönetim konseyi (Diyet) kurulmasını önermişlerdi. Öneri kabul edilerek büyük prensler, soylular ve özgür imparatorluk şehirlerinin temsilcilerinden oluşan bir Konsey (Diyet) kurulmuştur. Ancak bu konsey devlet işlerinin sorumluluğunu yüklenmekten çok, İmparatorluğun gücünü kırmak isteyen art niyetli prensler sebebiyle gerçek işlevini yerine getirmekten uzak kalmıştır. Yönetim Konseyi'nin tamamen işlevsiz kalmasının bir başka nedeni de reform hareketleri ile başlayan Katolikler ve Protestanlar arasındaki sert çatışmalardır. Konseyin işlevsiz kalması Almanya'nın tarihinde hiç olmadığı kadar bölünmesine neden olmuştur.¹⁹⁵

Türklerle Almanlar arasındaki ilk doğrudan ilişkiler Haçlı Seferleri ile başlamıştır. Niğbolu Savaşı (1396) ile birlikte Osmanlı Devleti'yle olan ilk temas gerçekleşmiştir. Daha sonraki yıllarda gerçekleşen diğer savaşlarda da Avrupa kuvvetlerinin Türklere yenilmesi Almanlarda, Türklere karşı bir düşmanlık duygusunun oluşmasına neden olmuş, buna din adamlarının Müslümanları aşağılayıcı vaazları da eklenince, Almanlar arasındaki Türk düşmanlığı tavan yapmıştır. XVI. yüzyılda Türk ilerlemesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. 1526 Mohaç meydan muharebesinin ardından gerçekleşen 1529 Viyana kuşatması, Habsburg'lular üzerinde büyük bir korku ve endişe yaratmıştır.¹⁹⁶

İmparator V. Karl (1519-1556) döneminde Martin Luther (1483-1546) önderliğinde başlayan Luthercilik (Protestanlık) Alman prensliklerini Katolik ve Protestan olmak üzere ikiye ayırmıştır. İmparatorun Protestan grupları ezmeye

¹⁹⁴ Dursun, a.g.md., s.510,511.

¹⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kobal, a.g.t., s.6 ve Scheuch, a.g.e., s.54,55.

¹⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. Dursun, a.g.md., s.511.

yönelik politikası ise işe yaramazken, tam aksi bir tepki meydana getirmiş ve ülke genelinde ciddi karışıklıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1555 yılında Augsburg'da gerçekleşen Din Barışı ile Protestanlar eşit haklara kavuşurken, Hükümdarların da kilise üzerindeki yetkileri kabul edilmiştir. İmparator II. Rudolf'un (1576-1612) Protestanlığa karşı tavır alarak Katolikleri güçlendirme gayretine girmesi, Almanya'yı yeniden iç savaşların içerisine sürüklemiştir. Dini çatışmalarla birlikte İmparatorluk içinde ilk önce Protestan Birliği, (1608) bir yıl aradan sonra da Katolik Birliği (1609) kurulmuştur. II. Rudolf bir süre sonra Bohemyalılara yeniden din özgürlüğü veriyse de (1609) kendisinden sonra Kral olan Matthias'ın (1612-1619) bu hakkı geri almak istemesi üzerine Almanya'yı baştan sona harabeye çevirecek olan Otuz yıl Savaşları (1618-1648) başlamıştır. Bu savaşlar sonucunda imzalanan Westfalya Barışı (1648) Protestanlara dini haklar tanıırken, Almanya kendi içerisinde 300'e yakın bölge devletine bölünmüştür.¹⁹⁷

Habsburg'lular Viyana'ya (1683) kadar gelen Türk akınlarının önüne geçebilmek için Papa'nın da gayretleri ile 1684'te Kutsal İttifak'ı (Heilige Liga) gerçekleştirmeyi başarmışlardır. Habsburg'lular XVIII. yüzyılda Rastatt Antlaşması ile (1714) Belçika, Milan ve Napoli'yi topraklarına katarak Avrupa'nın en güçlü devleti haline gelmişlerdir. Ancak, Brandenburg Prensi III. Friedrich von Branderburg'un kendisini I. Friedrich adıyla Prusya Kralı ilan etmesi (1701) Habsburg'lular açısından bir rekabetin başlamasına neden olmuş ve önemli yaralar açmıştır. I. Friedrich Wilhelm (1713-1740) Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişki kurmanın yollarını arayarak, Avusturya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni kazanmanın hesaplarını yapmıştır. II. Friedrich (1740-1786) döneminde meydana gelen Yediyıl Savaşları (1756-1763) Prusya'nın yeni bir güç olarak ortaya çıkmasına ve Avrupa'nın diğer büyük devletleri arasında kendisine bir yer edinmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti ile Prusya arasında ilk resmî ilişkiler ise 22 Mart 1762 yılında imzalanan sekiz maddelik bir dostluk ve ticaret anlaşması sayesinde başlamıştır. 1790'da Osmanlı Devleti ve Prusya arasında imzalanan İttifak

¹⁹⁷ Scheuch, a.g.e., s.64-75.

antlaşması ise, Osmanlı Devleti'nin bir Hristiyan devletle imzaladığı ilk savunma ittifakı olması açısından özel bir öneme sahiptir.¹⁹⁸

Avrupa'nın siyasi haritasını yeniden çizmek için Napolyon'un girişmiş olduğu faaliyetler, Avrupa'yı olduğu kadar Almanya'yı da derinden etkilemiştir. Napolyon'un desteğini alan 16 Alman Prenslığı, Ren Konfederasyonu'nu (1806) meydana getirmişlerdir. Bu konfederasyona katılan prensliklerin Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'ndan ayrıldıklarını açıklamaları, İmparator II. Franz'ın tacı bırakmasına neden olmuş ve bunun sonucunda 1000 yıllık Roma German İmparatorluğu tarihe karışmıştır. Napolyon'un Rusya'ya karşı düzenlemiş olduğu seferinde başarısız olması (1812), Fransız hâkimiyeti altındaki Almanlar'a cesaret kazandırmıştır. Almanlar başlattıkları Kurtuluş Savaşı'nda (1813-1815) başarıya ulaşarak yeniden bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.¹⁹⁹

Almanya'nın milli birliği yönünde atılmış en önemli adım, 1843 yılında Prusya'nın önderliğinde Alman Konfederasyonu Devletleri arasında gerçekleştirilmiş olan Gümrük Birliği (Zollverein) dir. Otto von Bismarck 1862 tarihinde iktidara geldiğinde, Almanya'nın siyasi birliğini gerçekleştirme noktasında önemli adımlar atmıştır. Bismarck yönetimindeki Prusya'nın 1866'da Avusturya'yı yenilgiye uğratması, hem bir asırdan beri devam etmekte olan Prusya-Avusturya rekabetini sona erdirmiş hem de Alman federasyonunun dağılmasına neden olmuştur.²⁰⁰ Bu yenilgiyle birlikte Avusturya'nın Alman dünyasındaki hâkimiyeti sona ermiş, Prusya'nın önderliğinde yeni bir Kuzey Almanya Konfederasyonu (1866-1878) ortaya çıkmıştır. Bu durum Prusya'nın Alman Devletleri arasında lider ülke olmasını sağlamıştır. Güneydeki devletlerin de Kuzey Almanya Konfederasyonuna iştirak etmesi ile birlikte Alman İmparatorluğu kurulmuş ve Kral I. Wilhelm (1797-1888) Alman imparatoru (18 Ocak 1871) ilan edilmiştir. Buna karşı Avusturya da

¹⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun, a.g.md., s.511,512 ve Scheuch, a.g.e., s.76-79.

¹⁹⁹ Scheuch, a.g.e., s.93-97 ve Dursun, a.g.md., s.512,513.

²⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Scheuch, a.g.e., s.104,105.

Macarlarla anlaşarak “çifte monarşi” adı verilen yeni bir sistemle Avusturya-Macaristan İmparatorluğunu (1867-1918) meydana getirmiştir.²⁰¹

Bismarck’ın uzun süren gayretleri sonucunda 1882’de Avusturya-Macaristan, İtalya ve Almanya arasında üçlü ittifak gerçekleştirilmiştir. Fransa ve İngiltere’nin sömürgeler sebebi ile çatışma halinde olması, Almanya’ya Avrupa arenasında rahat bir manevra sahası kazandırmıştı. Genç imparator II. Wilhelm 1890 yılında kendisine daha rahat bir hareket sahası sağlamak için Bismarck’ı görevden aldığı anda, Almanya, Avrupa kıtasında artık kesin bir üstünlük kazanmış konumdaydı. Bismarck’ın görevden ayrılmasından sonra II. Wilhelm yayılmacı bir politika takip ederek önce Çin’de, Kiao Çeu’yu (1897) ele geçirmiş, daha sonra İspanya’dan Karoline ve Mariana adalarını satın almıştır. Afrika’da ise Togo, Kamerun ve Güney Batı Afrika’yı sömürgesi ilan etmiştir. II. Wilhelm Osmanlı topraklarını da hızla sanayileşen Alman İmparatorluğu için bir yayılma alanı olarak görmüştür. Zengin ham madde ve kalabalık bir nüfusu sahip olan Osmanlı toprakları, Almanlar için bir cazibe merkezi olmuştur. Alman emperyalizminin Yakınoğu’da yayılmak istemesinin temel nedenlerinden bir tanesi de, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren gelişmeye başlamış olan Pancermenizm akımıdır.²⁰²

İtilaf ve İttifak devletlerinin siyasi ve ekonomik çıkarlarının çatışmasıyla başlayan Birinci Dünya Savaşı sonunda, savaştan yenik ayrılan Almanya’da çeşitli siyasi karışıklıklar meydana gelmiş ve II. Wilhelm tahttan feragat etmek zorunda kalarak (1 Kasım 1918) Hollanda’ya sığınmıştır. Aynı gün Almanya’da cumhuriyet ilan edilirken, Alman İmparatorluğu da tarihe karışmıştır. Bu tarih aynı zamanda Hitler’in 1933’de iktidarı ele geçirmesine kadar devam edecek olan Weimar Dönemi’nin de (Weimarer Republik) kuruluş tarihi olmuştur.²⁰³

Versailles Anlaşmasının ağır hükümler içermesi Almanlar’ı zaten fazlası ile rahatsız ediyordu,²⁰⁴ buna bir de Fransa’nın 1923 yılında Ruhr bölgesini işgal etmesi eklenince, Almanlar antlaşmayı bozma konusunda cesaret kazanmışlardır. Ülkede

²⁰¹ Dursun, a.g.md., s.513.

²⁰² Scheuch, a.g.e., s.106-112 ve Dursun, a.g.md., s.514,515.

²⁰³ Dursun, a.g.md., s.516 ve Scheuch, a.g.e., s.119-121.

²⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Scheuch, a.g.e., s.116-118.

sosyal, ekonomik ve siyasi karışıklıkların artmaya başlaması, Hitlerin, Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - NSDAP) iktidara gelmesine (1933) neden olmuştur. 1925'te Cumhurbaşkanı olan Mareşal Hindenburg'un 1934'te hayatını kaybetmesi üzerine Hitler Almanya'daki tüm kontrolü eline geçirmiştir. Hitler, Germen ırkının üstünlüğü fikrini savunuyordu ve bu görüşünü Yahudi düşmanlığı ile desteklemiştir. Onun bu görüşleri halk tarafından da kabul görmeye başlayınca, Hitler 12 Mart 1938'de "bir millet bir devlet" politikası çerçevesinde Avusturya'yı baştan sona ilhak etmiştir. Ardından Çekoslovakya'ya (15 Mart 1939) yönelmiştir. 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal etmesi ise İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olmuştur. Hitler'in 22 Haziran 1942'de Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etmesi hem kendinin hem de Almanya'nın sonunu hazırlamıştır. 6 Haziran 1944 Normandia çıkartmasıyla ağır bir yenilgiye uğrayan Alman ordusu 7 Mayıs 1945'te silah bırakarak kayıtsız şartsız teslim olmuştur. Yalta (4-11 Şubat 1945) ve Postdam (17 Temmuz-1 Ağustos 1945) konferanslarında alınan kararlar doğrultusunda, Almanya'nın doğusu Sovyetler Birliği'nin, kuzeybatısı İngiltere'nin, güneybatısı ise Amerika ve Fransa'nın denetimine geçmiştir. Berlin şehri ise işgal bölgelerine ayrılmıştır.²⁰⁵

Mart 1948'de ortaya çıkan Berlin buhranı ile birlikte tek Almanya'nın kurulamayacağı kesinlik kazanınca, Batılı ülkeler işgal bölgelerini birleştirerek, 23 Mayıs 1949'da Federal Almanya Cumhuriyeti'ni (Bundesrepublik Deutschland, BRD), Sovyetler Birliği de kendi bölgesinde 7 Ekim 1949'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni (Deutsche Demokratische Republik, DDR) kurmuştur.²⁰⁶ 5 Mayıs 1955'te müttefik ülkelerle imzalanan Paris Antlaşması sonucunda Federal Almanya'nın tam bağımsızlığı ilan edilmiştir. 25 Mart 1957'de imzalanan Roma Antlaşmasında aktif rol üstlenen Almanya'nın çabaları sonuç vermiş ve bugünkü Avrupa Birliği'nin temellerini oluşturan, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur.²⁰⁷

²⁰⁵ Dursun, a.g.md., s.516,517.

²⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Scheuch, a.g.e., s.149-154.

²⁰⁷ Dursun, a.g.md., s.518.

Sovyetler Birliği'nin Berlin'de bulunan Müttefik birliklerinin çekilmelerini istemesi ile birlikte Doğu-Batı ilişkilerinin bozulmasına yol açan “Berlin Krizi” meydana gelmiştir. Bu kriz sonrasında Doğu Almanya tarafından 1961'den 1989 yılına kadar tam 28 yıl “Utanç Duvarı” olarak anılan Berlin Duvarı inşa edilmiştir.²⁰⁸ 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte Doğu Almanya'da muhalefet hareketleri güçlenmeye başlamıştır. Sürdürülen görüşmeler sonucunda Batı Almanya'ya geçişlerin serbest bırakılması, iki Almanya'nın birleşmesi fikrinin artık ciddi bir şekilde görüşülmeye başlanmasına neden olmuştur. Bu yeni durumun bir sonucu olarak 3 Ekim 1990'da aynı ırkın iki farklı ülkesi 41 yıllık ayrılığın ardından Federal Almanya Cumhuriyeti (Bundesrepublik Deutschland, BRD) adı altında yeniden bir araya gelmiştir.²⁰⁹

B. ALMANLAR'IN İSLAM'LA İLK TEMASLARI

Günümüzde, Almanlar'ın günlük hayatta kullandıkları birçok şeyin menşei İslam medeniyeti kökenlidir. Araplar, İslam medeniyeti ile birlikte tarih sahnesine çıktıktan sonra, gerek ticari gerekse siyasi bir takım ilişkilerle, Almanlar'ın günlük hayatında bir takım etkiler meydana getirmişlerdir. Örneğin günlük hayatın vazgeçilmezlerinden olan Kahve, Fincan, Şeker, Limonata, Ceket, Kanepe ve Şilte gibi pek çok kavram ve eşya-ki bunların sayısını artırmak mümkündür-, bu siyasi ve ticari ilişkilerin sonucunda toplum hayatındaki yerini almıştır. Almanlar İslam medeniyetinin sağlık alanında yapmış olduğu yeniliklere de ilgisiz kalmamışlardır. Örneğin Müslümanlar tarafından ilaç olarak kullanılan fazla kavrulmuş kahve, bir Alman kimyager tarafından Araplardan alınarak Avrupa'ya getirilmiştir. Arap sağlık teşkilatı doğrudan doğruya batıya örnek olmuştur. Öyle ki; Alman İmparatoru II. Friedrich, Araplar'ın tıp ve eczacılıkla ilgili tüm düzenlemelerini, Sicilya Krallığı için uyarlayarak, tamamen kendi mevzuatı şeklinde 1231 ve 1240'ta onaylayıp, uygulamaya sokmuştur.²¹⁰

²⁰⁸ Scheuch, a.g.e., s.146-148.

²⁰⁹ Geniş bilgi için bkz. Dursun, a.g.md., s.519 ve Scheuch, a.g.e., s.155,156.

²¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Hunke, a.g.e., s.26,236,238.

Bu etki sadece toplumsal hayatla sınırlı değildir. Eğitim ve kültürel hayatta da İslam medeniyetinin etkisi görülmeye başlanmıştır. Bugün akli başında her batılının kabul ettiği üzere, günlük yaşamın vazgeçilmezi olan modern sayılar da Araplarla temas sonucunda batı dünyasında kabul görmeye başlamıştır. Araplarla temasından önce Roma rakamlarını kullanan Avrupalılar, Araplarla kurmuş oldukları kültürel temas sonrasında, Araplar'ın kullanmış oldukları sayıların kullanım kolaylığını görerek, aynı yazım kuralını kullanmaya başlamışlardır. Aynı etki Almanlarda da görülmeye başlanmıştır. Hatta Almanlar sayıların sadece şekillerini almakla kalmayıp, okunuş tarzını da aynen kabul etmişlerdir. Bugün Almanlar'ın tercih etmiş oldukları sayıların birler hanesinden başlanarak okunması kuralı, Araplar'dan Almanlar'a geçmiş bir tarzdır.²¹¹

Alman yazımsal ürünlerinde İslam'ın temsilcisi olarak görülen Türk kavramı ise genel olarak olumsuz imgelerle doludur. Almanlar, Türklerle ilk olarak savaş meydanlarında karşılaştıkları için öfke ve kızgınlıkla beslenen önyargıları ile günlük hayatta karşılaşmış oldukları olumsuz ve kötü kavramları Türklerle ilişkilendirmişlerdir. Örneğin yazımsal ürünlerde rastlanan, günlük hayatta da zaman zaman kullanılan ifadelerde Türk insanı, savaşçılık, yalancılık, hırsızlık, değersizlik ve saldırganlık gibi olumsuz kavramlarla özdeşleştirilmiştir.²¹²

İslam'ın Almanya'daki tarihi ile Alman-Müslüman ilişkileri tarihini birbirinden ayırmamız gerekmektedir. Olaya Alman-Müslüman ilişkileri noktasından bakacak olursak, ilk temas 777 yılında Büyük Karl'ın Cordoba Emiri'nin Saragossa'dan sürgün ettiği Süleyman el-Arabî'yi kabulü ile başlamıştır. Daha sonraki süreçte ise Abbasi halifesi Harun er-Reşid ile diplomatik ilişkiler başlamıştır.²¹³ Bu diplomatik ilişkiler çerçevesinde Kaiser Büyük Karl (Karl der Große, 748-814) 797 ve 802 yıllarında Harun er-Reşid'e iki defa elçi göndermiştir. Kendisine gönderilen bu elçilere karşılık Abbasi Halifesi de duyarsız kalmayarak,

²¹¹ Hunke, a.g.e., s.56.

²¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Nevide Akpınar Dellal, *Alman Kültür Tarihi'nden Seçme Tarihi ve Yazımsal Ürünlerde Türkler (Avrupa'da Türk İmgesi'ne Bir Katkı)*, Ankara 2002, s.25,26.

²¹³ Mohammed S Abdullah, *Geschichte des Islam in Deutschland*, Graz Wien Köln 1981, s.13.

biri 801’de diğeri de 807’de olmak üzere iki defa elçi göndermiştir.²¹⁴ Bunlardan biri olarak Alman topraklarına ayak basan Harun er-Reşid’in elçilerinden Abdullah, 807 yılında Aachen’de Kaiser Büyük Karl ile görüşmüş ve bu görüşmede Kaiser’i hayretler içerisinde bırakacak olan Arap yapımı muhteşem bir saati, Harun er-Reşid’in hediyesi olarak, Kaiser’e takdim etmiştir. Aynı şekilde Satranç oyununun da Almanlar’a öğretilmesinde Harun er-Reşid’in elçilerinin önemli bir rol oynadığından söz edilmektedir.²¹⁵ Daha sonra Endülüs’teki Emevi Devleti ile de ilişkilerini geliştiren Almanlar, İmparator I. Otto (Otto dem Großen, 936-973) döneminde devrin Endülüs hükümdarı III. Abdurrahman (956) ile de karşılıklı elçi gönderimi gerçekleştirmişlerdir.²¹⁶

Kuzey Avrupa ülkelerinde IX. asırdan XI. asra kadar milyonlarca madeni Arap parası tedavülde bulunuyordu. Bu İslam kültürünün dünya çapındaki hızlı yayılışına ve ticaretin dini inançlarla daraltılamayacağına önemli bir delildir.²¹⁷ Halife II. el Hakem’in elçisi Sidi İbrahim b. Ahmed et-Tartuşi, 971 tarihinde Roma imparatoru I. Otto’yu ziyaretinden dönerken Mainz şehrine uğramıştır. Şehirde bir tüccar Tartuşi’ye hicretin 301 ve 302’nci yıllarına ait birkaç Arap dirhemi uzatarak bunların ne olduğunu sormuş, Tartuşi paraların üzerine bakarak bu altın paraların Semerkant’tan geldiğini anlayınca tüccara “ben bunların Samaniler’den Nasır b. Ahmed’in paraları olduğunu tahmin ediyorum” demiştir. Tartuşi’yi Mainz’da hayrete düşüren şeylerden bir tanesi de, sadece Şarkta yetişen birçok baharatın bu Alman şehrinde karşısına çıkması olmuştur.²¹⁸

Nürnberg, Augsburg, Ulm ve özellikle de Köln’den yola çıkan çok sayıda Alman tüccarının hedefi, kaliteli Müslüman tüccarların mallarının bulunduğu San Marko Cumhuriyeti’ndeki Avrupa’nın en büyük antrepo limanı idi. Kayzerlik ve Papalık, Müslümanlar’la Hristiyanlar arasındaki gelişmekte olan ticareti önlemek için ortak mücadele etme kararı almıştı. Tüm engelleme girişimlerine rağmen Lido ve Cenova’dan kalkan ticaret gemileri, Suriye ve Mısır limanlarına düzenli seferler

²¹⁴ Lewis, a.g.e., s.105.

²¹⁵ Hunke, a.g.e., s.27-114.

²¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Baliç, “*Almanya*”, DİA, II/520.

²¹⁷ Hunke, a.g.e., s.33.

²¹⁸ Hunke, a.g.e., s.29.

yapmaya başlamışlardı. Ancak ne yazık ki Venedikli tüccarlar, Alman tacirlerin Müslüman tüccarlarla kontak kurmasına engel olmuşlardır.²¹⁹

İslam-Alman ilişkileri hayatın her alanını kapsamaya başlamıştı. Örneğin Al-Hazen lakabıyla anılan Hasan b. el- Heysem, (965-1039) orta çağda batıya en fazla etki eden İslam âlimlerinden bir tanesidir. O, ışığın yayılması ve hareketlerine yönelik önemli çalışmalar yapmıştır.²²⁰ El- Heysem'in görüşlerine uygun modelde 1428 yılında Augsburg'da üzerinde altı gezegenin hareketlerini belirten meşeden bir masa yapılmıştır. Bu masanın günümüzde Innsbruck'taki Stam Manastırı'nda bulunduğu söylenmektedir.²²¹

XI. yüzyılda Altshausen-Veringen kontu Wolfram'ın kötürüm oğlu Herrmann von Reichenau (1013-1054), Reichenau Manastırı'nda görevliken İslam Üniversitelerinden memleketlerine dönen öğrenciler Reichenau misafirhanesinde mola veriyorlardı. Öğrencilerin beraberlerinde getirmiş oldukları ilginç aletleri gören Hermann, görmüş olduğu bu eşyalardan Usturlab (Astronomi ölçümlerinde kullanılan tarihi bir ölçüm cihazı) karşısında oldukça etkilenmiştir. Arapça ifadelerle süslü iki kitap yazan Hermann, kitaplarında usturlabı detaylı bir şekilde izah etmiştir. Uranienburg'lu Tycho Brahe idaresinde Baltık Denizi'ndeki Hveen Adasında kurulan Batı'nın ilk rasathanesinde, Herrmann von Reichenau'nun batıya tanıtmış olduğu Müslüman mucitlerin aletleriyle karşılaşılmaktadır.²²²

Avrupa'nın İslam'la tanışması bölümünde de bahsettiğimiz gibi Avrupalılar XII. yüzyıldan sonra İslam ile alakalı genel bir fikre sahip olmaya başlamışlardı. Bu durum Almanlar için de aynen geçerlidir. Almanlar'ın yaşadıkları topraklarda İslam'la ilgili ilk fikirlerin oluşmasında dönemin yazarlarının önemli etkisi olmuştur. Bunlardan birisi de Otto von Freising (1112-1158) dir. Onun yaşadığı dönemlerde, 1101'de katılmış olduğu Haçlı Seferleri sonucunda Anadolu Selçuklularına karşı savaşta öldürülen Thiemo von Salzburg hakkında, çok tanrılı olan Müslümanlar'ın

²¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hunke, a.g.e., s.37,38,39.

²²⁰ Hüseyin Gazi Topdemir, *Işığın Yayılımının Niteliği Konusunda Üç Önemli Adım: İbnü'l-Heysem, Kemalüddin El-Farisi, Takıyüddin b. Maruf*, AÜDTCFD, c. XXXVIII, sa. 1-2 Ankara, 1998, s.383-386.

²²¹ Hunke, a.g.e., s.117.

²²² Hunke, a.g.e., s.112,113.

tanrılarına hakaret ettiğinden dolayı öldürülmüş olduğu yönünde rivayetler vardı. Otto von Freising bütün bu rivayetlerin gerçeği yansıtmadığını belirtmiş ve Müslümanlar'ın tek tanrıya inandıkları gibi Ahd-ı Atik şeriatını ve sünnet törenini de kabul ettiklerini vurgulamıştır. Otto, Müslümanları eleştirirken, onların teslis inancını kabul etmemesini ve Hz. Muhammed'i tanrının onlara göndermiş olduğu büyük bir peygamber olarak kabul etmelerini, 1143–1146 yılları arasında kaleme aldığı günlüklerinde kendisine dayanak olarak kullanmıştır. Bu ve buna benzer birtakım eserler İslam'ın bir nebze de olsa doğru olarak tanınmasında önemli rol oynamıştır.²²³

İslam'la ilgili genel bir fikriyatın oluşmasıyla birlikte İslam, sanatta da Almanlar arasında etkisini göstermeye başlamıştır. Örneğin; Wolfram von Eschenbach (1170-1220) 1204'te kaleme aldığı Parzival adlı destanında, galip gelince kılıcını fırlatıp atan dini hasmı Parzival'in şahsında, İslam'ın asalet ve nezaketinin elle tutulan emsalsiz bir abidesini meydana getirmiştir.²²⁴

Bilim ve sanattaki gelişmelerin yanı sıra, Müslümanlar'ın üretmiş oldukları tekstil ürünleri de Alman topraklarında görülmeye başlanmıştır. Bunlardan biri olan ve Sicilya'da Abdullah isminde Müslüman bir altın işleyicisinin 1133 yılında hazırladığı bir pelerin, İtalya gezisi sırasında VI. Heinrich'e (1165-1197) hediye edilmiştir. Pelerin altın işlemelerinin yanı sıra Aslan'ın Deve'yi alt ettiğini gösteren motifle de dikkat çekmektedir. Burada aslanla Almanlar, deve ile de Araplar temsil edilmiştir. Ayrıca pelerin kenarları Arapça harflerle süslenmiştir. VI. Heinrich'in dönüşünde beraberinde getirdiği ve Alman İmparatorlarının taç giyme merasiminde giydikleri elbiselerin arasına kattığı pelerini, Müslümanlar'la kurmuş olduğu iyi ilişkileriyle tanınan II. Friedrich taç giyme töreninde kullanmıştır. XIII. yüzyıla gelindiğinde ise Müslümanlar'ın üretmiş olduğu "Barchent" ve "Buckerman" isimli kumaşlar, Milan'dan getirilerek Almanya İsviçre sınırındaki Konstanz kenti

²²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Southem, a.g.e., s.43.

²²⁴ Hunke, a.g.e., s.227,258.

üzerinden Basel, Augsburg ve Ulm gibi Alman şehirlerinin yanı sıra tüm güney Almanya'da görülmeye başlanmıştır.²²⁵

1. Haçlı Seferleri'nde Almanlar

Birinci Haçlı Seferi'ne Almanlar'ın pek fazla ilgi gösterdikleri söylenemez. Bunun sebebi ise Alman İmparatoru IV. Heinrich ile Papa VII. Gregorius arasında bir takım anlaşmazlıklar yaşanmasıdır. Bu anlaşmazlıklar sonucunda Papa VII. Gregorius, Schwaben Kontu Rudolf'u yeni Alman İmparatoru olarak ilan etmiş, Almanlar da bu duruma bir tepki olarak Papa'nın çağrısı ile gerçekleştirilen Haçlı Seferleri'ne istenilen sayıda katılımı gerçekleştirilmemişlerdir.²²⁶

Birinci Haçlı Seferi'ne katılmaya karar vermiş olan Almanlar, taşkınlıkları ile dikkat çekiyorlardı. Almanya içerisinde başlatıp Macaristan topraklarında da azalmadan devam ettirdikleri taşkınlıkları üzerine Macar Kralı harekete geçmiş ve Almanlar'ın büyük bir kısmını imha etmiştir. I. Haçlı Seferinin I. Ordusu içerisinde Mareşal Konrad idaresindeki Almanlar, II. Ordusu içerisinde ise Bavyera Kontu IV. Welf'in yönetimindeki Almanlar bulunuyordu. Bu Haçlı Ordularının büyük bir kısmı Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan komutasındaki ordu tarafından imha edilmiştir.²²⁷

Birinci Haçlı Seferlerinin aksine İkinci Haçlı Seferlerine Almanlar daha fazla ilgi göstermişlerdir. Alman imparatoru III. Konrad bu sefere ordusuyla birlikte katılmıştır. III. Konrad komutasındaki Alman birlikleri ilk olarak Balkanlar'da Bizans birlikleri ile çarpışmaya başlamışlardır. Yağma ve talanlarla ilerleyişini sürdüren Alman kuvvetleri, Çatalca civarında karargâh kurmuştur. Şiddetli yağmurun tesiriyle Karasu Nehri'nin taşması sonucu (Eylül 1147) Alman ordusunda büyük can ve mal kaybı meydana gelmiştir. Her şeye rağmen Almanlar taşkınlıklarına son vermemişlerdir. Bizans'la Almanlar arasında ilişkiler kopma noktasına gelmişken, Bizans imparatorunun Alman asıllı eşi özel çaba göstererek, iki topluluk arasındaki ilişkilerin yeniden düzelmesini sağlamıştır. Bizans'la ilişkilerin

²²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hunke, a.g.e., s.43,291-293.

²²⁶ Aydın Usta, *Müslüman-Haçlı Siyasi İttifakları Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, İstanbul 2008, s.38,39.

²²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Usta, a.g.e., s.46,72,74,75.

düzelmesinden sonra asıl hedefleri olan Müslümanlar'a yönelen Alman kuvvetleri ile Müslüman emirlerin göndermiş olduğu yardımcı kuvvetlerle güçlenmiş Sultan I. Mesut komutasındaki Selçuklu ordusu, 26 Ekim 1147 tarihinde Eskişehir yakınlarında karşı karşıya gelmiştir. Müslüman kuvvetlerin kesin başarısı ile sonuçlanan savaş sonrasında, İmparator III. Konrad hayatta kalan az sayıdaki askerleri ile birlikte savaş alanından kaçarak canını zor kurtarmıştır.²²⁸

Önceki iki Haçlı Seferlerine nazaran III. Haçlı Seferine Almanlar daha istekli katılmışlardır. Öyle ki; Alman imparatoru Frederich Barbarossa, İngiliz ve Fransızlar henüz ordusunu toparlamamışken, ordusuyla birlikte doğuya doğru harekete geçmiştir. Gerek Frederich Barbarossa'nın komutasındaki Alman ordusunun kuvvetli olması, gerekse de Anadolu Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan'ın oğullarının kendi aralarındaki taht kavgasının etkisiyle etkin bir kuvvet oluşturmamaları sebebiyle, Alman ordusu mukavemetle karşılaşmadan ilerleyişini sürdürmüştür. Ancak Frederich Barbarossa'nın Silifke çayını geçerken boğularak ölmesi bu ilerleyişi yavaşlatmıştır. Frederich Barbarossa'nın ani ölümünden sonra bazı Soylular askerleri ile birlikte geri dönerken, geride kalan kuvvetler İmparatorun oğlu Frederich von Schwaben'in etrafında bir araya gelmişlerdir. Frederich von Schwaben'in komutasındaki bu kuvvetler, Ekim 1190'da diğer Haçlı kuvvetleri ile birleşerek Akka muhasarasına katıldılarsa da pek bir varlık gösterememişlerdir.²²⁹

IV. Haçlı Seferi her ne kadar Kudüs şehrini Müslümanlar'ın ellerinden geri almak için düzenlenmiş olsa da kısa zamanda hedefinden saparak İstanbul üzerine yönlendirilmiştir. İstanbul'u işgal ettikten sonra yapmış oldukları katliamlarla tarihe geçen Haçlılar, aynı zamanda Müslümanlar'la Haçlılar arasında ayrım yapmadıklarını da göstermişlerdir.²³⁰

V. Haçlı Seferlerinin İslam-Alman ilişkileri açısından özel bir yeri vardır. Kuşkusuz bu durumun ortaya çıkmasında iki bölümden oluşan V. Haçlı Seferi'nin ilk bölümüne katılamayıp, ikinci bölümüne katılan Alman imparatoru II. Friedrich

²²⁸ Usta, a.g.e., s.146-149.

²²⁹ Geniş bilgi için bkz. Usta, a.g.e., s.202, 207, 208.

²³⁰ Usta, a.g.e., s.232.

(1194-1250) önemli bir rol oynamıştır. Sicilya’da Müslüman hizmetçilerin kontrolünde büyüyen İmparator, Arapça’yı ana dili gibi konuşabiliyordu. İslam’a da yabancı kalmayan II. Friedrich, Palermo’da bulunan Müslüman bir Kadı’dan “İslam diyalektik ve Felsefesi”ne dair dersler almıştır. Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi II. Friedrich’in taç giyme töreninde kullanmış olduğu pelerin Müslüman bir altın işlemecisi tarafından hazırlanmıştır. Sicilya’da bulunan Müslümanlar’la iyi ilişkiler geliştirmiş olan İmparator’un, 30.000 kişilik özel muhafız birliğini de Müslümanlar oluşturuyordu ve bu muhafız birliği Kudüs’e düzenlenen Haçlı Seferinde de İmparatora eşlik etmiştir.²³¹

Avrupa’da V. Haçlı Seferi hazırlıkları yapılırken, Alman İmparatoru II. Friedrich’in de bu sefere katılacağı konuşulmaktaydı. Ancak O, hem Almanya İmparatorluğu için IV. Otto ile vermiş olduğu mücadeleden, hem de Sicilya’daki mevcut egemenliğini artırmak arzusundan dolayı V. Haçlı Seferine katılımını sürekli ertelemiştir. Ancak tüm ertelemelerine rağmen sefere ilgisiz kalmamış, kendi yerine Bavyera Dükü Ludwig komutasındaki kuvvetleri yardıma göndermiştir. Haçlılar ondan daha fazlasını beklemişler, onun güçlü bir ordu ile sefere katılacağı inancıyla, kendilerine Kudüs’ü teklif eden Eyyubi Hükümdarı Melik el- Kamil’in anlaşma teklifini dahi geri çevirmişlerdir. Gerek Alman İmparatorun bizzat sefere katılmayışı, gerekse de gönderdiği Bavyera Dükü komutasındaki askerlerin etkin olamayışı gibi birçok sebepten dolayı Haçlı Orduları Dimyat önlerinde çok zor durumda kalmışlardır. Uğradıkları yenilginin ardında da, el-Kamil’in başlangıçta sunmuş olduğu barış teklifini kabul etmemenin pişmanlığını yaşayarak, kendileri bir barış teklifi sunmak zorunda kalmışlardır.²³²

II. Friedrich’in çeşitli sebeplerle V. Haçlı Seferinin ilk bölümüne katılmayı ertelemesi karşısında kayıtsız kalamayan Papa IX. Gregorius, II. Friedrich’i Aforoz ettiğini ve onun bundan sonra düzenlenecek hiçbir Haçlı Seferlerine katılamayacağını açıklamıştı. Batıda bunlar olurken doğuda da işler pek yolunda gitmiyordu. Eyyubi Sultanı El- Kamil kardeşlerine karşı kendini rahat hissetmiyor,

²³¹ Hunke, a.g.e., s.312-325.

²³² Usta, a.g.e., s.237-241.

hâkimiyetinin devamını sağlayacak çareler arıyordu. Papa'nın II. Friedrich'i aforoz etmesi onun için bir fırsat olmuştur. 1226'da Fahreddin Yusuf başkanlığında bir elçilik heyetini Sicilya'da bulunan Alman İmparatoru'na göndermiş ve İmparator'dan mümkün olan en kısa zamanda Akka'ya gelmesini rica etmiştir. Bu ziyaretler sırasında el-Kamil'in elçisi Fahreddin ile Alman İmparator arasında çok güzel bir dostluğun geliştiği söylenmektedir. Eyyubi Sultanı el-Kamil'in bu teklifi II. Friedrich için mükemmel bir fırsat olmuş ve Fahreddin'in de gayretleri ile kısa sürede ittifak sağlanmıştır. İttifakın vermiş olduğu güvenle Alman imparatoru, V. Haçlı Seferinin ikinci bölümü için Haziran 1228'de İtalya'dan denize açılmıştır. Bu Haçlı Ordusunun içerisinde ne gariptir ki, İmparatorun Sicilyalı Müslüman Araplardan oluşturduğu 30.000 kişilik Muhafız birliği de bulunmaktaydı. Şubat veya Mart 1229'da imzalanan antlaşma ile Kudüs, Alman İmparatoru'na bırakılmıştır. Bu Haçlılar açısından kan dökülmeden sona eren tek sefer olmuştur.²³³

II. Friedrich'in Kudüs'te bulunduğu sırada meydana gelen ilginç bir olay anlatılmaktadır. Şöyle ki; El-Kamil Kudüs'teki müezzinlere, II. Friedrich'in Kudüs'te bulunduğu süre boyunca şehirde ezan okumamalarını emretmiştir. Kudüs'te gecelediği günün sabahında ezan sesini duymayan II. Friedrich, Müezzinlere neden ezan okumadıklarını sorduğunda; onlar İmparatora rahatsızlık vermemek için böyle yaptıklarını söylemişlerdir. İmparator II. Friedrich ise "Kudüs'te gecelemeden maksadım Müezzinlerin ezan sesiyle uyanmaktır" şeklinde güzel bir karşılık vermiş, hem kendisine hem de temsil ettiği millete Kudüslüler'in gönlünde müstesna bir yer kazandırmıştır.²³⁴ II. Fredrich, bir Hristiyan kral olarak İslam'ın siyasi iktidarına karşı sayısız mücadele vermiş olmasına rağmen, İslâmî yaşam ve sanatın yanında, Müslümanlar'ın göstermiş oldukları kahramanlıklara da hayranlığını gizlememiştir. O, İslam'a karşı belli bir Alman sempatik bakışının ilk örneğidir. II. Friedrich ve oğlu Manfred'den (1232-1266) sonra Alman düşüncesi ile İslam arasındaki ilişki XIX. yüzyılda Alman birliği yeniden kurulana dek kopuk kalmıştır. Bu durumun başlıca nedeni ise, Avusturya İmparatorluğu dışında kalan Alman devletlerinin diplomasiden yoksun küçük krallıklar şeklinde varlıklarını

²³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hunke, a.g.e., s.312,213 ve Usta, a.g.e., s.242-245.

²³⁴ Usta, a.g.e., s.247.

sürdürmeleri ve ticari bakımdan kuzeye bağlı olarak yaşamalarıdır. Bu durum diğer Avrupa devletlerinin girmiş olduğu Akdeniz havzası ve Asya ile yapılan alış-verişten Almanları mahrum bırakmıştır.²³⁵

Augsburg’da küçük el sanatları ile uğraşan Fugger ailesi, önceleri basit bir esnafken Müslümanlar’la yapılan ticaret sonucu elde etmiş oldukları pamuk balyaları ve biber sepetleri sayesinde bulundukları yüzyılın en nüfuzlu ve etkili gücü olmuşlardır. Elde etmiş oldukları bu güçle Kralları tahtan indirip tahta çıkartmışlardır. Ailenin bir nevi reisi konumunda olan Jakob Fugger (1459-1525) Papaları parayla beslemiş, bunun karşılığında Endüljans belgelerinin halka arz hakkını ailesi adına elde etmiş ve bu yolla ailesine çok büyük paralar kazandırmıştır. Ailenin İslam’la olan teması sadece ticaretle sınırlı kalmamış, kullanmış olduğu sembol de İslam’la ilişkilendirilmiştir. Şöyle ki; aile Alman toplumunda Fugger von Lilie olarak bilinmektedir. Lilie’nin Türkçedeki karşılığı zambak çiçeğidir. Zambak bir arma sembolü olarak Haçlı Seferleri sırasında 1179’da Ortadoğu’daki İslam toplumlarının kullandığı şekliyle alınarak, Almanya’ya getirilmiştir. Daha sonra ailenin arması haline gelen mavi ve altın rengindeki Zambak simgesi, Doğu Akdeniz bölgesinden Fransız armasına intikal etmiş bulunan İslâmî şekildeki Zambak’tır.²³⁶

2. Almanlar Üzerinde Türk Etkisi

Hristiyanlık dünyasında Hz İsa’nın göğe yükselmesini temsilen kutlanan Paskalya bayramından önce 40 gün oruç tutulurdu. Oruç tutmaya Çarşamba günü başlanır ve oruçtan önceki üç geceye oruç geceleri (Fastnächte) denirdi. Bu geceler karnaval havasında değişik eğlence ve oyunlarla kutlanırdı. Bu gecelerde oynanan oyunlara ise “oruç gecesı oyunları” (Fastnachtsspiele) adı verilmekte olup Türkçede “Karnaval Oyunları” olarak tanınmaktaydı. XIII. ve XIV. yüzyıllarda oynanan oyunlar genelde dinsel içerikli olmasına rağmen, zaman zaman sosyal içerikli oyunlara da rastlanmaktaydı. İstanbul’un Müslüman Türkler tarafından fethi ile bu tür oyunların içerisine siyasi ve sosyal içerikli oyunlar da katılmıştır. Şöyle ki; İstanbul’un fethi tüm Avrupa’da olduğu gibi Almanya’da da yankı bulmuş ve bu her

²³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cuayyıt, a.g.e., s.107,108.

²³⁶ Hunke, a.g.e., s.43,44.

yıl düzenlenen karnaval oyunlarına da yansımıştır. İstanbul'un fethinden üç yıl sonra Nürnberg'de düzenlenen karnavalda, Almanca olarak kaleme alınmış "ilk siyasal içerikli (politik) oyun" "Türk Karnaval Oyunu" (Des Turken Vastnachtspiel) adı altında sahnelenmeye başlanmıştır. Oyunun başlangıcında Hristiyan ülkelerindeki koşullar acımasız bir şekilde eleştirilirken, Osmanlı Devleti'nde insanların can ve mal güvenliği endişesi taşımadan yaşadıkları anlatılmakta, Türk Sultanı'nın da insanların barış içinde bir arada yaşamaları için gerekli olan adalet ve düzeni sağladığından bahsedilmektedir. Ayrıca Osmanlı Sultanı'nın, yönetimi altına girecek olan kişilerin günlük ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik tüm önlemleri aldığı vurgulanarak, bu durumun Hristiyan ülkeler için, halkları Türklerin egemenliğini arzu edeceğinden dolayı, büyük bir tehlike olduğu belirtilmektedir. Almanya'daki günlük yaşama soygun ve hırsızlığın egemen olduğu, dindar Hristiyanlar'ın, köylülerin ve tüccarların bu durumdan rahatsızlık duyduğu belirtildikten sonra, ülkesinde barış ve düzen egemen olan Türk Sultanı'nın, Almanya'daki bu bozuk düzen ve kargaşadan haberdar olduğundan söz edilmektedir. Sultanın kendi ülkesinde var olan barış ve adaleti Hristiyan ülkelere de ulaştırmak istediğinden bahsedilirken, Hristiyanlar'ın var olan koşullar altında Türk egemenliğini tercih edeceği uyarısında bulunmaktadır. Çünkü Türk sultanı sokaklarda barışı egemen kılmakta, mal ve can güvenliği sağlamakta ve kimsenin inancına müdahale etmemektedir. Buraya kadar anlatmış olduğumuz Türkler hakkındaki bu olumlu betimlemeler ile yazar aslında ülkesindeki soylu ve zengin kesimi eleştirmek istemektedir.

Oyunun ikinci bölümünde, birinci bölümde sunulmuş olan Türklerle ilgili olumlu imaj tamamen kaybolmaktadır. Türklerin İslam'ın temsilcileri olduklarından dolayı tüm dindar Hristiyanlara düşmanlık beslediklerinden söz edilmektedir. Türklerin Hristiyan ülkelere hiçbir şekilde sokulmaması gereken dinsizler olduğunu vurgulayan yazar, hızını alamayarak "Türk'ün Tanrı'sını", "Şeytanın kardeşi" olarak takdim etmektedir. "Türk Karnaval Oyunu"nda, Osmanlı Sultanı'nın Roma'ya ait kiliseleri yıkarak Hristiyanlık inancını ortadan kaldırma maksadı taşıdığı, insanları sırf Hristiyan oldukları için katlettiği, rahipleri öldüresiye dövdürdüğü, Hristiyan kız ve kadınların ırzına geçtiği belirtilerek, izleyenlere onun tüm inançlı

Hristiyanlar'ın düşmanı olduğu fikri verilmeye çalışılmaktadır. Oyunda Türklere yönelik abartılı ifadeler kullanılmasındaki maksat, öncelikle Hristiyan imparatoru uyarmak ve mevcut olumsuzlukların giderilmesi konusunda teşvik etmektir. Aynı zamanda yöneticilerin ve halkın dini duyguları galeyana getirilerek, onların toplumsal düzen ve barışın tesis edilmesine katkıda bulunmaları sağlanırken, yaklaşmakta olan Türk tehlikesine karşı halkı harekete geçirme amacı güdülmektedir.²³⁷

Dellal'ın Ebermann'dan aktardığına göre, “Alman halkının durumu hiçbir zaman reform hareketleri sırasında ve dolayısıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı döneminde olduğu kadar tehdit altında olmamıştır. Halkın bu sıkıntılı ruh hali sayısız el ilanında ve bilimsel araştırma yazısında ifade bulunmaktadır. O tarihlerde Almanlar'ın “ezeli düşmanı” artık ne Fransızlar ne de Slavlardır. Bunların yerini artık Müslüman Türkler almıştır. O sıkıntılı yılları yaşayan tüm yazarlar “Türk Tehlikesi”ni şu ya da bu şekilde gözlemleme ve sorgulama imkânı bulmuştur. Ebermann'ın da belirttiği gibi, yaklaşmakta olan Türk tehlikesi toplumun gündemini o kadar çok meşgul etmekteydi ki; Türklerle ilgili haberleri kamuoyuna duyurmak üzere ilki 1482'de Augsburg'da basılan, “Yeni Haberler” (Newe Zeitungen) adıyla gazeteler çıkartılmaya başlanmıştır. XVII. yüzyılın sonlarına kadar yayın hayatına devam eden gazeteler, Türk-Alman kültürel ilişkileri atmosferinde ortaya çıkmış ve XVI. yüzyıl boyunca Türkler hakkında yayınlanmış olan yazınsal belgelerin önemli bir bölümünü teşkil etmişlerdir. Bu gazetelerde, Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlerle yapmış olduğu savaflara yer verildiği gibi, doğuda Safeviler ve Memlûklular'ın yanı sıra Osmanlı Devleti'nin Mısır Seferi hakkında da detaylı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Türkler'den bahsederken eleştirel bir bakış açısı sergileyen yazarlar, din etmeninin de etkisiyle, Türkleri halka “olumsuz” ve “kötü” olarak yansıtmışlardır. Türkleri tüm Hristiyanlar'ın ortak düşmanı olarak yansıtan bu gazeteler, din kavramını kullanarak Müslüman Türklere karşı gerçekleştirilecek topyekûn bir saldırının temellerini oluşturmaya çalışmaktadır.²³⁸

²³⁷ Geniş bilgi için bkz. Akpınar Dellal, a.g.e., s.91-99.

²³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akpınar Dellal, a.g.e., s.110,111,114,162,163.

XVI. yüzyıl boyunca Avrupa genelinde Türklerle ilgili yapılan 2460 yayının 1000 tanesi Almanya sınırları içerisinde Almanca olarak yayınlanmıştır. Bu eserlerde Türklerin vahşi bir ırk olduğu ve Müslüman olmayanlara karşı hunharca davrandığı yönünde propaganda yapılmıştır. Ancak bütün bu propagandalara rağmen Osmanlı Devleti, Alman köylüleri arasında etkin bir çekim gücüne sahip olmuştur. O dönemlerde feodal prensliklere bölünmüş olan Almanya’da bu feodal prenslerin uygulamış oldukları yüksek vergilerden bunalan köylüler 1520’de bir ayaklanma gerçekleştirmişlerdi. Bu ayaklanmanın büyük oranda şiddet kullanılarak bastırılması, sonraki yüzyıllarda da devam edecek olan toplumsal bir travmanın ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu durumdan kurtulmak isteyen çok sayıda köylü, keyfiliğin bulunmadığı ve vergi miktarlarının da kesin olarak belirlenmiş olduğu Osmanlı Devleti’ne göç etmiştir. Gerçekleşmiş olan bu göçte, Osmanlı toplumunda tabakalar arası geçişin ve sosyal konum bakımından da yükselebilenin mümkün olması önemli rol oynamıştır.²³⁹

XVI. yüzyılın ilk yarısı boyunca yapılan imparatorluk toplantılarında, Osmanlı Devleti’nin Alman topraklarına yapmış olduğu akınlar karşısında, Hristiyan güçlerinin zayıf düşmesinin nedeni olarak iç siyasal çekişmeler ve Hristiyan krallıklar arasındaki sorunlar gösterilmiştir. 1511 yılında Kayser Maximilian’ın önderliğinde Türklere karşı Kutsal Lig kurulması yönünde çalışmalar yapılmış, ancak tüm çabalara rağmen bu yöndeki uğraşlar başarıya ulaşamamıştır. Bir yıl sonra gene aynı amaçla Augsburg’da toplanan imparatorluk meclisinde ise nispeten bir başarı elde edilmiştir. Alınan karara göre takdis merasimi için kiliseye giden herkes, kazancının onda birini Türklere karşı yapılacak savaşın finansmanı için bağışlamıştır. Toplanan bu bağışlar tarihi kayıtlardaki yerini “Türk Vergisi” olarak almıştır.²⁴⁰

3. Martin Luther ve İslam

Protestanlığın kurucusu olan Martin Luther, bulunduğu devirde Türklere ve Müslümanlar’a karşı amansız ve düşmanca tavırlarıyla dikkat çekmekteydi. Hatta bu aşırılığı, Türklere karşı (gegen die Türken) ifadesi ile anlaşılmaz bir nitelik

²³⁹ Budak, a.g.m., s.39.

²⁴⁰ Akpınar Dellal, a.g.e., s.40.

kazanmıştır. Luther aşırılığını onun şu sözü çok net bir şekilde özetlemektedir: “son nefesimi verene kadar Türkler’e ve Türkler’in tanrısına karşı çarpışacağım.” Türkler’e karşı bu kadar aşırı ifadeler kullanan Luther başka bir sözünde de, “Avrupalılar’ın Türkler’e karşı savaşması tanrının insanların günahlarına karşı verdiği cezayı kabul etmemek manasına gelir” diyerek kendisi ile çelişkiye düştüğü gibi, Katolik Kilisesi’nin de tepkisini çekerek zındık ve sapık ilan edilmiştir.²⁴¹ Martin Luther’e göre Avrupalılar günahkâr bir toplum olarak yaşamlarına devam ettikleri müddetçe, İslam’a karşı savaşmaları boşunaydı. O Batıdaki herhangi birinden farklı olarak İslam’ın bütün Avrupa’yı kuşatmasını sabırsızlıkla bekliyordu. Ona göre Müslümanlar’ın kazanmış oldukları başarılar, onların tanrının himayesinde olmalarından dolayı gerçekleşmiyordu. Zira Müslümanlar bilmeden bütün dünyanın Mesih’in kanyla sulanması gerektiği yönündeki kehanetin gerçekleşmesine yardımcı oluyorlardı. Luther’in düşüncesine göre Hristiyanlar Tanrı’nın onlara emrettiklerine sahip çıkarak ayinlere devam ettikleri müddetçe Müslümanlar istediklerini yapabilirlerdi.²⁴²

Luther’in başlattığı reform hareketinin kiliseye karşı isyan olduğunu gören bir kısım çevreler de, “Türkler reformun müttefikidir” şeklinde toplum içerisinde sloganlar üreterek Luther’i halkın gözünde yıpratmak istemişlerdir. Osmanlı Devleti de bu fırsatı kaçırmamış, Luther karşıtlarına karşı, Luther’i destekleyerek Avrupa’da ikilik çıkartmak istemiştir. Osmanlılar’ın bu desteğinin arka planında iki sebep yatmaktadır. Birincisi; Protestanların dini sembol ve tasvirleri Katoliklere oranla çok daha az kullanmaları -ki Luther taraftarlarının kiliseleri Katoliklere oranla çok daha sadedir-, ikinci sebep ise hem Osmanlı Devleti’nin en büyük rakibi hem de Avrupa’nın merkez gücü olan Habsburg Hanedanı’nın Katolik Kilisesi ile müttefik olmasıydı.²⁴³ Osmanlı Devleti deyim yerinde ise bu dönemde Protestan Hristiyanlar’ın hamiliğini üstlenmiştir. Osmanlılar aynı zamanda Alman İmparatorluğu içerisindeki Protestan prensliklerle de sıkı ilişkiler geliştirmiştir.²⁴⁴

²⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kalın, a.g.e., s.102.

²⁴² Southem, a.g.e., s.105,106.

²⁴³ Kalın, a.g.e., s.102,103.

²⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ortaylı, a.g.e., s.31.

XVI. yüzyılın birinci yarısında Alman topraklarında toplanan tüm imparatorluk meclislerinin öncelikle üzerinde durdukları iki konu vardı: Türk tehlikesi ve dinsel sorunlar. Almanlar Türk tehlikesinin ortaya çıktığı birçok aşamada, Protestanlarla barış imzalayarak veya onlara birtakım ödünler vererek sorunun kati çözümünü ertelemişlerdir. Bu süreçten istifade eden Protestanlar da kendi çizgilerini oluşturup örgütlenmelerini tamamlamışlardır. Kısacası bu durum Protestanlara bir takım imtiyazlar kazandırmış ve birçok prensin de bu yeni mezhebi kabul etmesiyle birlikte Protestanlık bir mezhep olarak Hristiyanlık içinde kendine yer edinmiştir. Daha sonraki dönemde de mezhebin nüfuz alanı alabildiğine genişlemiştir. Bütün imparatorluk meclislerinde teker teker Protestanlarla dinsel barış antlaşması imzalanmıştır. Barış yapmamakta ısrar eden Nürnberg İmparatorluk Meclisi de 1532’de Osmanlı Devleti’nin Almanya’ya yeni bir sefer yaptığını haber alır almaz, imparatorluk meclisini toplayarak, Protestanlarla dinsel barış antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Bu da göstermektedir ki; adı “Türk Tehlikesi” olarak konulan, ancak gerçekte İslam’ın Alman topraklarında da yayılacağına yönelik endişe, toplumsal rahatsızlıkların çözüm bulmasında etkin rol oynamıştır.²⁴⁵

Osmanlılar’ın ciddi olarak Avrupalılar’la karşı karşıya gelmesinden sonra, yaklaşık 400 yıl boyunca Avrupalılar “İslam” denince Türkleri, Kur’an denince ise “Türklerin İncil”ini anlamışlardır. Martin Luther’in Protestanlık adına öne çıkıp reform hareketlerini başlatmasında ve Kristof Kolomb’un doğu ticaret yolunu denizlerden ele geçirme adına harekete geçmesindeki temel etkenler arasında “Müslüman Türk” olgusunun olduğu artık taraflı tarafsız bütün tarihçilerce kabul edilmektedir. Günümüz Avrupa tarihinin kaleme alınmasında Osmanlı Devleti ile Avrupalı devletler arasında gerçekleşmiş olan ilişki çok önemli bir rol oynamıştır.²⁴⁶

4. Alman Topraklarında Esir Müslümanlar

Almanya’da Türkler hakkında araştırma yapan bazı tarihçiler, I. Viyana kuşatmasından (1529) sonra Almanya’nın Berlin şehrine getirilmiş olan bazı esir Türkler’den bahsetmektedirler. Ancak konuyla ilgili ayrıntılı bilgilere maalesef

²⁴⁵ Akpınar Dellal, a.g.e., s.38 ve 40.

²⁴⁶ Kalın, a.g.e., s.16.

henüz sahip değiliz. Fakat II. Viyana kuşatmasından (1683) sonra Almanya’da ciddi anlamda bir Müslüman hareketliliğinin yaşandığı konusunda kesin delillere sahibiz. İkinci Viyana kuşatmasından sonra sadece Münih kentine 1200’ün üzerinde Osmanlı askeri esir olarak getirilmiştir.²⁴⁷

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda meydana gelen savaşlarla (Türkenkriege) esir olarak Almanya’ya getirilmiş olan Müslüman Türklerin sayısı, yukarıda da bir kısmına değindiğimiz gibi binlerle ifade edilmektedir. Ancak bu Müslümanlar’ın akıbetleri ile ilgili bilgiler oldukça kısıtlıdır. Bunlardan birçoğu Alman kadınlarla evlenip asimile olurken, birçoğu da Hristiyanlığı kendilerine din olarak seçmiştir. Hristiyanlığı seçenlerin isim olarak kendilerine Tevrat’ta da geçen Josef, (Yusuf) Abraham, (İbrahim) Isaak, (İshak) Jakop (Yakup) gibi aynı zamanda Müslümanlar’ında kullanmış olduğu isimleri seçmiş oldukları bilinmektedir. Savaş esiri olarak Almanya’ya getirilen bu Türkler çoğunlukla Franken, (şimdiki Bavyera’nın kuzey bölgeleri) Bavyera, Sachsen ve Niederdeutschland (kuzey Almanya) bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Karlofça anlaşması (1699) ile esir Müslüman askerlerin mübadelesi söz konusu olduysa da, bunların birçoğu köle olarak bulunduklarından özgürlüklerini kazanmaları ne yazık ki pek kolay olmamıştır. Ancak bütün bu zorluklara rağmen 1700’de Viyana’da ülkesine geri dönüş yolunda olan Türklerin varlığından söz edilmektedir.²⁴⁸

XVII. yüzyılda Almanya’da yaşanan Müslüman hareketliliğinin en önemli kanıtlarından bir tanesi de, Hannover ile Bielefeld’e yaklaşık 35 km uzaklıkta bulunan Lemgo şehrinin Brake kasabasında bulunan Müslümanlar’a ait mezar taşlarıdır. Mezar taşları üzerinde yazılı isimlerden yola çıkılarak yapılan araştırmalarda, burada meftun bulunanların Osmanlı Devleti ile yapılan savaşlarda esir olarak getirilen Müslüman Türkler olduğu anlaşılmaktadır.²⁴⁹

²⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yasin Baş, *İslami in Deutschland – Deutscher Islam?*, Saarbrücken, 2008, s.70.

²⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. Abdullah, a.g.e., s.18,21.

²⁴⁹ Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Christen und Muslime in Deutschland*, Arbeitshilfen 172, Bonn 2003, s.9.

5. İlk İslam Araştırmaları

Almanya’da İslam araştırmalarının temeli sayılacak ilk çalışmalar Jakop Christmann (1554-1613) tarafından başlatılmıştır. Heildelberg Üniversitesinde öğretim görevlisi olan Christmann, 1582 yılında Arapça’yı öğretmek isteyenler için bir el kitabı hazırlamıştır. Ardından da Arapça kaleme alınmış olan Tıp ve Felsefe kitaplarının Alman ilim dünyasına kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. Onun öncülüğünde açılmış olan Arap dili kürsüsü, aynı zamanda Avrupa genelinde de bir ilk olma özelliği taşımaktadır.²⁵⁰

Almanlar, Kur’an-ı Kerim’le ilk defa 1616 yılında Nürnberg’de tanışmışlardır. Ancak Salomon Schweigger’in (1551-1622) İtalyancadan tercüme etmiş olduğu bu Almanca Kur’an basılmamıştır. Kur’an-ı Kerim’in Almanca ilk baskısı ise 1694’te Hamburg’da Abraham Hinckelman (1652-1695) tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁵¹ Salomon Schweigger sadece Kur’an-ı Kerim’i tercüme etmekle kalmamış aynı zamanda Osmanlı Devleti’ne de geziler düzenlemiştir. Bu gezilerinde görmüş olduğu manzarayı anlatırken, Türklerin dindarlığını sahte dindarlık olarak niteleyen Schweigger, camilerin gösterişli bir şekilde inşa edilmiş olmasını da de bu görüşüne delil olarak göstermiştir.²⁵²

6. Osmanlı Devleti ile Resmî İlişkilerin Başlaması

1724’te I. Friedrich Wilhelm (1688-1740), Osmanlı Sultanı III. Ahmet’e elçi göndererek kendisine iyi cins at göndermesini istemiştir. III. Ahmet bu isteği memnuniyetle karşılamış ve Kral’ın ihtiyacı olan sayıda atı ona hediye olarak göndermiştir. 1731 yılına gelindiğinde Almanya’daki İslam tarihi çok önemli bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu tarihte Kurland Dükü Friedrich, 20 veya 22 “Langen Kerls” lakaplı, Ruslarla yapılan savaşlardan esir alınmış Müslüman Türk’ü, Kral I. Friedrich Wilhelm’e yardımcı olmaları için hediye olarak göndermiştir. I. Friedrich Wilhelm bu Müslüman Türklere Askeri Kilisede (Garnisonkirche) bir odayı ibadet

²⁵⁰ <http://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/fachinfo/www/math/zitat/christmann-dsb.htm>, 31.12.2011, 00:27 ve Rıza Kurtuluş, “Almanya”, DİA, II/522.

²⁵¹ Kurtuluş, a.g.md., s.524.

²⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ortaylı, a.g.e., s.44.

etmeleri için ayırmıştır. Kralın bu Müslümanlar'a ibadet etmeleri için yer temin etmesinin arka planında Osmanlı Sultanı III. Ahmet'le olan iyi ilişkileri etkin rol oynamış olabileceği düşünülmektedir. Hatta Kralın şöyle söylediği de rivayet edilmektedir: “Eğer Türkler Berlin’e gelirlerse onlara ibadet etmeleri için bir cami inşa etmek gerekir.” 1741’den itibaren Alman ordusu içerisinde Müslüman askerlere rastlanmaktadır. Bu Müslüman askerlerin arasında Türkler, Boşnaklar, Arnavutlar ve Tatarlar bulunmaktaydı. İlgili kayıtlarda Osman isminde bir askerin, Alman ordusu içerisindeki Müslüman askerlere fahri imamlık yaptığından söz edilmektedir. 1800’li yıllara gelindiğinde ise Alman ordusu içerisindeki Müslüman süvarilerin sayısı yaklaşık 1000 civarına ulaşmıştır.²⁵³ Alman ordusu içerisinde görünmeye başlayan bu Müslüman askerler, Almanlarla Müslümanlar arasındaki ilişkilerin düzelmesinde önemli bir rol oynamışlardır.²⁵⁴

Almanya’daki ilk Osmanlı elçisi, 9 Kasım 1763 de Berlin’e gelen Resmet Ahmet Efendi’dir. Ahmet Efendi, Berlinlilerin o döneme kadar Doğulu ülkelerden gelen herkese karşı göstermiş oldukları aşırı ilgiyi, İslam'a karşı bir ilgi olarak algılamıştır. Bunun bir neticesi olarak, 1777’de Sultan I. Abdülhamit’e gönderdiği mektupta “Berlinlilerin Hz. Muhammed’i peygamber olarak tanıdığından ve İslam’ı kabul etmeye hazır bir halk” olduklarından bahsetmektedir.²⁵⁵

7. Alman Topraklarında İlk İslam Mülkiyeti

Kral I. Friedrich Wilhelm’in XVII. yüzyılın ilk yarısında düşündüğünü, Alman Prens Karl Theodor von der Pfalz (1724-1799) 1780 yılında gerçekleştirmiştir. Schwetzingen Malikânesi sınırları içerisindeki Türk Bahçesi olarak adlandırılan bölümde bulunan caminin inşasını, mimar Nicolas de Pigage (1723-1796) gerçekleştirmiştir. Cami renginden dolayı “Rote Moschee” (Kırmızı Camii) olarak bilinmektedir. İki minaresi bulunan Caminin finansmanını üstlenen Prens Karl Theodor von der Pfalz’ın bir Türk kızıyla evli olmasından dolayı bu camiye yaptırdığı söylene de, genel kanaat o dönemlerde Avrupa’da yaygın olan

²⁵³ Abdullah, a.g.e., s.13-16.

²⁵⁴ İsmail Balıç, “*Almanya*”, DİA, II/520.

²⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah, a.g.e., s.16.

“Türk Modası”ndan etkilenererek bu camiye inşa ettirmiş olduğudur. Camii 1870/71 Fransa-Almanya Savaşı’nda esir alınan Fransız Müslüman esirler tarafından ibadet için kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ülkeye gelen Amerikalı askerler tarafından bir dönem Gece Kulübü olarak ta kullanılan cami, 1960’lı yıllarla birlikte Almanya’ya başlayan iş göçü çerçevesinde, yöreye yerleşen Müslüman Türklerce Cuma ve Bayram namazlarında ibadethane olarak kullanılmıştır. Son yıllarda yeniden restore edilen cami, günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.²⁵⁶ Araştırmam çerçevesinde gezip görme imkânı bulduğum cami, bende de Türk Modasından etkilenilerek yapılmış olduğu kanaatinin uyanmasına neden olmuştur. Şöyle ki; hem duvarların yazılı olan hat sanatı örneklerinin doğru yazılmış olmaması, hem de Müslümanlar’ın kıblesi Mekke’yi gösteren bir ibarenin bulunmaması gibi bir takım nedenler, Caminin inşa edilirken ibadet maksadından çok, estetik kaygısının ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Almanya’daki ilk İslam mülkiyeti (Islamische Grundbesitz) ise Osmanlı elçisi Ali Aziz Efendi’nin, 29 Mart 1798’de Berlin’de, hayatını kaybetmesi üzerine gerçekleşmiştir. Kral III. Friedrich Wilhelm Ali Aziz Efendi’nin vefatı üzerine, günümüzde Columbiadamm olarak bilinen bölgede küçük bir araziye Müslümanlar için mezarlık olarak tahsis etmiştir. Ali Aziz Efendi’nin cenaze töreni, Berlin’de düzenlenen herkese açık ilk İslâmî merasim olmuştur. Halk arasında “Türk Mezarlığı” olarak da bilinen yerde, 1866’da Cenaze Namazı kılınması için bir cami yapılmıştır. Ancak daha sonra yer darlığı sebebiyle Mezarlık kapanınca bu cami de anlamını yitirmiştir. Mezarlığın başlangıçtaki sahibi Osmanlı Halifesi iken, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin zayıflamasından dolayı, buranın yetkisi Berlin’de bulunan Müslümanlar’dan müteşekkil bir heyete teslim edilmiştir. Bu heyetin içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi Şeki Arslan, Berlin’deki önemli Türk temsilcilerinden Dr. Zeki Kiram Bey, Osmanlı İmparatorluğu döneminde elçilik din görevlisi olan İmam Dr. Hafız Şükrü Efendi, Mısırlı fabrikatör Mohammad Solyman bulunmaktaydı. 1934’te Mezarlığın bulunduğu bölgede, biri Sünni İslam’a, diğeri de Şîî İslam’a hizmet edecek, iki ayrı

²⁵⁶ <http://www.hurriyet.de/haberler/gundem/933339/almanyanin-ilk-camisi-buyuluyor>, 31.12.2011, 00:29 ve <http://www.schwetzingen-schlossgarten.de/moschee.htm>, 31.12.2011, 00:30 ve Balıç, a.g.md., s.520.

camii projesi planlanmışsa da bunun gerçekleşmesi mümkün olmamıştır.²⁵⁷ Günümüzde bu bölgede 1999 yılında DİTİB tarafından inşa edilmiş bulunan Berlin Şehitlik Camii bulunmaktadır.²⁵⁸

8. Osmanlı Devleti ile Artan Askeri İlişkiler

1800'lü yıllarda Alman ordusu içerisinde etkinliği artmakta olan Müslüman askerlerden yukarıda bahsettik. Aynı şekilde III. Selim dönemiyle birlikte Osmanlı ordusu içerisinde de Alman subaylar görülmeye başlanmıştır. Bunların görülme sebebi hiç kuşkusuz ordudaki ıslahat hareketlerine yardım maksadı taşımaktadır.²⁵⁹ III. Selim askeri ıslahatlara büyük önem vermiş, hem askeri ıslahatlara yardımcı olmak hem de topçu birliklerini denetlemek üzere Prusya İmparatorluğundan subaylar talep etmiştir. Bu maksatla gelen Almanlar'ın ilki Albay von Goetze'dir. II. Mahmut döneminde gerçekleşen Navarin Baskını ve Yunan İsyanı gibi nedenlerle Osmanlı Devleti yeniden Prusyalılardan yardım istemek zorunda kalmıştır. Almanya'dan 1836'da gelen askeri heyetin başında Helmuth von Moltke (1800-1891) yer almıştır. Bu heyetin içerisinde Moltke'nin haricinde üç tane daha yüzbaşı vardır. Yaklaşık üç yıl kadar Osmanlı Devleti'nde kalan bu askerler, İslam'ı ve Müslümanları yakından tanıma imkânı bulmuşlardır. Daha sonra Alman Genelkurmay Başkanı olacak olan von Moltke, Osmanlı Devleti'ni sadece bir asker gözüyle değil, aynı zamanda iktisatçı ve siyasetçi nazarı ile de incelemiştir.²⁶⁰ 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra ordunun ıslahı yeniden gündeme geldiğinde, tekrar Almanlarla irtibata geçilmiştir. Berlin'de II. Abdulhamit adına Bismarck'la görüşen Ali Nizami Bey, Osmanlı Sultanı'nın Almanya ile dostluğa verdiği önemi vurgulayarak, Bismarck'tan Osmanlı ordusu ve sivil idareyi ıslah edecek uzmanların Osmanlı Devleti'ne gönderilmesini rica etmiştir.²⁶¹ 1882'de Otto Kaehler (Kähler)'in (1830-1885) gelmesi ile birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürecek olan orduda Alman tarzı yapılanma dönemi başlamıştır. Bu dönemde Alman subaylarına

²⁵⁷ Abdullah, a.g.e., s.17.

²⁵⁸ <http://www.sehitlik-camii.de/pi16/index.html>, 31.12.2011, 00:31.

²⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul 2008, s.57.

²⁶⁰ Ortaylı, a.g.e., s.55,101,102.

²⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ortaylı, a.g.e., s.51.

Osmanlı Devleti'ni cazip kılan nedenler arasında; Osmanlının ödediği yüksek maaşla birlikte, kısa aralıklarla alınan rütbelere ve bu rütbelerin Alman makamlarınca da kabul ediliyor olması gibi sebepler etkili olmuştur. Alman subayların en büyük dezavantajı ise Türkçe öğrenemeyişleri ve Türkiye'yi tanımak için gayret göstermemeleri olmuştur. Ancak her şeye rağmen bu gelen subaylarla birlikte Osmanlı ordusu, Alman askeri sistemiyle bütünleşen bir ordu görünümü kazanmaya başlamıştır.²⁶²

9. İslam Dinini Seçen Almanlar

1800'lü yılların Alman-İslam ilişkileri açısından önemli yanlarından bir tanesi de, bu yıllarda çok sayıda tanınmış Almanın İslam'ı kendilerine din olarak seçmeleri olmuştur. Afrika araştırmacısı olan Eduard Schnitzer (1840-1892) 1875'te Müslüman olmuş ve Mehmet Emin Paşa ismini alarak Mısır'da valilik yapmıştır. 1835 yılında Müslüman olan Abdul Hud Adolph Freiherrn von Wrede (1807-1863) Osmanlı Devleti adına başta Cezayir ve Güney Arabistan olmak üzere birçok yerde askeri görevlerde bulunmuştur. Tanınmış Alman Müslümanlar'dan söz edilirken Adam Neuser (1530-1576) isminin özellikle vurgulanması gerekmektedir. Zira kendisi Heidelberg'de Başpapazlık makamına kadar yükselmişken, kilise kanunlarında gerçekleştirilen değişikliklere muhalefetinden dolayı tutuklanmış, bir fırsatını bularak hapisten kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. İstanbul'a geldikten bir süre sonra Müslüman olan Neuser, aynı zamanda padişahın hizmetinde de bulunmuştur. XIX. yüzyılda İslam'ı seçen ünlü Almanlar arasında, Müslüman olduktan sonra Mehmet Ali Paşa ismini alarak Osmanlı ordusunda generallik yapan Ludwig Karl Friedrich Detroit (1827-1878) ile ünlü Mısır tarihçisi Prof. Dr. Muhammed Brugsch Paşa (1827-1894) da önemli bir yer tutmaktadır.²⁶³

10. Birinci Dünya Savaşı Öncesi İyi İlişkiler

Müslümanlar'la Almanlar arasındaki sıcak ilişkilerin kilit isimlerinden bir tanesi de II. Friedrich Wilhelm (1859-1941) olmuştur. 1890'da Bismarck'ı

²⁶² Ortaylı, a.g.e., s.103-106,121.

²⁶³ Cemal Tosun, *Almanya'da Türk-İslam Kültür Merkezleri: Camiler*, İslami Araştırmalar, c.6, sa. 3, 1992, s.174.

başbakanlıktan uzaklaştırarak Almanya üzerindeki hâkimiyetini kuvvetlendiren genç imparator, Müslüman dünya ile olan ilişkilere de büyük önem vermiştir. 1898’de Şam’da Selahattin Eyyubi’nin mezarı başında yapmış olduğu konuşmada: “Burada bütün zamanların en kahraman askeri Sultan Selahaddin’in kabri önündeyim. Majesteleri Sultan Abdulhamid’e misafirperverliğinden dolayı teşekkür borçluyum. Gerek Majeste Sultan, gerekse halifesi olduğu İslam dünyasındaki 300 milyon Müslüman bilsinler ki, Alman İmparatoru onların en iyi dostudur” demiştir. II. Wilhelm’in bu söylemi, Müslümanlarda öteki Avrupa devletlerine karşı Almanya’nın bir İslam müttefiki olarak algılanmasını sağlamasının yanı sıra, Müslümanları kendilerini Avrupa’nın büyük devletlerine karşı savunacak dost bir güce kavuştuklarına inandırmıştır.²⁶⁴

Diğer taraftan Almanya’da İslam dünyasına karşı ilgisini artırmış, özellikle de İslamcılık akımını desteklemeye başlamıştır. Almanya İslamcılığın kendi çıkarlarıyla bağdaştığına inanmaktaydı. Almanlar’ın bu yaklaşımı Osmanlı aydın ve yöneticileri tarafından olduğu kadar, dış kaynaklardan da destek görmüştür. Bu çevreler; İslâmîyet dostu bir Almanya’nın, Şark’ta İngiltere’nin yapamadığını yapabileceğini düşünmüşlerdir. Özellikle Almanya’nın doğu ile uğraşan bilgin ve tacirleri yoğun olarak propaganda broşürleri yazma faaliyetine girişmişlerdir. Bu gruplar Osmanlı Devleti’nin, İslam Birliği’ni sağlayarak başı çekeceğini, daha sonra da Almanya’yla birleşip, İngiltere ve Fransa’yı saf dışı bırakarak, doğunun bu zenginlik dolu ülkelerinden Alman iktisadının faydalanacağını yazıyorlardı.²⁶⁵

Osmanlı Devleti’ndeki yazarlarda batılı meslektaşları ile aynı fikirde olmasalar bile, Almanya’nın liderliği konusunda aynı görüşü paylaşıyorlardı. Genel olarak yazılarında İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya’yı yerden yere vuran Mehmet Akif bile, Almanya’ya başka bir gözle bakmıştır. Trablusgarp savaşı sırasında Sırat-ı Müstakim’de yayımlanan “Osmanlı ve İslam muhabbibi Almanlar’a açık mektup” başlıklı yazısında “*biz mahvolursak Doğu’nun anahtarı Almanya’nın rakiplerinin eline geçer. Doğu’yu korumak ve uygarlaştırmak, Doğu’ya doğru Osmanlı ile*

²⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ortaylı, a.g.e., s.96,97.

²⁶⁵ Ortaylı, a.g.e., s.80.

birlikte gitmek, Doğu'yu Alman ticaret ve sanayi için kazanmak... işte kendisini bilen Alman ve Osmanlı hükümetleri için büyük bir program..." şeklinde yazarak, Almanlar'ı İtalyanlar'a karşı Osmanlı Devleti'ne destek vermeye çağırmıştır. Mehmet Akif'in Almanya'ya karşı olan duygularını; Bilir misin ki senin şarka meyleden nazarın, Birinci defa doğan fecridir zavallıların. Mısraları açık bir şekilde ifade etmektedir.²⁶⁶

II. Wilhelm'in akıllı siyaseti, artık son yıllarını yaşayan ve dünya siyasetinde tutunmaya çalışan, Osmanlı Devleti'ni de Almanya'nın çıkarlarına hizmet eder konuma getirmiştir. Bunun en somut örneklerinden birini Haziran 1900'de Çin'de başlayan Bokser Ayaklanması'nda görmek mümkündür. Alman Elçisi Baron Marschal von Biberstein (1842-1912) 5 Nisan 1901'de Cuma Selamlığı'nda Sultan II. Abdulhamid'le görüşmüş ve Sultan'dan Çin'deki Müslümanlar'ın ayaklanmaya katılmasını önlemeleri için bir nasihat heyetinin acil olarak Çin'e gönderilmesini talep etmiştir. Sultan, bu isteği derhal yerine getirmiş, Nazım Hikmet'in dedesi Enver Paşa başkanlığındaki bir Nasihat Heyetini Çin'deki Müslümanlar'ın ayaklanmaya katılmamalarını halife adına tembih etmek üzere Rus bandıralı Nikola gemisi ile Çin'e göndermiştir.²⁶⁷

11. Wünsdorfer Camii

Berlin yakınlarındaki Wünsdorf'da Müslüman esirler için kurulmuş olan bir kamp bulunmaktaydı. Kamp "Muhammedi Esir Kampı" anlamına gelen "Mohammedanisches Gefangenelager" şeklinde isimlendirilmiştir. Esir kampındaki Müslümanlar'ın çoğunluğunu Sibiryalı, Hindistanlı, Faslı, Cezayirli, Senegalli ve Tatar Müslümanlar oluşturmaktaydı. Esirler için çok sayıda İmam ve Molla görevlendirilmiş, aynı zamanda esir kampında beş tane de İslâmî gazete basılmıştır. Kasım 1898'de Şam'da kendisini dünya Müslümanlar'ının hamisi ilan eden Kaiser II. Friedrich Wilhelm, ülkesinde bulunan Müslümanlar'a karşı da kayıtsız kalmamıştır. 1914'te bu kampa gelen Kaiser II. Wilhelm, burada inşası Haziran 1915'te bitecek ve minaresinin yüksekliği 23 Metre olacak olan caminin inşaatının

²⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ortaylı, a.g.e., s.82,83.

²⁶⁷ Ortaylı, a.g.e., s.84.

başlamasını sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarında Wünsdorf'daki esir kampında 4000 civarında Müslüman esirin varlığından söz edilmektedir. 1914'ten 1918'e kadar geçen sürede buradaki esirlerin sayısı 15.000'e yükselmiştir. Esir kampında hayatını kaybeden yaklaşık 1100 civarındaki Müslüman esir, kampa 1 saatlik yol mesafesinde bulunan Zehrendorf'daki askeri mezarlığa defnedilmişlerdir. Tamamı tahtadan yapılmış olan Wünsdorfer Camii, Müslümanlarca Savaştan sonra da kullanılmaya devam edilmiş, ancak 1 Mayıs 1922'den sonra devlete devrolunmuştur. Hem bölgedeki Müslümanlar'ın azalan ilgisi hem de bakımsızlıktan dolayı kullanılamayan cami, 1924'te tamamen kullanılmaz duruma geldiğinden kapatılmış ve takip eden yılda da yıkılmıştır.²⁶⁸

12. Berlin İslam Cemiyeti

27 Nisan 1922'de Hindistanlı Prof. Dr. Jabbar-Kheiris'in öncülüğünde "Berlin İslam Cemiyeti" (die Islamische Gemeinde in Berlin) kurulmuştur. 41 farklı milletten Müslüman'ın kurulmasına iştirak ettiği cemiyet, Almanya'da ikamet eden bütün Müslümanları tek çatı altında bir araya getirmeyi kendisine hedef olarak belirlemiştir. Wünsdorfer Camisinin ibadete kapatılmasından sonra Berlin'de bulunan Müslümanlar bir araya gelip ibadet edecekleri tek mekânlarını da kaybetmişlerdi. İşte tam da bu sırada Berlin İslam Cemiyeti devreye girerek Berlin'de 5 katlı ve içinde Öğrenci yurdundan lokantaya, Otelden dernekte çalışacak görevlilerin lojmanlarına kadar planlanmış bir merkez camii inşa edeceğini duyurmuştur. Bu amaçla Berlin'de Witzleben tren istasyonu yakınlarında arsa satın alınmış ve 7 Ağustos 1923'te İmam Mubarik Ali tarafından caminin temelleri atılmıştır. Ancak ortaya çıkan finansal sorunlar nedeniyle inşaat devam ettirilememiş ve bu projede böylelikle kapanmıştır.²⁶⁹

13. Ahmediyya Camii

Almanya'da gerçek manada Müslümanlar'ın organize olmaları 1924'te 'Almanya Müslüman Cemiyeti'nin (Die Deutsche Moslemgemeinde) kurulmasıyla

²⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah, a.g.e., s.23,24,25,27.

²⁶⁹ Abdullah, a.g.e., s.27,28.

başlamıştır. “Ahmadiyya Anjuman Islaha’at-i-İslâmî” ismini de kullanan Cemiyet, Hindistanlı imam Mualana Sadr-ud-din’in öncülüğünde Berlin-Charlottenburg’da oluşumunu tamamlamıştır. Cemiyetin en önemli hedeflerinden bir tanesi, Avrupa’da İslam’ın merkezi olmaktır. Bu cemiyetin en önemli özelliği, günümüze kadar ayakta kalan ve hâlen ibadete açık olan en eski camiyi inşa ettirmiş olmasıdır. Halk arasında “Ahmediyya Camii” olarak ta bilinen Caminin dikkat çeken bir diğer özelliği ise, mimari projesi çizilirken Tac Mahal’in örnek alınmış olmasıdır. Berlin-Wilmersdorf’da 13 Eylül 1924’te temeli kazılan Caminin ibadet bölümü, 26 Nisan 1925’te Maulana Sadr-red-Din’in imamlığında ibadete açılmıştır. 1930’da alınan bir kararla Cemiyet adını, Alman-Müslüman Toplumu e.V (Deutsch-Moslemische Gesellschaft e.V) olarak değiştirmiştir. İslam dininin Almanya’da tanıtımına yönelik çok önemli çalışmalar yapan Cemaat, kısa sürede Avrupa’daki İslâmî yayınların da önemli bir merkezi haline gelmiştir. Kendisine ait bir yayınevi de bulunan cemiyet, 1939’a kadar özellikle Alman dilinde sayısız İslâmî yayına imza atmıştır. Bu yayınların bir kısmı Washington milli kütüphanesi ile Berlin Üniversitesi kütüphanesinde mevcuttur. Ahmediyya Camisinin önemli hizmetlerinden bir tanesi de Prof. Dr. Salim Muhammed Abdullah ve Prof. Dr. Nazir-ul İslam’ın öncülüğünde gerçekleştirilmiş olan İslam ilahiyatı dersleridir. 1939 yılında Prof. Dr. Salim Muhammed Abdullah’ın Hindistan’a dönmesiyle birlikte, Alman-Müslüman Toplumu Almanya’daki etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Berlin Ahmediyya Cami’sinin minareleri İkinci Dünya Savaşı sırasındaki bombardımanlar sonrasında yıkılmıştır. Daha sonra kısıtlı imkânlarla onarılan Cami, 1974’te de su baskınına maruz kalarak bir kez daha zarar görmüştür. Günümüzde Ahmediyya Hareketinin Lahor grubunun dünya genelinde güç kaybetmesi Berlin’de bulunan Ahmediyya Camiini de etkilemiş, caminin cemaat sayısı 30 kişiye kadar düşmüştür.²⁷⁰

Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki devrede Almanya’da kurulmuş olan en etkin cemiyet hiç kuşkusuz Alman-Müslüman Toplumu olmuştur. Ancak bu tek Cemiyet değildir. Alman-Türk Birliği ve 17 Aralık 1924’te kurulan “Gesellschaft für Islamische Gottesverehrung” (İslam’ın Tanrısını Yüceltme Toplumu) da etkin dernekler arasında yer almıştır. Bunların yanı sıra, Türk Kulübü,

²⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah, a.g.e., s.28,29,31.

Orientclub, Azerbaycan ve Gürcistan Öğrenci Birlikleri, Mısır-Alman Birliği (30.11.1922), Fars-Alman Toplumu (1918), Çeşitli Tasavvufî hareketler ve değişik ülkelerin öğrenci birlikleri de İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'da etkin olan İslâmî oluşumlar arasında yer almaktadır. Aynı şekilde Özbek ve Türkistan delegasyonlarının etkinliklerine de rastlanılmaktadır.²⁷¹

14. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman-Müslüman İlişkisi

İkinci Dünya Savaşı sırasında milyonlarca askerden oluşan Rus ordusunda, yüz binlerce de Müslüman asker yer almıştır. Bu Müslüman askerlerin çoğunluğunu Türkistanlılar oluşturuyordu. Almanlar'a karşı can siperane savaşan bu Türkistanlı askerler yüzünden Almanya'nın Rus steplerindeki ilerleyişi durma noktasına gelmiştir. Karşılarındaki askerlerin Türkçe konuştuğunu fark eden Alman subaylar bu durumu Berlin'e rapor etmişlerdir. Berlin'deki savaş stratejistyenleri, Türkistanlı askerlerin direncini kırıp Almanya tarafına geçmelerini sağlayacak bir plan hazırladılar. Hazırlanan bu plan çerçevesinde 18 Mayıs 1941 günü Alman uçakları tarafından Türkistanlıların savaştığı cephelere bildiriler atılmıştır. Bir Türk subayınca yazılmış süsü verilen bildirilerde, "Türkiye Almanlar'ın yanında savaşa katıldı. Türk ordusu Türkistan'ı kurtarmak istiyor. Türkistan topraklarının kurtuluşu için Türk başkomutanı olarak sizi bize katılmaya, Almanya tarafında savaşmaya davet ediyorum" cümleleri yazılmıştır. Bu bildiriler üzerine, cephede Rus ordusu ile birlikte savaşan binlerce Türkistanlı asker, Alman ordusu saflarına katılmıştır. Ancak Almanlar onları savaşçı olarak değil, savaş esiri olarak kabul etmiştir. Polonya'ya kadar trenlerle getirilen Türkistanlı Müslüman askerler, daha sonra aç ve susuz bir halde günlerce yürütülerek Almanya'ya ulaştırılmışlardır. Yaralı askerlerin birçoğu bu uzun ve yorucu seyahate dayanamayarak yolculuk sırasında hayatını kaybetmiştir. Almanya'ya ulaşan esir Müslüman askerler, SS subaylarının baskı ve cezalarına maruz kalarak, çeşitli esir kamplarına yerleştirilmiştir.²⁷²

²⁷¹ Abdullah, a.g.e., s.31.

²⁷² <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-9417-26-hitler-turkiyeye-saldiracakti.html>, 31.12.2011, 00:33.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından yaklaşık bir milyon civarında Sovyetler Birliği askeri esir alınmıştır. Bu esirlerin arasında 180.000-250.000 arasında da Müslüman olduğu tahmin edilmektedir. Bu Müslümanlar'ın çoğunluğunu Türkistan Türkleri, Kafkasyalılar (ki muhtemelen Çeçen askerler) Kırım ve Volga Tatarları oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında Prof. Dr. Bertold Spuler'in (1911-1990) yönetiminde Göttingen Üniversitesi İslam Enstitüsünde, Almanya için savaşıma karar vermiş olan Müslüman askerlerin din adamı ihtiyacını karşılamak üzere "Mullah-Lehrgänge" (Molla/İmam kursları) düzenlenmiştir. İslâmî konularda kendilerini yetiştirmiş Müslümanlar'ın katıldığı bu kurslar, yaklaşık 3'er hafta sürmüştür. Kurs bitiminde katılımcılara, kursa başarılı bir şekilde devam ettiklerine dair belge verilmiştir. Bu vesileyle de Müslüman asker ve esirlerin din adamı ihtiyacı karşılanmıştır. Mart 1944'ten itibaren alaylarda görevlendirilecek din adamlarının eğitimini "Türkistan Çalışma Cemiyeti"nin (Arbeitsgemeinschaft Turkestan) Dresden'de kurmuş olduğu Molla Okulu üstlenmiştir.²⁷³

Almanlar tarafından esir alınan Müslüman askerlerin çoğunluğunu Türkistanlılar oluşturmaktaydı. Kamptaki esir Türkistanlı askerlerden olan Baymirza Hayit (1917-2006), Veli Kayyum Han ve Mustafa Çokay'la bir araya gelerek karşılıklı fikir alış verişinde bulunuyorlardı. Bu fikir teatileri sonucunda Almanlar'a bir teklifte bulunmaya karar vermişlerdi. Sunmuş oldukları teklifte, savaş sonucunda Almanya'nın galip gelmesi durumunda Türkistan'a bağımsızlık verilmesi koşuluyla, 180 bin civarındaki Türkistanlı askerle birlikte Almanlar için savaşacaklarını bildirmişlerdi. Teklifleri Almanlar tarafından kabul görünce, 180 bin kişiden oluşan ve Baymirza Hayit'in komutanlığını yaptığı Türkistanlı askerler, Almanlar'ın verdiği silah ve uniformalarla başta Ruslara karşı olmak üzere birçok cephede savaşmışlardır. Bu askerlerin kollarında "Allah biz bilan" yani "Allah bizimle" yazısı bulunuyordu. Türkistan'ı kurtarmak için esir oldukları Almanlar'a asker olan Türkistanlılar, Almanlar'ın kendilerini kullandıklarını bildikleri halde, başka çıkış yollarının olmamasından dolayı, içinde bulundukları bu duruma katlanmak zorundaydılar. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye ile Almanya arasında savaşa

²⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah, a.g.e., s.34,35.

katılım hakkındaki görüşmeler olumsuz sonuçlanınca, Hitler Türkiye'ye saldırmayı planlamıştır. Ancak Baymirza Hayit'in de içinde bulunduğu Türkistanlı askerlerin ileri gelenleri, eğer Almanya Türkiye'ye saldırırsa 200 bin civarındaki Türkistanlı askerin Alman ordusu adına savaşmaktan vazgeçeceğini bildirmiş, Türkistanlı askerleri kaybetmeyi göze alamayan Almanya ise Türkiye'ye saldırmaktan son anda vazgeçmiştir.²⁷⁴

Almanya'ya yerleşen ilk kalabalık Müslüman topluluğunu temsil eden bu askerleri ne yazık ki çok acı bir son bekliyordu. Almanya'nın yenilgisiyle sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1945'te Yalta'da imzalanan barış antlaşmasıyla birlikte bu askerlerin tamamının Sovyetler Birliği'ne geri iade edilmesine karar verilmiştir. Bu askerlerden kaçarak ve saklanarak izlerini kaybettirebilen 7.000-10.000 kadarı Almanya'da kalmayı başaramamıştır.²⁷⁵ Sovyetler Birliği'ne iade edileceğini öğrenen askerlerden bazıları intihar ederek yaşamlarına son vermişlerdir. İade edilenlerin büyük bir kısmı da Amerikalı askerlerin gözleri önünde, Rus askerleri tarafından kurşuna dizilerek öldürülmüşlerdir.²⁷⁶

Almanya'nın tarihinde İslam'a karşı bir saldırganlık örneğinin olmamasının yanı sıra, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile ittifak yaparak İslam ülkelerini sömürgeleştirmeye çalışan İngiltere ve Fransa ile savaş halinde olması gibi nedenlerden dolayı, İslam dünyası Almanya'ya sempati ile bakmıştır. Müslüman dünyaya göre Almanya, İslam düşmanlarının düşmanıydı. Bu durumun önemli kanıtlarından birisi de, İkinci Dünya Savaşı sırasında Kudüs Müftüsü Muhammed Emin el-Hüseynî (1895 -1974) gibi bazı önde gelen Müslümanlar'ın Nazilerle birlikte hareket etmeleridir. Bu kimselerin Nazilere katılmalarının altında yatan sebep, bir örneğini Türkistanlı askerlerde gördüğümüz gibi, Nazilerin politikalarını beğenmeleri ya da destek vermelerinden dolayı değildir. Gerçek neden, Hitler'in Yahudilere karşı sergilediği saldırgan politika ve İngiliz-Fransız ittifakı ile savaşmasından dolayı, olası bir Alman zaferinin Filistin'de İngilizlerin kurmayı

²⁷⁴ <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-9417-26-hitler-turkiyeye-saldiracakti.html>, 31.12.2011, 00:33.

²⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Baliç, a.g.md., s.521.

²⁷⁶ <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-9417-26-hitler-turkiyeye-saldiracakti.html>, 31.12.2011, 00:33.

planladığı Yahudi devletine engel olacağı düşüncesidir. Hatta sömürge altında yaşayan bütün Müslüman toplulukların Almanlar sayesinde tekrar bağımsızlıklarına kavuşabileceklerine inanılıyordu. Yukarıda sıralamış olduğumuz koşullar Müslümanlar'ın İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar'ın galip gelmesini arzu etmelerine neden olmuştur.²⁷⁷

Hazır yeri gelmişken vurgulamakta fayda var; İslam dünyasında var olduğu söylenen Yahudi düşmanlığı, bir din ya da ırkın mensuplarına yönelik bir düşmanlık değildir. Bu izlenen politikalara ve ırkçı söylemlere karşı verilen toplumsal bir tepkidir. Kaldı ki yüzyıllarca Müslümanlar ve Yahudiler birlikte aynı topraklarda huzur içinde yaşamışlardır. Fakat Filistin'de öldürülen her Filistinli ve Yahudi yerleşimcilere verilen her Filistin toprağı, ister istemez belli bir tepkiyi de beraberinde getirmiştir. İşte bu tepkinin bir sonucu olarak Kudüs Müftüsü Muhammed Emin el Hüseyinî, Hitlerin politikasına destek vermiş ve Almanlarla birlik olup savaşmıştır.²⁷⁸

15. İş göçü Antlaşmasına Kadar Olan Süreçte Almanya'da İslam

Daha önce de bahsetmiş olduğumuz gibi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Yalta Antlaşmasıyla Almanya'da bulunan Müslüman askerler savaş esiri sayılmış ve bunların Sovyetler Birliği'ne iadesi söz konusu olmuştur. Müslüman askerlerce kurulmuş olan dernek ve cemiyetlerin bir kısmı Nazilerle ilişkili olduğu için kapatılmış, bir kısmı da ilgi görmemesinden dolayı kapanmıştır. Savaş sonrası Berlin'de kalan Müslümanlar, Wilmersdorf Camii etrafında toplanmışlardı. Ancak Berlin'in savaş sonrasında tarihi açıdan izole edilmesi sebebiyle, buradaki Müslümanlar pek fazla bir etkinlik gösterememişlerdir. Sovyet yönetimine teslim olmamak için kaçarak saklanan Kuzey Kafkasyalı Müslüman Türkler, 1958 yılında Münih'te "Geistliche Verwaltung der Muslimflüchtlinge in der Bundesrepublik Deutschland e. V." (Federal Almanya Cumhuriyeti Müslüman Kaçaklar Ruhani Birliği) bir dernek kurmuşlardır. Bu derneğin erkek üyelerinin % 99'u Alman kadınlarla evliydi. Dernek çevrede bulunan Müslümanlar'ın Cuma, Bayram ve

²⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cuayyıt, a.g.e., s.109,111.

²⁷⁸ Kalın, a.g.e., s.145.

Cenaze namazı gibi dini vecibelerinin yerine getirilmesine yardımcı olmanın yanı sıra, Müslüman göçmenlerin çocuklarına din eğitimi hizmeti de sunmuştur. Münih'te kurulmuş olan bu cemiyetin finansmanı Federal Almanya hükümeti tarafından karşılanmıştır.²⁷⁹

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Müslümanlar'ın Alman kamuoyunda yeniden faal olarak görünmelerini Ahmediyya hareketi (Kadiyani Kolu) sağlamıştır. İlk olarak Abdul Latif Pakistan-i'nin 20 Ocak 1949'da Hamburg'da kurmuş olduğu cemiyetle Kadiyan Kolu Almanya'da görülmeye başlanmıştır. Özellikle üniversite öğrencisi Almanlar arasında İslam dinini yaymayı kendilerine amaç edinen Ahmediler, hızlı bir şekilde teşkilatlanmaya başlamışlardır. Hindistan-Pakistan kökenli olan bu hareket, kalabalık bir şekilde İngiltere üzerinden 1955 yılında Almanya'ya giriş yapmıştır. İlk derneğini Hamburg'da "Ahmadiyya Bewegung in der Bundesrepublik Deutschland e. V.". (Federal Almanya Cumhuriyetinde Ahmadiyya Hareketi Derneği) adıyla kuran Ahmediyya mensupları daha sonra farklı birçok şehirde bu derneğin şubelerini açmışlardır. Ahmediler'in kısa süre içerisinde teşkilatlanarak özellikle genç Hristiyanlar üzerinde etkili olmaya başlamaları, Hristiyan cemaatlerle birlikte kiliselerin de bu konuya eğilmelerine neden olmuş ve Almanya'da Müslüman-Hristiyan ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır.²⁸⁰

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da Şîî Müslümanlar da aktif olarak görülmeye başlanmışlardır. Gerçek anlamda ilk Şîî organizasyon 1953'te "İslamisches Zentrum Hamburg" (Hamburg İslam Merkezi) ismiyle o dönem Hamburg'da ikamet eden Şîî işadamları tarafından kurulmuştur. Dernek kendisine ilk hedef olarak Hamburg'da bir cami inşa etmeyi seçmiş ve bu amaçla 1957'de arsa satın alınmıştır. Hamburg şehrinin en güzel yerlerinden biri olan Uhlenhorst'taki bu arsa üzerine 13 Şubat 1961'de cami inşaatının temelleri atılmış ve Mayıs 1963'te de

²⁷⁹ Baliş, a.g.md., s.521 ve http://www.deutsche-islam-konferenz.de/nm_1885566/SubSites/DIK/TR/Magazin/ZahlenDatenFakten/GeschichteIslam/geschichteIslam-node.html?__nnn=true, 31.12.2011, 00:36 ve Abdullah, a.g.e., s.39, M. S.Abdullah bu derneğin kuruluş tarihini 29 Mart 1951 olarak vermektedir.

²⁸⁰ http://www.deutsche-islam-konferenz.de/nm_1885566/SubSites/DIK/TR/Magazin/ZahlenDatenFakten/GeschichteIslam/geschichteIslam-node.html?__nnn=true, 31.12.2011, 00:36 ve Abdullah, a.g.e., s.54.

ibadete açılmıştır. Bir külliye olarak düşünülen caminin inşaatı 1996'ya kadar devam etmiştir.²⁸¹

Almanya'da örgütlenmeyi gerçekleştirenler sadece dışarıdan gelen ve göçmen statüsünde olan Müslümanlar değildir. Aynı şekilde Müslüman olmuş Almanlar'ın da kurmuş olduğu dernek ve cemiyetler vardı. Kurulmuş olan bu dernekler ve kuruluş tarihleri sırasıyla şöyledir.

1. Deutsch-Moslemische Gesellschaft (Müslüman Alman Toplumu) ya da bir diğer adıyla Muslimische Mission – Die Moschee (Müslümanlık Misyonu – Camii); 1924'te Berlin'de kurulmuş olan bu derneğin yaklaşık 160 üyesi bulunmaktaydı.

2. Die Deutsche Muslim – Liga e. V. (Alman Müslüman Ligi): merkezi Hamburg'da olan dernek, Alman Müslüman cemiyetinden sonra Almanya'daki en eski Müslüman derneğidir. 1944'da kurulan derneğin kurucuları Mahmut Heitmann önderliğindeki bir grup lise öğrencisidir. 1981 yılı itibari ile bu derneğin Almanya genelinde yaklaşık 100 üyesi bulunmaktaydı.

3. Islamische Gemeinde Hamburg e. V. (Hamburg İslam Toplumu e.V): Hamburg'daki İmam Ali Camisinin de kurucusu olan bu cemiyet 1950 yılında kurulmuştur ve o dönemlerde yaklaşık 60 civarında üyesi vardı.

4. Islamische Gemeinde Deutschlands e. V. (Almanya'daki İslam Toplumu e. V.): Almanya'da inşa edilmiş ilk caminin (Rote Moschee: Kırmızı Camii) bulunduğu Schwetzingen'de 1955'te kurulmuş olan cemiyetin yaklaşık 45 üyesi bulunmaktadır.²⁸²

C. ALMANYA'YA MÜSLÜMAN İŞ GÖÇÜ

Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkiler Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Almanya'ya savaş ilan etmesi ile kesintiye uğramıştır. Ancak 24 Temmuz 1951'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen bir yasayla, savaş

²⁸¹ <http://tr.izhamburg.com/Hamburg-slam-Merkezi-hakk-nda/Kurulu-suereci>, 31.12.2011, 00:38.

²⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah, a.g.e., s.43.

durumuna son verilmiş ve Almanya ile ilişkiler yeniden tesis edilmiştir. Devlet başkanlarının resmî düzeyde gerçekleştirmiş olduğu ziyaretler, ilişkilerin yeniden düzene girmesinde önemli bir rol oynamıştır.²⁸³

İki ülke arasında ticari ilişkilerin temelini ise Kiel Üniversitesi'nin Almanlar'ın Türkiye'de yatırım yapmasına yönelik sunmuş olduğu öneri oluşturmuştur. 1956'da, Türk teknisyenlerden oluşan küçük bir grubun yetiştirilmesi programı bu önerinin devamında gerçekleşme imkânı bulmuştur. Nisan 1957'ye geldiğinde ise, 12 kişilik ilk Türk teknisyenler grubu aileleriyle birlikte Hamburg'a ayak basmışlardır. Eğitim programı istenilen başarıya ulaşamamış, ancak bu vesile ile Almanya'ya gelmiş bulunan Türk teknisyenleri Hamburg'daki Dokalarda ve Bremen'deki bazı firmalarda iş hayatına katılarak, Almanya'daki ilk Türk işgücünü oluşturmuşlardır. Bu teknisyenleri, bir Türk işadamlarının Alman işverenleri için Türkiye'den kalifiye işçi komisyonculuğu takip etmiştir. Böylece, yüzyıllar boyunca fetih maksadıyla Avrupa'da at koşturmuş olan Türk insanı, Alman ekonomisinin teknik insan gücü ihtiyacı sonucunda, Batı Avrupa işgücü pazarına girmiştir. Almanya'ya gelen bu ilk Müslüman işçiler, kısa sürede Almanlarla kaynaşarak topluma entegre olmuşlardır. Bunları 150 kişilik bir başka stajyer zanaatkar grubu izlemiş ve onlar da Alman ekonomisinin yaşadığı acil işgücü açığı neticesinde değişik firmalarda işe başlamışlardır. Bir taraftan bu başlangıç göçü devam ederken, diğer taraftan da Almanlar'ın Türkiye'de gerçekleştireceği yatırımlara öncülük edecek teknik insan gücü yetiştirme çalışması sürdürülmüştür. Bu amaçla Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Birliği öncülüğünde 1959'da gerçekleşen toplantıda; Alman yatırımcıları ile Türk esnaf ve sanatkarları, gelecekte Türkiye'de yapılacak dış yatırımların geliştirilmesi amacıyla işbirliği kararı da almışlardır. Bu durum, Türk Hükümetleri'nin herhangi bir etkisi olmadan gerçekleşmiş ve kendiliğinden yönlenecek bir gelişme olarak görülmüştür. 30 Ekim 1961'de imzalanan Türk –

²⁸³ Geniş bilgi için bkz. Betül Çataltaş, *Almanya'da Türklere Yönelik Faaliyet Gösteren Türk Sivil Toplum Kuruluşları: Bielefeld Örneği*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.53.

Alman İş Mübadele Antlaşmasının temelinde yukarıda bahsetmiş olduğumuz gelişmeler önemli bir rol oynamıştır.²⁸⁴

Almanya'ya doğru gerçekleşen Müslüman iş göçü sanıldığı gibi her zaman karşılıklı antlaşmalar doğrultusunda yasal olarak gerçekleşmemiştir. Eğitim amaçlı gelerek buraya yerleşen Türk teknisyenlerden sonra Almanya'daki işgücü açığını fark eden bir takım insanlar, yasal olmayan yollardan komisyon karşılığında Almanya'ya işçi gönderen şirketler kurmuşlardır. Düzensiz bir göç dalgasına yol açan bu komisyoncu şirketler vesilesiyle Almanya'ya gelip yasal olmayan yollardan kaçak olarak çalışan Türk işçilerin sayısı 1960 yılında yaklaşık 2700 kişiye ulaşmıştır.²⁸⁵

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra harabeye dönen Almanya, Marshall Planı sayesinde ekonomik bir mucize gerçekleştirmiş, 1949-51 döneminde dış ticaret hacmini iki katına çıkartmıştır. 1951'de ihracat %75 artmış, bu artış 1954-1964 döneminde de hız kesmeden devam etmiş ve bu sanayi üretiminin altı kat artmasını sağlamıştır.²⁸⁶ Bu denli ekonomik bir büyüme yaşayan Almanya, doğal olarak insan işgücü ihtiyacı ile de karşı karşıya kalmıştır. Bu işgücü açığını kapatmaya yönelik olarak 1955'te İtalya ile antlaşma imzalanmıştır. İtalya'yla yapılan antlaşma mevcut işgücü ihtiyacını karşılayamayınca, bunu 1960'da İspanya ve Yunanistan'la yapılan antlaşmalar takip etmiştir. Bu ülkelerle de istediği işgücü potansiyeline ulaşamayan Almanya, daha sonra sırasıyla 30 Ekim 1961'de Türkiye'yle, 1963'te Fas'la, 1964'te Portekiz'le, 1965'te Tunus'la ve 1968'de de Yugoslavya'yla iş göçü antlaşmaları imzalamıştır.²⁸⁷ Bu antlaşmalar çerçevesinde Almanya'ya yoğun bir Müslüman işçi göçü başlamıştır. 1961 ile 1973 yılları arasında yalnızca Türkiye'den bu ülkeye çalışmak için gelen Müslüman işçilerin sayısı 648.029 kişidir.²⁸⁸

²⁸⁴ Çataltaş, a.g.t., s.55.

²⁸⁵ Erhan Kılıçaslan, *Almanya'daki Türklerin Türk-Alman ilişkileri açısından önemi ve Türk nüfusunun etkinliğinin artırılmasına yönelik alınabilecek tedbirler*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.45,46.

²⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çağrı Erhan, *Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c. 51, sa. 1, s.285.

²⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erkan Perşembe, *Almanya'da Türk Kimliği*, Ankara 2005, s.62.

²⁸⁸ Baliç, a.g.md., s.521.

Antlaşma tarihlerinden de anlaşılacağı üzere Almanya işgücü açığını gidermek için önce Avrupa ülkelerinden yardım istemiştir. Avrupalı ülkelere gelen işçilerle oluşmuş olan işgücü açığını kapatamayınca, Türkiye ve diğer İslam ülkelerine yönelmiştir. Almanya'nın özellikle Balkanlar ve Türkiye'den işçi talep etmesinin arka planında yatan sebepler arasında, Almanlar'ın bu bölgelerde tarihten kalma köklü gayri resmî imparatorluk ilişkilerinin bulunması önemli bir rol oynamıştır.²⁸⁹

1. İş göçü ile Gelen Müslümanlar'ın Durumu

İş göçü anlaşması ile Almanya'ya gelen başta Türkler olmak üzere diğer tüm Müslümanlar'ın hedefinde birkaç yıl çalışıp, bir miktar para biriktirdikten sonra tekrar gelmiş oldukları ülkelere dönmek vardı. Ülkeler arasında imzalanmış olan iş göçü antlaşmaları da dönüşümlülük ilkesine dayanmaktaydı. Bu antlaşmalar uyarınca Almanya'ya gelecek olan işçilere en fazla iki senelik oturma ve çalışma izni verilecekti. Aynı şekilde bu işçilerin pasaportlarında en fazla üç yıllık bir uzatma mümkün olacaktı. Almanya oturma ve çalışma izni sürelerini kısa tutarak, muhtemel bir sürekli göçe engel olmak istemiştir. Buna mukabil işçi gönderen ülkelere, göndermiş oldukları işçilerin birkaç sene sonra kendi ekonomisine yetişmiş kalifiye personel olarak katılacağına hesabını yapmıştır. Bu durumdan da açık bir şekilde anlaşılacağı üzere, ne işçiler uzun süre kalmak istemiş, ne de işçileri kabul eden ve gönderen ülkeler onların uzun süre kalmasına müsaade etmeye yanaşmıştır. Ancak işler planlandığı gibi yürümemiştir. Özellikle işçilerin çalışmış olduğu büyük firmalar işçilerin performansından gayet memnun kalmışlardır. Yeni gelecek işçilerin adaptasyonunda yaşanacak problemleri de düşünen Alman İşverenler Örgütü (Bund Deutscher Arbeitgeber), Almanya Çalışma Bakanlığı'ndan, işçilerin kalmak istemeleri durumunda çalışma ve oturma sürelerinin uzatılması talebinde bulunmuştur. İşverenlerin bu talebini dikkate alan Hükümetler, karşılıklı görüşmeler sonucunda dönüşümlülük ilkesinin antlaşmadan çıkarılmasına karar vermişlerdir.²⁹⁰

²⁸⁹ Alsayyad ve Castells, a.g.e., s.124.

²⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, a.g.e., s.65.

İş göçü ile birlikte Müslümanlar'ın Almanya'da artmaya başlayan mevcudiyeti başlangıçta pek dikkat çekmemiştir. Bu durumun birinci sebebi; Göçmen işçilerin gerekli parayı topladıktan sonra geldikleri ülkelere geri dönme düşünceleri, misafir oldukları ülkenin vatandaşları tarafından da kabul görmüş ve nede olsa geri gidecekler inancı ile ikili ilişkiler dahi geliştirilmemiştir. Bu işçilerle ilgili olan geri dönecekleri inancı onlara verilen isme de yansımış, Alman kamuoyunda Misafir işçi (Gastarbeiter) olarak anılmaya başlanmışlardır. Müslüman işçilerin dikkat çekmemesinin ikinci sebebi ise; birinci sebebe bağlı olarak, bu işçilerin geri dönme düşüncelerinden dolayı ibadet etmek için özel bir yer tahsis etmemeleri olmuştur. Yaşamlarının her alanında olduğu gibi ibadet etme hususunda da gayet mütevazı davranan Müslüman işçiler, abdestlerini aldıktan sonra odalarına çekilerek seccadelerinin üzerinde vakit namazlarını eda etmişlerdir. Namaz seccadesi bulamadıkları anlarda yere serdikleri bir gazete üzerinde, eğer o'da mevcut değilse, bulundukları yeri temizledikten sonra namazlarını kılmışlardır. Cemaatle namaz kılmak isteyenler içinse mevcut işçi dernekleri içerisinde bulunan, ya da işverenlerce işyeri içerisinde ayrılmış olan küçük mescitler yeterli gelmiştir. Bu durum 1973'te ortaya çıkan Petrol krizine bağlı olarak işgücü alımının durdurulmasına kadar bu şekilde devam etmiştir.²⁹¹

Çalışanları arasında Müslüman işçi bulunduran birçok kurum ve kuruluş, işçilerinin ibadet ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak onlara, işyerlerinde ve işçilerin ikameti için ayrılmış olan özel yurtlarda Namaz kılmak üzere mescit hazırlamıştır. Örneğin 1964 yılında Essen'de bulunan demir yolu çalışanı Müslüman işçiler için 8 adet Mescit ayrılmıştır. Aynı şekilde Alman Demiryolları (Deutsche Bundesbahn) tarafından Hannover tren istasyonunda atıl vaziyette bulunan iki adet vagon, mescit şeklinde düzenlenerek Müslüman işçilerin dini hizmetine sunulmuştur. Türk işçilerinin kendi gayretleri ile kurmuş oldukları ilk Cami Derneği 1967'de Braunschweig'da Türk-İslam Derneği adı altında kurulmuştur.²⁹² Diğer taraftan görüşmüş olduğumuz Almanya'ya ilk gelen işçiler, birçok işverenin kendileri için namaz kılmak üzere Mescit tahsis ettiklerini doğrulamaktadır. Günümüzde de

²⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Deutschen Bischofskonferenz, *a.g.e.*, Bonn, s.12,13.

²⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Tosun, *a.g.m.*, s.176.

Müslüman işçilerin yoğunlukta olduğu BMW, MAN vb. gibi birçok büyük şirket, çalışanlarına ibadet yeri ayırmaya devam etmektedir. Müslümanlar yaşadıkları hemen hemen bütün yerlerde önce namazla ortaya çıkarak, pekişmişlerdir. Daha sonra cemaatleşme ihtiyacı hissederek camiler etrafında faaliyetler gerçekleştirmeye başlamışlar ve bir topluluk oluşturmuşlardır. Müslümanlar'ın gerçekleştirmiş oldukları bu süreç bütün dünyada olduğu gibi Almanya'da da aynı şekilde gerçekleşmiştir.²⁹³

2. İslâmî Cemiyetlerin Kuruluş Süreci

Almanya'da hali hazırda var olan İslâmî organizasyonların temeli, iş göçü antlaşmasıyla Müslümanlar'ın Almanya'ya yoğun olarak geldikleri 1960'lı yıllarda yavaş yavaş atılmaya başlanmıştır. İlk gelen Müslümanlar çoğunlukla “İşçi Yurtları”nda kalmışlardır. Onların barınak olarak kullanmış oldukları bu yurtlar ilk İslâmî örgütlenme biçimlerinin çerçevesini oluşturmuştur. Bu yurtlarda kalan Müslüman işçiler bir araya gelerek yurt sahibi firmalardan kendileri için bir namaz kılma yeri veya köşesi ayrılması talebinde bulunmuşlardır. Onların bu talebi yukarıda örneklerini verdiğimiz gibi birçok firma tarafından kabul edilmiştir. Olumsuz cevapla karşılaştıkları durumlarda, sendikalardan yardım talep etmişler, ancak onların İslâmî konulardaki taleplerine Alman sendika ve diğer kuruluşları çoğunlukla çekimser kalmışlardır. Genel olarak Müslümanlar'ın özgün sorun ve ihtiyaçlarıyla, Müslümanlar'ın kendilerinden başka hiçbir kurum ya da kuruluş ilgilenmemiştir. Bu durum, Müslümanlar'ın kurmuş oldukları cemiyetlerin göreceli olarak toplumdan soyutlanmış bir şekilde gelişmesine yol açmıştır.²⁹⁴

Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin 1973'te işgücü alımını durdurma konusunda anlaşmaya varmaları ile birlikte, Müslümanlar'ın Almanya'daki varlığı yavaş yavaş hissedilmeye başlanmıştır. İşçilerin geri döneceği düşünülerek uygulanmakta olan sınırlı süreli iş sözleşmeleri sona ermiş, artık işçiler daha uzun süreli iş sözleşmeleri ile çalıştırılmaya başlanmıştır. Uzun iş sözleşmeleri ile kendilerini güvende hissetmeye başlayan “Misafir İşçiler” den ailelerini Almanya'ya

²⁹³ Ramazan, a.g.e., s.201.

²⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Canatan, a.g.e., s.107.

getirmemiş olanlar da, ailelerini yanlarına almaya karar vermişlerdir. Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin varmış oldukları anlaşma geçici süreli Müslüman işçi göçünün durdurulmasında etkili olmuş, ancak Müslüman aile göçünü de beraberinde getirmiştir. O güne kadar Almanya'da "göçmen işçi dini İslam" olarak görülen İslam, o tarihten sonra kamuoyunda artık fark edilmeye başlanan "Almanya'daki İslam'a" dönüşmeye başlamıştır.

Namaz kılacak bir seccade, işçi derneğindeki bir oda ya da iş yerinde ayrılmış olan mescit, eşini ve çocuğunu yanına getirmiş Müslüman işçiler için artık yeterli gelmemeye başlamıştır. Çocuklarına dini eğitim verme arzusu ve İslam dininin kurallarına uygun bir hayat sürme isteği, Müslüman işçileri cami dernekleri kurmaya yöneltmiştir. 1973'ten önce nadir sayıda kurulmuş olan Cami Dernekleri, bu tarihten sonra büyük bir hızla artmaya başlamıştır.²⁹⁵

Cami derneklerinin artışını sağlayan en önemli etken, artan Müslüman nüfusedir. 1973'te dışarıdan getirilen iş göçünün durdurulmasıyla birlikte, Almanya'daki Müslümanlar'ın demografik yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin o tarihe kadar Almanya'da bulunan Türklerin yaklaşık %65'ini işçiler teşkil ederken, yetmişli yılların sonlarında bu oran tersine dönmüş ve işçi Türkler %35'e düşerken, onların eşleri ve çocukları geriye kalan %65'lik dilimi oluşturmuşlardır. Böylelikle Almanya'daki Müslüman nüfusuna yalnızca işçiler değil, onların eşleri ve çocukları da dahil olmuştur.²⁹⁶

Eş ve çocuklarını yanlarına alan Müslüman işçiler kopuk aile yaşantısı sorununa son verirken, bu sefer de aile bireylerinin Almanlar'a benzeyebileceği korkusunu yaşamaya başlamışlardır. Büyük çoğunluğu taşradan gelen işçilerin şehir hayatına yabancı olan çocukları da, sergilemiş oldukları tavır ve davranışlarıyla onların bu korkularını haklı çıkartmaya başlamıştır. Müslümanlar, Alman hayat tarzı, kültürü, dini ve dili hakkında önceden bilgi sahibi olmadıkları için büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Özellikle de din, kültür ve eğitim konularında büyük sıkıntılar yaşamışlardır. Çocukların eğitiminde boşluklar yaşanmış ve çocukların

²⁹⁵ Deutschen Bischofskonferenz, *a.g.e.*, s.12,13.

²⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Canatan, *a.g.e.*, s.108.

yabancılaşmaya başladıkları görülmüştür.²⁹⁷ Çocuk eğitimi konusunda gerekli pedagojik altyapıdan yoksun olan işçiler, İslâmî meselelerde de arzu edilen bilgi birikimine sahip değillerdir. Bütün bu eksikliklerine rağmen olanca gayretleriyle sahip oldukları dinî ve manevî geleneklerin kaybolmasının önüne geçmek istemişlerdir. Yeni karşılaşılan Alman kültüründen de aile bireylerini korumak maksadıyla, İslam dinini çocuklarına bir dizi haram ve yasaklarla anlatmaya başlamışlardır. Çocukların kendilerine dayatılan bu haram ve yasaklara uymaması durumunda ise, baskı ve şiddet uygulamaktan çekinmemişlerdir. Onların bu tavır ve davranışları, etnik olarak ilk defa bu yoğunlukta bir Müslüman toplulukla karşılaşan Hristiyan Almanlar üzerinde, İslam ve Müslümanlar adına olumsuz bir imaj meydana getirmiştir.²⁹⁸

Aile birleşimlerinin başlamasıyla birlikte, Müslümanlar “İşçi Yurtları”ndan ayrılarak şehir merkezlerine yerleşmeye başlamışlardır. Yerleşim bölgelerinde “İşçi Yurtları”nda bir araya geliş için sunulmuş olan ortam mevcut değildi. Ortaya çıkan bu eksiklik “Cami dernekleri” kurularak giderilmeye çalışılmıştır. Kurulmuş olan bu ilk cami dernekleri genel olarak yerel ve birbirinden kopuk niteliktedir. Bu kuruluşlar civardaki Müslümanlar’a ibadet yeri ve buluşma olanağı sağlamasının yanı sıra, İslâmî kurallara göre hazırlanmış yiyecek maddelerinin temin edilmesinde de etki rol oynamıştır. Bugün Avrupa geneline yayılmış olan çatı örgütlerinin temelini 70’li yıllarda kurulmuş olan bu yerel örgütler oluşturmaktadır.²⁹⁹

Bazı araştırmacılar, İşçi Göçü ile başlayan İslâmîyet’in Almanya’daki gelişim sürecini üç safhaya ayırmaktadırlar. Birinci safha: Ferdî faaliyetler dönemi. Müslüman işçilerin ibadetlerini evlerinde ailesi ile birlikte ya da tek başına yerine getirdikleri dönemdir. İkinci safha: Arka Avlu Faaliyetleri Dönemi (Hinterhofszeit) dir. Cemaatleşme faaliyetlerinin yeni yeni başladığı ancak cami ve cemiyetlerin henüz kurulmadığı dönemdir. Müslümanlar uygun yerlerde toplanarak dini vecibelerini yerine getirmişlerdir. Üçüncü safha: Halka açılma dönemidir. Dini içerikli dernekler kurularak camiler açılmaya başlanmış ve din hizmetleri daha geniş

²⁹⁷ Baliç, a.g.md., s.521.

²⁹⁸ Ramazan, a.g.e., s.23.

²⁹⁹ Canatan, a.g.e., s.108.

çapta verilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Müslümanlar kendi aralarında kurmuş oldukları iletişimi Almanlar'a da yansıtarak, diğer din mensupları ve yerel yönetimlerle de iletişime geçmeye başlamışlardır.³⁰⁰

Ancak ne yazık ki bu iletişime geçiş sürecinde bir takım sorunlar yaşanmıştır. Almanya'daki yabancı işgücünü meydana getiren Müslümanlar'ın çoğu, özellikle de bu ülkeye göç eden Türkler, geçmişten bugüne genelde taşra ağırlıklı olmuştur. Söz konusu Müslümanlar'ın maalesef eğitim ve kültür düzeyleri de son derece düşüktür. Bu durumun bir sonucu olarak Müslüman göçmenler, sadece teknik yönden yetersiz olmakla kalmayıp, bazılarının göre kendi din ve kültürlerine dair temel bir anlayıştan da yoksun bulunmaktadır. En önemlisi de bu cemaat kendi içerisinde temsilciler çıkartamadığından dolayı bir boşluk oluşmuş ve bu boşluk göçmen cemaat dışından gelen ve kitlenin ihtiyaçlarından habersiz olan kimseler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Bu kimseler bir taraftan cemaati temsil etmeye çalışırken, diğer taraftan da kendi ideolojik fikirlerini bu Müslüman göçmenlere kabul ettirme uğraşı içerisine girmişlerdir. Bu yeni durum cemaatleri birbirinden koparmaya başlamıştır. Hatta öyle ki; bugün Almanya'da faaliyet gösteren İslâmî cemiyetlerin bazıları birbirlerinin Müslümanlığını kabul etmemek gibi tartışmaların içerisine dahi girmektedirler.³⁰¹

Almanya'daki Müslümanlar arasında Siyasi-İdeolojik-Dini grupların oluşmasında ve geniş tabanlı bölünmelerin gerçekleşmesinde en önemli etken, işçi alan ve gönderen ülkelerin başlangıçta bu işçilerin dini ihtiyaçlarını göz ardı etmiş olmalarıdır. Ne yazık ki Müslüman işçilerin Almanya'ya kabulü sırasında yapılan antlaşmalarda, bu işçilerin dini hizmet ve eğitim ihtiyacı tam anlamıyla göz önünde bulundurulmamış, dolayısıyla bu ihtiyaçları giderecek Din Görevlisi ve öğretmen gibi eğitilmiş kadrolar da istihdam edilmemiştir. Kendi ülkelerinde yer altı bir konuma itilmiş olan bazı İslâmî gruplar ve örgütler ortaya çıkmış olan bu boşluktan yararlanarak, gerçekleşen iş göçüyle birlikte gelmiş oldukları Avrupa ülkelerinde su yüzüne çıkıp örgütlenmeye ve kendilerini ifade etmeye başlamışlardır. Bütün bu

³⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tosun, a.g.m., s.176,177.

³⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Alsayyad ve Castells, a.g.e., s.52, 53, 58.

gelişmelerden sonra ortaya çıkmış olan bu durum, Almanya genelinde birbirinden farklı çok sayıda Müslüman cemaatin oluşmasına zemin hazırlamıştır.³⁰²

İşçileri çağıran taraf olan Almanya, içinde bulunmuş olduğu acil işgücü ihtiyacını en kestirme yoldan çözmeye çalışırken, işçileri gönderen ülkeler de kısa vadede gelecek olan sıcak paranın hesabını yapmışlardır. Almanya'ya gelecek olan işçiler bir makineden farksız olarak düşünülmüş olacak ki, politik ve idari merkezler, yabancı işçilerle ilgili oldukça tutarsız ve istikrarsız bir politika sürdürmüşlerdir. Diğer dinlere mensup çocuklara okullarda din dersi eğitimi verilirken, Müslüman çocuklar bu imkândan yararlanamamışlardır. Vatandaşlarının neredeyse tamamı Müslüman olmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti yetkili mercileri de bu duruma kayıtsız kalmışlardır. Ortaya çıkmış olan bu durumu, Almanlar arasında eleştirel bakış açısına sahip kimselerinden olan Max Frisch, “Almanya işgücü ithal ederken, insan ithal ettiği gerçeğini görmezden gelmiştir” diyerek, çok veciz bir şekilde özetlemiştir.³⁰³

İlk kurulan cami dernekleri yerel statüde kurulmuş olmalarının vermiş olduğu dezavantajla, diğer derneklerle olan ilişkilerinde son derece sınırlı imkânlarla sahip olmuşlardır. Buna bir de örgütlenme noktasında deneyimli idari kadroların eksikliği eklenince çok önemli bir boşluk oluşmuştur. Ortaya çıkmış olan bu boşluk Türkiye kökenli İslâmî hareketlerce doldurulmaya çalışılmıştır. Bu alanda ilk girişimde bulunanlar, kamuoyunun Süleymancılar olarak tanıdığı hareket olmuştur. Süleymancılar Türkiye’den göndermiş oldukları kadroların girişimciliği ile başarılı bir şekilde örgütlemiş oldukları kuran kursları sayesinde, kısa süre içerisinde geniş bir tabana yayılmayı başarmışlardır. Eylül 1973’te Köln’de “İslam Kültür Merkezi e.V” ile cemiyetlerini açan Süleymancılar, 1975’te İslam Kültür Merkezleri Birliği’ni (VIKZ) kurarak Almanya genelinde faaliyet göstermeye başlamışlardır. Kendi verilerine göre yetmişli yılların sonlarına doğru yaklaşık 1.500 civarında Kur’an Kursu açmışlar ve bu kurslarda 50.000 civarında öğrenciye dini eğitim imkânı sunmuşlardır. Almanya’da girişimde bulunan ikinci İslâmî hareket ise Prof. Dr.

³⁰² Tosun, a.g.m., s.177 ve Canatan, a.g.e., s.71.

³⁰³ Canatan, a.g.e., s.106 ve 109.

Necmettin Erbakan önderliğindeki Milli Selamet Partisi (MSP) taraftarlarının 1975'te temelini attıkları Avrupa Milli Görüş Teşkilatları (AMGT) olmuştur. Sadece Almanya ile sınırlı kalmayıp Avrupa genelindeki tüm Türklere İslâmî hizmet vermeyi hedef edinen bu teşkilatlar, başta Kur'an Kursu ve Hac Organizasyonu olmak üzere bir dizi dini hizmetler sunarak, bu hizmetlerden yararlanan vatandaşları kendi yanlarına çekmeyi başarmışlardır. Ortaya çıkan bu yeni durumdan rahatsız olan Türkiye Cumhuriyeti resmî makamları ise Almanya'daki Türkleri, Türkiye'deki mevcut İslâmî anlayışa yönlendirmek maksadıyla girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu çalışmalar kısa sürede sonuç vermiş ve ilk olarak 1982'de Berlin'de, ikincisi de 1984'te Köln'de olmak üzere Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) kurulmuştur. DİTİB'in kurulmasıyla birlikte İslam'ın Almanya'daki gelişimi yeni bir ivme kazanmıştır. DİTİB haricindeki İslâmî teşkilatlar cemaat kaybı yaşayarak bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir. Günümüzde DİTİB 896 derneği ile Almanya genelindeki en büyük İslâmî organizasyon olurken, onu 323 dernekle Milli Görüş ve gene 300'ün üzerindeki dernek sayısı ile İslam Kültür Merkezleri Birliği takip etmektedir. Bu teşkilatların iç işleyişleri yukarıdan aşağıya doğru hiyerarşik bir işleyişe sahiptir. Yakın zamana kadar birçok teşkilatın politikası Türkiye'de bulunan merkez kadrolarca belirlenmekteydi. İlk kuruldukları yıllarda neredeyse tamamen Türkiye kaynaklı meselelerle ilgilenen İslâmî organizasyonlar, 1980'li yıllarda yavaş yavaş Almanya ağırlıklı meseleleri ele alıp, tabanlarının sorunları ile ilgilenmeye başlamışlardır.³⁰⁴

Almanya'daki Müslümanlar'ın temel sorunları bağlamında bir araya gelen Türkiye kökenli İslâmî kuruluşlar, İslam dininin resmen kabulü, okullarda İslam Din Derslerinin verilmesi, dini bayramların kutlanması, Müslüman mezarlıkları, diğer dinlere tanınan haklardan eşit olarak istifade etmek ya da ırkçı saldırılara karşı tedbir almak gibi konularda hemfikirdirler. Fakat konu dönüp dolaşıp Türkiye'ye gelince, şiddetli tartışmalar başlamaktadır. Bu tartışmaların başında da Türkiye'deki laik devlet anlayışı gelmektedir. Aslında onların yapmış oldukları bu tartışmanın da nostaljinin ötesinde bir değeri yoktur. Çünkü Türkiye'nin ne şekilde idare edileceği Almanya'da değil, Türkiye'de belirlenecektir. Ancak konunun ilginç olan tarafı, bir

³⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Canatan, a.g.e., s.109,110,111.

daha dönüp dönmeyecekleri belli olmayan anavatanlarına yönelik İslam devleti özlemi duyan bu İslâmî Kuruluşlardan hiçbirisinin yaşadıkları ülke olan Almanya'yı “İslam Cumhuriyeti”ne dönüştürmek gibi bir niyet beslememesidir.³⁰⁵

3. Müslümanlar'ın Almanya'ya Yerleşim Süreci

1960'lı yıllarda Almanya'ya gelmiş olan Müslüman işçilerden hemen hemen hiçbirisi bu ülkede yerleşik bir hayata geçmeyi düşünmemiştir. Almanya'yla ilgili hepsinin ortak fikri, burasının birkaç yıl içinde sona erecek kısa bir gurbet olduğudur. Çalıştıkları firmalarda iş sözleşmeleri uzatıldıkça, onlar da dönüş hayallerini geciktirmek zorunda kalmışlardır. Artık geri dönüş için yeterli miktarda paraya kavuşmuş oldukları 1970'li yıllarda ise gelecekleri ile ilgili büyük bir belirsizlik yaşamaya başlamışlardır. Bu belirsizliği yaşayanların başında da Almanya'daki en büyük Müslüman göçmen grubunu oluşturan Türkler geliyordu. O yıllarda Türkiye'de var olan yaygın işsizliğin yanı sıra, siyasal istikrarsızlığa bağlı olarak artan şiddet olayları, işçilerin büyük bir çoğunluğunun dönüş hayallerini emeklilik sonrasına ertelemelerine sebep olmuştur. Geri dönüşünü belirsiz bir tarihe erteleyen işçilerin ailelerini de yanlarına alarak yerleşik hayata geçmeleri, kendileri için kullanılan “Gastarbeiter” (Misafir İşçi) tabirinin “ausländische Arbeitskräfte” (yabancı işgücü) kavramıyla yer değiştirmesine neden olmuştur.³⁰⁶

Artan yabancı işçi nüfusunun önüne geçmek maksadıyla Federal Almanya Hükümeti'nin 23 Kasım 1973'te almış olduğu Avrupa Topluluğu'na üye olmayan ülkelere gelen işçilerin Almanya'ya alınmama kararına³⁰⁷ müteakip 1974 yılında başlatmış olduğu geri dönüşleri özendirme pek etkili olmamış, aksine mevcut yabancı işçi sayısında ailelerin ve kaçak işçilerin katılımıyla önlenemez artışlar görülmüştür. Artışların en fazla olduğu işçi grubu ise 1980'lerin başında 1,5 milyon civarında bir nüfusa ulaşmış bulunan Müslüman Türkler olmuştur. Yaşanılan ekonomik krizlere bağlı olarak artan işsizliğe yabancı düşmanlığı da eklenince, Müslümanlar'ın artan sayısı toplumu rahatsız etmeye başlamıştır. Bütün bu

³⁰⁵ Canatan, a.g.e., s.114.

³⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, a.g.e., s.68.

³⁰⁷ Kılıçaslan, a.g.t., s.50.

koşulların etkisiyle 1982’de iktidara gelen Helmut Kohl hükümeti artan işsizlik oranlarını ön plana çıkartarak ülkesinde bulunan yabancı işçilerin geri dönmesini özendirmeye yönelik çalışmalar başlatmıştır. Geri dönmeye karar verecek olanlara, parasal destek verileceğinin açıklanması, yabancı işçileri ülkelerine geri dönüş hususunda cesaretlendirmiştir. Bu durumdan en fazla etkilenen kesim ise, rakamsal verilerinde gösterdiği gibi bu ülkedeki yabancı işçiler arasında en büyük kitleyi oluşturan Müslüman Türk işçileri olmuştur.³⁰⁸ Şöyle ki; 1982 yılı verilerine göre Federal Almanya’da yaşayan toplam Müslüman Türk nüfusu 1.580.700 kişiydi.³⁰⁹ 28 Kasım 1983’te çıkartılan “*Yabancıların Dönüşlerini Özendirme Yasası*” çerçevesinde kendilerine önerilen 10.500 DM ve buna ek olarak her çocuk için ödenecek olan 1500 DM’in yanında birikmiş olan emeklilik kesintilerinin de ödeneceğini öğrenen yaklaşık 250.000 civarındaki vatandaşımız Türkiye’ye kesin dönüş yapmıştır. Ancak hem 12 Eylül 1980 askeri darbesinin etkisiyle Almanya’ya sığınan siyasi mültecilerin, hem de çıkartılan yasa çerçevesinde ülkesine dönüp aradığını bulamayarak 1987 yılında bir defaya mahsus olmak üzere çıkartılan yasadan yararlanarak Almanya’ya dönen göçmen işçi çocuklarının katkısıyla, 1989’da Almanya’da bulunan Müslüman Türk nüfusu 1.612.600’e ulaşmıştır.³¹⁰

1980’li yıllar geri dönüşlerin yaşanmış olmasına rağmen, Müslüman nüfusun Almanya genelinde organize olmaya başladığı yıllardır. 70’li yıllarda yerel düzeyde başlayan cemiyetleşme, 80’li yıllarda genişleyerek, Almanya genelinde etkin olan çatı organizasyonlarına dönüşmüştür. Bu genişlemede Türkiye’den siyasi sığınmacı olarak Almanya’ya gelen Türkler önemli bir rol oynamışlardır. 1970’li yıllar boyunca Türkiye’de edindikleri politik tecrübelerini Almanya’ya taşıyan bu siyasi mülteciler, kısa sürede çatı örgütlerin kurulmasını sağlamışlardır. Ancak ortaya çıkan bu yeni durum bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bu olumsuzlukların başında da Türkiye’de benimsemiş oldukları siyasi ideolojilerini, Almanya’da kurmuş oldukları derneklerin temel hedefi haline getirmiş olmaları yer almaktadır. 80’li yıllarda yükselişe geçmiş bulunan radikal İslâmî örgütlerin hedef kitlesi Almanya’da bulunan Müslüman Türkler olmuştur. Siyasi oluşumları

³⁰⁸ Dursun, a.g.md., s.519.

³⁰⁹ Baliç, a.g.md., s.521.

³¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, a.g.e., s.69,72.

güçlendirebilmek için ekonomik desteğe ihtiyaç duyan bu tür örgütler, Türklerin dini duygularını istismar ederek, kendilerine uygun zemin hazırlamışlardır. Bu durum Federal Almanya'da bulunan Müslümanlar'ın birbirinden kopararak farklı dernekler etrafında cemiyetleşmelerine neden olmuştur. Birbirinden farklı siyasi hedeflerle kurulmuş olan bu derneklerin üyeleri, birbirlerinin camilerine gitmemek ve hatta diğerini Müslüman kabul etmemek gibi büyük dinsel çatışmalar içerisine girmişlerdir. Bu dönemde yaşanan sorunlardan bir tanesi de namaz vakitleri ile Ramazan ayının başlayış ve bitişi konusunda cemaatler arasında yaşanan farklı uygulamalardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kullandığı ilmi uygulamalarla tayin etmiş olduğu Ramazan ve Bayram başlangıç tarihlerini kabul etmeyen birtakım cemiyetler, sözde gözleme dayanarak bulmuş oldukları tarihleri cemiyet mensubu kişilerle paylaşmışlardır. Ortaya çıkan bu durum aynı şehirde yaşayıp farklı cemiyetlerde dini vecibelerini yerine getiren Müslümanlar arasında sorunların çıkmasına neden olmuştur. Hatta Müslüman işçilerden birçoğu yaşanması muhtemel bu tür sorunlar yüzünden Ramazan ayı ve bayramların gelmesini istemez olmuşlardır.³¹¹

1980'li yılların Almanya'daki Müslümanlar açısından diğer bir özelliği ise, Alevi örgütlenmelerinin de bu yıllar içerisinde gerçekleşmiş olmasıdır. 70'li yıllarda Türkiye'de cereyan etmekte olan siyasal çalkantıların etkisiyle, ortaya çıkmaya başlayan Alevi uyanışı, seksenli yılların ortalarından itibaren başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın değişik ülkelerinde dini temelde örgütlenmeye başlamıştır. Bu örgütlenmelerde etkin rolü, bir benzerini yukarıda radikal İslâmî cemaatlerin oluşumunda gördüğümüz, ihtilal sonrası Almanya'ya sığınan siyasi sığınmacılar üstlenmiştir.³¹²

1990'lı yıllar Müslüman göçmenler açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1991'de Federal Almanya'nın uygulamaya koyduğu yeni vatandaşlık yasası çerçevesinde vatandaşlığa geçişlerin bir nebze kolaylaştırılmasıyla birlikte, bu ülkede yaşayan Müslüman gençler Alman vatandaşlığına geçmeye başlamışlardır. Bu

³¹¹ Perşembe, a.g.e., s.124,125.

³¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Canatan, a.g.e., s.71.

gençlerin Alman vatandaşlığına geçme gerekçelerinin temelinde, fırsat ve imkânlardan eşit oranda yararlanma isteği yatmaktadır. Zira birinci kuşak Müslümanlar, Almanya’da kalmayı kendilerine amaç edinmediklerinden, toplum içinde sahip oldukları düşük statüye rağmen bulundukları konumu kabullenmişlerdir. Ancak burada büyüüp yetişen ikinci ve üçüncü kuşak Müslümanlar, kendilerini aynı yaş grubundan Almanlarla kıyasladıklarında, bir takım fırsat ve imkânlardan yoksun bırakıldıklarının farkına varmışlar ve bu farkındalık onlarda kendi kültürel kimliklerini yeniden değerlendirme eğilimi doğurmuştur. 90’lı yıllarda gözlemlenen birtakım dini ve milli hareketliliğin arka planında, Almanya’daki Müslüman gençlerin kimlik arayışı yatmaktadır.

Müslüman genç nüfus eğitim imkânlarını sonuna kadar zorlayarak, hem saygın meslekler edinmeye başlamış, hem de kültürel zenginlik kazanmıştır. 80’li yılların gelmiş oldukları ülkelere yönelik siyasi konuşmaların yerini, Almanya’ya dair konular almıştır. Onlar ebeveynlerinin aksine akıcı Almanca konuşup, diyalogdan çok kültürlülüğe her konuda fikirlerini açık bir şekilde ifade ederek toplumda bir farklılık yaratmışlardır. Kendini geliştirmiş olan ikinci ve üçüncü kuşak gençler, maddi kazanımlarını da Almanya’da değerlendirerek, ikamet ettikleri bölgelerde konut ve çiftlikler satın almaya başlamışlardır. Bu durum 1970’den beri devam eden Müslüman göçmenlerin akrabalık ve hemşerilik gibi birtakım bağlarla birlikte yaşama isteklerinin ortaya çıkartmış olduğu gettolaşmanın da çözülme sürecine girmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu aynı zamanda Müslümanlar’ın geldikleri ülkelere geri dönecekleri fikrinin kaybolmasına ve onların Almanya’ya kesin olarak yerleştiklerinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur.³¹³

Almanya tüm gelişmiş sanayisine, herkesçe kabul gören yüksek standartlarına ve dünya üzerindeki saygın konumuna rağmen, kendi halkı üzerinde sağlam bir öz değer hissini henüz tam olarak oluşturamamıştır. Almanlar’ın henüz oturmamış olan kimliklerini sağlamlaştırmak için önlerine öteki ve düşman imajı yerleştirilmekte, bu yolla Almanlar’ın kendilerine güven duymaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Yüzlerce yıl birbirinden ayrı prenslikler halinde yaşayan Almanlar, İkinci Dünya Savaşı

³¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kılıçaslan, a.g.t., s.74,75.

öncesinde tam birleştiklerini düşündükleri anda savaş sonrası yeniden parçalanmışlar ve hiçbir zaman olgunlaşmış milli bir kimliğe sahip olamamışlardır. Almanlar'ın İngilizler ve Fransızlar gibi sömürge kültürüne sahip olmaması, farklı kültürlerle temas kurmasını sınırlandırmıştır. Bu durum öteki ve düşman imajının oluşturulmasında daha müsait bir ortam hazırlamaktadır. Buna Müslümanlar'ın Almanya içinde gittikçe artan sosyal statüleri de eklenince, İslam ve Müslümanlar, öteki ve düşman imajının birebir karşılığı olmuşlardır.³¹⁴

İki Almanya'nın birleşmesiyle birlikte artış gösteren işsizliğin tetiklediği yabancı düşmanlığı, Müslümanlar'ın toplumsal hayatta görünür olmaya başlamasıyla birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Genelde bütün göçmenlere karşı uygulanan yabancı düşmanlığı özelde Müslüman Türkleri hedef almıştır. 90'lı yıllar bu bağlamda ölümle sonuçlanan saldırıların yaygınlaştığı bir dönem olarak hafızalardaki yerini almıştır. Yaşanan bu saldırılar sonucunda; 28 Aralık 1990'da Hachenburg şehrinde bir Türk boğularak, 27 Ekim 1991'de Başkent Berlin'de gene bir Türk dövülerek, 23 Kasım 1992'de Mölln şehrinde üç Türk ve 29 Mayıs 1993'te de Solingen'de beş Türk evlerinin kundaklanması sonucu yanarak can vermiştir.³¹⁵

Almanya'da yaşayan Müslümanlar açısından 90'lı yıllarla ilgili akılda kalan bir diğer önemli olay ise, kamuoyunda İslâmî holdingler olarak bilinen şirketlerin yüksek oranda kar vaadiyle gurbetçi işçilerin tasarruflarına göz dikmeleri olmuştur. Onlarca yıllık kazançlarının yanı sıra evlerini ve arabalarını da satarak, bu holdinglerin hisselerine yatırıp faizsiz kazanç elde etmek isteyen Müslüman işçiler, bu şirketlerin kötü niyetli veya yeteneksiz idareciler yüzünden teker teker iflas etmeleri sonucu psikolojik problemler yaşamışlardır. Önemli ölçülerde para kaybına uğrayan bu işçiler, manevî yönden de çöküntü içine girmişlerdir. İslâmî holdinglerin sebep olmuş olduğu bu durum sonucunda boşanmalar sıklıkla görülmeye başlanmıştır. Müslümanlar'da var olan güven duygusunun yerini hoşgörüsüzlük ve güvensizlik almıştır. Söz konusu şirketlere yatırmış olduğu paraların biranda yok olmasına dayanamayan çok sayıda kişi intihar ederek yaşamına son vermiştir. Bu

³¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Budak, a.g.m., s.59.

³¹⁵ Necla Mora, *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim*, 2008,s.98.

holdinglerin para toplamak için genelde Milli Görüş teşkilatlarına ait cemiyetleri kullanmaları Almanya'daki Müslümanlar nezdinde Milli Görüş Teşkilatı'nın güven kaybetmesine neden olmuştur.³¹⁶

4. Almanya'da İslam Algısının Şekillenmesi

2000'lere gelindiğinde Almanya'daki Müslümanları ciddi problemler beklemekteydi. Günümüzde Almanya'da hâkim olan İslam algısı iki temel esasa dayandırılmaktadır. Bunlardan birincisi; 11 Eylül 2001'den sonra tüm batı ülkelerinde gündemin ilk sıralarına oturan İslâmî terör çerçevesinde şekillenen küresel İslam algısının Almanya'daki yansımalarıdır. İkincisi ise; 1960'lı yıllarda başlayan işçi göçü çerçevesinde toplumsal hayatta görülmeye başlayan Müslümanlar'ın dini ihtiyaçlarının giderilmesi ve bu işçilerin toplumsal entegrasyonu kapsamında tartışılmaya başlanan Almanya'da İslam algısıdır.³¹⁷ Entegrasyon tartışmaları çerçevesinde olay değerlendirildiğinde, bu ülkede yaşayan Müslümanlar'ın sosyal ve kültürel yönden içinde yaşadıkları topluma uyum sağlayamamak suçlamasıyla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Birçoğuna bizzat şahit olduğum bu suçlamalar arasında, alış verişlerini Türklere ait marketlerden yapmak, arkadaş gruplarını genelde mensup oldukları milliyetten seçmek, kadınların başörtüsü takması, hatta opera ve baleye gitmemek gibi trajikomik gerekçeler de yer almaktadır.

11 Eylül 2001'de Amerika'da ikiz kulelere karşı gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında, basın yayın organlarının da etkisiyle, İslam dini ve Müslümanlar batı kamuoyu tarafından olumsuz argümanlarla anılmaya başlanmıştır. Bu durumun Almanya'da daha önceden var olan olumlu İslam algısını olumsuzla çevirdiği söylenemez. Ancak bu durum, tarihsel süreç içerisinde zaten şekillenmiş olan olumsuz İslam algısının toplumsal katmanlarda daha da pekişmesine neden olmuştur denilebilir. Geçmiş 18. yüzyıla dayanan oryantalizm çalışmalarının da etkisiyle ders ve çocuk kitaplarında kendisine çokça yer bulan İslam'ın ötekiliği mefhumu, 11 Eylül saldırıları ile birleşince, İslam ve Müslümanlar üzerinde genel bir

³¹⁶ Perşembe, a.g.e., s.146.

³¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Budak, a.g.m., s.43.

olumsuz yargının güç kazanması kolaylaşmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra Almanya’da değişmeye başlayan İslam algısı konusunda araştırma yapan, Duisburg/Essen Üniversitesi, Türkiye Araştırmalar merkezinin ulaşmış olduğu sonuçlar şu şekildedir: 11 Eylül saldırıları öncesinde parlamentoda gerçekleşen 69 konuşmadan 15’inin konusunu İslam oluştururken, saldırılardan sonra bu sayı 65 konuşmada 31’e çıkmıştır. Müslümanlar’la olan ilişkilerde Alman toplumunu suçlayıcı konuşmalar saldırılar öncesinde % 9,1 iken saldırı sonrasında % 1,7’ye düşmüştür. İslam’ı tehlike olarak gösteren konuşmalarda da önemli bir artış sağlanarak % 3,3’ten % 7,7’ye yükselmiştir. Yine aynı şekilde Müslümanları terörist olarak gösteren konuşmalarda da belirgin bir artış yaşanmış ve % 5,8’den % 10,5’e yükselmiştir. Parlamentoda ortaya çıkan bu durum medya sektörüne de yansımış, örneğin Almanya’nın önde gelen haftalık dergilerinden biri olan Der Spiegel, 11 Eylül saldırılarından sonra İslam karşıtı yayın politikasında % 12’lik bir artış göstermiştir.³¹⁸

Avrupa ve Almanya’da İslam algısının gelişmesinde 30 Eylül 2005 tarihinde Danimarka’nın Aarhus şehrindeki muhafazakâr sağıcılarının yayın organı olan Jyllands-Posten gazetesinin “Muhammed’in yüzleri” ismiyle yayınlamış olduğu karikatürler de önemli bir rol oynamıştır. Söz konusu karikatürlerde Hz. Peygamberin mübarek başı bomba şeklinde tasvir edilmiştir. İslam dünyasından yükselen tepkilere karşı geri adım atmamakta direnen batılı medya temsilcileri kendilerine gerekçe olarak, büyük zorluklarla elde edilen basın özgürlüğünün Müslümanlar’ın duygularının incinmesi gerekçe gösterilerek terk edilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Almanya’da aynı şekilde, konunun basın ve düşünce özgürlüğü kapsamında ele alınması gerektiğini savunmuştur. Ancak Almanya bu konuda kendisiyle çelişmiştir. Zira Alman basın kodeksinin 10. Maddesi; resim ya da yazıyla herhangi bir grubun şekil veya içerik yönünden dini duygularını rencide edici yayınlar yapmak basın sorumluluğu ile bağdaştırılmaz demektir.³¹⁹

³¹⁸ Budak, a.g.m., s.36-38,44,45.

³¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Budak, a.g.m., s.46-49.

Almanya’da İslam imajının şekillenmesinde önemli kilometre taşlarından birisini de Thilo Sarrazin’in yazmış olduğu “Almanya Kendini Yok Ediyor” (Deutschland schafft sich ab) isimli kitap oynamıştır. Hazırladığı kitapta Müslümanlar’ın yeterli zekâ düzeyine sahip olmadıklarını ileri sürerek, sayıları hızla artan Müslümanlar’ın Alman toplumunun da zekâ düzeyini düşüreceğini iddia etmektedir. Müslümanlar’ın Alman ekonomisine de büyük zararlar verdiğini söyleyen Sarrazin, ayrıca Müslümanlar’ın sahip olduğu İslam kültürünün de batılı değerlerle asla uyuşamayacağını beyan etmektedir.³²⁰ Onun bu iddialarında gerçeklik payı olduğunu düşünen çok sayıda Alman da, Müslümanlar’a karşı önyargılı davranmaya başlamıştır. Friedrich-Ebert Vakfı söz konusu kitabın yayınlanmasının ardından, başlatmış olduğu bir araştırma sonucunda, Almanya’da İslam düşmanlığının ulaştığı boyutları rakamlarla ortaya koymuştur. 2.411 kişiyle görüşülerek yapılan anket sonucunda, katılımcıların % 58,4’lük bir kesiminin “Müslümanlar’ın Almanya içerisinde ibadet etmelerinin engellenmesi” görüşünü savundukları görülmektedir. Bu görüş Almanya’nın doğu kesimlerine doğru gidildikçe artmakta ve % 75,7’lik bir kesim tarafından kabul görebilmektedir.³²¹

Almanya’da İslam imajının şekillenmesinde bu ülkede yaşayan Müslüman kökenli ünlüler önemli rol oynamaktadırlar. Onların Alman kamuoyunda tanınmış olmalarının avantajını kullanmak isteyen bir takım medya kuruluşları, İslam ve Müslümanlar’la ilgili meselelerde özellikle bu kişilere müracaat etmektedirler. Bu kimselerin İslâmî konularda bilgisinin olup olmadığını pek dikkate almayan basın mensupları, onlardan almış oldukları bilgileri, İslam’ın temel yasasıymış gibi takipçileri ile paylaşmaktadırlar. Bu duruma bir örnekte Türk kökenli sinema sanatçısı olan Sibel Kekili’dir. Kekili, kendisine yöneltilen İslâmîyet’le ilgili soruları cevaplandırmayarak “Ben İslam bilimci değilim. Siyasetçi de değilim. Sadece kendime ait düşüncelerim var” diyerek büyük bir duyarlılık göstermiştir. Ancak ne yazık ki, Kekili’nin göstermiş olduğu bu duyarlılığı diğerleri göstermemekte, İslam

³²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Thilo Sarrazin, *Deutschland Schafft Sich Ab*, München 2010, s.187-254.

³²¹ <http://www.sueddeutsche.de/politik/umfrage-unter-deutschen-wuchernder-fremdenhass-ersehnte-diktatur-1.1011569>, 31.12.2011, 00:40.

ve Müslümanlar Alman kamuoyunda olduğundan farklı bir şekilde tanıtılmaya çalışılmaktadır.³²²

Almanya'daki Müslüman Türk gençleri arasında iki zıt tepkisel eğilim gözlemlenmektedir. Birinci grup gençler kimlik bunalımı yaşayarak, anne ve babasının ait olduğu dini ve kültürel kimliğe yabancılaşarak kozmopolit bir kültür içerisinde kaybolup gitmektedir. Diğer grup ise ait olduğu kültürel değer ve kimliğini muhafaza ederek, toplum içerisinde kendisine saygın bir konum elde edebilmek için çaba sarf etmektedir. Almanya'da doğup büyüyen üçüncü kuşak Müslüman gençlerin toplumla bütünleşmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Bu bütünleşmenin, çifte vatandaşlık hakkı kazanma, sanatsal aktivitelere katılma, kent yaşantısına ayak uydurma, mesleki eğitim deneyimi kazanma ve düzgün Almanca konuşabilmeyi sağlama gibi olumlu yönleri elbette ki vardır. Ancak, ait oldukları kültürün geleneklerinden kopmak, cinsel serbestlik istemek, uyuşturucu kullanmak ve içki içmek gibi olumsuz yanlarının da olduğu göz ardı edilmemelidir. Üçüncü kuşak Müslüman gençler arasında gayrimüslimlerle yapılan ve genelde kısa süreli olan evliliklere sıklıkla rastlanmaktadır. Ayrıca bunlar arasında ebeveynleriyle yaşadıkları kuşak çatışmasından dolayı, evi terk eden ya da din değiştirenler de görülmektedir.³²³

5. Almanya'da Yaşayan Müslümanlar'ın Mevcut Durumu

2000'li yıllar Almanya'da yaşayan Müslümanlar açısından uyum sorununun sıklıkla tartışıldığı dönemlerden biri olmuştur. Hatta bu maksatla 2006 yılının Kasım ayında dönemin İçişleri Bakanı Dr. Wolfgang Schäuble'nin öncülüğünde Alman İslam Konferansı (Deutsche Islam Konferenz - DIK) kurulmuştur. Alman İslam Konferansı, Müslümanlar'la Alman devleti arasındaki koordinasyon eksikliğini gidermeyi kendisine temel amaç olarak ilan etmiştir. Aynı zamanda aşırı İslâmî örgütlerin Müslümanlar arasında etkin olmasını da engellemek isteyen Alman yetkililer, DIK'in bu amaca yönelik çalışmalar yaparak, Müslümanlar'ın kendilerini Alman toplumunun bir parçası olarak görmelerine yardımcı olacağını

³²² <http://sinema.hurriyet.com.tr/haberler/18722530/turk-rolu-oyanamak-istemiyorum.aspx>, 31.12.2011, 00:41.

³²³ Kılıçaslan, a.g.t., s.75,76.

düşünmektedirler. Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu, Almanya'daki Müslümanlar Merkez Konseyi, Federal Almanya İslam Konseyi, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği ve İslam Kültür Merkezleri Birliği gibi Müslümanlar'ın çatı organizasyonlarından birer temsilcinin katıldığı ilk DIK toplantısına, Alman Devleti adına 15 resmî temsilci katılmıştır. Temel maksadı Müslümanlar'la Alman devleti arasındaki diyalog ortamını hazırlamak olan İslam Konferansının en ilginç katılımcıları ise, ilk toplantıda sayıları on civarında olan, İslam ve Müslümanlar yararına faaliyet gösteren hiçbir dini organizasyona üye olmayan, sırf Müslüman kökenli oldukları için davet edilen kimselerdir. Bu katılımcılar arasında en dikkat çeken isim ise, Thilo Sarrazin'nin “Almanya Kendini Yok Ediyor (Deutschland Schafft Sich ab)” isimli kitabının hazırlık ve yayın aşamasında Sarrazin'e her türlü desteği vererek yardımcı olan Necla Kelek'tir.³²⁴ Ayrıca Sarrazin, kitabının birçok yerinde görüş ve düşüncelerine delil olarak Kelek'in çeşitli zamanlarda vermiş olduğu konferanslarla yayınlamış olduğu eserleri kaynak olarak kullanmıştır.³²⁵

Alman İslam Konferansı (DIK) Federal Göçmen ve Mülteci Dairesi (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge – BAMF) ile birlikte 2009 yılında Almanya'da bulunan Müslümanlar'a yönelik “Almanya'daki Müslümanlar'ın Yaşam Şekli” (Muslimische Leben in Deutschland) adı altında bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma kapsamında 16 yaşın üzerinde 6.004 kişi telefonla aranmış ve değişik anket sorularına cevap vermeleri istenmiştir. Bu kişiler aile bireyleri ile birlikte düşünüldüğünde toplamda 17.000 Müslüman hakkında kapsamlı bilgilere ulaşılmıştır. Bu araştırma ile Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın mezhepsel verileri araştırıldığı gibi, İslâmîyet hakkındaki duyarlılıklarına da değinilmiştir. Bu araştırma kapsamında ortaya çıkan tahmini verilere göre Almanya genelinde yaklaşık 4,3 milyon Müslüman yaşamaktadır. Müslümanlar'ın toplam nüfusa oranı %5'in üzerindedir. Müslümanlar'ın geldikleri ülkeler göre dağılımı ise şu şekildedir; Türkiye 2.675.089 %63,2, Güneydoğu Avrupa (Arnavut ve Boşnaklar) 606.159

³²⁴ http://www.integration-in-deutschland.de/nn_692524/SubSites/Integration/TR/02_Zuwanderer/ThemenUndPerspektiven/Islam/DIK/dik-node.html?__nnn=true, 08.07.2011, 12:38 ve http://www.deutsche-islam-konferenz.de/cln_092/nn_1879290/SubSites/DIK/TR/KopftuchGender/Kelek/kelek-node.html?__nnn=true, 31.12.2011, 00:44.

³²⁵ Geniş bilgi için bkz. Sarrazin, a.g.e., s.270,273-276,279,286,288,290,293,306,313.

%13,6, Yakın Doğu (Irak, Mısır, Suriye, Lübnan vb.) 369.541 %8,1, Kuzey Afrika (Fas, Tunus vb.) 301.573 %6,9, Güney ve Güneydoğu Asya (Afganistan, Pakistan, Hindistan vb.) 209.017 %4,6, İran 79.772 %1,7, Afrika 71.594 %1,5, Orta Asya/BDT 29.973 %0,4 civarındadır. Bu vermiş olduğumuz rakamların dışında yaklaşık 100.000 civarında da Alman kökenli Müslüman'ın bulunduğu tahmin edilmektedir.³²⁶

Yukarıdaki rakamlar detaylı bir şekilde incelendiğinde görülecektir ki, Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın büyük bir çoğunluğu Türkiye kökenlidir. Arnavut ve Boşnakların da Osmanlı Devleti tesiriyle İslam'a girdiklerini göz önüne alacak olursak, yaklaşık %77'lik bir dilim Türk Müslümanlığı etkisi altındadır. Bu ülkede yaşayan Müslümanlar'ın eyaletlere göre dağılımına da göz atacak olursak, %98,4'ünün Doğu Berlin'in de içinde bulunduğu eski Batı Almanya eyaletlerinde yaşadıklarını görürüz. Bu eyaletler içerisinde Kuzey Ren Westfalya, Almanya'daki Müslümanlar'ın %33,1'lik bir bölümünün yaşadığı bölge olarak ilk sırada bulunmaktadır. Baden-Württemberg %16,6 ile ikinci, Bavyera ise %13,2 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Hessen Eyaleti de %10,3 civarındaki bir Müslüman çoğunluğa ev sahipliği yapmaktadır. Geriye kalan %26,2'lik kısım ise başta Berlin ve Niedersachsen olmak üzere Batı Almanya'daki Eyaletlerde yaşamaktadırlar. Eski Doğu Almanya sınırları içerisinde yer alan bölgelerde yaşayan Müslümanlar'ın, genel Müslüman nüfusa oranı ise %1,6 ile çok düşük düzeydedir. Müslümanlar'ın bu bölgelere rağbet etmemesinin başlıca nedeni, bu eyaletlerdeki iş olanaklarının kısıtlı olmasıdır.³²⁷

Almanya'daki Müslümanlar'ın yaşam şeklinin araştırıldığı çalışma kapsamında, telefonla aranan deneklerden mensup oldukları mezheplere dair bilgiler vermeleri istenmiş ve sonuçlar şu şekilde çıkmıştır. Kendisini Sünni Müslüman olarak tarif edenler %74,1'le ilk sırada yer alırken, kendisini Alevi olarak ifade edenlerin oranı %12,7 olmuştur. Alevilerden sonra %7,1'le Şîîler gelmektedir. 1960'lı yıllara kadar Almanya'da etkin olan Ahmediler'in oranı ise %1,7

³²⁶ Sonja Haug, Stephanie Müssig, Anja Sticks, *Muslimisches leben in Deutschland*, 2009, s.59,68,81.

³²⁷ Haug, Müssig, Sticks, a.g.e., s.107.

civarındadır. Geriye kalan %4,4 civarındaki Müslümanlar kendilerini Tarikat mensubu (Sofi), İbadi vb. şekillerde tarif etmişlerdir. Bu oranların rakamsal karşılığı olarak da: yaklaşık 3.218.000 civarında Sünni, 551.500 civarında Alevi, 308.300 civarında Şîî, 65 bin civarında Ahmediyya mensubu, 190.000 civarında da kendini Tarikat mensubu (Sofi), İbadi vb. tarzda isimlendiren Müslüman yaşamaktadır. Bu ülkede yaşayan Müslümanlar'ın %45'i Alman vatandaşlığına geçmişken, geriye kalan %55'lik dilim hâlen gelmiş oldukları ülkelerin vatandaşlarıdır. 2000'de yürürlüğe giren Almanya'da doğan herkesin Alman vatandaşı sayılması yönündeki kanun çerçevesinde düşünüldüğünde, önümüzdeki yıllarda Alman vatandaşı olan Müslümanlar'ın oranının giderek artacağı bütün kesimler tarafından kabul edilmektedir.³²⁸

Müslümanlar'ın geldikleri ülkelere göre mezhepsel dağılımı ise şu şekilde gerçekleşmiştir. Güneydoğu Avrupa'dan gelen Müslümanlar'ın %68,9'u Sünni, %5,5'i Tarikat mensubu (Sofi), %3,5-4 civarı Şîî, %22 civarındaki kesimde kendisini farklı mezheplerin mensubu olarak tarif etmişlerdir. Anavatanını Türkiye olarak belirten Müslümanlar'ın %77,6'sı Sünni, %17'si Alevi, %2,1'i Şîî, geriye kalan %2,5'te değişik mezheplere mensup Müslümanlar'dan oluşmaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen Müslümanlar'ın %85,7'si Sünni, %5,7'si Şîî, %5,7'si Ahmedi, %2,9'uda değişik mezhep mensubudur. Geldiği ülkeyi İran olarak belirten Müslümanlar'ın %95,4'ü Şîî, %3,1'i Sünni, geriye kalan %1,5'lik kesim ise değişik mezheplere mensup Müslümanlar'dan oluşmaktadır. Güney ve Güneydoğu Asya kökenli Müslümanlar'ın %59,6'sı Sünni, %28,4'ü Ahmedi, %10'u Şîî, %0,6'sı Tarikat Mensubu, %1,4'ü ise farklı mezheplerin mensubudur. Ortadoğu ülkelerinden gelen Müslümanlar'ın %70,2'si Sünni, %27,1'i Şîî, %2,7'si ise farklı mezheplere mensuptur. Kuzey Afrika kökenli Müslümanlar'ın %86,4'ü Sünni, 2,9'u Şîî, %1'i Tarikat mensubu, geriye kalan %9,7'lik kesim ise değişik Mezhep mensubu Müslümanlar'dan oluşmaktadır. Kuzey Afrika dışındaki Afrika'nın geriye kalan bölgelerinden gelen Müslümanlar'ın %70,8'i Sünni, %4,6'sı Şîî, %4,6'sı Tarikat Mensubu %3,1'i Ahmedi, %16,9'luk bir kısmı da farklı mezheplere mensup Müslümanlar'dan meydana gelmektedir. İran dışındaki ülkelere gelen

³²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.92,97.

Müslümanlar'ın büyük bir çoğunluğunu Sünni Müslümanlar oluştururken, Almanya'da yaşayan Şîî Müslümanlar'ın büyük bir çoğunluğu da İran kökenlidir.³²⁹

Geldikleri ülkelere göre cinsiyet farklılıklarının da araştırıldığı araştırma sonuçlarına göre Türkiye kökenli Müslümanlar'ın %50,9'u erkek %49,1'i ise kadındır. Güneydoğu Avrupa kökenli Müslümanlar'ın %51,2'si erkek, %48,8'i kadındır. Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen Müslümanlar'ın %48,9'u erkek, % 51,1'i kadındır. İran kökenli Müslümanlar'ın %53,9'unu erkekler oluştururken, %46,1'i kadındır. Güney ve Güneydoğu Asya'dan gelen Müslümanlar'ın %55,6'sı erkek, %44,4 kadındır. Orta doğu ülkelerinden gelen Müslümanlar'ın %58,2'si erkek, %41,8'i kadındır. Kuzey Afrikalı Müslümanlar'ın %60'ı Erkek, %40'ı kadındır. Afrika'nın Kuzeyi dışında kalan bölgelerden gelen Müslümanlar'ın %66,4 gibi büyük bir çoğunluğunu erkekler oluştururken, geriye kalan %33,6'lık bölümü kadındır. Afrika ülkeleri ve Ortadoğu ülkelerinden gelen Müslümanlar arasında erkeklerin oranının yüksek olmasının başlıca nedeni, bu Müslümanlar'ın büyük bir çoğunluğunun sığınmacı statüsünde bu ülkeye yerleşmiş olmasıdır. Sığınmacıların yaşadıkları zor hayat şartları göz önüne alınacak olunursa, bu durum gayet normal karşılanacaktır. Almanya genelinde Müslümanlar'ın %52,5'lik bir dilimi erkeklerden oluşurken, %47,5'i de bayanlardan meydana gelmektedir.³³⁰

Müslümanlar'ın geldikleri ülkelere göre yaş grupları üzerinde yapılan araştırmaya göre aşağıdaki sonuçlara varılmıştır. Güneydoğu Avrupa'dan gelen Müslümanlar'ın %31'i 0-15 yaş grubu arasında, %13,4'ü 16-24 yaş aralığında, %55'i 25-64 yaş aralığında, %0,6'lık küçük bir kesim ise 65 ve üstü yaş grubunda yer almaktadır. Türkiye Kökenli Müslümanlar'ın %23'ü 0-15 yaş grubunda, 17,5'i 16-24 yaş grubunda, %70,2'si 25-64 yaş grubunda, %4,2'si ise 65 yaş ve üstü grupta yer almaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen Müslümanlar'ın %6,4'ü 0-15 yaş grubunda, %23,4'ü 16-24 yaş grubunda, %70,2'si 25-64 yaş grubunda yer almaktadır. İran kökenli Müslümanlar'ın %18,9'unu 0-15 yaş grubu, %14,7'sini 16-24 yaş grubu, %63,2'sini 25-64 yaş grubu, %3,2'sinide 65 yaş ve üstü bireyler

³²⁹ Haug, Müssig, Sticks, a.g.e., s.99.

³³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Haug, Müssig, Sticks, a.g.e., s.100.

oluşturmaktadır. Güney ve Güneydoğu Asya'dan gelenlerin %28'ini 0-15 yaş grubu, %18,5'ini 16-24 yaş grubu, 49,9'unu 25-64 yaş grubu, %2,6'sında 65 yaş ve üstü Müslümanlar oluşturmaktadır. Ortadoğu ülkelerinden gelen Müslümanlar'ın %31,7'si 0-15 yaş grubunda, %17,1'i 16-24 yaş grubunda, %48'i 25-64 yaş grubunda, %3,2'si ise 65 ve üstü yaş grubunda yer almaktadır. Kuzey Afrika kökenli Müslümanlar'ın %26,1'ini 0-15 yaş grubu, %16,6'sını 16-24 yaş grubu, %55,4'ünü 25-64 yaş grubu, %1,9'unuda 65 ve üstü yaş grubunda yer alan bireyler oluşturmaktadır. Kuzey Afrika dışında kalan Afrika ülkelerinden gelen Müslümanlar'ın %28,8'ini 0-15 yaş grubu, %10,6'sını 16-24 yaş grubu, %58,7'si 25-64 yaş grubu, %1,9'unuda 65 yaş ve üstündekiler oluşturmaktadır. Almanya genelinde yaşayan Müslümanlar'ın %24,8'ini 0-15 yaş grubundaki çocuklar, %16,9'unu 16-24 yaş aralığındaki gençler, %54,8'ini 25-64 yaş grubunda yer alan çalışan nüfus, %3,5'inide 65 ve üstü yaş grubunda yer alan bireyler oluşturmaktadır. Yapılan bu araştırma kapsamında Müslümanlar'ın Almanya genelindeki toplam nüfusunun, maksimum 4.342.716 civarında olduğunu dikkate aldığımızda, 0-15 yaş grubunda yer alan Müslüman çocukların sayısının 1.079.900 civarında olduğunu görürüz. Gene aynı şekilde hesaplama yapıldığında, 733.900 civarında 16-24 yaş aralığındaki gençler, 2.379.800 civarında 25-64 yaş grubundaki çalışan kesim ve 151.900 civarında da 65 ve üstü yaş grubunda yer alan Müslüman'ın Almanya'da yaşadığı tahmin edilmektedir. 65 ve üstü yaş grubuna mensup Müslümanlar'ın sayısının az olmasının başlıca nedeni, emekli olduktan sonra gelmiş oldukları ülkelere geri dönmüş olmalarıdır. Yapılan bu hesaplamalar doğrultusunda Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın yaş ortalamasının 30,3 olduğu belirtilmektedir.³³¹

Muslimische Leben in Deutschland kapsamında ortaya çıkan verilere göre Müslümanlar'ın çoğunluğu dindar kişilerden oluşmaktadır. Ankete katılan 16 yaş ve üstü Müslümanlar'ın %36,6'sı kendini aşırı inançlı olarak tarif ederken, %50,4'ü oldukça inançlı olduğunu belirtmiştir. %9,6'lık bir kesim kendini çok az dindar görürken, %4'lük bir dilimse hiç dindar olmadığını ifade etmiştir. Bu oranların cinsiyete göre dağılımı ise şu şekilde oluşmuştur. Kendini aşırı bir şekilde inançlı

³³¹ Geniş bilgi için bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.102-106.

olarak tarif edenlerin oranı erkeklerde %31,6 iken, bu oran bayanlarda %41,1 olarak gerçekleşmiştir. Kendini oldukça inançlı olarak nitelendiren erkeklerin oranı %53,7 seviyesinde olurken, kadınlarda bu durum %46,7 olarak görülmüştür. Kendini çok az dindar olarak görenlerin oranı erkekler de %10,3 kadınlar da ise %8,7'dir. Erkekler arasında hiç dindar olmayanların oranı % 4,4 olarak gerçekleşmiş, aynı durum kadınlarda %3,5 olarak belirtilmiştir. Ortaya çıkan bu oranlar ışığında Müslüman kadınların erkeklere oranla daha dindar olduklarını söyleyebiliriz.³³²

Müslümanlar'ın kendilerini tarif ettikleri mezheplere göre bir değerlendirme yapıldığında ise, kendisini Sünni, Ahmedi ve İbadi olarak tanıtanların, Şîî ve Alevilere nazaran daha dindar oldukları görülmüştür. Sünnilerin %42,1'i kendisini aşırı dindar olarak nitelendirirken, %48,3'ü oldukça dindar, %7,5'i çok az dindar, %2,1'i de hiç dindar olmadığını belirtmiştir. Şîî Müslümanlar'ın %21,1'i kendisini aşırı dindar, %53,8'i oldukça dindar, %13,5'i çok az dindar olarak belirtirken, %11,7'si de hiçbir şekilde dindar olmadığını belirtmiştir. Alevilerin %10,8'i hiçbir şekilde dindar olmadığını belirtirken, %11,1'i çok az dindar, %53,7'si oldukça dindar, %24,4'ü de aşırı dindar olduğunu söylemiştir. Ahmediler, İbadiler vb. diğer mezhep mensuplarının %1,2'si hiçbir şekilde dindar olmadığını söylerken, %8,2'si çok az dindar olduğunu söylemiştir. %47,6'lık bir kesim oldukça dindar olduğunu belirtirken, %42,9'u da aşırı dindar olduğunu ifade etmiştir.³³³

Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın düzenlenen dini organizasyon ve toplantılara katılımlarının da değerlendirildiği araştırma sonuçlarına göre, Müslümanlar'ın %35'i bu tür toplantılara sıklıkla katıldığını belirtirken, %35,9'luk bir kesim ara sıra katıldığını belirtmiştir. %29'luk bir kesim ise bu türden toplantı ve organizasyonlara hiçbir şekilde katılmadığını beyan etmiştir. Düzenlenen organizasyon ve toplantılara cinsiyete göre katılımların da değerlendirildiği araştırmaya göre, Müslüman erkeklerin %42,5'i sıklıkla katıldığını beyan ederken, bu oran bayanlarda %26,4 olarak görülmüştür. Düzenlenen toplantılara ara sıra katıldığını belirten erkeklerin oranı %33,6 kadınların ise %38,7'dir. Bu türden

³³² Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.141.

³³³ Geniş bilgi için bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.142,143.

toplantılara hiç katılmadığını belirten erkekler 23,9 iken, kadınlara bu rakam %34,9 olarak görülmektedir.³³⁴

Bu araştırma kapsamında Müslümanlar'ın İslam'a göre yenilip içilmesi yasak olan yiyecek ve içeceklerle hangi oranda dikkat ettikleri de araştırılmış ve aşağıdaki sonuçlarla karşılaşılmıştır. Sünni geleneğe mensup Müslümanlar'ın %91,2 gibi büyük bir çoğunluğu İslâmî beslenme kurallarına uyduğunu söylerken, bu oran Şîî Müslümanlarda %60,2, Alevilerde %49,4, diğer İslâmî gruplarda ise %80 olarak ortaya çıkmıştır.³³⁵

Dini gün ve bayramları değerlendirip değerlendirmedikleri yönündeki bir soruya, %19,5'lik bir grup hayır cevabını verirken %11,5'i bu soruyu bazen değerlendiriyorum diye cevaplandırmıştır. Ankete katılanların %68,9'u ise bu soruya evet cevabını vermiştir. Dini gün ve bayramları mezheplere göre değerlendirme yüzdeleri ise şu şekilde gerçekleşmiştir. Sünnilerin %14,1'i, Şîîlerin %28'7'si, Alevilerin %31,3'ü, diğer mezhep mensuplarının da %35,4'ü hayır cevabı vererek değerlendirmediklerini söylemişlerdir. Bazen değerlendirdiğini söyleyenler, Sünnilerde %7,1, Şîîlerde 32,7, Aleviler de %17, diğer mezhep mensuplarında ise %7,4 olarak gerçekleşmiştir. Dini gün ve bayramları değerlendirdiğini belirtenlerin oranı ise, Sünnilerde %78,7, Şîîlerde %38,6, Alevilerde %51,7, diğer mezhep mensubu Müslümanlarda %57,1 olarak görülmüştür.³³⁶

Son olarak Müslümanlar'ın ibadet etme alışkanlıklarının da değerlendirildiği araştırma çerçevesinde, katılımcılara namaz kılıp kılmadıkları ve oruç tutup tutmadıkları gibi bir takım sorular yöneltilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Beş vakit namaz kıldığını söyleyen Müslümanlar'ın oranı %33,9 olarak gerçekleşmiştir. Haftada birkaç defa namaz kıldığını söyleyenlerin oranı %9,4, sadece Cuma namazlarına gittiğini söyleyenlerin oranı ise %9,7 olarak görülmüştür. Ayda birkaç defa namaz kıldığını söyleyenlerin oranı %8,1 olarak gerçekleşirken, ayda bir defa namaz kılanların oranı %3,2, yılda birkaç defa namaz kılanların oranı

³³⁴ Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.157.

³³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.154.

³³⁶ Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.161.

ise %15,3 olarak belirtilmiştir. Hiç namaz kılmadığını söyleyenler ise %20,4'lük bir kesimi oluşturmaktadır. Mezheplere göre dağılım ise şu şekilde gerçekleşmiştir. Sünnilerin %41,5'i, Şîîlerin %30,8'i, Alevilerin %14,2'si, Diğer Mezhep mensuplarının da %30,3'ü vakit namazlarını kıldıklarını söylemişlerdir. Haftada en az bir defa namaz kıldığını söyleyenler Sünniler arasında %21,6, Şîîlerde %8,8, Alevilerde %14, diğer mezhep mensuplarında %20 olarak görülmüştür. Ayda en az bir defa namaz kıldığını söyleyenlerin oranı Sünnilerde %10,1, Şîîlerde %13,4, Alevilerde %12,5, diğer mezhep mensuplarında ise %12 olarak gerçekleşmiştir. Yılda birkaç defa namaz kıldığını söyleyenler Sünniler arasında %15,5, Şîîlerde %14, Alevilerde %17,1, diğer mezhep mensuplarında ise %16 olarak görülmüştür. Hiç namaz kılmadığını söyleyen Müslümanlar'ın yüzdelik dağılımı; Sünniler %11,4, Şîîler %33,1, Aleviler %42,3, diğer mezhep mensupları %21,7 şeklinde gerçekleşmiştir.³³⁷

Oruç tutup tutmadıkları yönündeki soruya %23,6'lık bir kesim hayır cevabını verirken, %19,7'lik bir kesim bazen, %56,7'lik bir kesim de evet cevabını vermiştir. Oruç tutma yüzdelerinin mezhepler arasındaki yüzdesel dağılımı ise şu şekilde gerçekleşmiştir. Oruç tutuyor musunuz sorusuna evet cevabı veren Sünniler %70,3, Şîîler %38,4, Aleviler %21,2, diğer mezhep mensupları ise %49,1 civarındadır. Bazen oruç tuttuğunu söyleyenler Sünnilerde %9,5, Şîîlerde %37,2, Alevilerde %54,5, diğer mezhep mensuplarında %19,4 civarındadır. Oruç tutmadığını ya da tutamadığını söyleyenler Sünniler arasında %20,1, Şîîlerde %24,4, Alevilerde %24,3, diğer mezhep mensuplarında ise %31,4 olarak belirtilmiştir.³³⁸

Müslümanlar tarafından başörtüsünün dini bir gereklilik olduğu sıklıkla vurgulanmasına rağmen, bir takım çevrelerce Başörtüsü Müslümanlar'ın kadınlara uyguladığı bir baskı olarak görülmektedir. Almanya'da başörtüsü kullanan bayanlar arasında yapılan araştırmalardan çıkan sonuç ta başörtülü bayanların bunu ne birilerinden baskı gördükleri için ne de siyasi bir sembol olarak kullandıkları için takmadıklarını göstermiştir. Zira başörtüsü kullanan bayanlar hem başkalarının

³³⁷ Geniş bilgi için bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.146,147.

³³⁸ Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.157.

baskılarına boyun eğmeyecek kadar bilinçli hem de dindar olarak görülmektedirler. Muslimische Leben in Deutschland araştırması kapsamında incelenen başörtüsü konusu ilginç sonuçları da beraberinde getirmiştir. Yapılan araştırmaya göre Almanya’da yaşayan 0-10 yaş aralığındaki kız çocuklarının %2,5’i başörtüsü kullanmakta, %97,5’i kullanmamaktadır. 11-15 yaş grubunda başörtüsü kullanan kız çocukları %6,9, kullanmayanlar ise %93,1 civarındadır. 16-25 yaş aralığındaki genç kızların %22,2’si başörtüsü kullanmayı tercih ederken, %77,8’i tercih etmemektedir. 26-45 yaş grubundaki bayanların %38,7’si başörtüsü kullanırken, %61,3 kullanmamaktadır. 46-65 yaş aralığında da %39,2’lik bir kesim başörtüsü kullanırken, %60,8’i ise kullanmamaktadır. Başörtüsü kullanımının en yaygın olduğu kesim %50,3 ile 66 ve üstü yaş grubuna dahil bayanlardır. Başörtüsünde mezhepler arasındaki farklar da dikkat çekmektedir. Alevilerin neredeyse tamamı başörtüsü kullanmadığını ifade ederken, başörtüsü tercihinin en yüksek olduğu kesim olarak Ahmediler %50,8 ile göze çarpmaktadır. Ayrıca Sünni bayanların %34,8’i ile Şii bayanların %21,4’lük kesimi de tercihini başörtüsünden yana kullanmaktadır. Yukarıdaki sonuçlarında net olarak gösterdiği yaş grupları arasındaki farklardan da anlaşılacağı üzere, başörtüsü kullanımı birinci nesil Müslüman bayanlar arasında daha yaygındır.³³⁹

D. İSLAM ALMANYA’YA AİT MİDİR?

Yapılan son araştırmalar sonucunda Almanya’da yaşayan Müslümanlar’ın 4,3 milyon gibi yüksek rakamlarla birlikte zikredilmesi, İslam dininin Almanya’ya ait olup olmadığı sorusunu da beraberinde getirmiştir. İki Almanya’nın birleşmesinin kutlamaları çerçevesinde, 3 Ekim 2010’da Almanya Cumhurbaşkanı Christian Wulff yapmış olduğu konuşmada “İslam Almanya’ya aittir” diyerek hem bütün dikkatleri üzerine çekmiş, hem de Almanya genelinde büyük bir tartışma başlatmıştır. Bu tartışmalar çerçevesinde çeşitli basın yayın organlarınca anketler düzenlemiş, bu anketler sonucunda İslam’ın Almanya’ya ait olduğunu düşünenlerin oranı %30-35 aralığında seyrederken, İslam Almanya’ya ait değildir diyenler %65-70 gibi yüksek

³³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.193-200.

temsil oranına kavuşmuştur.³⁴⁰ İçişleri Bakanı Hans-Peter Friedrich'in "İslam Almanya'ya ait değildir. Almanya'nın öncü kültürü Hristiyan batı kültürüdür, İslam kültürü değildir ve gelecekte de olmayacaktır" açıklamasıyla birlikte tartışmalar iyice alevlenmiş ve önde gelen bazı basın yayın organlarının düzenlediği anketlere göre İslam'ın Almanya'ya ait olmadığını düşünenlerin oranı %88'lere kadar çıkmıştır.³⁴¹ Daha sonra hükümet sözcüsünün Başbakan Merkel adına yapmış olduğu "Başbakan Merkel ve hükümetin görüşüne göre İslam Almanya'ya aittir" açıklaması ile birlikte sular biraz durulmuş olsa da tartışmalar devam edecek gibi gözükmektedir. Müslümanlar'ın Almanya'ya ait olmadığı görüşünü benimseyenlerin temel gerekçesi, Müslümanlar'ın bu ülkede göçmen kültürün bir temsilcisi olarak varlıklarını sürdürmeleri ve bir gün gelmiş oldukları ülkelere tekrar dönecekleri inancıdır. Bu görüşü benimseyenlerin çoğunluğunu CSU (Christlich Soziale Union) taraftarlarının oluşturması ve Friedrich'inde CSU'nun bir temsilcisi olması, politik kaygıların ne kadar ön planda tutulduğunun bir göstergesidir.³⁴²

CSU'luların aksine, Sosyal Demokratlar (SPD - Sozialdemokratische Partei Deutschlands) ve Yeşiller ise İslam'ın Almanya'ya aidiyeti noktasında daha olumlu tavır sergilemektedirler. Hatta bu iki parti İslam dininin Hristiyanlık ve Yahudilik gibi Alman makamlarınca resmî statüde tanınması yönünde görüş bildirerek, yasa teklifi hazırlamışlardır. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu türden çalışmalar politik kaygıların önüne geçemediği için sonuçsuz kalmaktadır.³⁴³ Almanya genelinde tüm bu tartışmalar yaşanırken bu konuda en cesur adım 2010 yılı içerisinde Kuzey Ren Westfalya Eyaleti Başbakanı Hannelore Kraft'tan gelmiştir. Hannelore Kraft, Yeşillerle yapmış olduğu Koalisyon sözleşmesine İslam dininin Kuzey Ren Westfalya Eyaleti içerisinde resmî din olarak tanınması maddesini de

³⁴⁰ http://umfrage.tagesschau.de/umfrage/poll_dbdata.php?oid=wulffrede112, 18.03.2011, 14:39.

³⁴¹ <http://www.welt.de/politik/deutschland/article12691814/Innenminister-Islam-gehoert-nicht-zu-Deutschland.html>, 31.12.2011, 00:47.

³⁴² <http://www.hurriyet.de/haberler/yazarlar/847348/slam-almanyaya-ait-mi-degil-mi>, 31.12.2011, 00:48.

³⁴³

<http://www.cnnturk.com/2010/dunya/10/08/islam.da.almanyada.resmi.din.olsun/592311.0/index.html>, 31.12.2011, 00:49.

koyarak bütün dikkatleri üzerine çekmiştir. Kraft'ın başarılı olup olamayacağını ilerleyen süreçte zaman gösterecektir.³⁴⁴

E. ALMANYA'DA İSLAM DİN EĞİTİMİ

İnsanların inandıkları dini önce kendilerinin öğrenip sonra da başkalarına öğretme isteğinin bir tezahürü olarak ortaya çıkmış olan din eğitimi, dinin özelde fertleri genelde ise toplulukları ilgilendiren bir olgu olarak eğitim faaliyetinin içerisine girerek, dine dair bilgilerin öğrenim çağındaki nesle aktarılmasının yanında, toplumu oluşturan diğer fertlerin de dini bilgi eksikliklerinin giderilmesi faaliyetidir. Bir başka ifade ile dile getirecek olursak, toplumu meydana getiren fertlerin öğrenme düzeyleri ve şekilleri dikkate alınarak, onlarda dini bilinçlenme oluşturmaya yönelik bütün faaliyetler din eğitimi olarak isimlendirilir. Bu faaliyetler sonucunda toplumu oluşturan bireyler dini meselelere vakıf oldukları gibi, nefislerinin arzularını da frenleyerek dinin onlardan istediği davranışları sergilemeye başlamaktadırlar.

Din eğitiminde devamlılık esastır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, toplum içerisinde yaşanmayan, eğitim vasıtasıyla nesilden nesile aktarılmayan dini inançlar, sadece duygularda kaldığı müddetçe kaybolup gitmişlerdir. İnsanoğlu var olduğu günden beri, hayatını yorumlama ve yaşantısına bir anlam kazandırma ihtiyacını sürekli hissetmiştir. İnsan fitratında ortaya çıkan bu ihtiyacın giderilebilmesi için Allah'ın Hz. Muhammed vasıtasıyla tüm insanlığa göndermiş olduğu İslam dininin doğru ve düzgün bir şekilde Müslümanlar'a öğretilmesi gerekmektedir. Zira İslam dini insan yaşamına dair meselelere orijinal tespitler sunmuştur.³⁴⁵

1. Camilerde Din Eğitimi

İslam dininin doğru ve düzgün bir şekilde öğretilmesi, Hristiyan kültürünün egemen olduğu Avrupa ülkelerinde daha fazla önem kazanmaktadır. İslam ve Müslümanlar'ın özelde Almanya'da genelde de tüm Batı ülkelerinde ortaya çıkmış

³⁴⁴ <http://www.bugun.com.tr/haber-detay/109485-islam-resmi-din-olacak-haberi.aspx>, 31.12.2011, 00:50.

³⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İstanbul 2003, s.70,79.

ya da oluşturulmuş olumsuz imajının düzeltilmesi için İslam dininin doğru ve düzgün bir şekilde öğretilmesi, olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Ancak ne yazık ki Almanya genelinde 1980’li yıllara kadar resmî makamlar Müslümanlar’ın dini eğitimine duyarsız kalmışlardır. Vatandaşlar da yaşamış oldukları din eğitimi boşluğunu, kurmuş oldukları Cami dernekleri bünyesinde düzenlemiş oldukları dini kurslarla gidermeye çalışmışlardır. Camilerde çocuklara yönelik ‘Dini Bilgiler ve Kur’an Kursu’ gibi eğitim etkinliklerinin yanında, yetişkinlere yönelik programlar da düzenlenmektedir. Yetişkinlere yönelik camilerde verilen eğitimler; hutbe yoluyla eğitim, vaaz yoluyla eğitim, Kur’an okuma ve dini bilgiler kursları olarak sayılabilir.

-Hutbe: Cuma günlerinin işgünü olması, Bayram günlerinin de çoğunlukla işgünlerine denk gelmesi nedeniyle birçok Müslüman’ın Cuma ve Bayram namazına iştirak edememesine rağmen, Almanya’daki din görevlilerinin en geniş kalabalıklara ulaşabildikleri dini eğitim şekli Hutbedir. Ancak bazı din görevlileri vatandaşların çalışma saatlerini de dikkate alarak hutbelerini kısa tutmakta, kimi zamanda sadece Arapça kısmını okumakla yetinmektedirler.

-Kur’an Okuma ve Dini Bilgiler Kursları: Genellikle Tatil günlerinde Çocuklar ve gençlere yönelik olarak düzenlenen bu türden kursları, yetişkinlere yönelik düzenleyen cami dernekleri de vardır. Prof. Dr. Cemal Tosun’un Almanya’da Camilerde verilen din eğitimi üzerine yapmış olduğu araştırmaya göre bu türden kurslara en fazla ilgiyi %43,3’le gençler göstermektedir. Gençlerden sonra %33,3’le kadınlar gelmektedir. Erkeklerde ise bu oran oldukça düşüktür. Tosun, erkeklerin ilgisizliğinin nedeni olarak, işten arta kalan zamanlarının dar olmasını ileri sürmektedir. Eğer yeterli eleman ve imkân sağlanırsa, kadınların bu türden eğitim faaliyetlerine gösterecekleri ilginin artacağını da altını çizmektedir.

-Vaaz Yoluyla Eğitim: Vaaz yoluyla eğitim Almanya’daki camilerin yetişkinlere yönelik din eğitimi faaliyetleri arasında en yaygın olanıdır. Cuma, Bayram ve Kandillerde yapılan vaazların yanı sıra, Perşembe, Cumartesi ve Pazar günleri de Vaazlar düzenlenmektedir. Tosun’un yapmış olduğu araştırmaya göre Almanya’daki din görevlilerinin %84,1’i başta Cuma ve Pazar günleri olmak üzere haftanın en az iki günü vaaz vermektedirler. Bu durum tarafımızca da aynen

gözlemlenmiş olup, düzenlenen bu vaazlara cemaatin ilgisi oldukça iyi bir durumdadır.³⁴⁶

2. Camilerde Çocuk ve Gençlere Yönelik Din Eğitimi

Almanya'daki Cami derneklerinde hafta sonlarında ve okulların kapalı olduğu tatil günlerinde düzenlenen “Kuran Okuma ve Dini Bilgiler Kursları” bu ülkedeki Müslüman çocuklarının din eğitimi açısından önemli bir konuma sahiptir. Bunda Almanya genelindeki okullarda henüz düzenli bir İslam Din Dersi eğitiminin verilmiyor olması da önemli bir etkiye sahiptir. Var olan İslam derslerine ise velilerin büyük bir kısmı çocuklarını göndermemekte, buna gerekçe olarak ta; din dersi öğretmenlerinin İslâmî açıdan yetersizliğini ileri sürmektedirler. Bu ve benzeri birtakım nedenlerden dolayı Camilerde düzenlenen din eğitimi dersleri, Almanya'da yaşayan Müslüman ailelerin çocukları için alternatifsiz gözükmektedir.

-Almanya'daki ‘Kur’an Okuma ve Dini Bilgiler Kursları’ içerik itibari ile Türkiye'deki camilerde yaz tatili süresince düzenlenen “Yaz Kursları”nı andırmaktadır. Ancak Almanya'da bu kurslar çoğunlukla kış aylarında düzenlenmektedir. Bunun da temel nedeni işçilerin izin sezonunu memleketlerinde geçirmek istemeleridir. İsteyenlerin Kur’an okumayı da öğrenebildiği bu kursların temel amacı; ileride yetişkin bir Müslüman olarak ihtiyaç duyacakları dini bilgileri, hayatlarının henüz başında olan bu çocuk ve gençlere kazandırabilmektir. Ayrıca bu kurslara katılan çocuklarda kişisel gelişim ve sosyalleşme açısından önemli gelişmeler de gözlemlenmektedir. Ancak camilerde verilen din eğitimi çerçevesinde, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi batı toplumunda hâkim olan dinlerin batıl ve hükümlerinin geçersiz olduğu gibi bilgiler, çocukların ve gençlerin içinde yaşadıkları toplumla çatışmalarına da neden olabilmektedir.³⁴⁷

³⁴⁶Cemal Tosun, *Din ve Kimlik Almanya'da Camilerde Bir Alan Araştırması*, Ankara 2009, s.61-65.

³⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tosun, a.g.e., s.121-149.

3. Okullarda İslam Din Dersi

İslam Din Derslerinin Almanya'daki durumunu incelemeden önce Federal Almanya Anayasası'nın (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland) 3., 4. ve 7. maddelerine göz atmakta fayda var.

Madde 3: Hiç kimse cinsiyetinden, soyundan, ırkından, dilinden, memleketinden ve doğum yerinden, inancından, dini ya da politik görüşlerinden dolayı haksızlığa uğratılamaz veya imtiyaz sahibi olamaz.

Madde 4: İnanç hürriyeti, dini ve dünyevi fikir hürriyeti dokunulmazlığa sahiptir. Başkalarına rahatsızlık vermeden dini ibadetlerini yerine getirmek serbesttir.

Madde 7: Veliler çocuklarının din derslerine katılımını belirleme hakkına sahiptirler. Din dersi mezhepler üstü okullar hariç, kamu okullarında düzenli bir derstir. Devletin denetim hakkı saklı kalmak kaydıyla din dersi, dini cemaatlerin prensipleriyle mutabık bir biçimde verilir. Hiçbir öğretmen kendi rızası dışında din dersi vermeye zorlanamaz.³⁴⁸

Yukarıda sıralamış olduğumuz maddeler ışığında olay değerlendirildiğinde hangi dine mensup bulunursa bulunsun, okullarda din eğitimi almak konusunda herkesin aynı hakka sahip olduğu görülmektedir. Alman okullarında dini eğitim almak hususunda Katolik bir Hristiyan'la Müslüman bir Arap'ın herhangi bir farkı yoktur. Nitekim Alman yetkililer de bu konuda olumlu görüş bildirmektedirler. Ancak İslam derslerinin düzenli bir şekilde uygulamaya geçirilmesinde iki önemli problemle karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisi muhatap problemidir. Günümüz itibari ile Almanya'daki Müslümanlar'ın çoğunluğunu temsil edip İslam Din Derslerinin programını hazırlayacak ve Alman devletine karşı muhatap olacak dini bir organizasyon veya cemaat henüz mevcut değildir. İkinci problem olarak ta, İslam hukukunun had cezalarıyla ilgili (El kesme ve Recm) bazı hükümlerinin Alman

³⁴⁸ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, *Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi*, 2005, s.27.

anayasası ile uygunluk arz etmemesi gösterilmektedir.³⁴⁹ Ancak diğer din mensuplarında anayasaya uyumluluk şartının aranmaması Müslümanlar tarafından kuşkuyla karşılanmaktadır.

Yaşanan tüm bu tartışmalar 1961'den beri Almanya'da bulunan başta Türkler olmak üzere bütün Müslümanları, anayasal bir hak olan okullardaki din eğitiminden mahrum bırakmıştır. Ancak bütün bu problemlere rağmen, 1978 yılında Kuzey Ren Westfalya eyaletindeki okullarda, Türk ailelerin çocuklarına yönelik İslam Din Dersi eğitimi çalışmaları başlatılmıştır. 1980'li yıllarda tüm Almanya geneline yayılan bir proje kapsamında “Türkçe Ana Dili Tamamlama Dersi” kapsamında “Türkçe İslam Din Bilgisi Dersi” Türkiye'den gönderilen öğretmenler tarafından tüm okullarda okutulmaya başlanmıştır.³⁵⁰

Türkiye'den gönderilen öğretmenler eğitim enstitüsü veya öğretmen okulu mezunlardı ve bu öğretmenlerin branşı ya Türkçe ya da sınıf öğretmenliği idi. İslam diniyle ilgili bir eğitim almadıkları için İslam hakkında yeterli bilgiye de sahip değillerdi. Alman toplumunun dini ve sosyal yaşantısına da yabancı olan bu öğretmenler, yabancı bir ülkede yaşamının getirmiş olduğu zorluklarla verimli olamadılar. 1982 yılında Türk Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Almanya'daki Türk çocuklarına “Türkçe Ana Dili Tamamlama Dersi” ve “Türkçe İslam Din Bilgisi Dersi” vermek üzere gönderilmiş 736 Türk öğretmen bulunmaktaydı. Ancak ne acıdır ki, Türk çocuklarına İslam Din Dersi de verecek olan bu öğretmenlerden hiç birinin branşı din eğitimi değildir. 1990 yılına gelindiğinde mevcut durumda önemli bir değişiklik gerçekleşmemiştir. 1990'da Milli Eğitim Bakanlığınca Almanya'ya gönderilmiş olan 729 öğretmenden sadece 6'sının branşının İslam Din Dersleri olduğu görülmektedir. Bu durum çocuklarına din eğitimini, kendisi de din eğitimi almış öğretmenlerin vermesini isteyen veliler üzerinde güvensizlik oluşturmuş ve veliler çocuklarını okullarda verilen din derslerine göndermek istememişlerdir.³⁵¹

³⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aşıkoğlu, a.g.e., s.27,28,29.

³⁵⁰ Halise Kader Zengin, *Almanya'da İslam Din Öğretimi Modelleri*, AÜİFD, XLIX 2008, sa. II, s.245.

³⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aşıkoğlu, a.g.e., s.46-81.

İlk olarak 1978’de Kuzey Ren Westfalya eyaletinde Türk öğrencilere Türkçe olarak çalışmaları başlatılmış olan İslam dersleri, ilerleyen yıllarda Arap öğrencilere Arapça, Boşnak öğrencilere Boşnakça olarak verilmeye başlanmıştır. 1990’lı yıllarla birlikte Müslüman göçmenlerin Almanya’da kalmaya karar vermeleri ve birçoğunun da Alman vatandaşlığına geçmesiyle birlikte, Alman yetkililer göçmenler ve onların eğitim politikası üzerinde daha detaylı düşünmeye başladılar. 2000’li yılların başından itibaren de İslam Din Derslerinin esaslı bir şekilde yapılandırılması yeniden gündeme gelmiştir. 2000’li yıllarda hız verilmeye başlanan entegrasyon çalışmaları çerçevesinde, Almanca İslam Din Dersi verilmesinin ülkede yaşayan Müslümanlar’ın uyumuna katkı sağlayacağı düşünülererek, başta Kuzey Ren Westfalya, Baden Württemberg ve Bavyera olmak üzere Müslümanlar’ın yoğun olarak yaşadığı eyaletlerde Pilot uygulamalar başlatılmıştır. Derslerin Almanca olması çocukların dinlerini Almanca öğrenip, içerisinde yaşadıkları toplumun bireylerine Almanca olarak anlatmalarında kolaylık sağlayacağı bir gerçektir. Ancak ders Türkçeyken bile İslâmî meselelere hâkim öğretmenler tarafından verilememesinden dolayı güvensiz olan velilerin, ders Almanca verilmeye başlandığında bu güvensizliklerinin artarak katlanacağını gözlerden kaçırmamak gerekir. Ayrıca Federal Anayasa gereğince dini cemaatler tarafından hazırlanıp denetlenmesi gereken ‘Din Dersi’ eğitiminin resmî makamların kontrolünde veriliyor olması, velilerin bu endişelerini haklı çıkartmaktadır. Ancak burada öncelikli görev gerekli alt yapı çalışmalarını tamamlayıp İslam Din Dersi eğitime talip olacak olan İslâmî cemaat ve teşkilatlara düşmektedir. Onların denetimini üstlenecekleri din eğitimi, velilerin yaşamış oldukları endişeleri en aza indirgeyecektir.³⁵² Almanya geneline örnek olabilecek bir uygulama ise, henüz yeni denilebilecek bir tarihte 21.12.2011 tarihinde Kuzey Ren Westfalya eyalet parlamentosunca alınmıştır. Alınan karar uyarınca İslam dersleri eyalet genelindeki okullarda 1 Ağustos 2012’den itibaren düzenli bir ders olarak okutulmaya başlanacaktır. İslam derslerinin kontrol yetkisi Almanya genelindeki dört büyük organizasyonun bir araya gelerek kurmuş olduğu KRM’ye bırakılmıştır.³⁵³

³⁵² Zengin, a.g.m., s.245-268.

³⁵³ http://www.landtag.nrw.de/portal/WWW/GB_II/II.2/Gesetzgebung/Aktuell/01_Aktuelle_Gesetzgebungsverfahren/Islamischer_Religionsunterricht/index.jsp?jahr=2012&monat=1, 01.01.2012, 20:19.

F. ALMANYA'DA İSLAMİ KİMLİK TEMELİNDE ORTAYA ÇIKAN ÖRGÜTLENMELER

Almanya'ya gelen ilk Müslüman işçilerin dini ibadetlerini yerine getirmek için kurmuş oldukları küçük çaplı mescitler, bu işçilerin ailelerinin geriye kalan bireylerini de yanlarına getirmeleriyle birlikte, faaliyet alanlarını genişleterek cami derneklerine dönüşmüşlerdi. Çocukların dini yönden eğitilmesine yönelik çalışmaların artırılmasıyla da büyük rağbet görmeye başladılar. Böylelikle Federal Almanya'daki Müslüman işçilerin, göçmenlikten yerleşik yaşama geçişlerinde ve aynı zamanda yaşadıkları dini ve milli kimlik arayışlarının şekillenmesinde bu ülkede kurulmuş olan İslâmî organizasyonlar önemli bir rol üstlenmiş oldular. Başlangıçta herhangi bir ayrışmanın söz konusu olmadığı cami dernekleri, 1970'li yılların ikinci yarısında tırmanışa geçen siyasal çatışmaların etkisiyle, farklı cemaatlere bölünmeye başladılar.

Ancak bu ayrışma, camilerin Almanya'daki Müslümanlar için oynamış olduğu önemli rolün önüne geçememiştir. Bu ülkedeki cami dernekleri, Müslüman işçiler için sadece bir ibadethane olmanın ötesinde farklı fonksiyonlara da sahiptir. Çoğunlukla eski fabrikaların, küçük işletmelerin ya da bahçe kapılı evlerin dönüştürülmesiyle kurulan camiler, eğitim amaçlı kursların düzenlendiği, sosyal ve kültürel etkinliklerin yapıldığı birer kültür merkezi konumuna da sahip olmuşlardır. Çalışma saatlerinden arta kalan zamanlarda cami lokallerinde bir araya gelen Müslüman işçiler, bir taraftan günün stresini atarken diğer yandan da, her türlü konuda fikir alış verişini yaparak birbirlerinin fikrî gelişimine katkı sağlamaktadırlar.³⁵⁴

Günümüzde Federal Almanya genelinde 2.500'e yakın Cami Derneği bulunmakta olup bunlardan 100'e yakını mimarisi ve minaresi ile gerçek bir cami konumundadır.³⁵⁵ Geriye kalan cami derneklerinin büyük bir çoğunluğu ilk bakışta cami olarak algılanmayan ancak ibadet maksatlı kiralanmış, küçük ve göze çarpmayan odalar, işyerleri veya eski sanayi işletmeleridir. Bunlar arasında Türklerin

³⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, a.g.e., s.136,137.

³⁵⁵ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=-192560>, 31.12.2011, 00:53.

kurmuş oldukları organizasyonlar, örgütsel açıdan büyük olmalarının yanında, kendi içlerindeki farklı görüş ve yönetim anlayışlarıyla da diğerlerinden ayrılmaktadırlar. Genel olarak bu cami derneklerine göz attığımızda, bu derneklerin sağladıkları İslâmî alt yapılarla, Müslüman kimliğinin İslâmî olmayan bir ortamda yaşatılmasında önemli bir rol oynadıklarını görürüz. Siyasi ve dini anlayışlarını bir araya getiren cemaat yapılanmaları olduğu gibi, tasavvufu kendisine şiar edinen tamamen dini örgütlenmeler de mevcuttur. Özellikle Türkler arasında millî kimlik temelinde şekillenerek kendisine Türk-İslam sentezini rehber edinen ve Türkiye'deki siyasi oluşumlarla aynı paralelde faaliyet gösteren cami dernekleri de vardır.³⁵⁶ Her ne kadar kullandıkları yöntem ve hedeflerindeki siyasi-ideolojik farklılık arz ediyor olsa da bütün organizasyonların ortak hedefi, Almanya'daki Müslüman kimliğinin devamlılığını sağlamaktır. Şimdi bu çerçevede Almanya'da faaliyet gösteren organizasyonların tanıtımına geçebiliriz.

1. Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği (DİTİB)

Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği (Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion e.V.-DİTİB) F. Almanya'da yaşayan bütün Müslümanlar'ın dini ihtiyaçlarını gidermek için kurulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından desteklenen bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir. Esasen Diyanet İşleri Başkanlığı, yurt dışı Türklere yönelik dini hizmetlere 1971 yılında başlamıştır. O dönemlerde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak çalışan din görevlileri, Ramazan ayına ve Kurban bayramına mahsus olmak üzere geçici statüde görevlendirilmişlerdir. Gönderilen bu din görevlilerinin maaşları Türk vatandaşlarının kurmuş olduğu dernekler tarafından ödenmiştir.³⁵⁷ 1979'dan sonra gönderilen din görevlilerinin Almanya'daki görev süresi altı aya çıkartılmış ve bu uygulama 5 Temmuz 1984 tarihinde DİTİB kurulana kadar devam etmiştir. Almanya'ya Türk işçilerinin ilk olarak 1961'de geldiklerini göz önüne alacak olursak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ne denli geç kalmış olduğunu fark etmiş oluruz.³⁵⁸ Bir çatı organizasyonu olarak DİTİB, ilk defa 1982'de Berlin'de bulunan

³⁵⁶ Perşembe, a.g.e., s.137,138.

³⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, a.g.e., s.138,139.

³⁵⁸ Tosun, a.g.m., s.177.

15 cami derneğinin bir araya gelmesi ile kurulmuştur. Ancak asıl resmî örgütlenmesini 5 Temmuz 1984 tarihinde Köln’de gerçekleştirmiştir. DİTİB’e personel desteğinde bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı Yurtdışı Teşkilatı ise 09.10.1984 tarih ve 84/8610 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla oluşturulmuştur. O tarihte F. Almanya’da bulunan diğer dini örgütlerin teşkilatlanmalarını tamamladıkları düşünüldüğünde bu konuda da geç kalındığı gayet açıktır.³⁵⁹

Ancak tüm bu geç kalınmışlıklara rağmen DİTİB Almanya genelinde yapılanmasını kısa sürede tamamlayarak, Türk vatandaşlarının güvenini kazanmıştır. 1984’te 230 dernekle kuruluşunu gerçekleştiren DİTİB, günümüzde ulaşmış olduğu 896 dernek sayısı ile Almanya’nın en büyük İslâmî kuruluşu olmuştur. Yapılan kamuoyu yoklamalarında Almanya’da yaşayan Müslümanlar’ın %70’nin güvenini kazandığı görülen DİTİB, Alman dernekler kanununa göre hizmet vermektedir. DİTİB’in tüzüğünü, ortak amaçlarını ve genel prensiplerini kabul eden tüzel kişiliğe sahip her dernek birliğe üye olabilmektedir.³⁶⁰ DİTİB Türkiye Cumhuriyeti devletinin resmî İslam anlayışını temsil etmekte ve F. Almanya’da DİB personelinin, dini hizmet hususunda destek almaktadır. DİTİB’in genel başkanlığını DİB aracılığı ile gönderilmiş olan Almanya Berlin Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşaviri yürütmektedir. 2011 yılı itibarıyla bu görevi Prof. Dr. Ali Dere üstlenmektedir. Ayrıca Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki konsolosluklarda görev yapan Din Hizmetleri Ataşeleri, hem bu bölgelerdeki Müslümanlar’ın meseleleri ile ilgilenmekte, hem de DİTİB’e bağlı derneklerin birbirleriyle olan ilişkilerinin koordinasyonunu sağlamaktadırlar. Almanya genelinde hali hazırda 13 Din Hizmetleri Ataşesi görev yapmaktadır.

DİTİB üyesi olan ya da sunmuş olduğu hizmetlerden yararlananlar arasında aşırı uçta bulunan radikal Müslümanlar’a rastlanmamaktadır. Üyeleri genellikle normal gündelik yaşantısını sürdüren, milli ve manevî değerlerine bağlı, dini vazifelerini belirli bir çerçevede yerine getirmeye çalışan, içinde bulunduğu sosyal çevreyle uyumlu Müslümanlar’dan oluşmaktadır. Birçok araştırmacının da haklı

³⁵⁹ Perşembe, a.g.e., s.138,139.

³⁶⁰ <http://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=8&lang=en>, 31.12.2011, 00:53.

olarak belirttiği gibi, DİTİB'e bağlı dernek ve cami üyelerinin neredeyse tamamı Türkiye Cumhuriyeti devletine kuvvetli bağlarla bağlıdır. Diğer taraftan aşırı dindarlık ve milliyetçilik gibi saplantılardan da olabildiğince uzak durmaya çalışmaktadırlar. Durumun böyle olmasında DİTİB'in düzenlemiş olduğu faaliyetlerde Türk vatandaşlarının kimlik duygusunu koruyarak, Alman toplumuna dengeli bir şekilde uyum sağlamasına öncelik vermesi önemli bir rol oynamaktadır. Almanya'nın son yıllarda hassasiyetle üzerinde durduğu entegrasyon konusunda da DİTİB'e bağlı cemiyetler aktif olarak görev almaktadırlar. Bu amaç doğrultusunda dernek imkânları da göz önünde bulundurularak Almanca kursları, meslek eğitimi kursları, trafik, bilgisayar, özel yetenek ve sanat kursları, gelen talepler doğrultusunda düzenlenmektedir. Çocuklar ve gençler için din eğitimi, ev ödevi yardımı kurslarının yanında, gençlerin birbirleriyle kaynaşmasını sağlayan spor turnuvaları ve gezi gibi etkinlikler de düzenlenmektedir.³⁶¹ Bütün bu aktiviteler DİTİB'in Almanya'da yaşayan Müslümanlar tarafından kabul görmesine de yardımcı olmuştur. Örneğin DIK'in yaptırmış olduğu Almanya'da Müslüman Yaşam Şekli araştırmasına göre, deneklere kamuoyunda bilinen DİTİB ismi yerine Almancası olan Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion e.V. isminin kullanılmasına rağmen, Müslümanlar'ın %43,8'i DİTİB'i tanıdığını belirtmiştir.³⁶²

DİTİB amaç ve hedeflerini ise kendi internet sayfası üzerinden; Dini Faaliyetleri gerçekleştirmek, desteklemek ve bizzat icra etmek, diğer din mensupları ile diyalog ve iyi ilişkiler kurmak, cemaatin öz kültürüne hâkim olarak ve bunu unutmadan yaşamasını desteklemek, ayrı din ve kültürden olan insanların bir arada, karşılıklı hoşgörü içerisinde yaşamalarını desteklemek, Almanya'da yaşayan Müslümanlara sosyal danışmanlık hizmetleri sunmak, Almanya genelinde bağlı cemiyetlerin dini, kültürel ve sosyal faaliyetlerini koordine etmek, bağlı cemiyetlerin uyum ile ilgili faaliyetlerini organize etmek, göçmen durumunda olan ve lisan eksikliği bulunanların lisan öğrenmelerini desteklemek, Almanya genelinde Müslümanlar'ın ibadet edebilmeleri için cami ve ibadethaneler temin etmek, gençlik ve spor hizmetlerini desteklemek, yaşlı ve muhtaçları desteklemek, eğitim ve ilmi

³⁶¹ Perşembe, a.g.e., s.138,139,140.

³⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.174.

çalışmaları desteklemek, doğal afet mağdurlarını yardım kampanyaları yapmak suretiyle desteklemek, Hacca gitmek isteyenlere yardımcı olmak, bağlı derneklerin hizmet içi eğitimini sağlamak, kadın kollarını ve kadınların çalışmalarını desteklemek, cenazelerin dini vecibelerini yerine getirmek, telefon ile dini sorulara cevap vermek, dini konularda bilirkşi sıfatıyla fetva vermek, şeklinde sıralamaktadır.³⁶³

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından DİTİB'e bağlı cami derneklerinde görev yapmak üzere gönderilen imamlar rotasyon sistemine tabi tutularak en fazla beş yıl görev yapabilmektedirler. Bu din görevlileri vakit namazları, cuma ve bayram namazları, cenaze namazları, her yaş grubuna yönelik temel dini bilgi kursları, vaaz, irşat, kandil gecelerinin kutlanması, seminer ve konferansların yanı sıra, hapishane ziyaretleri ve hastane ziyaretleri ile dini fetvalar için danışmanlık gibi görevleri de yerine getirmektedirler. Ancak bütün bu öz verili çalışmalarına rağmen, Almancaya hâkim olamamak, bu ülkede yaşayan Türklerin yaşam koşullarına yabancı olmak ve cami derneği yöneticileriyle yaşanan hizmet anlayışı farklılığı gibi birtakım sebeplerden dolayı, zaman zaman Cami derneği üyesi ve yöneticileriyle görevli İmamlar arasında yetki paylaşımı ve görevin niteliğinden dolayı anlaşmazlıklar yaşanmaktadır.

DİTİB kuruluşunun ilk yıllarında çeşitli nedenlerle istenilen düzeyde gerçekleştiremediği faaliyetleri, günümüzde daha planlı ve kapsamlı bir şekilde yerine getirmeye başlamıştır. Bu çerçevede DİTİB'e bağlı cami derneklerinde "Açık Kapı Günleri" (Tag der Offenen Tür) düzenlenmekte, gelen ziyaretçilere İslam'ın ve camilerin tanıtımı bu konuda özel eğitimden geçirilmiş diyalog görevlilerince yapılmaktadır. Ayrıca diğer din mensuplarıyla karşılıklı iyi ilişkiler geliştirmek için Köln'de Dinler Arası Diyalog ve Araştırma Merkezi kurulmuştur ve Bekir Alboğa yönetiminde aktif bir şekilde çalışmaktadır.³⁶⁴

DİTİB, Alman makamlarınca hem dini cemaat statüsünde tanınmak hem de İslam dinini resmî statüde tanıtmak için son yıllarda önemli atılımlar

³⁶³ <http://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=10&lang=en>, 31.12.2011, 00:54.

³⁶⁴ Perşembe, a.g.e., s.141.

gerçekleştirmiştir. Müslümanlar'ın yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yeniden bir yapılanmaya giden DİTİB, bu maksatla 15 bölgede Eyalet Birlikleri kurmuştur. Alman makamlarının İslam dinini resmî statüde tanımamak için sürekli dile getirmiş olduğu, Müslümanlar arasında kilisedeki kayıt sistemine benzer bir sistemin bulunmaması bahanesini bertaraf etmek üzere, 2011 yılında Cemaat Kütüğü projesini hayata geçirmiştir. Eğer başlatılmış olan bu projeye, Almanya'da yaşayan Müslümanlar yeterli ilgiyi gösterir ve proje başarılı bir şekilde sonuçlanırsa, İslam dini Alman makamlarınca resmî statüde tanınacak ve Müslümanlar önemli dini haklara kavuşacaklardır. Müslümanlar'ın elde edebileceği bu hakları da; İslam Din Derslerinin İslâmî cemaatlerin kontrolüne verilmesi, Hastane ve Hapishanelerde manevîyat rehberi bulundurulması, basın yayın organlarında İslam'la alakalı haberleri denetleyecek bir denetçinin bulundurulması şeklinde sıralaya biliriz. Ancak DİTİB yetkililerinin vermiş olduğu bilgilere göre, Müslümanlar'ın cemaat kütüğüne göstermiş oldukları ilgi bir takım çekincelerden dolayı şuana kadar istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir.

Alman hükümetinin son yıllarda hızlandırmış olduğu entegrasyon politikaları içerisinde İslam dini önemli bir yer işgal etmektedir. Almanya'da görev yapan Müslüman din görevlilerinin Almanca bilmesi gerektiği üzerinde duran Alman yetkililer, bu amaçla Almanya'da din adamı yetiştirme projesi çalışmalarını başlatmış bulunmaktadır. Bu projeye ilgili çalışmalara aktif olarak katılan DİTİB yetkilileri de konuya kayıtsız kalmayarak, Almanya'da lise seviyesinde eğitim almış Türk gençlerine Türkiye'de, Marmara ve Ankara Üniversiteleri bünyesinde İlahiyat Fakültesi okuma imkânı sunmaktadır. İlahiyat Fakültesinde öğrenim görmek için Almanya'da seçilen öğrencilerin Türkiye'deki masraflarının büyük bir kısmı DİTİB tarafından karşılanmaktadır. Bu proje ilk mezunlarını 2010 yılı itibariyle vermiş bulunmaktadır. DİTİB Türkiye'de İlahiyat eğitimi almış olan bu gençleri, kendisine bağlı cami derneklerinin yanı sıra dinler arası diyalog faaliyetlerinde kullanmak istemektedir. Ancak birçoğu ile tanışma imkânı bulduğum bu ilk mezunlar, din görevlisi olarak çalışmak istememekte, akademik kariyer yapmak için mücadele etmektedirler.

DİTİB her yıl düzenli olarak 5.000 civarında Müslüman'ın Hac farızasını yerine getirmesine yardımcı olmakta ve belirli aralıklarla umre organizasyonları gerçekleştirmektedir. Vekâletle kurban kesimi kampanyasına gösterilen ilgi de yüksek oranlarda seyretmektedir. DİTİB bünyesinde hizmet veren Cenaze Fonu da Avrupa genelinde çok iyi organize olmuş durumdadır. DİTİB 2007'nin Mart ayında kurulan Almanya Müslümanları Koordine Kurulu'nun da (KRM) aktif üyesidir. Alman Hükümeti tarafından 2006 yılından itibaren belirli aralıklarla organize edilen Almanya İslam Konferansı'nın aktif katılımcıları ve Dernek statüsünde üyeleri arasında DİTİB de yer almaktadır.³⁶⁵

2. İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG)

Milli Görüş Hareketi denilince her ne kadar akla gelen ilk isim Necmettin Erbakan olsa da, Hareketin fikir babası İskenderpaşa cemaatinin manevî rehberi Nakşibendî şeyhi Mehmet Zahid Kotku'dur. Onun gayretleriyle 1969 seçimlerinde Necmettin Erbakan'ın Konya'dan milletvekili seçilmesi Milli Görüş Hareketinin temellerini atmıştır.³⁶⁶ İslam Toplumu Milli Görüş de (Islamische Gemeinschaft Milli Görüş - IGMG) Türkiye'de Erbakan etrafında şekillenmiş olan siyasi hareketin Avrupa'da yaşayan Türkler arasında kabul görmesiyle ortaya çıkmıştır. Milli Görüş geleneğinin Almanya'daki ilk temsilciliği 1972'de Braunschweig'da kurulan Almanya Türk Birliği (Türkische Union Deutschland) isimli dernektir. Milli Görüş hareketinin Avrupa genelinde yaygınlık kazanması ise, Müslüman kardeşler teşkilatıyla bağlantısı olduğu söylenen ve Iraklı Türkmen bir ailenin çocuğu olan Yusuf Zeynelabidin'in başkanlığında 1976'da faaliyete geçen "Avrupa Türk Birliği" (Türkische Union Europas) isimli kuruluştur.

-70'li yıllarda Türkiye'de yaşanan siyasal çekişmelerin yanında, 1979'da İran'da gerçekleşen İslam devrimi de, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'deki siyasal İslamcılar arasında geniş yankılar uyandırmıştır. İran devriminden etkilenen İslamcı hareketler daha radikal yönelişler sergilemeye başlamışlardır. 12 Eylül 1980 askeri

³⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ina Wunn, *Muslimische Gruppierungen In Deutschland*, Stuttgart 2007, s.26-37.

³⁶⁶ Hakan Yavuz, *Modernleşen Müslümanlar Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti*, İstanbul 2008, s.279.

darbesi bu radikal yönelimleri etkisizleştirmesiyle birlikte, çok sayıda üst düzey yöneticinin de yurt dışına kaçmasına neden olmuştur. Gittikler ülkelere siyasal sığınmacı olarak müracaat eden bu üst düzey yöneticilerin ilk tercih ettikleri ülkelerin başında Almanya gelmiştir. Bu sığınmacılar bulundukları yerlerdeki Türk derneklerinden ideolojilerine en yakın olan cemiyetler içerisinde etkin görevler üstlenmeye başlamışlardır. Onların katılımıyla Almanya merkezli birçok Türk sivil toplum kuruluşunda olduğu gibi Milli Görüş hareketine mensup teşkilatlarda da çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Avrupa genelinde kurulmuş olan dernek sayılarında önemli artışlar gerçekleşirken, bu derneklerin düzenlemiş oldukları faaliyetlerde de belirgin bir strateji farklılığına gidilmiştir. Bütün bu gelişmeler teşkilat içerisinde görüş ayrılıklarını da beraberinde getirmiştir. 13 Ağustos 1983 tarihinde radikal eğilimleriyle bilinen Cemalettin Kaplan önderliğindeki önemli bir grubun Milli Görüş teşkilatlarından ayrıldığını yayınlamış olduğu bir bildiriyle duyurması, hareket içerisindeki görüş farklılıklarını gün yüzüne çıkartmıştır.

-1985 yılında yapılan genel kurul sonucunda önemli tüzük değişikliklerine gidilirken, Başkanlığını Osman Yumakoğulları'nın yapmış olduğu organizasyonun adı Avrupa Milli Görüş Teşkilatları (AMGT) olarak değiştirilmiştir. 1995'te tekrar isim değişikliğine gidilerek, İslam Toplumu Milli Görüş, (IGMG) teşkilatın yeni adı olarak ilan edilmiştir. 1996'da gerçekleştirilen olağan üstü genel kurul sonucunda teşkilatın yapısında önemli bir değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklikler sonucunda IMGM'ye bağlı taşınmaz malların sorumluluğu yeni kurulan Cami Yaptırma ve Yaşatma Birliği'ne (Europäische Moschee Bau- und Unterstützungsgemeinschaft – EMUG) devredilmiş, geriye kalan diğer tüm faaliyetlerin sorumluluğu IMGM'ye bırakılmıştır.³⁶⁷

IMGM'nin 15'i Almanya içerisinde 15'i de Almanya dışındaki diğer Avrupa ülkelerinde olmak üzere 30 bölge başkanlığı bulunmaktadır. Almanya'daki bölgeler; Hamburg, Bremen, Berlin, Hannover, Kuzey Ruhr Bölgesi, Ruhr Bölgesi A, Düsseldorf, Köln, Hessen, Rhein-Saar, Stuttgart, Schwaben, Freiburg, Kuzey Bavyera ve Güney Bavyera bölge başkanlıkları olarak ayrılmıştır. Avrupa'nın diğer

³⁶⁷ Perşembe, a.g.e., s.142,143,144.

lkelerindeki bölgeler ise Müslümanlar'ın yoğunluğuna göre belirlenmiştir. Avrupa genelinde Milli Görüşe bağlı 514 cami derneği bulunmakta olup, bunların 323 tanesi Almanya'da faaliyet göstermektedir. Kadın ve gençlere yönelik faaliyet gösteren derneklerin yanı sıra, spor ve eğitim derneklerini de sayacak olursak IMGGM'nin 1833 civarında derneğin bir araya gelmesinden oluştuğunu söyleyebiliriz. Teşkilatın kendi internet sayfası üzerinden paylaşmış olduğu bilgilere göre, hali hazırda 87.000 yesi olup, 300.000 civarında Müslüman'a hizmet vermektedir.³⁶⁸ Aynı zamanda Almanya İşlam Konseyi'nin (Islamrat für die Bundesrepublik Deutschland – IRD) de en büyük yesi olan IMGGM, Almanya İşlam Konferansı'nın (DIK) yaptırmış olduğu araştırmaya göre Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın % 16,1'i tarafından tanınmaktadır. Ancak burada dikkat çeken bir nokta yapılan araştırma çerçevesinde, ankete katılan deneklere kamuoyunda bilinen adıyla Milli Görüş' tanıyıp tanımadıkları sorulmamış, Milli Görüş teşkilatlarının çatı organizasyonu olan, IMGGM'nin de yesi bulunduğu IRD sorulmuştur. Dolayısıyla DIK'in yapmış olduğu bu araştırma bu açıdan pek sağlıklı sonuçlar vermemektedir.³⁶⁹

IMGGM teşkilatları Alman Kamuoyunda Türk İşlamlar olarak tanınmaktadır. Alman yetkililere göre Milli Görüş mensuplarının öncelikli hedefi Türkiye'deki laik devlet düzenini İşlam'a uygun bir sistemle değiştirmektir. Bu sağlandıktan sonra ise İşlam dünyasında Müslümanlar'ın İşlm uyanışı sağlanacak, Müslümanlar Batıya karşı g kazanacaklar ve bütün bu kazanımlar Türkiye'nin lider ülke olduğu bir siyasi arenada gerçekleştirilecektir. Alman resmî makamlarının bu ve benzeri bir takım n yargılarından dolayı IMGGM, Federal Anayasayı Koruma dairesi tarafından takibe alınmıştır.³⁷⁰ Anayasayı Koruma dairesinin başlatmış olduğu bu soruşturma, IMGGM'nin IRD'ye ye olmasından dolayı, Almanya İşlam Konferansı tarafından IRD'nin üyeliğinin dondurulmasına yol açmıştır. IRD ise bu

³⁶⁸ <http://www.igmg.de/gemeinschaft/wir-ueber-uns/organisationsstruktur.html>, 31.12.2011, 00:55.

³⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.174.

³⁷⁰ Verfassungsschutzbericht 2009, Bundesamt f. Verfassungsschutz, 2009, s.264-274.

Üyelik dondurma kararını kabul etmediğini belirterek DIK üyeliğinden çekilme kararı aldığını açıklamıştır.³⁷¹

Milli Görüş’e bağlı Cami derneklerinde ağırlıklı olarak dini hizmetler ve üyeleri motive edici toplantılar düzenlenmektedir. Aynı zamanda çocuk ve gençlere yönelik dini, sosyal ve kültürel içerikli programlar da düzenlenmekte, gezi ve spor gibi bir takım aktivitelerle yeni yetişen nesillerin Milli Görüş stratejisiyle bilinçlenmeleri amaçlanmaktadır. Milli Görüş teşkilatı mensuplarının yaşlı ve genç kuşaklar arasında görünür ortak sembolü ise sakaldır. Belirgin bir yaşam tarzı ve kıyafet tercihi ile IMGGM’nin kendisine özgü bir üye tipolojisi göze çarpmaktadır.

1990’lı yıllarda faizsiz kazanç sağlayacaklarını öne sürerek Avrupa’da yaşayan Türk vatandaşlarının birikimlerini değerlendirmek isteyen bazı holdingler, faaliyetlerinin büyük bir kısmını Milli görüş teşkilatlarında gerçekleştirmiş olmalarından dolayı IMGGM, üyelerinin gözünde büyük bir güven kaybı yaşamıştır. Uğradıkları ekonomik zararların tesiriyle moral değerleri alt üst olan çok sayıda üye, psikolojik açıdan umutsuzluk içerisindeydi. Milli Görüş’e yakınlığı ile bilinen veya bizzat bu gruplar tarafından organize edilen İslâmî holdingler, yapmış oldukları hesapsız harcamalar ve beceriksiz idareciler yüzünden teker teker iflas edince, bu holdinglere kazanımlarının büyük bir kısmını yatırmış olan çok sayıda vatandaşımız önemli oranda maddi kayba uğramıştır. Yıllarca çalışarak biriktirmiş oldukları gelirlerinin bir anda yok olduğunu gören çok sayıda Milli Görüş mensubu yaşamış olduğu bütün bu zararlarının sorumlularından biri olarak IMGGM yetkililerini görmektedir.

Bütün bu gelişmeler sonucunda IMGGM, 2000’li yıllarda F. Almanya’da yeniden bir yapılanma içerisine girmiş ve Türkiye’ye yönelik siyasetin renginden uzak durmaya özen göstermeye başlamıştır. Özellikle genel merkezde genç idarecilere daha fazla sorumluluk verilirken, bu yöneticilerde daha sorgulamacı ve yeni stratejilere açık çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu çerçevede Türkiye

³⁷¹ http://www.deutsche-islam-konferenz.de/nm_2026762/SubSites/DIK/DE/TeilnehmerStruktur/Teilnehmer/teilnehmer-node.html?__nnn=true, 31.12.2011, 00:56.

bağlantılı tartışmalara son verilmeye çalışılırken, özellikle Almanya’da yaşayan Müslümanlar’ın kimliklerinin korunmasına ve içinde bulundukları toplumla uyum içerisinde yaşamalarına yönelik faaliyetlere ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Milli Görüş camilerinde hizmet veren din görevlilerinin büyük bir çoğunluğunu Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yaptıktan sonra emekli olan ve Teşkilata yakınlığı ile bilinen imamlar oluşturmaktadır. Diğer taraftan Türkiye’de İmam Hatip Lisesi ya da İlahiyat Fakültesini bitirdikten sonra çeşitli yollardan Almanya’ya gelenlerin yanında, Mısır El-Ezher Üniversitesi mezunu genç din görevlilerine de rastlanmaktadır. IMGGM de diğer bütün İslâmî organizasyonlar gibi, Hac ve Umre Organizasyonları düzenlemekte, dünyanın değişik bölgelerinde vekâletle Kurban kesimi yapmaktadır. Yurtdışında vefat eden vatandaşlarımızın cenazelerinin nakil işlemi için kurmuş olduğu Cenaze fonu ile de Cenazelerin istenilen yerde defnedilmesine yardımcı olmaktadır.³⁷²

3. İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ)

Almanya’da sistemli bir şekilde teşkilatlanan ilk İslâmî kuruluş İslam Kültür Merkezleri Birliği olmuştur. 15 Eylül 1973’te Köln’de İslâmî Kültür Merkezi (Islamisches Kulturzentrum Köln e.V.) adıyla ilk yapılanmasını gerçekleştiren cemaat, 29 Haziran 1980’de İslam Kültür Merkezleri Birliği (Verband der Islamischen Kulturzentren e.V. - VIKZ) olarak adını değiştirmiş ve merkezi bir çatı organizasyonu konumuna gelmiştir. Türkler arasında Süleymancılar olarak bilinen bu Cemaatin en belirgin özelliği; Süleyman Hilmi Tunahan’ın izinde giderek Almanya’da Kur’an kurslarını yaygınlaştırmalarıdır. Süleymancılar İslam dinini iyi bilen bireylerin yetişmesi için Kur’an kurslarına çok büyük bir önem verirken, bu kurslara devam eden öğrenciler üzerinde de kararlılıkla durmaktadırlar. Onların bu kararlılığı, 70’li yıllar boyunca Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Almanya’daki Türk işçilerinin din hizmetlerine getiremediği çözümün, Harun Reşit Tüylüoğlu

³⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, a.g.e., s.144,145,146 ve Wunn, a.g.e., s.38-54.

başkanlığındaki Süleymancılar tarafından yerine getirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.³⁷³

Türkiye’deki sayıları yaklaşık dört milyon civarında olan Süleymancıların kurucusu ve manevî rehberi, İslam’ı modern çağın hurafelerinden korumak için mücadele eden muhafazakâr İslam’ın temsilcisi Süleyman Hilmi Tunahan’dır. Onun manevî kültü etrafında bir araya gelen Süleymancılar da mensuplarını laiklik, siyasal İslamcılık, Şîî ve Vahhabi yorumları ile tüketim kültürünün zarar verici etkilerinden koruyacak mezhep benzeri bir tasavvufi oluşum meydana getirmişlerdir. Yetiştirmiş oldukları vaizlerle İslam’ın “Sünni-Hanefi-Osmanlı” yorumunu Müslümanlar’a anlatmaya başlamışlardır. Süleymancılar adına en büyük çabayı Tunahan ortaya koymuştur. O 1924’te yasalaştırılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ortaya çıkan eğitim açığını giderebilmek için büyük çaba sarf etmiştir. Tunahan, sürekli polis takibinde olmasına rağmen, bulmuş olduğu her fırsatta öğrencilerine başta Kur’an öğrenimi olmak üzere İslam’ın bütün hakikatlerini anlatmaya çalışmış, öğrencilerine de aynı şekilde hareket etmelerini öğütlemiştir.

-1965 yılına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı’nın İmam-Hatip ihtiyacının giderilmesinde de etkin olan Cemaat, 1965’te çıkartılan bir yasayla DİB’in personel ihtiyacının yalnızca İmam-Hatip okulları ve İlahiyat mezunları arasından istihdam edilmeye başlanmasıyla birlikte DİB üzerindeki etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. 1971 askeri darbesinin özel Kur’an kurslarını “devletleştirmeye” karar vermesi ise Süleymancıların Almanya’daki Türkler arasında etkinleşmesinde önemli rol oynamıştır. Almanya’daki Türk işçileri arasında “Türk-İslam” cemaatleri kurarak, hızla örgütlenmeye başlamışlardır. Onların Almanya’daki Türk işçileri arasında kısa sürede önemli oranda güç kazanmalarının başlıca nedeni ise, DİB’in uzun süre bu ülkede yaşayan Türk işçilerine karşı duyarsız kalması olmuştur. Süleymancılar Türk işçilerinden elde etmiş oldukları maddi imkânlarla Almanya’daki en geniş ağa sahip

³⁷³ Perşembe, a.g.e., s.147,148.

ikinci dini organizasyon oldukları gibi, son yıllarda Türkiye’de de kurmuş oldukları öğrenci yurtlarıyla üniversite öğrencileri arasında etkin olmaya başlamışlardır.³⁷⁴

Süleymancılar, çeşitli dönemlerde verilen fetvaları kendi anlayış düzeylerine göre değerlendirmelerinin yanı sıra, Hanefi Mezhebinin esaslarına da kayıtsız şartsız uymaktadırlar. Süleymancıları özellikle Almanya’daki diğer İslâmî organizasyonlardan ayıran en önemli ihtilaf noktası, namaz vakitleridir. Özellikle uzun yaz günlerinde Batı Avrupa’nın birçok yerinde gecelerin kısılması nedeniyle bu bölgelere yönelik hazırlanan takvimlere yatsı ve imsak vakitlerini almamakta ve yatsı namazını gecenin geç vakitlerine kadar tehir etmektedirler. Hazırlanan takvimlerde bu vakitlerin belirtilmemesinin nedeni olarak, arka sayfada uygulamanın Hanefi mezhebine göre yapıldığı belirtilmektedir.³⁷⁵

VIKZ kuruluş amacını, F. Almanya’da yaşayan Müslümanlar’ın dini sorunlarını gidermek ve gündelik ibadetlerinin yerine getirilmesi konusunda yardımcı olmak olarak belirtmektedir. Zamanla işçilerin Almanya’ya yerleşmeye başlamaları ve çocuklarını da yanlarına getirmeleri sonucunda VIKZ’e bağlı derneklerde faaliyet alanlarını ve amaçlarını eğitim, sosyal ve kültürel alanlara doğru genişletmişlerdir. Birliğe bağlı derneklerde çocukların ve gençlerin dini kimliklerinin kazanılmasına yönelik dışa kapalı eğitim faaliyetlerinin yanı sıra, herkese açık olan Kur’an öğretimi, dini bilgiler kursları, sosyal ve kültürel bir takım faaliyetler de düzenlenmektedir. VIKZ’e bağlı Cami derneklerinin birçoğunda bulunan geniş salonlarda, birlik üyesi olsun ya da olmasın herkesin hizmetine açılmakta ve buralarda düğün, nişan ve sünnet merasimi gibi etkinlikler düzenlenmektedir.³⁷⁶

Kendisiyle görüşme imkânı bulduğum VIKZ’in diyalog sorumlusu Erol Pürlü’nün verdiği bilgilere göre, birliğe bağlı Cami derneklerinde verilen dini eğitime devam eden gençlerin İslâmî konularda yeterli bilgiye sahip oldukları gözlemlenmektedir. Camilerde düzenlenen etkinliklere kadın ve erkek cemaat aynı oranda katılmakta, ancak bazı durumlarda kadınların sayısı erkekleri

³⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz, a.g.e., s.197,198,199.

³⁷⁵ Perşembe, a.g.e., s.148,149.

³⁷⁶ <http://www.vikz.de/index.php/taetigkeitsbereiche.html>, 31.12.2011, 00:57.

geçebilmektedir. Teşkilat olarak itikatta Ehli Sünnet vel-Cemaat, amelde ise Hanefi mezhebine bağlı olduklarını söyleyen Pürlü, demografik bir takım etkenlere bağlı olarak, başta Şafi mezhebi olmak üzere diğer mezheplerden kimselerin de Cami derneklerine üye olduğunu söylemiştir. Cuma ve bayram namazları dışında kalan zamanlarda, VIKZ'e bağlı cami derneklerini vakit namazları için kullanan cemaat genelde Türkler'den oluşmaktadır.³⁷⁷

Günümüzde İslam Kültür Merkezleri Birliği'ne bağlı Almanya'da 300, Avrupa'nın geriye kalan ülkelerinde ise 125 civarında Cami Derneği vardır. 1998 yılında kendi açıklamış oldukları rakamlara göre, Almanya genelinde 21.000 dernek üyesi 80.000 civarında da taraftarları bulunmaktaydı. 2000'de Kemal Kaçar'ın vefat etmesiyle birlikte Türkiye'de olduğu gibi Avrupa'da da sarsıntı geçiren Süleymancılar, Almanya'da kısa sürede toparlanmayı başarmışlardır.³⁷⁸ Bunun önemli kanıtlarından bir tanesi de Alman İslam Konferansı'nın 2009'da yapmış olduğu araştırmadır. Bu araştırmaya göre Almanya'da bulunan Müslümanlar'ın %25,1'lik bir kısmı İslam Kültür Merkezleri Birliği'ni tanıdığını söylemiştir.³⁷⁹

Süleymancılar cemaat dışından kimseleri İmam olarak kabul etmemekte, Cami din görevlilerini kendileri yetiştirmektedirler. VIKZ de Almanya'da faaliyet gösteren diğer bütün İslâmî organizasyonların yaptığı gibi vatandaşlara gündelik dini ibadetlerinde yardımcı olmanın yanı sıra, Hac, Umre ve Kurban organizasyonları düzenlemekte, yurtdışında hayatını kaybeden vatandaşlarımızın cenazelerinin istedikleri yerlerde toprağa verilmesi konusunda kurmuş olduğu Cenaze fonuyla yardımcı olmaktadır. VIKZ 2007'nin Mart ayında kurulan Almanya Müslümanları Koordine Kurulu'nun da (KRM) aktif üyesidir. Almanya İçişleri Bakanlığı'nın girişimleriyle 2006'dan itibaren her yıl düzenli aralıklarla toplanan Almanya İslam Konferansı'na (DIK) dernek statüsünde aktif üye olarak VIKZ'de katılmaktadır.³⁸⁰

³⁷⁷ Erol Pürlü, 1969 Sivas doğumlu, İslam Bilimci/İlahiyatçı, VIKZ Diyalog sorumlusu, 10.03.2011 tarihli görüşme.

³⁷⁸ Perşembe, a.g.e., s.147.

³⁷⁹ Haug, Müssig, Sticks, a.g.e., s.174.

³⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., Wunn, a.g.e., s.71-84.

4. Almanya Demokratik Türk Ülkücü Dernekleri Federasyonu (ADÜTDF)

Kısaca Türk Federasyonu (Türkische Föderation) olarak tanınan Almanya Demokratik Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu (Föderation der türkisch-demokratischen Idealistenvereine in Deutschland e. V. – ADÜTDF) ilk olarak 18 Haziran 1978 tarihinde Avrupa Demokratik Türk Ülkücü Dernekleri adıyla Frankfurt'ta kurulmuştur. Kısa sürede Avrupa'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı Avusturya, Hollanda, Belçika, İsviçre vb. ülkelerde dernekler açarak geniş bir taban kazanmıştır.³⁸¹ Milliyetçi Hareket Partisinin Almanya'da yaşayan sempatizanlarının tercih ettiği bu dernekler, 1970'li yıllarda Türkiye'de yaşanan karmaşık siyasi atmosferin bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır.

1980'li yıllara gelindiğinde Avrupa genelinde 100'ün üzerinde dernek yapılanması gerçekleştirmiş olan ADÜTDF diğer taraftan da Türkiye'de MHP ile olan ilişkilerini geliştirmiş ve Türkiye'deki MHP teşkilatlarının yapılanmasında finansal destek sağlamıştır. Almanya'daki Alevi örgütlenmesinde olduğu gibi Ülkücülerin teşkilatlanmasında da 12 Eylül 1980 İhtilali önemli rol oynamıştır. Türkiye'de MHP yapılanmasında önemli görevler üstlenmiş olan çok sayıda ülkücü, İhtilal sonrasında Almanya'ya yerleşerek ADÜTDF'nin yapılanmasında önemli görevler üstlenmişler ve Türkiye'de edinmiş oldukları teşkilatçılık tecrübelerini buradaki dernek mensuplarına aktarmışlardır. Ancak ilerleyen yıllarda ortaya çıkan bir takım fikir farklılıklarından dolayı, ADÜTDF'den önemli ayrılmalar yaşanmaya başlanmıştır. 1987'de ilk olarak Musa Serdar Çelebi önderliğinde geniş bir grup İslâmî hassasiyetlerini ön plana koyarak ADÜTDF'den ayrılıp, Avrupa Türk-İslam Birliği'ni kurmuşlardır. Bu ayrılığı 1992'de MHP'den ayrılarak Büyük Birlik Partisi'ni kuran Muhsin Yazıcıoğlu'nun Avrupa'daki taraftarlarının ayrılığı takip etmiştir. Yaşanan bu ayrılıklardan sonra Türk Federasyonu Avrupa genelinde önemli bir güç kaybına uğramıştır.³⁸² 19 Mayıs 2007'de gerçekleşen Büyük Kurultayla birlikte Federasyon adını Almanya Demokratik Ülkücü Türk Dernekleri olarak

³⁸¹ http://www.turkfederasyon.com/altsayfadetay.php?dokuman_kod=228, 31.12.2011, 00:58.

³⁸² Perşembe, a.g.e., s.150,151.

değiştirmiş ve genel başkanlığına Şentürk Doğruyol seçilmiştir. Yine aynı kurultayda diğer ülke federasyonları ile ortaya çıkabilecek iletişim boşluğun doldurulması maksadıyla yakın zamanda “Avrupa Türk Federasyonu” kurulması kararı alınmış ve kurulacak olan bu Federasyona ADÜTDF’nin kurucu üye olarak katılmasına karar verilmiştir. 29 Ekim 2007’de kurulan Avrupa Türk Federasyonu başkanlığına da Cemal Çetin seçilmiştir.³⁸³

Türk federasyonu son yıllarda gerçekleştirmiş olduğu başta Uygar Türklerinin haklarının korunması, Berlin’de PKK yandaşlarının açmış olduğu camiinin bozkurt işareti yapan gençler tarafından taşlanması vb. olaylardan dolayı aşırı milliyetçi örgüt suçlamasıyla Federal Anayasayı Koruma Dairesi tarafından gözetim altında tutulmaktadır. Almanya genelinde irili ufaklı 150 civarında derneğin bağlı bulunduğu federasyonun 7.500 civarında da üyesinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Üyelerinin eyaletlere göre dağılımının ise; Baden Württemberg yaklaşık 2.100, Kuzey Ren Westfalya yaklaşık 2.000, Bavyera yaklaşık 1.250, Hessen yaklaşık 1.000 şeklinde olduğu sanılmaktadır. Verilen bu rakamların teşkilatlara aidat ödeyen üyelere ait olduğu dikkate alındığında, ailelerinin katılımıyla bu sayının çok daha yukarılarda olduğu görülecektir.³⁸⁴

Türk Federasyonu kendi internet sitesinde amaç ve hedeflerini şu şekilde dile getirmektedir: Federasyon ve ona bağlı kuruluşlar, bulundukları yerlerde Türklerin her türlü sosyal-kültürel-ekonomi ile ilgili faaliyetlerine iştirak etmek veya yönlendirmek. Üzerinde yaşanan ülkelerin idareleri ve vatandaşları ile Türkler arasında bir köprü görevi görmek. Türklerin, içinde yaşadıkları topluluklar ile yakınlaşmalarını uyum içinde işbirliği yapmalarını, kendi içlerine kapanarak (Gettolaşma) birlikte yaşadıkları toplumlardan dışlanmamaları için gerekli olan sosyal faaliyetleri düzenlemek. Bu faaliyetler; Türkiye ve Türklerin tanıtılması, mutfak ve yaşayış kültürlerinin tanıtımı, spor faaliyetleri, insani yardımlaşma faaliyetleri olarak sıralanabilir. Türklerin yaşadıkları ülkelerin kanunları çerçevesinde, kimlik bunalımına düşmeden, her türlü demokratik haklarını

³⁸³ http://www.turkfederasyon.com/haberdetay.php?haber_kod=3729, 31.12.2011, 00:59.

³⁸⁴ <http://afa.home.xs4all.nl/comite/artikel/bundestag2007.pdf>, 31.12.2011, 00:59.

kullanmasını, yönetimlere iştirak etmelerini (Mahalli idareler, yabancılar meclisi gibi) vatandaşlık haklarının alınması konusunda gerekli teşvik ve çalışmaların yapılması, federasyonun faaliyetleri arasındadır. Diğer Türk Kuruluşları ile toplumun aydınlatılması yönündeki bu tür çalışmalarda (terör, gençlerin suça sürüklenmeleri, uyuşturucu alışkanlığı vs. gibi) işbirliği yapmak. Gençlerin iyi eğitim almaları ve meslek eğitimleri konusunda, temiz bir dünya ve temiz bir çevre inancının verilmesi ve yaygınlaştırılması konularında çalışmalar yapmak. Türkiye'nin dışarıda tanıtılması, yaşanılan ülkelerin de Türkiye'de tanıtılıp ülkeler ve kültürler arasında yakınlaşma sağlayacak her türlü faaliyetlere iştirak etmek ve desteklemek. Türkiye'den uzakta doğan ve yetişen genç kuşaklara, büyük Atatürk'ün temellerini attığı Türkiye Cumhuriyeti'nin önemini ve güzelliğini öğretmek.³⁸⁵

Çok sayıda Cami Derneği bulunan Türk federasyonu, bu derneklerde din görevlisi ihtiyacını genellikle emekli olmuş din görevlileri aracılığı ile gidermektedir. Türk Federasyonuna bağlı derneklerde din hizmetinin verilmesinin yanında, her yıl Hac ve Kurban organizasyonları da düzenlemektedir. Yine 1996 yılında kurmuş olduğu Cenaze Nakli Yardımlaşma Fonu ile de başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinde vefat eden vatandaşlarımızın cenazelerinin memleketlerine nakledilmesine yardımcı olmaktadır.³⁸⁶

5. Avrupa Türk-İslam Birliği (ATİB)

Daha önce ADÜTDF çatısı altında hizmet veren Musa Serdar Çelebi ve onu takip eden 70 dernek ADÜTDF'den ayrılarak, 17 Ekim 1987'de Avrupa Türk-İslam Birliğini kurdular. Her fırsatta ülkücü olduklarını dile getiren ATİB mensupları, ayrılık gerekçesi olarak ta İslâmî hassasiyetlerinin daha ağır basmasını göstermişlerdir. Seyit Ahmet Arvasi'nin Türk-İslam sentezini kendisine yakın hisseden ATİB mensupları, ilk genel merkezlerini Frankfurt'ta açmışlardır. Aynı zamanda kurucu genel başkan da olan Musa Serdar Çelebi, uzun süre genel başkan olarak görev yaptıktan sonra bu görevi Fikret Ekin'e devretmiştir. Hali hazırda genel

³⁸⁵ http://www.turkfederasyon.com/altsayfadetay.php?dokuman_kod=228, 31.12.2011, 01.00.

³⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Wunn, a.g.e., s.65-68.

başkanlığını Selahattin Saygın'ın yürüttüğü ATİB'in günümüzdeki genel merkezi ise Köln şehrinde dir.³⁸⁷

ATİB'in dernek içi çalışmalarının büyük çoğunluğunu gençlere yönelik gerçekleştirilen faaliyetler oluşturmaktadır. ADÜTDF'den ayrılmasına neden olan Türk-İslam pratiğini gençlere aktarmayı kendisine şiar edinen ATİB görevlileri, düzenlemiş oldukları etkinlikleri de bu minval üzere gerçekleştirmektedirler. ATİB mensuplarının tezine göre, Federal Almanya'da Müslüman Türk varlığının muhafaza edilebilmesinin yegâne koşulu, Türk-İslam değerlerini yeni nesillere aktarmaktır. Birlik mensupları bulundukları yerlerde kalıcı sosyal ve ekonomik yapılanmalar gerçekleştirerek, göçmen politikalarının şekillenmesinde, önyargı, eksik ve hatalı bilgilenmenin önüne geçebilmeyi amaçlamaktadırlar. Müslüman Türk vatandaşlarının sahip olduğu güzel değerleri de Avrupalılara tanıtmayı kendisine amaç edinen ATİB, Türklerin yaşamış oldukları ülkelerde eşit haklara sahip olması için gayret sarf etmektedir. ATİB mensupları Türkiye'de herhangi bir siyasi partiyle bağlantılarının olmamasının altını çizerek, partiler üstü bir oluşum olduklarını söylemektedirler. Mensubu oldukları hareketin Avrupa'daki Türk insanının gerçeklerine ve milli değerlerine bağlı sivil bir oluşum olduğunu belirtmektedirler.³⁸⁸

ATİB'e bağlı 130 civarında dernek ve bu derneklerinde 25.000 civarında üyesi bulunmaktadır. Dernek üyelerinin büyük bir bölümünü ikinci kuşak Türkler ile birlikte üçüncü kuşak gençler oluşturmaktadır. Üyelerinin tamamı Sünni İslam inancına bağlı Müslümanlar'dan teşekkül etmiştir. Üyelerin yaklaşık %10'luk bir bölümü yüksek öğrenim mezunu olup, geri kalan cemaatin çoğunluğunu ilk ve orta öğrenim mezunları oluşturmaktadır. ATİB'e bağlı derneklerin son yıllarda düzenlemiş olduğu etkinliklerde kadınların rolü git gide artmış olmasına rağmen, idari sorumluluk hâlen erkeklerin üzerindedir. Gençler de birtakım eğitim kurslarının yanı sıra, spor aktiviteleri ve kültürel etkinliklerde aktif olarak görev almaktadırlar. Ancak kandil geceleri, bayram ve Cuma namazları haricindeki zamanlarda cami cemaati yalnızca yetişkin erkeklerden oluşmaktadır. Kuşaklar arasında ortaya çıkan

³⁸⁷ <http://www.atib.org/>, 31.12.2011, 01:01.

³⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, a.g.e., s.152.

dünyaya bakış ve hayatı algılama gibi bir takım farklılıklar, kuşaklar arasında dini algının oluşmasında da önemli farklılıkları beraberinde getirmektedir. Almanya’da doğup yetişen üçüncü neslin içinde yaşadığı kültürden ister istemez etkilenmiş olması, ilk nesilde var olan ibadet etme ihtiyacı ve hassasiyetinin üçüncü kuşakta arzu edilen düzeyde olmamasına neden olmaktadır.³⁸⁹

Avrupa Türk-İslam Birliği, Cami Derneklerinde vermiş olduğu dini hizmetlerin yanında Hac organizasyonları da düzenlemekte ve oluşturmuş olduğu Cenaze Fonu ile yurt dışında vefat eden vatandaşlarımızın memleketlerinde defnedilmesine yardımcı olmaktadır. ATİB bünyesinde bulunan gençlik dernekleri, gençler için spor, tiyatro, folklor vb. etkinliklerin yanı sıra, Türkiye ve Türk kültürünün tanıtılmasına yönelik grup gezileri de organize etmektedir. Ayrıca Kadın ve çocuklara yönelik kurulmuş olan derneklerde oldukça aktif durumdadırlar.

Almanya’da Türklere ve Müslümanlar’a yönelik kurulmuş olan diğer derneklerle de iyi ilişkiler içerisinde bulunan ATİB, Federal Almanya Müslümanları Merkez Konseyi’nin de (Zentralrat der Muslime in Detschland – ZMD) aktif üyelerindendir. Özellikle Türkleri ilgilendiren meselelerde ise Almanya’da faaliyet gösteren diğer Türk dernekleri ile birlikte hareket etmektedirler.³⁹⁰

6. Avrupa Türk Kültür Dernekleri Birliği (ATB)

Muhsin Yazıcıoğlu ve beraberindeki birçok kişinin, 7 Temmuz 1992’de o dönemki adı Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) olan MHP’den ayrılması, Avrupa’da da yankı bulmuştur. O döneme kadar Almanya merkezli Müslüman Türk organizasyonlarına bağlı farklı dernekler içerisinde bulunan çok sayıda kişi, Yazıcıoğlu’nun başlatmış olduğu bu yeni oluşuma destek vermeye başlamıştır. Türkiye’de Büyük Birlik Partisi’nin (BBP) kurulmasına müteakip, Avrupa’da da Almanya merkezli Türk-İslam düşüncesine bağlı bir teşkilatlanmaya gidilmesine karar verilmiştir. BBP’ye gönül bağıyla bağlı olanların kurmuş oldukları İlk teşkilat, Berlin Nizam-ı Âlem Ülkü Ocağı adıyla 1994 yılında Berlin’de kurulmuştur. Yine

³⁸⁹ Mahmut Aşkar, 1952 Iğdır doğumlu, Metoloji Mühendisi, ATİB genel sekreteri, 08.11.2011 tarihli görüşme.

³⁹⁰ Perşembe, a.g.e., s.152,153 ve Wunn, a.g.e., s.69-70.

aynı yıl, Avrupa Nizam-ı Âlem Federasyonu (Föderation der Weltordnung in Europa - ANF) adıyla kurucu başkanlığını Zülfü Canpolat'ın üstlendiği ve genel merkezi Berlin'de bulunan çatı dernek kurulmuştur. Daha sonra Frankfurt'a taşınan genel merkez binasının şundaki yeri Frankfurt yakınlarındaki Mörfelden-Walldorf'tadır. 2002 yılında yapılan genel kurulda tüzük değişikliğinin yanı sıra dernek isminde de değişikliğe gidilmiş ve kısa adı ATB olacak şekilde Avrupa Türk Kültür Dernekleri Birliği olarak değiştirilmiştir.

ATB'nin çoğunluğu Almanya'da olmak üzere Avusturya, Fransa, İsviçre vb. Avrupa ülkelerinde yaklaşık 75 civarında Cami Derneği ve temsilciliği bulunmaktadır. ATB dernekleri genelde Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde teşkilatlanmış olsa da, İslam kimliğini ön planda tutmasından dolayı, değişik milletlerden Müslümanlar'a da hizmet sunmaktadır. ATB Cami derneklerinden hizmet alan bu Müslümanlar arasında büyük bir kısmı mülteci statüsünde Almanya'ya sığınmış olan Afrikalı Müslümanlar çoğunluğu teşkil etmektedir. Ayrıca ATB derneklerinde başta Arnavut ve Boşnak Müslümanlar olmak üzere, Pakistanlı, Iraklı ve diğer İslam ülkelerinden gelen Müslümanlar'a da rastlanmaktadır. Bulundukları ülkelerin yasalarını ihlal etmeden, Türk insanının gelenek ve göreneklerini ayakta tutmayı kendisine hedef olarak belirleyen ATB mensupları, gelecek nesillerin milli ve manevî yönden yetiştirilmesine yönelik çalışmalar yürütmektedir. Din, Vatan ve Bayrak gibi Türk insanının hassasiyetle bağlı olduğu değerler üzerinden siyaset yapılmaması gerektiğini vurgulayan ATB yetkilileri, bu değerlerin birleştirici olduğunu, Avrupa'da faaliyet gösteren Türk sivil toplum kuruluşlarının bu değerler etrafında bir araya gelerek Türk insanının sorunlarına çözüm bulabileceğine inandıklarını söylemektedirler.

Avrupa Türk Kültür Dernekleri Birliği'ne bağlı derneklerin faaliyetleri arasında özellikle gençlere yönelik olarak düzenlenen etkinlikler dikkat çekmektedir. Bu etkinlikler arasında bölgesel liglerde oynayan Türk Futbol takımları önemli bir yer tutmaktadır. Bu takımlardan biri olan ve Schwaben bölge liginde mücadele eden Augsburg Türk Gençlik ve Kültür Derneği (Türkische Jugend und Kultur Verein – Türk-JKV) elde etmiş olduğu önemli başarılarıyla dikkat çekmektedir. ATB

derneklerinde, gençleri uyuşturucu ve alkolden uzak tutmaya yönelik çalışmaların yanı sıra, hafta sonları sadece gençlere yönelik düzenlenen ve içeriğinde milli ve manevî değerlerin ön planda tutulduğu seminerler de önemli bir yer tutmaktadır. Diğer tüm dini tabanlı örgütlenmelerde olduğu gibi ATB'ye bağlı derneklerde de dini hizmetlerin yanı sıra çocukların temel dini bilgileri öğrenmesine yönelik hafta sonu kursları da düzenlenmektedir.

ATB'ye bağlı cami dernekleri, din görevlisi ihtiyaçlarını Türkiye'den emekli olmuş imamlarla karşılamakta, çok nadir de olsa bazı derneklerde bir takım yollardan Almanya'ya gelmiş İlahiyat mezunu genç imamlar görev yapmaktadır. Her yıl düzenli olarak Hac ve Umre organizasyonları gerçekleştiren ATB, düzenlemiş olduğu Kurban organizasyonlarıyla da başta Afrika olmak üzere dünyanın değişik yerlerindeki fakir Müslümanlar'a kurban etlerini ulaştırmaktadır. ATB kurmuş olduğu cenaze fonuyla da Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın değişik ülkelerinde vefat eden Türklerin cenazelerinin istedikleri yerlere nakledilmesine ve defnedilmesine yardımcı olmaktadır.³⁹¹

7. Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF)

1950'li yıllarda köyden kente başlayan göçün 1960'lı yıllarda Almanya'ya yönelmesinden en fazla etkilenen kesim, büyük bir çoğunluğu köylerde yaşayan Aleviler olmuştur. Almanya'ya gelen ilk nesil Aleviler, 70'li yılların sonuna kadar örgütlenme ihtiyacı hissetmemişlerdir. İşçi yurtlarında kalan ilk nesil Aleviler, Sünni inanca sahip Müslümanlar tarafından organize edilen derneklere iştirak etmekte bir sakınca görmemişlerdir. 1974'ten sonra ailelerini yanların getirmeye başlayan Alevi işçiler, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını giderme noktasında sıkıntı yaşamaya başlamışlardır. Münih, Hamburg, Köln, Berlin ve Hannover gibi büyük şehirlerde kurulan "Amele Birliği", "Türk İşçileri Barış Birliği" gibi dernekler, bu ihtiyacın bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Yetmişli yılların sonlarına doğru, Türkiye'de tırmanan siyasal olaylar sonucunda, Almanya'ya sığınmacı olarak gelen Alevi kökenli siyasi mültecilerin örgütlemesiyle de bu dernekler bir araya gelerek, 1979

³⁹¹ Erol Yazıcıoğlu, 01.01.1962 Elmalı/Şarkışla/Sivas doğumlu, Ortaöğretim mezunu, ATB Genel Başkanı, 12.11.2011 tarihli görüşme.

yılında “Yurtseverler Birliği Federasyonu”nu kurmuştur. Ancak kurulmuş olan bu derneklerin neredeyse tamamı Alevilikten çok siyasi kaygıları ön plana çıkartmıştır.

Almanya’da Alevi öğretisi etrafında ilk bir araya gelişler 1983 yılında meydana gelmiştir. Aleviler Kuzey Ren Westfalya eyaletinin Herne ve Herten şehirlerinde gerçekleştirilen programlar çerçevesinden bir araya gelmişlerdir. Bu programlarda, Pir Sultan Abdal ve Hacı Bektaş Veli’nin Hayatlarının yanı sıra yaşam felsefeleri de anlatılmıştır. Bu programlar çerçevesinde Şiîrlere okunup, deyişler söylenmiştir. Mart 1987’de ise Frankfurt-Rödermark’ta “Ehlibeyt” dergisi 700 adet baskıyla yayın hayatına başlarken, bunu 3.000 civarındaki tirajıyla Ahlen’de Alevilerden oluşan bir grubun hazırladığı “Gerçek İlim Dergisi” takip etmiştir. Söz konusu dergilerde Alevilerin manevî ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir yayım politikası izlenmiştir.

1988’e kadar değişik sol eğilime sahip dernekler içerisinde sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gidermeye çalışan Aleviler, 30.12.1988’de oluşturulan “Hamburg Alevi-Bektaşî Kültür Grubu” ile yeni bir yapılanmanın ilk adımlarını atmışlardır. HABKG’nin 2-7 Ekim 1989 tarihleri arasında Hamburg’da organize etmiş olduğu “Alevi Kültür Haftası” programı büyük bir katılımı ile gerçekleşmiş ve kısa sürede Almanya’nın diğer şehirlerinde de benzeri oluşumların meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Alevi Kültür Haftalarına gösterilen yoğun ilgi ve talep 9 Haziran 1990’da HABKG’nin “Alevi Kültür Merkezi” adı ile resmî bir dernek kurulmasını sağlamıştır. Bu tarihten sonra birçok şehirde kurulan alevi örgütlenmeleri de Alevi Kültür Merkezi ismi ile resmî statü kazanmıştır. Daha önce kurulmuş olan ve üyelerinin çoğunluğu Alevilerden oluşan birçok dernek de ismini AKM olarak değiştirmiştir.

Almanya’nın değişik şehirlerinde aynı adla kurulan Alevi Kültür Merkezlerinden 7 tanesi 17.01.1991’de Mainz’da bir araya gelerek “Almanya Alevi Cemaatleri Federasyonu”nu (Alevitische Gemeinde in Deutschland e.V) kurmuşlardır. Federasyon 15 Ağustos 1991’de “Mürşit” isminde Alevi öğretilerine ağırlık veren bir dergi çıkartmaya başlamıştır. 1992’de isim değişikliğine gidilmiş ve Federasyon’un ismi “Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu” olarak değiştirilmiştir.

1993'te gerçekleşen Sivas olayları Alevi örgütlenmesinde bir dönüm noktası olmuştur. 10 Temmuz 1993'te Köln'de organize edilen "Sivas Katliamını Protesto Yürüyüşü"ne 60.000 civarında Alevinin katıldığı söylenmektedir. O tarihten sonra yeni kurulan derneklerin yanı sıra, henüz federasyona katılmamış olan Berlin, Hamburg, Köln vb. derneklerinde katılımıyla üye dernek sayısı 44'e yükselmiştir. Alevilerin dernekleşme sürecinin hızlanmasına etki eden en önemli vakialardan biri de, Mart 1995'te İstanbul Gazi Osmanpaşa mahallesinde meydana gelen olaylar olmuştur.

31 Ekim 1994 tarihinde Almanya Alevi birlikleri Federasyonu, ismini Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu olarak değiştirmiştir. Bu isim değiştirme kararıyla birlikte Hollanda, Fransa, İngiltere, İsviçre ve Avusturya'da bulunan Alevi dernekleri, Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu'na üye olmaya başlamışlardır. Artan üye sayısı ile birlikte ortaya çıkan koordinasyon bozukluğunu gidermek için, 25 Kasım 1997'de yapılan tüzük kurultayında, Alevi Derneklerinin bulunduğu her ülkede federasyonların oluşmasına karar verilmiş ve bu federasyonlar "Avrupa Alevi Konfederasyonu" adı altında birleştirilmiştir. Ancak bu konfederasyon yapılanması 2005'te tamamlanabilmiştir. Her ülkenin kendi federasyonunu kurmasıyla birlikte 28 Kasım 1998'de Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu yeniden Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu ismini almıştır. O tarihten itibaren de bu isimle faaliyetlerini sürdürmektedir.

Aleviler Almanya'da resmî makamlar nezdinde Dini Cemaat statüsünde tanınmış bulunmaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak başta din dersleri olmak üzere birçok haktan da istifade etmektedirler. Ancak özellikle Hastane ve Hapishane gibi yerlerde ihtiyaç duyulan "Manevîyat Rehberi" eksikliği, Alevileri yeni çözümler bulmaya sevk etmektedir. AABF, Aleviliğin okullarda ders olarak okutulmasına yönelik çalışmalar yapmış ve bu maksatla Alevilerin yoğun olarak yaşadığı eyaletlerin eğitim bakanlıklarına başvuruda bulunmuştur. Karşılıklı görüşmelerin

olumlu sonuçlanmasıyla birlikte Kuzey Ren Westfalya, Hessen, Bavyera ve Baden Württemberg eyaletlerinde Alevilik din dersi olarak verilmeye başlanmıştır.³⁹²

2009 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre Almanya'da 550.000 civarında Alevi yaşamaktadır. Gene bu araştırmaya göre Müslümanlar arasında dini kurallara uyma oranı en düşük olan grup ta Alevilerdir. Alevilerin Alman kamuoyundaki temsilcisi olan AABF'nin Müslümanlar arasındaki tanınma yüzdesi %26,8'dir. AABF'yi tanıyanlar arasında, bu organizasyonun kendisini temsil ettiğini söyleyenlerin oranı ise %15'dir.³⁹³ Her ne kadar araştırmalar Alevileri inanç noktasında zayıf gösteriyorsa da, Alevi Kültür Merkezlerinde her fırsatta düzenlenen cemlere her yaş grubundan gerçekleşen geniş katılım, bu araştırmalar kuşkuyla bakılmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda AKM'lerde Cenaze nakil işlemleri çerçevesinde Cenazeler yıkanıp kefenlenirken, Cenaze namazı da dernek merkezlerinde kılınmaktadır. Yeni evlenecek çiftlerin de dini nikâhları AKM'lerde Alevi öğretisine uygun olarak kılımlanmaktadır.³⁹⁴

Aleviler İnternet sayfalarının Almanca versiyonunda kendilerini Hristiyan ve Müslümanlar'dan sonra Almanya'da yaşayan üçüncü büyük dini grup olarak tanıtmaktadırlar.³⁹⁵ Bu durum Aleviliğin İslam'a ait olup olmadığı tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Kimileri Hz. Ali'siz Alevilikten yana olurken, kimileri de buna tamamen karşı çıkarak Aleviliğin İslam'dan kesinlikle soyutlanamayacağını vurgulamaktadırlar.³⁹⁶ Tüm bu tartışmaların gölgesinde filizlenmeye başlayan Alevi organizasyonları, Almanya'daki göçmen kökenli organizasyonlar içerisinde Cami derneklerinden sonra, kendilerine ait binaları olan ikinci büyük örgütlenmelerdir. Son verilere göre AABF'nin Almanya genelinde 135 derneği ve bu derneklerin 100.000'den fazla kayıtlı üyesi bulunmaktadır.³⁹⁷

³⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Kaplan, *Alevice - İnancımız ve Direncimiz*, Köln, 2009, s.207-223.

³⁹³ Haug, Müssig, Sticks, a.g.e., s.97,147-157,175,176.

³⁹⁴ Kaplan, a.g.e., s.223.

³⁹⁵ http://alevi.com/de/?page_id=90. 31.12.2011, 01:05.

³⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Wunn, a.g.e., s.97-113 ve Perşembe, a.g.e., s.160,161.

³⁹⁷ İsmail Kaplan, 1950 Tokat/Niksar doğumlu, Makina Yüksek Mühendisi ve Sosyal Pedagog, AABF Eğitim ve Proje Sorumlusu, 31.10.2011 tarihli görüşme.

8. Cem Almanya Alevi Federasyonu (Cem AAF)

Başkanlığını Nurten Satılmış'ın yaptığı Cem Almanya Alevi Federasyonu'nun (Cem Gemeinde der Aleviten in Deutschland e.V. - CEM AAF) genel merkezi Köln şehrindedir.³⁹⁸ Türkiye'de de Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı (Cem Vakfı) adı altında faaliyet gösteren organizasyonun Almanya uzantısıdır. Organizasyon içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne gönülden bağlı Türk Alevileri etkin durumdadır. Organizasyon Türkiye'ye olan bağlılığından dolayı Alevilerin DİTİB'i olarak ta adlandırılmaktadır.³⁹⁹

1995 yılında Prof. Dr. İzzettin Doğan'ın önderliğinde kurulan Cem Vakfı, Almanya'da yaşayan Alevilere yönelik ilk çalışmasını 1997 yılında başlatmıştır. Cem AAF Almanya'daki ilk temsilciliğini 26 Nisan 1997'de Essen şehrinde Cem Vakfı adı altında (Cem-Stiftung) açmıştır. Cem isminin seçilmesinde Alevilerin dini merasimi olan cem önemli bir rol oynamıştır. Vakıf 04.11.2007 tarihinde tüzük değişikliği gerçekleştirmiştir. Tüzük değişikliğinden sonra vakfın ismi Cem Almanya Alevi Federasyonu olarak değiştirilmiş ve Essen şehrinde olan vakıf merkezinin Köln şehrine taşınmasına karar verilmiştir.⁴⁰⁰

CEM AAF resmî internet sayfası üzerinden kendisini, temelinde evrensel insan sevgisi olan Alevi İslam inancını benimsemiş, bunu özellikle değişmezlik ilkesi olarak tüzüğüne almış, Hakk-Muhammed-Ali sevgisini yüreğinde taşıyan, Ehl-i Beyt öğretisine, Seyyidlerine sahip çıkarak kabul eden, ideolojilerden uzak inanç merkezli, Cumhuriyete, Laikliğe, Demokrasiye, Sosyal ve Hukuk Devletine bağlı, CEM AAF hedefleri ve amaçlarını kabul eden tüzel kişilerin birleşebileceği, sayılan ilkelerin toplumca benimsenmesi yönünde Almanya ve Avrupa'da çalışmalar yürütecek, bağımsız ve demokratik bir sivil toplum kuruluşu, bir Alevi çatı örgütü olarak tarif etmektedir. Ayrıca CEM AAF, insanlar arasında barışın, sevginin, insancıl değerlerin, öncelikli değerler olması için çalışmalar yapan, ayırım yapmadan,

³⁹⁸ <http://www.cemfederasyonu.org>, 04.01.2012, 16:40.

³⁹⁹ Perşembe, a.g.e., s.167.

⁴⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.cemfederasyonu.org>, 04.01.2012, 16:40 ve Perşembe, a.g.e., s.167,168.

tüm insanları aynı gözle gören, tüm insanların birlikte, barış içerisinde ve kardeşçe yaşamaları doğrultusunda çalışmalar sürdüren bir sivil toplum kuruluşudur.

CEM AAF amaç ve hedeflerini ise, belirtilen doğrultuda Alevi kuruluşları ve aynı değer ve düşünceleri paylaşan diğer kuruluşlar arasında eş güdümü ve dayanışmayı sağlamak, çalışmalarında hiçbir şekilde kişisel çıkarlara veya siyasete malzeme olmamak, küreselleşme sürecinde Almanya’da ve Avrupa’da Alevi İslam inancını ve öğretisini tanıtmak ve yaşatmak, kendi öğretilerine yabancılaşan gençlere Aleviliği, Hakk-Muhammed-Ali sevgisini göstermek, Ehl-i Beyt’e, Kur’an’a sahip çıkmak, Alevilik inancını yozlaştıranlara karşı durmak ve doğru yola ışık tutmak olarak dile getirmektedir.⁴⁰¹

CEM AAF yetkilileri son yıllarda Almanya’daki Alevi örgütleri merkezli ortaya atılan Alevliğin İslam’dan ayrı bir din olduğu iddiasıyla, Alisiz Alevilik söylemlerine şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Kur’an merkezli bir Alevilik anlayışını benimseyen Cem AAF, bu yönleriyle AABF’den ayrılmaktadır. Henüz kadrolu çalışanı bulunmayan Cem AAF’nin, tüm faaliyetlerini fahri çalışanları vasıtasıyla yerine getirmektedir. Almanya genelinde faaliyet gösteren 10 derneğin bir araya gelmesiyle kurulan Cem AAF’nin Almanya dışında, Fransa, Hollanda ve Belçika’da da temsilcilikleri bulunmaktadır. Cem AAF’nin Almanya’daki üye sayısı 1.500 kişi civarındadır.⁴⁰²

9. Almanya’daki Faslılar Merkez Konseyi (ZMaD)

Fas’la 1963’te imzalanan İş göçü antlaşmasıyla birlikte, Arap etkileri taşıyan Faslı Müslümanlar Almanya’da görülmeye başlanmıştır. Ancak Faslı Müslümanlar’ın örgütlenerek ilk derneklerini kurmaları 1980’lerin başında gerçekleşmiştir. 1982’de Faslı İşçiler Konfederasyonu (Marokkanischer Arbeiterbund – MAB) kurulmuştur. Günümüzde 300 civarına ulaşmış olan Faslı Müslümanlar’ın kurmuş oldukları derneklerin yarısından fazlası, Cami Derneği olarak hizmet vermektedir. Birbirinden farklı isimlerle kurulmuş olan bu derneklerin ortak

⁴⁰¹ <http://www.cemfederasyonu.org/amacimiz.asp>, 04.01.2012, 16:40.

⁴⁰² Cem AAF eski Genel Sekreteri Varol Eren, 15.07.1979 Erkelenz/Almanya doğumlu, Hukuk Fakültesi mezunu, Avukat.

hedefi; Almanya’da yaşayan Faslı Müslümanlar’ın sosyal ve kültürel değerlerini kaybetmeden Alman toplumuyla bir arada yaşamasına yardımcı olmaktır. Faslı Müslümanlar’ın kurmuş oldukları Cami dernekleri, diğer bütün etnik kökenli derneklerde de görüldüğü gibi önceliği kendi vatandaşlarına vermelerinin yanı sıra, ortak dili konuşmalarının vermiş olduğu avantajla, diğer Arap ülkelerinden gelen Müslümanlar’a da kapılarını açık tutmaktadırlar. Cami derneklerinde din hizmetlerinin yanında, eğitim, kültür ve politik bir takım faaliyetlerde sergilenmektedir. Bu faaliyetler arasında gençlerin meslek edinimlerine yardımcı olmak ve kadınların bilinçlenmesini sağlamak gibi organizasyonlar ilk sıralarda yer almaktadır.

Faslı Müslümanlar’ın kurmuş oldukları Cami derneklerinde çocuk, genç ve yetişkinlere yönelik din eğitimi verilmektedir. Okul çağındaki genç ve çocukların genellikle hafta sonlarında katılabildiği bu türden etkinlikleri, Fas’tan gelen din görevlileri yürütmektedirler. Faslı Müslümanlar’ın yeterli dini eğitim düzeyine ulaşmalarında, Fas’taki eğitim makamları sorumludur.

Yönetim ve yapılanmasında büyük çoğunlukla Faslı Müslümanlar’ın rol aldığı derneklerde, yukarıda da bahsettiğimiz gibi Tunus, Cezayir, Lübnan ve diğer Arap ülkelerinden gelen Müslümanlar da etkin görev almaktadırlar. Faslı Müslümanlar’ın Almanya’da faal olarak görev yapan üç çatı organizasyonu bulunmaktadır. Bunlar; Faslı Dernekler Birliği (Dachverband der Marokkanischen Vereine e.V.), Fas İslam ve Kültür Konseyi (der Marokkanische Islam- und Kulturrat) ve Almanya’daki Faslılar Merkez Konseyi (Der Zentralrat der Marokkaner in Deutschland – ZMaD) dir. Ancak ne yazık ki bu derneklerin toplamda ne kadar Müslüman’ı temsil ettiğine dair net bilgiler mevcut değildir.⁴⁰³

2010’dan beri İslam Konferansı’na katılan Almanya’daki Faslılar Merkez Konseyi’ne (Der Zentralrat der Marokkaner in Deutschland – ZMaD) bağlı yaklaşık 50 civarında dernek bulunmaktadır. Merkezi Offenbach’da bulunan dernek, 2008’de

⁴⁰³ Ahmed El Koura 1957 Fas doğumlu, Lise Mezunu, Büro Elemanı (Bürokaufmann), Fas-Alman Toplumu Dayanışma Derneği (Marokkanisch-Deutsche Assoziation für Beratung und Gemeinwesen e.V.) Genel Başkanı. 26.07.2011 tarihli görüşme.

kurulmuştur. Derneğin başkanlığını, 2011 yılı itibariyle Ahmed Ayaou yürütmektedir. ZMaD kendisine bağlı derneklerin yanı sıra Faslıların kurmuş olduğu 150 civarındaki diğer derneklerle de irtibat halindedir. Almanya'daki bütün Faslıları tek çatı altında toplamak isteyen dernek yöneticileri, radikal örgütlenmelere karşı ise mesafeli yaklaşmaktadırlar. “Biz Almanya'dayız ve Alman yasaları çerçevesinde barış içerisinde yaşamak istiyoruz. Demokrasi ve Hukuk devleti prensiplerini benimsemiş her dernek kurmuş olduğumuz bu çatı örgütüne üye olabilir” diyerek de, bu konudaki kararlılıklarını göstermektedirler.

Anavatanları Fas'la da karşılıklı iyi ilişkiler içerisinde bulunan ZMaD, din hizmetleri personel ihtiyacını Fas Din İşleri Bakanlığı tarafından gönderilen din görevlileri ile gidermektedir. Ancak gönderilen imamların seçiminde son kararı ZMaD yetkilileri vermektedirler. Tercihin merkez konseyi yöneticilerine bırakılmasının temel gerekçesi, gönderilen din görevlilerinin 3-4 yılda bir değiştirilmeden sürekli görevle geliyor olmasıdır. ZMaD yetkilileri yaşanan ülke koşulları dikkate alınarak, din görevlilerinin Almanya'da yetiştirilmesi fikrine de sıcak bakmakla birlikte, din görevlilerinin anadilinin Arapça olması gerektiğini savunmaktadırlar. İki dili de konuşabilen din görevlilerinin vaazlarını hem Almanca hem de Arapça verebileceğini söyleyerek, bu durumun entegrasyona da katkı sağlayacağını düşünmektedirler.

Faaliyet alanlarını sadece din hizmetleri ile sınırlı tutmayan ZMaD, kendisine bağlı derneklerde, sosyal ve kültürel bağları kuvvetlendirici etkinlikler gerçekleştirmektedir. Özellikle Frankfurt ve Offenbach çevresinde etkin olan cemiyet, yerel yönetimlerle kurmuş oldukları karşılıklı iyi ilişkiler sayesinde, üyelerinin karşılaşmış olduğu sorunlara kestirme çözümler üretebilmektedir.

Yapılan son araştırmalar sonucunda Almanya'da yaşayan 300.000 dolayındaki Kuzey Afrika kökenli Müslüman'ın yaklaşık 180.000'nini Faslı Müslümanlar'ın oluşturduğu sanılmaktadır. Bu Faslıların 140.000'i Alman vatandaşlığına geçmiştir. Genellikle Kuzey Ren Westfalya ve Hessen eyaletlerinde

yaşayan bu Faslı Müslümanlar'ın %99 gibi büyük bir çoğunluğu Sünni Müslümanlar'dan oluşmaktadır.⁴⁰⁴

10. Almanya'daki Boşnakların İslam Birliği (IGBD e.V.)

1968 yılında Yugoslavya ile yapılan İş göçü anlaşmasından sonra, bu ülkede bulunan ve ekonomik durumu iyi olmayan çok sayıda Boşnak çalışıp para kazanmak düşüncesiyle Almanya'ya gelmiştir. İlk başlarda kültürel yakınlıktan dolayı Türkiye kökenli Müslümanlar'ın kurmuş oldukları camilerde ibadet ihtiyaçlarını gideren Boşnaklar, 70'li yılların ortalarından itibaren ailelerini de yanlarına almalarıyla birlikte, kendi cemiyetlerini kurarak, bu cemiyetlerde Boşnak imamlar görevlendirmeye başladılar. Temel görevi Boşnak çocuklarına İslam eğitimi vermenin yanında Müslümanlar'ın ibadetlerini yerine getirmesine yardımcı olmak olan bu imamların büyük bir çoğunluğu, İslam Bilimleri Fakültesi ve Gazi Hüsrev Bey Medresesi mezunu gençlerden oluşmaktadır. Tamamı Bosna'dan gelen bu imamlar arasında, uzun yıllar din görevlisi olarak çalıştıktan sonra emekli olan tecrübeli imamlarda bulunmaktadır.

Federal Almanya'daki ilk İslâmî Boşnak Derneği, 1978'de Bosna'da küçük bir şehir olan Kalesija'dan gelen Rasim Hamidoviç Efendi tarafından Aachen'de kurulmuştur. Kısa bir süre içerisinde Almanya'nın diğer şehirlerinde de Bosna kökenli İslâmî örgütlenmeler yaygınlaşmaya başlamıştır. 1992'de başlayan Bosna Savaşı'ndan önce Almanya'daki Arnavut Müslümanlar'ının da üye olduğu İslâmî Boşnak derneklerinin sayısı 20 civarına ulaşmıştır. Bosna Savaşı'nın yıkıcı etkisi ile birlikte savaştan kaçan çok sayıda Boşnak Müslüman'ın Almanya'ya sığınmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, bu ülkedeki Boşnak nüfusu belirgin bir artış gösterdiği gibi, onları temsil eden dernek sayısında da önemli bir artış görülmüştür. Sırpların sırf Müslüman oldukları için Boşnaklar üzerinde uygulamış oldukları soykırım, Almanya'daki Boşnak Müslümanlar'ın dini yönden bilinçlenmesine yol açmıştır. Artan nüfusla birlikte bilinçlenen Müslüman Boşnakların, 1994 yılı Ocak

⁴⁰⁴ http://www.deutsche-islam-konferenz.de/cln_101/nn_1319566/SubSites/DIK/DE/TeilnehmerStruktur/Teilnehmer/Marokkaner/marokkaner-node.html?__nnn=true, 31.12.2011, 01:06.

ayı itibariyle Almanya’da kurmuş oldukları dernek sayısı 50’ye ulaşmıştır. O tarihlerde Almanya’da bulunan Bosnalı Müslümanlar’ın dini lideri (Naibu-r-reis) Mustafa Ceriç Efendi, 10 Ocak 1994 tarihinde ülke genelindeki bütün Boşnak imamların katılımıyla gerçekleşen bir toplantıda, İmam Mustafa Klanco Efendiyi Almanya’daki Müslümanlar’ın baş imamı ilan etmiştir. Bu ilanla birlikte Almanya’daki Boşnak Müslümanlar’ın çatı derneği, Almanya’daki Boşnakların İslâmî Cemaatler Birliği (VIGB e.V. - Vereinigung Islamischer Gemeinden der Bosniaken in Deutschland) kurulmuştur.

2004’ün Mayıs ayında başlatmış oldukları yeni yapılanmanın bir sonucu olarak, 22 Nisan 2007’de VIGB, Wiesbaden’de tüm üye derneklerin katılımıyla genel kurul toplantısı yapmıştır. Bu toplantıda alınan kararlar neticesinde Mustafa Klanco Efendi Almanya müftüsü ilan edilmiştir. Gene bu toplantı sonucunda çatı derneğinin adı Almanya’daki Boşnakların İslâmî Birliği e.V. (IGBD e.V. – Islamische Gemeinschaft der Bosniaken in Deutschland e.V.) olarak değiştirilmiş, Mustafa Klanco Efendi’de birliğe genel başkan olarak seçilmiştir.⁴⁰⁵

Kendisini Bosna-Hersek’teki İslâmî birliğin yurt dışı temsilcisi olarak gören IGBD, Bosna-Hersek İslam Birliği Yüksek Kurulu olan “Sabor”da iki delegeyle temsil edilmektedir. Aynı zamanda Almanya İslam Konferansı DIK’inde üyesi olan IGBD’nin, Federal Almanya genelinde kendisine bağlı 65 derneği ve bu derneklere kayıtlı 30.000 civarında üyesi bulunmaktadır. 550-600 bin civarındaki Güney Doğu Avrupa kökenli Müslümanlar arasında en kalabalık nüfus Boşnaklara aittir. DIK’in yapmış olduğu ‘Almanya’daki Müslümanlar’ın Yaşam Şekli’ araştırmasına katılan Boşnakların %89’u kendisini dindar ya da çok dindar olarak tarif etmiştir.

IGBD’nin Almanya’da bulunan 65 derneğinin en az 50’sinde kadrolu din görevlisi bulunmaktadır. 2005 yılından beri imamların İslam Bilimleri Fakültesi mezunu olmasını zorunlu tutan IGBD, Fakülte mezunu olmayan din görevlilerinden de en kısa zamanda yüksek öğrenim açıklarını gidermesini istemektedir. IGBD

⁴⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.igbd.eu/de/index.html>, 31.12.2011, 01:07.

derneklerinde çocuklara yönelik dini derslerin yanı sıra, toplumsal konularda konferanslar ve yetişkinlere yönelik dil eğitimi kursları da verilmektedir.⁴⁰⁶

11. Almanya Arnavut İslam Merkezleri Birliği (UIAZD)

Yugoslavya'nın uygulamış olduğu katı politikalar yüzünden, Arnavut kökenli Müslümanlar'ın Yugoslavya'da kurmuş olduğu dernekler "Yugoslavyalı Müslümanlar" şeklinde yazılmak zorundaydı. Bu İslâmî dernekler Yugoslavya'da yaşayan bütün Müslümanları temsil etmekle yükümlü olup, "Yugoslavya İslam Merkezleri" veya "Yugoslavyalı Müslümanlar Cemiyeti" şeklinde isimlendiriliyordu. Yugoslavya devleti kurulduktan sonra, bu ülke sınırları içerisinde yaşayan Müslüman unsur olan Boşnak ve Arnavutlar ayrılarak kendi uluslarına ait İslam derneklerini kurmaya başladılar. Almanya Arnavut İslam Merkezleri Birliği'nin (Union der Islamisch Albanischen Zentren in Deutschland – UIAZD) temeli 1983 yılında Hamburg'da "Hamburg Arnavut İslam Kültür Merkezi" (Islamisch Albanischen Kulturzentrum Hamburg e.V.) ismiyle atılmıştır ve bu dernek Arnavut Müslümanlar'ın Almanya'da kurduğu ilk Cami derneklerinden bir tanesidir. 2007 yılında Arnavut Müslümanlar'a ait bir çatı organizasyonuna dönüşen UIAZD, Almanya genelinde kendisine bağlı 22 derneği temsil etmektedir.

Almanya Arnavut İslam Merkezleri Birliği'nin şuandaki genel başkanı Zulhajrat ef. Fejzullahu'dur. Makedonyalı Arnavut Müslümanlar'dan olan Zulhajrat Fejzullahu, 1982 yılından beri Hamburg'da imamlık yapmaktadır. Aynı zamanda Hamburg'daki İslâmî cemiyetlerin bir araya gelerek kurmuş oldukları "SCHURA"nın da yönetim kurulundadır. 1992'den 2007 yılına kadar Almanya Arnavut İslam Merkezlerinin genel koordinatörlüğünü üstlenmiştir.

Almanya'da yaklaşık olarak 300.000 civarında Arnavut yaşamakta olup, bunların %99'u Müslüman'dır. UIAZD Almanya'da yaşayan Arnavut Müslümanlar'ın temsilcisi konumundadır. Fejzullahu'nun bildirdiğine göre, Arnavut Müslümanlar'ın yaklaşık %30'u cami derneklerindeki faaliyetlere aktif olarak

⁴⁰⁶ Wunn, a.g.e., s.196-202 ve http://www.deutsche-islam-konferenz.de/nm_1890874/SubSites/DIK/DE/TeilnehmerStruktur/Teilnehmer/Bosniaken/bosniaken-node.html?__nnn=true, 31.12.2011, 01:08.

katılmaktadır. Fejzullahu, kendi aralarında aktif ve pasif üye şeklinde bir isimlendirme yaptıklarını söylemektedir. Aktif üyeler cami derneklerindeki faaliyetlere düzenli olarak katıldıkları gibi, üyelik aidatlarını da aksatmadan ödemektedirler. Ara sıra cami derneklerine uğrayarak, bağışta bulunan Arnavut Müslümanlar ise Pasif üye olarak isimlendirilmektedir.

Öncelikli hedeflerinin Allah rızasını kazanmak olduğunu söyleyen UIAZD başkanı Zulhajrat Fejzullahu, bu hedefe ulaşmak için çaba sarf ettiklerini belirtmektedir. Bir taraftan Almanya'da yabancı statüsünde bulunan Arnavut Müslümanlar'ın Alman toplumuyla uyum içinde yaşamalarına yönelik çalışmalar da yapan UIAZD, diğer taraftan da bu Arnavutların Müslüman olarak kalmasına yönelik dini, sosyal ve kültürel çalışmalara da öncülük etmektedir. Almanya Arnavut İslam Merkezleri Birliği, kendi dışındaki İslâmî çatı organizasyonlarıyla da uyum içinde çalışmalar yapmaya özen göstermektedir. Almanya'daki Müslümanlar'ın geleceği için birlik olmanın gerekli olduğunu düşünen UIAZD yetkilileri, bu maksatla, başta kendilerinin de üyesi olduğu ZMD olmak üzere DİTİB, VIKZ ve IRD ile sürekli iletişim halinde kalmaya özen göstermektedirler.

UIAZD cami derneklerinde görev yapan imamlar çoğunlukla Makedonya ve Kosova'da eğitim görmüş din adamları arasından seçilmektedir. Ayrıca bu din görevlileri arasında İslam ülkelerindeki ilahiyat fakültelerinden mezun olanlar da bulunmaktadır. UIAZD Cami derneklerinin sunmuş olduğu dini hizmetlerden çoğunlukla Arnavut kökenli Müslümanlar istifade etmektedirler. UIAZD yetkilileri, yıllarca farklı devletlerin sınırları içerisinde yaşamış Arnavut Müslümanlar'ın Almanya'daki birlikteliklerinin aynı zamanda bir özlem olduğunu dile getirmektedirler.

UIAZD'nin Hamburg'daki merkezinde, çocuklara din eğitimi vermek üzere bir öğretmen istihdam edilmektedir. Diğer derneklerde İmamların üstlenmiş olduğu Kur'an okuma ve dini bilgiler kursları genelde hafta sonlarında düzenlenmektedir. Çocuklara yönelik din eğitimi planlamasında okul saatleri önemli bir rol oynamaktadır. Almanya'da faaliyet gösteren diğer İslâmî cemiyetlerin yaşadığı problemi UIAZD'de yaşamakta, çocuklara yönelik düzenlenen din eğitimi kurslarına

katılımın az olmasında şikâyetçi olmaktadır. Nitekim Almanya genelinde Cami derneklerinde din eğitimi gören çocukların oranı %20'yi geçmemektedir. Geriye kalan %80'lik bir kısım ise ya ailelerinden almış oldukları eğitimle bu açığı kapatmakta ya da hiç din eğitimi alamamaktadırlar.

Almanya Arnavut İslam Merkezleri Birliği, Almanya'daki Arnavut Müslümanlar'ın, dini, milli ve kültürel sorunlarıyla ilgilenmenin yanı sıra, onların içinde yaşadıkları Alman toplumuyla da uyum içerisinde yaşamalarına gayret göstermektedir. İyi bir insan ve Müslüman olarak Alman toplumuyla uyum içerisinde yaşamak istediklerini söyleyen UIAZD Başkanı Zulhajrat Fejzullahu, bunun kendi kökenlerinden kopmak anlamına gelmediğini, bilakis Alman toplumundan soyutlanmadan, Arnavut kimliklerini de koruyarak bütünlük içerisinde yaşamak anlamına geleceğini bildirmektedir.⁴⁰⁷

12. Hamburg İslam Merkezi (IZH)

Hamburg İslam Merkezi (Islamisches Zentrum Hamburg – IZH) Almanya ve Avrupa'da yaşayan Şii Müslümanlar'ın merkezi olarak göze çarpmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da görülmeye başlanan İran kökenli Şii Müslümanlar ilk derneklerini 1953'te Hamburg'da kurmuşlardır. 1957'de arsa alıp Cami yapımına başlayan dernek mensupları, camii inşaatının giderlerini ise bağışlardan ve dernek üyelerinin vermiş olduğu aidatlardan karşıladılar. İran'daki şah rejimi karışıklığı ile bilinen derneğin Almanya'daki hesapları, 1970'li yıllarda dönemin İran Büyükelçiliği'nin baskıları sonucu bloke edilmiştir. İran şah rejiminin bütün baskılarına rağmen faaliyetlerini aksatmadan sürdüren cemiyet, Hamburg'a gelen turistlerin de ilgisini çeken İmam Ali Camiinin inşaatını tamamlamayı başarmıştır. Kurulduğu günden bu yana IZH'nin yöneticileri İran'da yetişmiş önemli isimlerden oluşmaktadır. Hatta öyle ki, bir dönem İran Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Muhammed Hatemi, 1978-1980 tarihleri arasında Hamburg İslam Merkezi'nde yöneticilik yapmıştır. Merkezin günümüzdeki yönetimini ise 2009'dan beri Ayetullah Rıza Ramazani yürütmektedir.

⁴⁰⁷Zulhajrat ef. Fejzullahu, 01.01.1950 Gracon/Üsküp/Makedonya doğumlu, İlahiyat Fakültesi mezunu, İmam, UIAZD Genel Başkanı. 18.11.2011 tarihli görüşme.

Hamburg İslam Merkezi'nde sürekli olarak sohbet içerikli toplantılar düzenlenmektedir. Düzenlenen bu toplantılara değişik milletlerden farklı gruplara mensup Müslümanlar katılmakta ve dini meselelerde fikir alış verişinde bulunmaktadırlar. İran'da yetişmiş olan Şîî ilahiyatçılar cemiyet mensuplarının dini ihtiyaçlarının giderilmesine yardımcı olmakta ve onlara manevî destek vermektedirler. Yeni Müslüman olmuş kişilerin dini rehberlik hizmetleri de bu ilahiyatçılar tarafından yerine getirilmektedir. Merkezin sunmuş olduğu hizmetler arasında her yaş grubundan Müslümanlar'a yönelik Kur'an okuma ve temel dini bilgiler kursları, hem Almanca hem de farsça olarak verilmektedir. Arapça dil kursu, çocuklara yönelik iki ayda bir "Merhaba Çocuklar" isimli derginin çıkartılması ve gene 2 ayda bir Almanca olarak "Fecr" dergisinin çıkartılması gibi faaliyetler de, IHZ'nin ön plana çıkan diğer hizmetleridir. Resmî internet sayfasındaki bilgilere göre, diğer din mensupları ile olan ilişkilere büyük önem verdiğini söyleyen dernek yetkilileri, bu amaçla düzenlenen dinler arası diyalog toplantılarına sürekli olarak katılmaktadırlar.⁴⁰⁸

Alman İslam Konferansı'nın 2009 yılında yaptırmış olduğu araştırma sonuçlarına göre Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın %7'sini Şîî inanca sahip Müslümanlar oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın yaklaşık 300.000'ini Şîî Müslümanlar oluşturmaktadır. Geldikleri ülkelere göre dağılımına bakıldığında ise çoğunluğunun İran kökenli olduğunu görülmektedir. Şöyle ki; İran'dan geldiğini söyleyen Müslümanlar'ın %95'i kendisini Şîî olarak tanıtırken, bu oran Ortadoğu ülkelerinden gelenler arasında %28,3 civarındadır. Güney ve Güneydoğu Asya kökenli Müslümanlar'ın %10,7'si, Afrika kökenlilerin %5,9'u, Güneydoğu Avrupa kökenlilerin %3,1'i, Kuzey Afrika kökenlilerin %2,3'ü, Türkiye'den gelen Müslümanlar'ın ise %2,3'ü kendini Şîî inanca sahip Müslüman olarak tanıtmıştır.⁴⁰⁹ Almanya genelinde Şîî inanca sahip Müslümanlar'a hizmet veren 100 civarında cami derneği olduğu sanılmaktadır.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ <http://www.izhamburg.com/>, 31.12.2011, 01:09.

⁴⁰⁹ Haug, Müssig, Sticks, a.g.e., s.135,137.

⁴¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Wunn, a.g.e., s.114-126.

13. İslam Cemaatleri ve Cemiyetleri Birliği (ICCB)

Cemalettin Kaplan ve beraberindeki grup, 1983'te Milli Görüş teşkilatından olaylı bir şekilde ayrıldıktan sonra Almanya'nın Köln şehrinde, 25 Kasım 1984'te İslam Cemaatleri ve Cemiyetleri Birliği'ni (Verband der Islamischen Vereine und Gemeinden e. V. – ICCB) kurmuştur. Radikal eğilimleriyle bilinen Cemalettin Kaplan ve beraberindekilerin İran İslam devriminden etkilendikleri söylenmektedir.⁴¹¹

1926'da Erzurum'da doğan Cemalettin Kaplan, başta babası olmak üzere çevrede bulunan hocaların desteği ile İslâmî tahsilini tamamlamıştır. Medrese eğitiminin ardında civar köylerde imam olarak çalışmaya başlayan Kaplan, diğer taraftan da resmî tahsiline devam etmiştir. 36 yaşında başladığı ilahiyat eğitimini tamamladıktan sonra da DİB bünyesinde çalışmaya başlamıştır. Uzun süre imamlık, vaizlik, Diyanet işleri başkan Yardımcılığı, Adana Müftülüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Memuriyeti sırasında da dönemin Milli Selamet Partisi ile ilişkili olduğu gerekçesiyle soruşturma geçirmiştir. 1981'de emekli olduktan sonra sığınmacı statüsünde Almanya'ya gelmiş ve Milli Görüş hareketi bünyesinde çalışmaya başlamıştır. Bir süre Milli Görüş Teşkilatlarının Fetva Komisyon başkanlığı görevini yürütmüştür. 13 Ağustos 1983'te Köln Barbaros Camii'nde Kaplan taraftarlarınca dağıtılmak istenen “Devlete Gidiş Yolu Parti mi, Tebliğ mi?” bildirisinin, Milli Görüş taraftarlarınca engellenmesi üzerine büyük bir ihtilaf çıkmış ve Cemalettin Kaplan Milli Görüş'ten ayrıldığını açıklamıştır. Barbaros hareketi olarak ünlenen bu olaydan sonra, Cemalettin Kaplan ve ekibi giderek sertleşen bir strateji izlemiştir. ICCB, Kaplan ve beraberindekilerin izlemiş olduğu radikal İslâmî hareketin organize olmuş şeklidir.⁴¹²

Almanya genelinde yaklaşık 40 cami derneği etrafında örgütlenmesini gerçekleştirmiş olan Kaplan taraftarları, hiyerarşik bir yapılanmanın yanı sıra, daha rahat çalışabilmek için teşkilatlarını bölgelere ayırmışlardı. Her dernek birbirinden bağımsız tüzel kişiliğe sahipti. Cami derneklerinin giderleri ise üyelere toplanan

⁴¹¹ Wunn, a.g.e., s.55.

⁴¹² Perşembe, a.g.e., s.157 ve Wunn, a.g.e., s.56,57.

aidatlar ve yapılan bağışlara ek olarak, cemaatin düzenli olarak yayınladığı *Ümmet-i Muhammed* isimli derginin satışlarından elde edilen gelirlerle karşılanmaktaydı. 1924'te Hilafetin kaldırılmasının İslam dünyasında bir boşluk meydana getirdiğini düşünen ICCB taraftarları, 1992 yılında isim değişikliğine gitmiş ve kendilerinin Hilafet makamının geri dönüşünü temsil ettiklerini düşünerek, organizasyonlarının adını Halife Devleti (Kalifatsstaat – Anadolu Federe İslam Devleti) olarak değiştirmişlerdir.⁴¹³

Cemaat ilk iç bölünmesini 1987 yılında Köln Medresesi yöneticisi Ahmet Polat'ın ayrılmasıyla yaşamıştır. 15 Mayıs 1995'te Cemalettin Kaplan'ın ölümüyle birlikte cemaat içindeki bölünmeler hız kazanmıştır. Baba Kaplan'ın ölümünden sonra, oğul Metin Kaplan'ın halifeliği üzerinde karar kılınmasıyla birlikte, ilk olarak Berlin'deki Cami Derneğinin yöneticisi ve aynı zamanda doktor olan Halil İbrahim Sofu'nun muhalif sesi yükselmiştir. Berlin'deki cemaat mensuplarının Sofu'yu halife ilan etmesi ise bu bölünmeyi çatışmaya dönüştürmüştü ve Sofu, 8 Mayıs 1997'de Metin Kaplan taraftarlarınca öldürülmüştür. Halil İbrahim Sofu'nun öldürülmesinden sonra Berlin grubu kendini toparlayamamış ve kısa süre sonra maddi imkânsızlıklardan dolayı kapanmıştır. Metin Kaplan aleyhine açılan soruşturmalarda, Kaplan'ın suçlu bulunması üzerine İçişleri Bakanlığı'nın Aralık 2001'de almış olduğu kararla cemaatin Almanya içerisindeki faaliyetleri yasaklanmıştır. Alınan yasaklama kararıyla birlikte, ICCB'ye yakınlığıyla bilinen 30'un üzerindeki cami derneği de kapatılmıştır.⁴¹⁴

ICCB'ye üye olan Türk vatandaşlarının, eğitim seviyesi düşük ve toplumun alt kademesinden gelen kimselerden oldukları söylenmektedir. Cemaatin üyelerine sağlamış olduğu kimliksel var oluş, bulundukları ülkede yaşanan dışlanmışlık duygusu ve öfkeyle de birleşince, bulundukları ülkeye ve kendilerinden olmayan herkese karşı retçi ve radikal bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Kaplan hareketi, radikal eğilimlere ek olarak, ikinci kuşak arasında eğitimini tamamlamamış olmasına rağmen düşük statülü işlerde çalışmak istemeyen ve çoğunlukla da işsiz olan göçmen

⁴¹³ Wunn, a.g.e., s.55,56.

⁴¹⁴ Wunn, a.g.e., s.63,64.

Müslümanların, içlerindeki öfkeyi yüksek sesle haykırabilmelerine olanak sağlayan bir hareket olmuştur.

İslam'ın, siyasetin ta kendisi olduğu düsturundan hareket eden Kaplancılar, diğer taraftan da demokrasinin İslam dışı bir sistem olduğu söylemini konferanslarında ve yayın organlarında ısrarla vurgulamışlardır. İslam'ın partiler üstü olduğunu ısrarla vurgulayan Kaplancıların Milli Görüş hareketinden ayrılmasının temel gerekçesi de particilik olmuştur. Kaplan, yayınlamış olduğu fetva ile demokrasiyi şiddetle reddetmiş, demokratik sisteme göre parlamentoya seçilmenin ve seçmenin şirk olduğu, hatta bu hususta verilen fetvayı kabul etmeyenlerin de aynı hükme tabi olarak müşrik olacaklarını açıklamıştır. Günümüzde herhangi bir resmî oluşumu bulunmayan Kaplan hareketinin, Almanya genelinde 500 civarında taraftarının bulunduğu sanılmaktadır.⁴¹⁵

14. Nurculuk Hareketi

Türkiye'de Nurcular olarak tanınan Said Nursi'nin takipçilerinin Almanya'daki faaliyetleri 1967 yılında başlamıştır. Günümüzde Almanya genelinde İslam Toplumu Nur Cemaat-ı (Islamische Gemeinschaft Jama' at-un Nur Deutschland) adıyla örgütlenmiş olan Nurculara bağlı, 50 civarında medresenin varlığından söz edilmektedir. Türkiye'deki klasik nurcu cemaati yöntemine göre eğitimlerine devam eden cemaatin, yaklaşık 6.000 civarında üyesi olduğu sanılmaktadır. Üyelerin Kur'an ve Said Nursi'nin öğretilerine göre şekillenen mutad toplantıları, cemaat içi dayanışma ve bağlılığı kuvvetlendirmektedir. Bu toplantılar çerçevesinde bir yandan gençlerin İslâmî bir şekilde yetiştirilirken, diğer taraftan da cemaate yeni katılanların eğitimi gerçekleştirilmektedir. Kendilerine rehber olarak Said Nursi'nin eserlerini seçmiş olan bu grubun üyeleri, bu eserler temelinde geliştirilen dini ve ahlaki formlarla belirgin bir kimlik kazanmaktadırlar. Risale-i Nur eserlerini sürekli okudukları için Nurcu olarak isimlendirilen hemen hemen herkeste aynı kaynaktan bilgilenmenin kazandırdığı benzer davranışları gözlemlemek

⁴¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, a.g.e., s.158.

mümkündür. Bu yönüyle de Nurcular Almanya'daki diğer dini gruplara göre farklılık arz etmektedirler.

Nurcular kendi içlerinde düzenlemiş oldukları toplantıların yanı sıra, Risale-i Nur öğretisinin yaygınlaşması için de çaba sarf etmektedirler. Bu amaçla, yabancı dil bilen gençler bu eserleri başta Almanca olmak üzere, değişik dillere tercüme etmektedirler. Kur'an'ın çağdaş yorumu olarak gördükleri Risalelerden seçtikleri, din ve bilimle bir araya getirilmiş olan ifadelerin yaygınlaştırılması için çeşitli resim, poster ve video kayıtlarını yaygın olarak kullanmaktadırlar. Çeşitli adlarla kurulmuş olan internet sayfalarında, Said Nursi'yi ve onun eserlerini tanıtmanın yanında, Almanca olarak çıkarttıkları "Das Licht" (Nur) isimli bir dergiyle de yayın hayatında etkin olmaya çalışmaktadırlar. İnsanlığı ilgilendiren çağdaş sorunlarla da yakından ilgilenen Nur Cemaati mensupları, düzenlemiş oldukları panel ve sempozyum faaliyetleriyle de bu sorunlara çözüm arayışı içerisindeyler. Teknolojik imkânları etkin bir şekilde kullanmaya gayret eden cemaat mensupları, başkalarına karşı kimliklerini rahat ifade etmeleri ve kendi içlerinde geliştirmiş oldukları güçlü bağlarıyla da dikkat çekmektedirler. Ayrıca farklı yöntem izleyen Nur Cemaati mensuplarının Türkiye'deki durumun aksine, yurt dışında birbirleriyle rekabetten uzak, yardımlaşmaya dayalı ilişkiler içinde oldukları gözlemlenmektedir.⁴¹⁶

15. Gülen Hareketi

Almanya'daki faaliyetlerine 1990'lı yıllarda başlayan Gülen Hareketi mensupları, ilk olarak çocukların okul derslerine yardımcı olacak Eğitim Merkezleri (Bildungszentrum) kurmaya başlamışlardır. Özellikle Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgeleri seçen Gülen Hareketi mensupları, kendilerine özgü eğitim sistemiyle kısa sürede bu ülkede yaşayan Türk vatandaşlarının desteğini kazanmışlardır. Birçok ilde farklı isimler altında kurulan bu eğitim merkezlerinin 2011 itibarıyla 100'ün üzerinde olduğu söylenmektedir.

Gülen Hareketi mensupları, Almanya'daki faaliyetlerini beş farklı kanaldan sürdürmektedirler. Bu faaliyetler arasında en yaygın olanı "Eğitim Merkezleri"dir.

⁴¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Wunn, a.g.e., s.85-96 ve Perşembe, a.g.e., s.154,155.

Zaman gazetesi ve Samanyolu televizyonu ekseninde gerçekleşen “Medya Faaliyetleri” Hareketin Almanya’da tanınmasında önemli bir rol oynamıştır. Kùltürler ve dinler arası çalışmaları desteklemek üzere kurulmuş olan “Diyalog Merkezleri”, diğèr din mensupları ile birlikte ortak yaşama katkıda bulunup, toplumsal mutabakatın sağlarnasına yönelik çalışmalarını yürütmektedir. Harekete finansman sağlayan iş adamlarını bir araya getirerek, onların hem birbirleriyle olan iletişimini kuvvetlendirmek hem de kültürel etkinliklere katılımını sağlamak üzere kurulmuş olan “İş Adamları Dernekleri”, hareketin Almanya’daki varlığında önemli bir rol oynamaktadır. Hareket mensuplarının son yıllarda gündeme getirdikleri “Kùltür Merkezleri” projesi de Almanya’da yaşayan Türk Ailelerinin çocuklarına dini ve kültürel eğitim vermenin yanında, dinler ve kültürlerarası diyaloga katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Farklı isimler altında değişik amaçlara yönelik birbirinden bağımsız şekilde örgütlenmiş olan bu yapılanmaları Gülen Hareketi başlığı altında vermemizin nedeni; her ne kadar birbirinden bağımsız gibi gözükseler de hepsinin Fethullah Gülen’den etkilenmiş olmasıdır.

Beş farklı alanda örgütlenmiş olmalarına rağmen hareketin Almanya’daki bel kemiğini eğitim merkezleri oluşturmaktadır. Modernlikle geleneksellik arasında bir eğitim anlayışını kendilerine model olarak benimseyen hareketin Eğitim Merkezleri, Almanya okullarındaki müfredata uygun ve sürekli yeniliğe açık bir eğitim anlayışını benimsemektedir. Hareketin Almanya’daki eğitim kurumlarında görevli personelinin %70 gibi büyük bir çoğunluğunu Alman öğretmenler oluşturmaktadır. Şuanda Hareketin açmış olduğı ve Alman yasalarına göre eğitim veren ilkokul, orta ve lise (Realschule, Gymnasium) düzeyinde 30 civarında eğitim kurumu bulunmaktadır. Son dönemlerde hizmet mensuplarını ve öğretmenlerini Almanya’da yetişen Türk gençlerden oluşturmaya gayret eden hareket, bu vesileyle büyük bir çoğunluğu Türk olan öğrencilere bu gençlerin örnek oluşturmalarını hedeflemektedir.

Henüz Kùltür Merkezleri haricinde İslam dini eksenli bir yapılanma içerisine girmeyen Hareket mensuplarının araştırmaya dâhil edilmesinin temel nedeni, öğretmen ve yöneticilerinin dindar kimlikleriyle bilinmesidir. Cuma ve Bayram namazlarını genelde DİTİB’e bağılı Cami derneklerinde kılmayı tercih eden hareket

mensupları, Türkiye kökenli diğer Cami dernekleriyle de iyi ilişkiler geliştirmeye özen göstermektedirler. Almanya'daki hedef kitlesi bu ülkede yaşayan Türkler olan Gülen Hareketi, çalışmalarını da bu ülkede yaşayan Türklerin sosyal, kültürel ve manevî ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak gerçekleştirmektedir.⁴¹⁷

16. Tasavvufi Örgütlenmeler

Almanya genelinde Cami Dernekleri kadar yaygın olmasa da, Müslümanlar'ın yaşadığı hemen hemen her şehirde Tasavvufi örgütlenmelere rastlanmaktadır. Ancak Tarikat tabanlı örgütlenmeler, cami derneklerinde olduğu gibi resmî statüde kurulmayıp, mensuplarının evlerinde ya da kendilerine yakın hissettikleri cami derneklerine ait binalarda bir araya gelerek, toplu zikir ve sohbet etkinlikleri düzenlemektedirler. Almanya'da en yaygın tasavvufi örgütlenme, Nakşibendî tarikatı Halidiye kolunun kamuoyunda “Menzil” olarak bilinen grubunun meydana getirdiği örgütlenmedir. Almanya'nın birçok şehrinde birbirinden farklı isimlerle kurmuş oldukları derneklerde faaliyetlerini devam ettiren Menzil grubu mensupları, kurmuş oldukları dernekleri sadece Tasavvufi sohbet, zikir ve vakit namazları için kullanmaktadırlar. Cuma ve Bayram namazlarını ise çoğunlukla DİTİB'e ait cami derneklerinde eda etmektedirler. Almanya'daki merkezi Dortmund'da olan tarikatın ülke genelinde ne kadar temsilciliği olduğunu, birbirinden bağımsız yapılanmalarından dolayı kestirebilmek kolay olmamıştır. Kendileriyle görüştüğümüz tarikat mensupları ise ser verip sır vermemektedirler.

Menzil Tarikatı dışında Almanya'da etkin olan bir diğer Tasavvufi örgütlenme de, Şeyh Nazım Kıbrısı'nın müritlerince “Osmamnische-Herberge Haqqani Trust, Verein für neue deutsche Muslime e.V.” (Osmanlı Evi- Yeni Alman Müslümanlar için Hakkani Güven Derneği) adıyla örgütlenen ve dernek niteliğinde, düzenli ve sistematik bir tarzda çalışmalarını dikkat çeken tarikattır. Merkezi Kall-Sötenich'de bulunan tarikatın Almanya başkanlığını ise Scheikh Hassan Peter Dyck yürütmektedir. Bu tarikat, batılı milletlerden meydana gelen topluluğu ile ilginç bir yapılanma olarak dikkat çekmektedir. Tarikatın yurtdışı örgütlenme merkezi

⁴¹⁷ Mahmut Altınzencir, 24.06.1979 Almanya/Greven doğumlu, Hukuk Fakültesi Yüksek Lisans Mezunlu, IDIZEM Münih Diyalog Merkezi Müdürü, 29 Eylül 2011 Tarihli görüşme.

İngiltere’de bulunmaktadır. Şeyh Nazım Kıbrısı’nın tarikat grubunda, üyelerin kendine özgü sarık ve cübbeleri batılı renk ve sitillerle göze çarpmaktadır. Tarikatın merkezindeki haftalık zikir törenleri kadın ve erkekler için ayrı ayrı düzenlenmektedir. Sosyal ve kültürel etkinlikler ise herkese açık bir şekilde yapılmaktadır. Müritlerin eğitimi için genellikle konferans ağırlıklı toplantılar düzenlenmektedir. Tarikat mensubu bir takım şahısların kalabalık şehirlerde Sofi müziği icra ederek dikkat toplama girişimleri, onlara Avrupai bir tarz kazandırmaktadır.⁴¹⁸ Menzil ve Şeyh Nazımı Kıbrısı’nın müritleri haricinde Almanya’da dikkat çeken diğer tasavvufi örgütlenmeleri, İskenderpaşa mensupları, Kadiriler ve Cerrahiler meydana getirmektedir. Ayrıca Almanya’da Augsburg merkezli bir örgütlenme olarak dikkat çeken ve Uşaki Dergahı olarak bilinen, Almanya ve Avrupa’nın değişik yerlerinde küçük çaplı temsilcilikleri bulunan sofileri de bu gruba dahil edebiliriz.⁴¹⁹

17. Ahmediyya Cemaati

Mirza Gulam Ahmed Kadiyani tarafından on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Hindistan’ın Pencap bölgesinde kurulan Ahmediyya Cemaati, İlk olarak Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya’da görülmeye başlanmıştır. Ahmediyya Cemaatinin Lahor kolu mensupları, Berlin’de Ahmediyya Camii olarak ta bilinen Wilmersdorf Camisini inşa etmişlerdir. Ancak daha sonraki süreçte Lahor gurubunun güç kaybetmesiyle birlikte bu caminin cemaat sayısı günümüzde 30’a kadar düşmüştür.⁴²⁰ Hareketin Kadiyani kolu ise Lahor grubunun aksine giderek güç kazanmaya başlamıştır. İlk olarak 1949 yılında Hamburg’da teşkilatlanan Kadiyani Ahmediler, daha sonra hızlı bir teşkilatlanmaya girişerek 1957’de Hamburg-Stellingen’de Fazle Ömer Cami’sini, 1959’da da Frankfurt am Main’da Nur Cami’sini inşa etmişlerdir.

Ahmediler’in üniversiteli gençler üzerinde etkin olarak İslam’ı yaymaya başlamaları ve özellikle de genç Hristiyanlar arasında etkili olmaları, kilisenin bu

⁴¹⁸ <http://www.osmanische-herberge.de>, 31.12.2011, 01:10.

⁴¹⁹ Perşembe, a.g.e., s.158,159 ve Wunn, a.g.e., s.129-150.

⁴²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah, a.g.e., s.28,29,31.

konunun üzerine eğilmesine neden olmuş ve Almanya’da Müslüman-Hıristiyan ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Temel gayelerini herkese İslam’ı tebliğ etmek olarak belirleyen Ahmediyya mensupları, diyaloga karşı olmak ve iyi ilişkileri bozmakla suçlanmışlardır. Bu suçlamalarına gerekçe olarak ta 1957’de hareketin o zamanki halifesi Mahmud Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed’in yapmış olduğu konuşma gösterilmiştir. Aynı zamanda Ahmediyya hareketinin II. Halifesi de olan bu şahıs yapmış olduğu konuşmada; *“Almanya’nın diğer şehirlerinde de cami yaptırmak istiyorum. Allah verede Alman milleti İslam’ı çabuk kabul etse de, dini yönden de Avrupa’nın lideri olsa”* demiştir.

1960’lı yıllarda Türk işçilerin Almanya’ya gelerek teşkilatlanmaya başlamaları, Ahmediler’in bu ülkedeki etkinliklerini sekteye uğratmıştır. 1974’te toplanan ‘Dünya İslam Konferansı’nın Ahmediler’i gulat fırka ilan etmesinin de Cemaat mensuplarının pasifize olmasında etken olduğu ileri sürülmektedir. Bu tarihten sonra Almanya’daki İslâmîyet’i temsil gücü Türklerin kurmuş oldukları İslâmî organizasyonların eline geçmeye başlamıştır. Ancak bu sürecin Ahmediler’i hepten sindirmiş olduğunu da söyleyemeyiz. 1978’de bir açıklama yapan dönemin halifesi Mirza Nasır Ahmet, 150 yıl içerisinde bütün Avrupa’nın Müslüman olacağı tahmininde bulunmuştur.⁴²¹

Avrupa’daki ilk oluşumlarını İngiltere’nin başkenti Londra’da 1923 yılında gerçekleştiren Ahmediler’in, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya’ya yönelik çalışmalar yaptıkları da bilinmektedir. 27 Nisan 1922’de Hindistanlı Prof. Dr. Jabbar-Kheiris’in öncülüğünde “Berlin İslam Cemiyeti”ni (die Islamische Gemeinde in Berlin) kurmuşlardır. 41 farklı milletten Müslüman’ın kurulmasına iştirak ettiği bu cemiyet, Almanya’da ikamet eden bütün Müslümanları tek bir çatı altında bir araya getirmeyi kendisine hedef olarak seçmiştir. Wünsdorfer Cami’sinin ibadete kapatılmasından sonra Berlin’de bulunan Müslümanlar bir araya gelip ibadet edecekleri tek mekânlarını da kaybetmişlerdi. İşte tam da bu sırada Berlin İslam Cemiyeti devreye girerek Berlin’de 5 katlı ve içinde Öğrenci yurdundan lokantaya, Otelden dernekte çalışacak görevlilerin lojmanlarına kadar planlanmış bir merkez

⁴²¹ Tosun, a.g.m., s.175.

camii inşa edeceğini duyurmuştur. Bu amaçla Berlin’de Witzleben tren istasyonu yakınlarında arsa satın alınmış ve 7 Ağustos 1923’te İmam Mubarik Ali tarafından caminin temelleri atılmıştır. Ancak ortaya çıkan finansal sorunlar nedeniyle inşaat devam ettirilememiş ve bu projede böylelikle kapanmıştır.⁴²² İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar da Ahmediyya Cemaati Kadiyanilik kolunun Almanya’da herhangi bir etkinliğine rastlanılmamaktadır. Federal Almanya sınırlarındaki ilk teşkilatlanmalarını 1949 yılında Hamburg’da gerçekleştirmişlerdir.

Hareket mensuplarının Pakistan’ın Rabwah şehrini hareketin manevî merkezi olarak görmelerine rağmen, Ahmediyya’nın şuandaki merkezi Londra’dadır. Hareket mensupları bulundukları her ülkede teşkilatlanmaya büyük önem vermektedirler. Almanya’da bulundukları her şehirde örgütlendikleri gibi, ülke genelinde de çatı organizasyonları kurmuşlardır. Ahmediyya hareketinin Almanya’daki çatı derneği “Ahmediyya Muslim Jamaat in der Bundesrepublik Deutschland e.V.”nin (Federal Almanya Ahmediyya Müslüman Cemaati Derneği) genel merkezi Frankfurt da bulunmaktadır. Her üç senede bir genel kurula gidilen dernekte, bir kişi üst üste en fazla üç defa başkan seçilebilmektedir.

Dinler arası diyalog faaliyetlerine önem veren cemaat mensupları, derneklerinin bulunduğu her ilde, her sene en az bir defa Siret-ün Nebi toplantıları düzenlemektedirler. Çalışmamız çerçevesinde kendisiyle görüşme imkânı bulduğumuz, cemaatin Güney Almanya eğitim sorumlusu Muhammad Ahmad Rashid; Diğer din mensuplarının çağrıldığı bu toplantıların ana maksadının, özelde Hristiyan Almanlar’ın genelde ise diğer tüm din mensuplarının İslam hakkında oluşmuş olan olumsuz ön yargılarını ortadan kaldırmak olduğunu belirtmektedir.

1974’te gayrimüslim ilan edilerek mağdur edildiklerini söyleyen Ahmediler, kendilerini Ahmedi Müslüman olarak tarif ederken, diğerlerini de Gayrı Ahmedi Müslüman olarak isimlendirmektedirler. Hareket mensuplarının Hz. Muhammed’in (S.A.S) nübüvvetine tabi olduklarını, onun Şeriatına hiç bir şey çıkarmadıkları gibi yeni bir şeyde ilave etmediklerine vurgu yapmaktadırlar. Mirza Gulam Ahmed’i hem

⁴²² Abdullah, a.g.e., s.27,28.

Mehdi hem de Mesih olarak kabul etmektedirler. Cemaat yapılanmaları hakkında da sohbet etme imkânı bulduğumuz Ahmad Rashid, biat şartlarını yerine getiren herkesin harekete katılabileceğini söylerken, harekete katılanlarında gelirlerinin onda birini aidat olarak cemaate bağışladığını söylemiştir. Ahmediyya hareketine mensup bir kişi yanlış bir eylem gerçekleştirildiğinde, o kimseden aidat alınmayarak ona en büyük ceza verilmektedir. Bu cezanın aslı, ‘veren el alan elden üstündür’ düsturudur. Kişi kendini düzeltene kadar ondan aidat alınmaz. Ayrıca Rashid, hareket mensuplarının Ahmediyya dışından kimselerle evlenmemesinin nedenini tedbir amaçlı olarak açıklamıştır.

Ahmediyya Hareketinin Almanya’daki durumunu da konuştuğumuz Rashid, Almanya genelinde 36 şehirde cemaatlerinin bulunduğunu, hedeflerininse toplamda 100 cami inşa etmek olduğunu söylemiştir. Ahmediyya hareketinin Türklere yönelik yayın yapan Manevîyat isminde bir dergisi de bulunmaktadır. 2009’da Alman İslam Konferansı bünyesinde yapılan araştırmaya göre Almanya genelinde 65.000 civarında Ahmediyya mensubu bulunduğu sanılmaktadır. Ahmediler Sünni, Alevi ve Şîi Müslümanlar’dan sonra Almanya’daki dördüncü Müslüman oluşumunu temsil etmektedirler.⁴²³

18. Almanya İslam Konseyi (IRD)

Almanya İslam Konseyi (Islamrat für die Bundesrepublik Deutschland – IRD) Berlin’de 21 Kasım 1986 tarihinde kurulmuştur. Konseyin kurucu üyeleri arasında İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ), Jama’at un-Nur Köln e.V., Sufi Cemiyeti ve Dünya İslam Kongresi Almanya Kolu yer almıştır. İlk kurulduğu yıllarda IRD’nin yönetimini merkezi Soest’te bulunan Almanya İslam Arşivi üstlenmiştir. 1988’de çıkan birtakım anlaşmazlıklar nedeniyle VIKZ’in ayrılık kararı almasıyla birlikte konsey önemini yitirmiş gibi görünse de, 1990’da Avrupa Milli Görüş Teşkilatları’nın (AMGT) katılımıyla birlikte yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Kuruluş yıllarında konsey içerisinde etkin bir konumda bulunan

⁴²³ Muhammed Ahmad Rashid, 03.10.1963 Pakistan Chioniot doğumlu, İlahiyat Yüksek lisans, Ahmediyya Cemaati Güney Almanya Eğitim sorumlusu, Almanya’daki Ahmediyya Mensuplarının sayısı için, bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.135, Ahmediyya hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., Wunn, a.g.e., s.151-164.

Muhammed Salim Abdullah, İslamrat'ın Almanya'ya ait bir kuruluş olması için mücadele etmiş, Müslümanlar'ın Alman toplumuna uyum sağlamaları yönünde faaliyetler düzenleyerek seküler bir devlette örnek İslam modelini oluşturmak için çaba göstermiştir.⁴²⁴

Berlin eyaletinde dini cemaat statüsü kazanmış olan IRD, bu özelliği ile Almanya'da faaliyet gösteren İslâmî organizasyonlar arasında bir iltir. Aynı zamanda IRD Berlin eyaletindeki İslam Din Derslerini de organize etmekte, din dersi öğretmeni atamasında etkin rol üstlenmektedir. Konsey kendi internet sayfası üzerinden amaç ve hedeflerini şu şekilde sıralamaktadır; İslam dininin Almanya genelinde resmî din olarak tanınmasını sağlamak, Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın sosyal ve kültürel sorunlarıyla ilgilenmek, İslam'ın daha iyi anlaşılması için faaliyetler düzenlemek ve Müslümanlar'ın Alman toplumuna entegrasyonu için çalışmalar yapmaktadır.⁴²⁵

IRD Almanya genelinde Müslümanlar tarafından kurulmuş olan 30 civarındaki farklı derneğin bir araya gelmesiyle kurulmuş çatı organizasyonudur. Konseye üye dernekler arasında başta İslam Toplumu Milli Görüş (İMG) olmak üzere kendileri de birer çatı organizasyonu olan dernekler de bulunmaktadır. IRD'ye üye dernekler milliyet bazında farklılık göstermekle birlikte çoğunluğunu İMG çizgisindeki dernekler oluşturmaktadır.⁴²⁶ DIK'in yaptırmış olduğu, "Almanya'da Müslüman Yaşam Şekli" isimli araştırmada ankete katılan Müslümanlar'ın %16,1'i Almanya İslam Konseyi'ni tanıdığını belirtmiştir.⁴²⁷ IRD 2007'nin Mart ayında kurulan Almanya Müslümanları Koordine Kurulu'nun da (KRM) aktif üyesidir. 2006'da faaliyete geçen Almanya İslam Konferansı'na da ilk başlarda üye olarak katılan IRD, İMG'ye yönelik Anayasayı Koruma Dairesi tarafından başlatılan

⁴²⁴ Perşembe, a.g.e., s.169.

⁴²⁵ http://www.islamrat.de/index.php?option=com_content&view=article&id=45&Itemid=54, 31.12.2011, 01:16.

⁴²⁶ Perşembe, a.g.e., s.169.

⁴²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Haug, Müssig, Sticks, a.g.e., s.174.

soruşturma kapsamında üyeliği dondurulunca, suçlamaları ve üyelik dondurma kararını kabul etmediğini belirterek DIK'ten ayrıldığını açıklamıştır.⁴²⁸

Almanya İslam Konseyi'ne üye dernekler şunlardır:

- Nur Cemaati İslam Topluluğu (Islamische Gemeinschaft Jama'at un-Nur)
- İslam Gençlik Merkezleri Birliği (Verband Islamischer Jugendzentren)
- Almanya Müslüman İzçiler Birliği(Bund Moslemischer Pfafinder Deutschlands)
- İslam Toplumu Milli Görüş (Islamische Gemeinschaft Milli Görüş - IGMG)
- IGMG Gençlik Birliği (IGMG-Jugendverband)
- Avrupa Müslüman Sosyal Yardımlaşma Derneği (Moslemisches Sozialwerk in Europa)
- Müslüman Sosyal Birliği- Cenaze Vakfı (Muslimischer Sozialbund e.V. - MSB)
- Federal Almanya Türk- İslam Dernekleri Birliği (Dachverband der Türkisch-Islamischen Vereine in Deutschland - DTIV)
- Almanya Ahlu'l Beyt Cemaati Birliği (Gemeinschaft der Ahl-Al-Bayt Vereine in Deutschland)
- Ahlu'l-Beyt Alevi Din cemaati (Ahl-al-Bayt Alevitische Religionsgemeinschaft)
- Haqqani Trust-Yeni Alman Müslümanları Derneği (Verein für neue Deutsche Muslime-Haqqani Trust)
- Bosnalı Müslüman Cemiyetleri Birliği (Verband der Islamischen Gemeinden der Bosniaken)
- Faslı İmamlar Birliği (Union Marokkanischer Imame)

⁴²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.deutsche-islam-konferenz.de/cln_101/nn_2026762/SubSites/DIK/DE/TeilnehmerStruktur/Teilnehmer/teilnehmer-node.html?__nnn=true, 31.12.2011, 01:17.

- İhsan Yardımlaşma Derneği (Ehsan Hilfosorganisation)
- Alman-Somaliler Birliği (Deutsch Somalischer Verein e.V.),
- Weimar Enstitüsü (Weimar Institut e.V.)
- Alman-Afrika Transfer Ajansı (Deutsch-Afrikanische Transfer-Agency)
- Doğu Türkistan Enformasyon Merkezi (Ostturkestanischer (Uigurischer) Nationalkongress e.V.)
- İslam-Info (Islam-Info e.V)
- Bremen İslam Federasyonu (Islamische Föderation Bremen)
- Kuzey Almanya Müslüman Cemiyetleri Birliği (Bündnis der Islamischen Gemeinden in Norddeutschland e.V)
- Berlin İslam Federasyonu (Islamische Föderation Berlin)
- Baden-Württemberg İslam Federasyonu (Islamische Föderation Baden - Württemberg)
- Hessen İslam federasyonu (Islamische Föderation Hessen)
- Rheinland-Pfalz İslam Konseyi (Islamrat für Rheinland Pfalz)
- Bavyera İslam Konseyi (Islamrat für Bavyera)
- İslam-Pedagoji Enstitüsü (Islamisch-Pädagogisches Institut)
- Düsseldorf Türk Cemiyeti ve Birlikleri Topluluğu (Gesamtverband der Türkischen Gemeinden und Vereine in Duesseldorf e.V.)
- İslam Enformasyon ve Kültür Merkezi (Islamisches Informations-Kultur Zentrum e.V.)⁴²⁹

19. Almanya Müslümanlar Merkez Konseyi (ZMD)

Almanya Müslümanlar Merkez Konseyi (Zentralrat der Muslime in Deutschland e.V. -ZMD) hali hazırda farklı milletlerin kurmuş olduğu 22 çatı organizasyonu ve dernekten meydana gelmektedir. 1987'ye kadar "İslamischer Arbeitskreis" ismiyle hizmet veren dernek, bu tarihten sonra büyük İslâmî organizasyonların katılımıyla bugünkü adını almıştır. Bünyesinde Türk, Boşnak,

⁴²⁹ Perşembe, a.g.e., s.169-171 ve Wunn, a.g.e., s.211-216.

Arnavut, Arap vb. her milletten Müslüman'ın kurmuş olduğu 300 civarında derneği barındırmaktadır. ZMD'yi diğer çatı örgütlenmelerinden ayıran en önemli özelliği ise bünyesinde Şîî ve Sünnî Müslümanlar'ın kurmuş olduğu derneklerin bir arada çalışma imkânı bulmasıdır.⁴³⁰

ZMD ilk kurulduğu yıllarda, DİTİB, VIKZ, AMGT ve ATİB gibi geniş tabanlı İslâmî çatı organizasyonlarının kendisine üye olmasından dolayı, Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın büyük bir çoğunluğunu temsil eden bir kurul olarak göze çarpmaktaydı. Ancak yaşanan bir takım olumsuz gelişmeler sonrasında ilk olarak 1993'te Avrupa Milli Görüş Teşkilatları, 1994'te de Diyanet İşleri Türk İslam Birliği konseyden ayrılınca, büyük ölçüde işlevini yitirmeye başlamıştır. Son olarak İslam Kültür Merkezleri Birliği'nin de ayrılması konseyin Alman kamuoyundaki eski gücünü yetirmesine neden olmuştur.⁴³¹ Ancak Mart 2007'de kurulan Almanya Müslümanları Koordine Kurulu'nun DİTİB, IRD ve VIKZ ile birlikte kurulmasına öncülük etmesi, konseyin azda olsa eski önemini kazanmasına yardımcı olmuştur.

ZMD kendi internet sayfası üzerinden amaçlarını; Müslümanlar'ın Almanya'da rahat bir şekilde yaşayabilmeleri için gerekli olan düzenlemeleri yapmak, Müslümanlar'ın ibadetlerini yapabilmeleri için gerekli ortamları hazırlamak, Hapishane ve hastanelerdeki Müslümanlar'a manevîyat desteğinde bulunmak, İslâmî kurlarla göre hayvan kesimini yasalaştırmak, cenazelerini Almanya'da defnetmek isteyen Müslümanlar için mezarlıklar tesis etmek, namaz vakitlerini tayin ederek hazırlanan takvimlerle bunu Almanya'da yaşayan Müslümanlar'a duyurmak, Cami derneklerinde verilmekte olan Kur'an kurslarının belli bir düzen içerisinde verilmesine yardımcı olmak, resmî okullarda verilen İslam derslerinin müfredatının hazırlanmasında yardımcı olmak ve derslerde yardımcı olacak materyalleri sağlamak vb. faaliyetleri yerine getirmek olarak açıklamaktadır.

Radikal İslâmî hareketlerden uzak durmaya çalışan ZMD, hem Almanya'daki siyasi partilere karşı hem de İslam ülkelerindeki siyasal partilere karşı bağımsız kalmaya gayret göstermektedir. Konsey aynı zamanda Alman hükümetiyle de

⁴³⁰ <http://zentralrat.de/2594.php>, 31.12.2011, 01:18.

⁴³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Perşembe, a.g.e., s.171.

koordinasyon içerisinde çalışmakta, Müslümanlar'ın içinde yaşadıkları Alman toplumuyla uyumuna yönelik programlar düzenlemektedir. Ayrıca “www.islam.de” internet sayfası üzerinden Almanca yayınlar yaparak, hem Alman toplumunun İslam hakkında doğru bilgiler almalarını sağlamakta, hem de Müslümanlar'ın bilinçlenmesine katkıda bulunmaktadır.⁴³² Alman İslam Konferansı DIK'in yaptırmış olduğu araştırmaya göre, Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın %26,6'sı ZMD'yi tanıdığını belirtmiştir. Toplamda Müslümanlar'ın %24'ü ZMD'ye güvendiğini söylerken, bu oranın Afrikalı Müslümanlar arasında %50 ye yakın bir rakamda seyretmesi ZMD'nin farklı milletlerden Müslümanları çatısı altında topladığına bir delil olmuştur.⁴³³

F. Almanya Müslümanlar Merkez Konseyi'ne üye olan kuruluşlar şunlardır:

- İslâmî Faaliyetler Federal Birliği (Bundesverband für Islamische Tätigkeit e.V.)
- Bonn Alman - Müslüman Ligi (Deutsche Muslim-Liga Bonn e.V. - DML-Bonn)
- Alman - Müslüman Ligi (Deutsche Muslim-Liga e.V. - DML)
- Yeni Alman Müslümanlar Derneği (Haqqani Trust-Verein für neue deutsche Muslime e.V.)
- Eğitim ve Sosyal Meslekler İslâmî Çalışma Birliği (Islamische Arbeitsgemeinschaft für Sozial-und Erziehungsberufe e.V. - IASE)
- Almanya İslam Toplumu (Islamische Gesellschaft in Deutschland e.V. - IGD)
- İslâmî Eğitim Platformu (Islamisches Bildungswerk e.V. - IBW)
- Hamburg İslam Cemiyeti (Islamische Gemeinschaft in Hamburg - IGH)
- Berlin İslam Din Birliği (Islamische Religionsgemeinschaft Berlin)
- Aachen İslam Merkezi (Islamisches Zentrum Aachen e.V. - IZA)
- Hamburg İslam Merkezi (Islamisches Zentrum Hamburg e.V. - IZH)
- Münih İslam Merkezi (Islamisches Zentrum München e.V. - IZM)
- Almanya Müslüman Öğrenciler Birliği (Muslimische Studentenvereinigung in Deutschland e.V. - MSV)

⁴³² <http://zentralrat.de/2594.php>, 31.12.2011, 01:18.

⁴³³ Haug, Müssig, Sticks, a.g.e., s.174.

- Avrupa Ülkelerinde Çalışan Müslümanlar Birliği (Union der in Europäischen Ländern Arbeitenden Muslime e.V. – UELAM)
- Almanya Arnavut İslam Kültür Dernekleri Birliği (Union der Islamisch Albanischen Kultur Zentren in Deutschland - UIAZD)
- Avrupa Türk-İslam Kültür Dernekleri Birliği (Union der Türkisch- Islamischen Kulturvereine in Europa e.V. - ATİB)
- Avrupa Müslüman Öğrenci Örgütleri Birliği (Union Muslimischer Studenten Organisationen in Europa e.V. - UMSO)
- Almanya Bosnalı Müslüman Cemiyetleri Birliği (Vereinigung Islamischer Gemeinden der Bosniaken in Deutschland e.V. - VIGB)
- İslam Evi (Haus des Islam e.V. - HDI)⁴³⁴

20. Almanya Müslümanları Koordine Kurulu (KRM)

Kasım 2006'da Alman İslam Konferansı'nın kurulmasına müteakip 28 Mart 2007'de Almanya'da organize olmuş dört büyük İslâmî organizasyonun bir araya gelmesiyle birlikte Almanya Müslümanları Koordine Kurulu (Koordinationsrat der Muslime in Deutschland – KRM) faaliyetlerine başlamıştır. KRM bünyesinde, DİTİB, VIKZ, IRD ve ZMD gibi önemli çatı dernekleri bulunmaktadır. KRM'nin faaliyetlerini yürütmek üzere DİTİB'den 3, diğer derneklerden de 2'ser olmak üzere toplam 9 üye bulunmaktadır. Üyeler arasında eşitlik söz konusu olduğu gibi KRM'nin sözcüsü de her 6 ayda bir değişmektedir.

KRM'nin tüzüğünde kuruluş amaçları sıralanırken, öncelikli hedeflerden birinin uzun vadede Almanya'da yaşayan Müslümanları temsil edecek ve İslam'ın doğru anlaşılmasına yardımcı olacak bir oluşumu meydana getirmek olduğunu belirtmiştir. Üye dernekler arasında İslam ve Müslümanlar'ın genelini ilgilendiren meselelerde sürekli ve dostane bir şekilde birlikte çalışılacağına da vurgu yapılmıştır. Ayrıca bağımsız bir İslâmî cemaat kurma fikri de tüzüğe işlenmiştir. Kur'an ve Sünnet dışına çıkmamayı olmazsa olmaz şart olarak kabul etmiş olan KRM üyeleri, Alman yasalarında bağlı kalacaklarını taahhüt etmektedirler.

⁴³⁴ Perşembe, a.g.e., s.171,172 ve Wunn, a.g.e., s.216-221.

Alman İslam Konferansı'nda Alman hükümet yetkililerinin İslam'la ilgili meselelerde karşılarında muhatap bulamadıklarına yönelik serzenişleri KRM'nin oluşmasında etkin olmuştur. KRM'ye yalnızca derneklerin çatı organizasyonları ve farklı derneklerin bir araya gelerek kurmuş oldukları konsey dernekleri üye olabilmektedir. Almanya'da Müslüman öğrencilere yönelik Almanca İslam Din Derslerinin verilmeye başlanması, Üniversitelerde İslam Enstitüleri kurulması ve din görevlilerinin Almanya'da yetiştirilmek istenmesi gibi bir takım etkenler KRM'nin önemini artırmaktadır.⁴³⁵ Kuzey Ren Westfalya Eyalet Parlamentosunun 21.12.2011 tarihinde almış olduğu kararla, 2012 Ağustos ayı itibariyle uygulamaya konulacak olan İslam derslerinin yürütme yetkisini KRM'ye vermesi, KRM'nin önemini artıran bir diğer husus olarak dikkat çekmektedir.⁴³⁶ Alman İslam konferansının yaptırmış olduğu araştırmaya göre Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın sadece %9,6 gibi küçük bir bölümünün KRM'yi tanıdığını göstermiştir. Ancak araştırmanın yapıldığı tarihte KRM'nin henüz yeni kurulmuş bir oluşum olduğu ve kendisine ait Cami derneklerinin bulunmadığı gibi bir takım etkenleri göz önüne alacak olursak, ortaya çıkan bu rakamın gayet normal olduğunu görürüz.⁴³⁷

21. Alman İslam Konferansı (DIK)

Alman İslam Konferansı (Deutsche Islam Konferenz – DIK) dönemin İçişleri bakanı Dr. Wolfgang Schäuble öncülüğünde Kasım 2006'da hayata geçirilmiştir. Uzun yıllar yabancı politikasındaki birtakım eksiklikler nedeniyle Almanya'da yaşayan Müslümanları toplumun bir parçası olarak değil de, bu ülkede yaşayan yabancılar olarak görmekte ısrar eden devlet yetkilileri, atmış oldukları bu yeni adımla birlikte Müslümanları toplumun bir parçası olarak görmeye başladıklarını göstermişlerdir. DIK'in kurumsallaşmasındaki en büyük etkenlerin başında Alman Hükümetinin son yıllarda hususiyetle üzerinde durmaya çalıştığı entegrasyon politikası önemli bir rol oynamıştır. DIK'in hedefi de Müslümanlar'ın Alman toplumuna uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirleri almak olarak belirlenmiştir.

⁴³⁵ http://koordinationsrat.de/files/krm/krm_go.pdf, 31.12.2011, 01:19.

⁴³⁶ http://www.landtag.nrw.de/portal/WWW/GB_II/II.2/Gesetzgebung/Aktuell/01_Aktuelle_Gesetzgebungsverfahren/Islamischer_Religionsunterricht/index.jsp?jahr=2012&monat=1, 01.01.2012, 20:19.

⁴³⁷ Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.174.

DIK Alman devletiyle Müslümanlar arasında ilişkileri artırmaya yönelik bir forum olarak hizmet vermektedir.

Kurulduktan sonra aktif olarak çalışmalar başlatan DIK'in 2009'da yaptırmış olduğu Almanya'daki Müslüman Yaşam Şekli isimli araştırma göre Almanya'da 4,3 milyon civarında Müslüman yaşamakta ve bunların yaklaşık yarısı Alman vatandaşlığına geçmiş bulunmaktadır. Ortaya çıkmış olan bu yeni duruma göre Müslümanlar'ın Almanya'da kalıcılığı da kesinleşmiş görülmektedir. Toplumun asıl unsuru haline gelen Müslümanlar, yaşamış oldukları dini, sosyal, kültürel ve eğitim gibi sorunlarına çözüm beklemektedirler. DIK de bütün bunları göz önünde bulundurarak artık bir ihtiyaç haline gelen Almanya'da din adamı yetiştirme, okullarda İslam Din Derslerinin verilmesi ve cami yapımı gibi sorunlara çözüm bulma düşüncesi ve inancıyla harekete geçmiş gözükmektedir.

DIK'in katılımcıları incelendiğinde, tüm iyi niyetli yaklaşımların yanında bir takım çelişkilerinde yaşandığı görülmektedir. Bir taraftan Müslümanlar'ın toplumsal hayatta yaşadığı sorunlara çözüm bulmak için yola çıkıldığı söylenirken diğer taraftan Müslüman kadınların kullanmış olduğu başörtüsünün İslam'ın bir gerekliliği değil de, erkeklerin kadınlar üzerinde oluşturmuş olduğu bir baskı unsuru olarak gören Necla Kelek gibi bir takım isimlerin de davet edilmesi, yaşanan bu çelişkiyi gözler önüne sermektedir. DIK'in katılımcıları arasında, Alman hükümeti temsilcileri, Müslümanlar'ın yoğunlukla yaşadığı eyaletlerin yöneticileri ve Müslüman bilim adamları, kamuoyunda Müslüman kimliği ile ön plana çıkmış isimler, DİTİB, VIKZ, AABF, İGBD, ZMaD gibi Müslümanlar'ın kurmuş olduğu Cami dernekleri çatı organizasyonlarının yanı sıra, Almanya Türk Toplumu (TGD) gibi tamamen seküler bir anlayışla kurulmuş dernek de yer almaktadır.⁴³⁸

Alman İslam Konferansı'nın toplanması ve KRM'nin kurulmasından önce Almanya'daki Müslümanların birbirinden bağımsız ve kopuk bir şekilde yaşadığı bir gerçektir. Bu durumun başlıca nedenlerinden birisi de, Müslümanların bu ülkede kalıcı olacaklarına kendilerinin dahi inanmamasıydı. Varlıklarını devam

⁴³⁸ <http://www.deutsche-islam-konferenz.de>, 31.12.2011, 01:20.

ettirmeyecekleri bir ÷lkede kalıcı organizasyonlar kurmanın lüzumu yoktu. Kalıcı olmalarının kesinleşmesiyle birlikte de, Alman devletine karşı yetkili kim olacak tartışması yaşanmaya başlanmıştır. Dört büyük çatı organizasyonunun bir araya gelerek KRM'yi kurması, Müslümanlar açısından bu yetki sorununu çözmüş gibi görünse de, henüz netlik kazanmamıştır. Umarız Kuzey Ren Westfalya Eyaleti Parlamentosu'nun almış olduğu kararla İslam dersleri hususunda KRM'yi yetkili kılması, KRM'nin kurumsallaşmasını sağlar ve Müslümanlar Almanya'da tek çatı altında birleşmiş olurlar. Diğer taraftan gecikmeli de olsa Alman İslam Konferansı bünyesinde Hükümet yetkililerinin Müslümanları muhatap olarak görmeye başlaması, İslam dininin resmî statüde tanınması hususunda atılmış önemli bir adımdır. Bu süreç iyi bir şekilde değerlendirilebilirse, İslam'ın resmî statüde tanınması mümkün olabilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BAVYERA EYALETİ

A. BAVYERA EYALETİ

Almanya'nın güneydoğusunda bulunan Bavyera Eyaleti; Coğrafi bakımdan Almanya'nın en büyük eyaletidir. Ülkenin güneydoğusunda 70.551 km²'lik bir alanı kapsar. Eyaletler arasında nüfus yoğunluğu bakımından 12 milyon civarındaki nüfusu ile Kuzey Ren Westfalya'dan sonra ikinci büyük eyalettir. Ayrıca Bavyera, doğu batı, kuzey güney yollarının kesişme noktasında yer alan konumu itibariyle de Avrupa'nın en önemli ulaşım merkezlerinden bir tanesidir. Özellikle 1989/90 yıllarından sonra, Doğu Bloğu ülkelerinin çökmesi sonucu kapıların açılmasıyla birlikte, Bavyera'nın bölgedeki önemi daha da artmıştır. Bavyera dünyanın en önemli ileri teknoloji bölgelerindendir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta Başkent Münih olmak üzere, Nürnberg, Augsburg ve Regensburg gibi şehirlerde hafif ve ağır sanayi oldukça gelişmiştir. Bavyera'da üretilen başta Otomobil olmak üzere çok sayıda ürün, özellikle Asya ve Amerika ülkeleri olmak üzere, dünyanın büyük bir bölümünde yüksek Pazar payına sahiptir.⁴³⁹

1. Coğrafi Konumu

Bavyera Almanya'nın güneyinde yer alan ve en geniş toprak parçasına sahip olan eyaletidir. Bavyera'nın doğal arazi yapısı dört ana bölüme ayrılmaktadır. Bunlar; Almanya'nın en yüksek dağı olan Zugspitze'nin (2962 m) de içinde bulunduğu Alpler, Çok sayıda gölüyle ünlü Alp dağlarının etekleri, Almanya'daki ilk milli Parkında içinde bulunduğu Doğu Bavyera orta dağları ve Schwaben-Franken katman tabakasıdır. En uzun nehirleri Tuna ve Main nehirleridir. Bavyera'da kışlar soğuk ve karlı geçmektedir. Vadi bölgelerinde yaz mevsimi nispeten sıcaktır. Bavyera orman çeşitliliği ve genişliği bakımından Almanya'nın en zengin bölgesidir. Öyle ki, topraklarının üçte biri ormanlarla çevrilidir. Bavyera'da tarımsal faaliyetlere

⁴³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Temel Britannica, "Bavyera" III, İstanbul 1992, s. 81,82. Ayrıca bkz. Bavyera Tarih Evi (Haus der Bayerischen Geschichte) resmi internet sayfası, <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-01-das-land-01.php>, 31.12.2011, 01:23.

de büyük önem verilmektedir. Bu durumun en büyük kanıtı da, topraklarının yarısından fazlasının ekili alanlarla kaplı olmasıdır.⁴⁴⁰

2. Bavyera Eyaleti'nin Bölgeleri

İlk dönemlerde Bavyera Eyaleti'nin sınırları günümüzde Eski Bavyera (Altbayern) olarak bilinen, Yukarı Bavyera (oberbayern), Aşağı Bavyera (Niederbayern), ve 1623'ten beride Yukarı Pfalz'dan (Oberpfalz- Regensburg'un kuzey tarafları) oluşmaktaydı. 1803 ve 1815 yıllarında kuzeyden Franken, batıdan da Schwaben'in katılımıyla günümüzdeki Bavyera Eyaleti'nin sınırları belirlenmiştir. Franken ve Schwaben bölgeleri dil ve düşünce yapısı olarak eski Bavyera'dan ayrılmaktadırlar. Bu bölgelerin belli yörelerinde yaşayan halkların çoğunluğu günümüze kadar Protestan olarak kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1945 ile 1948 tarihleri arasında Doğu Almanya başta olmak üzere, Doğu ve Güneydoğu Avrupa kökenli 1,9 Milyon civarında sürgün ve sığınmacı Bavyera'ya yerleşmiştir. Bu sürgünlerden en büyük grubu oluşturan Südetler, 1962 yılında Bavyera Eyaleti'ni oluşturan dördüncü etnik grup saygınlığını elde etmişlerdir. 1946 yılında çok eski zamanlardan beri Bavyera Eyaleti'ne bağlı bulunan Rheinpfalz bölgesi (Kaiserslautern ve am Rhein'i çevreleyen alan) Bavyera'dan ayrılmıştır. Günümüzde Bavyera Eyaleti'nin simgeleyen renkleri mavi ve beyazdan oluşmaktadır.⁴⁴¹

3. Bavyera Eyaleti'nin Sakinleri

551 yılına ait ilk yazılı kaynaklarda, “Baiern” ya da “ Baiovarier” isimlendirilen Bavyeralılar'ın değişik halklardan meydana geldiği söylenmektedir. Bunlar; Romanlar, Alamanlar, Ostrogotlar, Franklar, Lombardlar, Thüringliler, Kuzey Almanlar'ı ve Güney Bohemya'dan gelenlerdir.⁴⁴² Günümüzde Bavyera Eyaleti'nin nüfusu 12 milyonun üzerindedir. Bavyera nüfusunun 1 milyondan fazlasını bu bölgede yaşayan yabancı uyruklular oluşturmaktadır ki, buda nüfusun

⁴⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. Die Grosse Coron Enzyklopädie, *Welt Atlas*, “Deutschland, Schweiz, Österreich”, München 1996 A, s.15-19 ve Temel Britannica, a.g.md., s.82.

⁴⁴¹ <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-02-die-geschichte-03.php>, 31.12.2011, 01:23.

⁴⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Scheuch, a.g.e., s.175.

%8,5'ine denk gelmektedir. Bavyera'da yaşayan yabancılar arasında en kalabalık topluluk ise Türkler'dir.⁴⁴³

Bavyeralılar ilginç gelenek ve görenekleriyle dikkat çekmektedirler. Bunlar arasında en meşhur olanı her yıl tekrarlanan ve sınırsız alkol tüketiminin olduğu (Oktoberfest) Ekim Festivali'dir. Ayrıca Bayreuth müzik festivalleri ve Oberammergau köyünde her 10 yılda bir düzenlenen ünlü dini Pasyon Oyunu Bavyeralılar'ın dünyaca ünlü gelenekleri arasında yer almaktadır. Bavyeralılar'ın bu türden kültürel etkinliklerde giydikleri kıyafetlerde dikkat çekicidir. Erkekler uzun çoraplarla birlikte deri şortlar giyerken, kadınlarsa kabarık kollu bluzlar ve işlemeli, uzun etekli giysiler giymektedirler.⁴⁴⁴

4. Bavyera Eyaleti'nin Tarihi

Günümüz Bavyera eyaleti sınırlarının büyük bir bölümü yaklaşık 500 sene kadar Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmıştır. İlk önceleri Roma İmparatorluğu'nun Raetia eyaletine bağlı olan günümüz Bavyera'sı, daha sonra vicarius Italiae piskoposluk bölgesinin bir parçası haline gelmiştir. Raetia prima ve Raetia secunda adı altında iki alt parçaya bölünen Raetia eyaletinin Bavyera bölümü, başkenti Augsburg olan Raetia Secunda sınırları içinde kalmıştır. Romalılar planlı bir şekilde kaleler, büyük yerleşim yerleri ve şehirler inşa etmeye başladıkları gibi, bu şehirlerin bir biriyle ulaşımını sağlayacak yolları da inşa etmişlerdir. Romalılar zamanında kurulan, Augsburg, Kempten, Regensburg ve Passau gibi şehirler günümüze kadar varlığını sürdürmüşlerdir. İtalya ile aradaki ulaşımı sağlayan "Via Claudia" yolunun üzerinden geçmesi hasebiyle bu şehirler arasında Kempten ayrı bir öneme sahiptir. Raetia eyaleti en parlak yıllarını Kral Hadrian (117 – 138) döneminde yaşamıştır. Limes Raeticus ismi verilen şehir surları bu dönemde inşa edilmiştir. Bavyera Eyaleti'ndeki Hristiyanlıkla ilgili ilk kalıntılar 320 yılına aittir. Kral Hadrian'dan sonraki yıllarda Raetia eyaleti sürekli bir şekilde Germen kabilelerinin saldırılarına maruz kalmıştır. M.S. 500'lü yıllarda Raetia üzerindeki Roma hâkimiyeti bir daha tekrarlanmamak üzere sona ererken, Roma döneminin, taş

⁴⁴³ <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-01-das-land-05.php>, 31.12.2011, 01:24.

⁴⁴⁴ Temel Britannica, a.g.md., s.82.

mimarisi, kaplıca kültürü, cam yapımı ve bağcılık gibi bir takım kalıntıları günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.⁴⁴⁵

a. Bavyera Dukalığı

Günümüz Bavyera Eyaleti sınırları içerisinde M.S. 600'lü yıllarda üç değişik kabile yaşamaktaydı. Bunlar; Bavyera Eyaleti'ne adını veren Bavyeralılar, Franklar ve Schwabenliler'dir. Franklar günümüz Bavyera Eyaleti'nin kuzey bölgelerinde hüküm sürmüşlerdir. Güney bölgelerinde ise Lech nehriyle sınırları birbirinden ayrılan Bavyeralılar ve Alamanlar hâkimiyet kurmuşlardır. İlk Bavyera Dukalığı günümüzdeki Karintiya, aşağı Avusturya ve Yukarı İtalya'nın da içinde bulunduğu geniş bir bölgede hüküm sürmüştür. O dönemlerde eyaletin merkezi Tuna Nehri havzası olmuştur. X. yüzyıl ile XII. yüzyıl arasındaki Bavyera Dukalığı, içerisinde Karintiya ve Avusturya'nın bulunduğu bir bölgeden oluşmaktaydı. Bu dönemde Dukalığın merkezi Regensburg'da idi.⁴⁴⁶

XIV. ve XV. yüzyıllarda ortaya çıkan veraset kavgalarından dolayı Bavyera eyaleti kendi içerisinde parçalara ayrılmaya başlamıştır. Hükümdarın ölümünden sonra geriye kalan varisler dükalık topraklarını kendi aralarında paylaşıyorlardı. Örneğin bu hükümdarlardan biri olan Ludwig'in (1314-1347) altı tane çocuğu vardı ve bunlardan hiçbirisi, diğerinin hâkimiyetini kabul etmediği için Bavyera Dukalığı dört ayrı parçaya bölünmüştür. Bütün bu bölünmelerin önüne geçebilmek düşüncesiyle IV. Albrecht tarafından 1506'da bir düzenleme yapılmıştır. Yapılan bir düzenlemeyle, dükalık topraklarının bölünemeyeceği ve idarenin ilk doğan erkek çocuğun kontrolüne geçmesi gerektiği karara bağlanmıştır. Bu düzenleme XIX. yüzyıla kadar bozulmadan devam etmiştir.⁴⁴⁷

Martin Luther 1517 yılında Hristiyanlıkla ilgili tezlerini yayınlamaya başlayınca, günümüzde Bavyera sınırları içerisinde bulunan şehirlerde çok sayıda taraftar bulmaya başlamıştır. Luther taraftarlarının gün geçtikçe artması 1530'da Augsburg'da imparatorluk meclisinin toplanmasını sağlamış ve bu toplantı

⁴⁴⁵ <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-02-die-geschichte-01.php>, 31.12.2011, 01:24.

⁴⁴⁶ Scheuch, a.g.e., s.175-178.

⁴⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Scheuch, a.g.e., s.178.

sonucunda “Augsburg İnanç Bildirgesi” adı altında Protestanlığın esasları ilan edilmiştir. 1555’te Augsburg’da imzalanan “Augsburg Din Barışı” antlaşması ile de insanlara istedikleri mezhebi seçebilme hakları tanınmış ve bağlı bulundukları mezhebin hâkim olduğu prensliklere göç etmelerine imkân sağlanmıştır. Protestanların tüm gayretlerine rağmen, Katolik mezhebi Bavyera Eyaleti’nin egemen dini inancı olarak varlığını sürdürmüştür. Katoliklerin Bavyera’daki varlığında, I. Maximilian’ın reform karşıtı çabaları son derece etkili olmuştur.⁴⁴⁸

b. Seçmen Prenslik Bölgesi Bavyera (elektora) 1623-1806

Bavyera prenslikleri Almanya kralını seçme hakkını 1623 yılında elde etmişlerdir. O döneme kadar kraliyet nezdinde sadece dük olarak tanınan Bavyera, I. Maximilian’nın 30 yıl savaşlarında Alman Kralına vermiş olduğu destekten ve göstermiş olduğu bağlılıktan dolayı Prensliğe (Elektora) dönüştürülmüş ve I. Maximilian ilk Prens olarak atanmıştır. Prens Max Emanuel (1679-1726) izlemiş olduğu hırslı dış politika sonucunda Bavyera’yı çok zor duruma düşürmüştür. 1704’te Fransa ile kurmuş olduğu ittifak sonucunda girilen savaşlarda, İngiltere, Hollanda, Danimarka, Prusya, Hannover, Hessen, vb. krallık ve imparatorluklardan oluşan müttefik ordularına karşı büyük bir hezimete uğramıştır. Bavyera, Avusturyalı askerler tarafından işgal edilmeye başlanınca Prens Hollanda’ya kaçmış ve yaklaşık on yıl sonra 1714’te tekrar Bavyera’ya geri dönmüştür. O dönemde Avusturyalı askerlere karşı gerçekleşen bir ayaklanma sonucu çok sayıda Bavyeralı öldürülmüştür. “Sedlinger Mordweihnacht” (Sedlingen Ölüm Noel’i) olarak anılan bu olay, hâlen hafızalardaki yerini korumaktadır. Bavyera’yı güçlü bir devlet yapma yönünde ikinci bir denemeyi Max Emanuel’in oğlu prens Karl Albrecht gerçekleştirmiştir. 1742’de VII. Karl olarak Alman krallık tacını giymesine rağmen, kendisini takip eden mirasçıları yapılan baskılara dayanamayarak, üç sene sonra krallık üzerindeki haklarından kesin olarak feragat etmek zorunda kalmışlardır.⁴⁴⁹

⁴⁴⁸ <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-02-die-geschichte-02.php>, 31.12.2011, 01:24 ve Scheuch, a.g.e., s.190.

⁴⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Scheuch, a.g.e., s.181-183 ve <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-02-die-geschichte-04.php>, 31.12.2011, 01:24.

c. Bavyera Krallığı 1806-1918

1 Ocak 1806'dan 8 Kasım 1918'e kadar geçen 112 sene boyunca Bavyera krallık olarak yönetilmiştir. Bu süre boyunca toplam altı Kral tahta geçmiştir. Bu krallardan ilki Fransız Kralı I. Napolyon ile yapmış olduğu ittifak sonucunda, Napolyon'un desteği ile 1806'da tahta çıkan I. Max Joseph'dir. Bavyera Krallığı'nın kurulmasıyla birlikte, o tarihe kadar eyalet merkezi konumunda olan Augsburg, bu özelliğini yitirmiş ve Münih yeni Eyalet merkezi olarak kabul görmeye başlamıştır. Bavyeralılar üzerindeki Fransız etkisi sadece Krallığın kuruluş süreciyle sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda 1818'de hazırlanmış olan Bavyera anayasası da büyük ölçüde Fransızlardan etkilenilerek ortaya çıkmıştır. Bavyera, 1871'de Alman birliğinin kurulmasıyla birlikte, Alman İmparatorluğu'na bağlı bir krallık olarak yaşamını sürdürmüştür. Krallık Bavyera'sının ülke sınırları, Eski Bavyera, Franken ve Schwaben gibi kendi içinde farklı birimlere ayrılmış bulunan bölgelerden oluşmaktaydı.⁴⁵⁰

d. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra

Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmış olan kaos ortamından Bavyera Eyaleti de derinden etkilenmiştir. 7 Kasım 1918'de Kurt Eisner ve takipçilerinin "Freistaats Bayern" (Özgür Ülke Bavyera) ilanı ile birlikte 100 yıldan fazla bir süre hüküm süren Bavyera Krallığı sona ermiştir. 12 Ocak 1919'da yapılan seçimle demokratik bir Eyalet Meclisi kurulmuş, ancak çok kısa bir süre sonra 21 Şubat 1919'da başbakan Kurt Eisner'in bir suikast sonucu öldürülmesiyle birlikte rejim değişikliğine gidilmiş ve sosyalist cumhuriyet ilan edilmiştir. Takip eden yıllarda milliyetçi eğilimlerde artış görülmesine rağmen, çoğunluk sağlanamadığı için başarı elde edilememiştir. Bunlardan birisi de 8 Kasım 1923'te Adolf Hitler'in General Ludendorff'tan destek alarak girişmiş olduğu ihtilal eylemidir. Ancak milliyetçi

⁴⁵⁰ Scheuch, a.g.e., s.184 ve <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-02-die-geschichte-05.php>, 31.12.2011, 01:24.

eğilimlilerin girişimleri 1933 yılındaki seçimlere kadar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁴⁵¹

e. Nasyonal Sosyalizm İdaresi Altında Bavyera

Monarşi ve kiliseye bağlılıkları ile bilinen Bavyera halkının %43 civarındaki bölümü 3 Mart 1933'te gerçekleşen seçimlerde Adolf Hitler'i Devlet Başkanı olarak seçmiştir. O dönemde uygulanan eşitlik politikasının bir sonucu olarak Bavyera birçok ayrıcalığını yitirerek, Alman devletinin sıradan bir bölümü haline gelmiştir. Bavyera'nın birçok bölgesinde Hitler dönemi Almanya'sının kalıntıları mevcuttur. Bu kalıntılardan bir tanesi de Münih yakınlarındaki Dachau şehrinde kurulan toplama kampıdır. Bu kampta Hitler karşıtı politik organizasyonlar içerisinde bulunanların yanı sıra, çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu savaş esirleri de bulunmaktaydı. Burada toplanan esirler zorla devlete ait iş yerlerinde çalıştırılmış ve savaş ekonomisine destek olmaya zorlanmışlardır. Nasyonal Sosyalistler, Partinin önemli toplantılarını Nürnberg'de gerçekleştirirken, hareketin merkezi olarak ta Münih'i görüyorlardı.⁴⁵² Ayrıca Hitlerin "Berghof" olarak bilinen özel köşkü de, yine Bavyera Eyaleti'nin Avusturya sınırındaki Berchtesgaden şehrinde bulunmaktadır. 1999'dan beri bu köşk bir sergi sarayı olarak hizmet vermektedir.⁴⁵³

f. Bavyera'nın Yeniden İnşası

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bavyera Eyaleti'ne hâkim olan Amerikalılar, 19 Eylül 1945'te almış oldukları kararlar, Bavyera Eyaleti'nin sınırlarını tekrar 1933 yılından önceki haline getirmişlerdir. Devam eden süreçte Almanya'nın Doğu ve Batı Almanya olarak ikiye ayrılması ve Sovyetler Birliği'nin doğu Avrupa'daki etkinliğini artırmasıyla birlikte Bavyera Eyaleti Sovyetler Birliği etki alanındaki demir perde ülkeleriyle sınır komşusu olmuştur. Otaya çıkan bu yeni durum Bavyera Eyaleti'ni, başta ulaşım ve ekonomi olmak üzere çeşitli zorluklarla karşı karşıya getirmiştir.

⁴⁵¹ <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-02-die-geschichte-06.php>, 31.12.2011, 01:24 ve Scheuch, a.g.e., s.185.

⁴⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Scheuch, a.g.e., s.185.

⁴⁵³ <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-02-die-geschichte-07.php>, 31.12.2011, 01:24.

İkinci Dünya Savaşı'nda gerçekleştirilen bombardımanlar sonucunda, Bavyera eyaleti sınırları içerisinde yer alan başta Nürnberg, Münih, Augsburg ve Würzburg olmak üzere birçok şehir yerle bir edilmiştir. Ancak bütün bu yıkımlara rağmen, Almanya genelinde ortaya çıkan hasarlarla karşılaştırıldığında Bavyera Eyaleti'ndeki hasar toplam hasarın % 5'ine denk gelmekteydi. Ayrıca galip devletlerin Almanya genelinde gerçekleştirmiş olduğu iş makinelerinin sökülerek kendi ülkelerine taşınmasından da Bavyera Eyaleti pek fazla etkilenmemiştir. 1948 yılına gelindiğinde Bavyera savaş sırasında gerçekleşmiş olan hasarının yaklaşık % 76'luk kısmının tamirini gerçekleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisinin sonuçları arasında yer alan, evsizlik, işsizlik ve açlık gibi sorunların yanı sıra, savaş sırasında ölen ve kaybolanların çaresizliği, ümitsiz politik durum ve Nazilerle yaşanan çatışmalar, Almanlar üzerinde önemli psikolojik etkiler bırakmıştır. Yaşanan bu psikolojik travmanın hafifletilmesine yönelik çalışmalar yapan Amerikan askeri yönetimi, ülkede bulunan her türlü yayın organı üzerinde sansür uygulayarak, durumu kontrol altında tutmaya çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi Bavyera'daki nüfus hareketliliğini de yakından etkilemiştir. Sadece 1945 ve 1946 yıllarında iki milyon civarında insan, daha önceden yaşamış olduğu yerleri terk ederek Bavyera Eyaleti'ne sığınmıştır. Bu yeni gelen sığınmacılar, Bavyera'nın kısa sürede bir endüstri bölgesi olmasında önemli görevler üstlenmişlerdir. Savaştan sonra Almanya genelinde başlatılan yeniden yapılandırma çerçevesinde sadece Bavyera Eyaleti sınırları içerisinde 745 köprü inşa edilmiştir. Yine savaş sırasında Berlin'de bulunan Siemens fabrikası, tamamen harabeye döndüğü için, Münih'te yeni bir Siemens fabrikası açılmıştır.⁴⁵⁴

g. Bavyera'da Dini İnançlar

Bavyera Eyaleti Hristiyanlar açısından özel bir öneme sahiptir. Zira Hristiyanlık Bavyera ve yukarı İtalya'da başlayan Katolik misyonerliği çalışmaları ile bütün Avrupa'ya yayılmıştır.⁴⁵⁵ Günümüzde de Bavyera Eyaleti'nin en büyük dini cemaatini, nüfusun yaklaşık %67'sini, Katolikler oluşturmaktadır. Onları %23'lük

⁴⁵⁴ <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-02-die-geschichte-08.php>, 31.12.2011, 01:24.

⁴⁵⁵ Beydilli, a.g.md., s.136.

bir dilimle Protestanlar takip etmektedirler. XIV. yüzyıldan beri sürekli baskı altında kalarak yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan Yahudiler ise, günümüzde Bavyera nüfusunun yalnızca %0,1'lik kısmını oluşturmaktadırlar. Ayrıca tahmini rakamlara göre Bavyera Eyaleti'nde çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu %6 civarında Müslüman yaşamaktadır.⁴⁵⁶

B. BAVYERALILAR'IN İSLAM VE MÜSLÜMANLAR'LA İLK TEMASLARI

Bavyeralılar'ın İslam diniyle ilk temaslarının ticari ilişkiler neticesinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Şöyle ki; IX. yüzyıldan itibaren Akdeniz'in güney limanlarının hâkimiyeti tamamıyla Müslümanlar'ın kontrolüne geçmiştir. Nürnberg, Augsburg ve Ulm gibi Bavyera Eyaleti şehirlerinden yola çıkan çok sayıda Alman tüccarın hedefini kaliteli Müslüman tüccarların mallarının bulunduğu San Marko Cumhuriyeti deki Avrupa'nın en büyük antrepo limanı oluşturmaktaydı. Kayzerlik ve Papalık Müslümanlar'la Hristiyanlar arasında gelişmekte olan ticareti önlemek için ortak mücadele etme kararı almışlardı. Tüm engelleme girişimlerine rağmen Lido ve Cenova'dan kalkan ticaret gemileri Suriye ve Mısır limanlarına düzenli seferler yapmaya başlamışlardı. Venedikli tüccarların tüm engellemelerine rağmen az sayıda da olsa Alman tacirin Müslüman tüccarlarla kontak kurduğu sanılmaktadır.⁴⁵⁷

Ticari ilişkilerin yanı sıra ilmi meselelerde de İslam âlimlerinin etkisi Bavyera topraklarında görülmeye başlanmıştır. Orta Çağ boyunca Avrupalılar'ı en fazla etkileyen İslam âlimlerinden biri de Al-Hazen lakaplı Hasan b. Heysem (965-1039) olmuştur. Onun özellikle astronomi alanında yapmış olduğu çalışmalar Alman topraklarında yankı bulmuştur. El- Heysem'in görüşlerine uygun tarzda üzerinde altı gezegenin hareketlerini belirten meşeden bir masa 1428 yılında Augsburg'da yapılmıştır. Bu masanın şuanda Innsbruck'taki Stam Manastırı'nda bulunduğu söylenmektedir.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.107 ve <http://www.hdbg.de/geschichte-bayerns/de-01-das-land-07.php>, 31.12.2011, 01:24.

⁴⁵⁷ Hunke, a.g.e., s.37,38,39.

⁴⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hunke, a.g.e., s.117.

Bavyeralı Almanlarla Müslümanlar arasında doğrudan ilişkilerin ne zaman başladığına dair kesin verilere sahip olmasak ta, tarihi kaynakların ışığında Haçlı Seferleri sırasında ikili ilişkilerin başladığını söyleye biliriz. I. Haçlı Seferinin II. Ordusunu Bavyera Kontu IV. Welf'in yönettiği tarihi kaynaklarla sabittir. Emri altında çok sayıda Bavyeralı Alman bulunan IV. Welf'in ordusu Anadolu içlerine kadar ilerlemiştir. Anadolu'da Müslüman Selçuklu askerleriyle karşılaşan bu Bavyeralı askerlerin büyük bir kısmı Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan komutasındaki ordu tarafından imha edilmiştir.⁴⁵⁹ III. Konrad'ın bizzat katıldığı II Haçlı Seferinde Bavyeralılar'ın olmadığı düşünülemez. Nitekim bu Haçlı Seferi sırasında Alman kuvvetleri ile Müslüman emirlerin göndermiş olduğu yardımcı kuvvetlerle güçlenmiş Sultan I. Mesut komutasındaki Selçuklu ordusu, 26 Ekim 1147 tarihinde Eskişehir yakınlarında karşı karşıya gelmişlerdir. Müslüman Kuvvetlerin kesin başarısı ile sonuçlanan savaş sonrasında İmparator III. Konrad hayatta kalan az sayıdaki askerleri ile birlikte savaş alanından kaçarak canını zor kurtarmıştır.⁴⁶⁰ III. Haçlı Seferine Frederich Barbarossa komutasında katılan Almanlar, onun Silifke çayını geçerken boğularak ölmesi üzerine, İmparatorun oğlu Frederich von Schwaben'in etrafında bir araya gelmişlerdir. Adında da anlaşılaacağı üzere hem Frederich von Schwaben hem de babası Frederich Barbarossa, Bavyera Eyaleti'nin bir bölümü olan Schwaben'de kontluk yapmışlardır. Frederich von Schwaben'in komutasındaki kuvvetler Ekim 1190'da diğer Haçlı kuvvetleri ile birleşerek Akka muhasarasına katıldılarsa da pek bir varlık gösterememişlerdir.⁴⁶¹

Fatih Sultan Mehmet komutasındaki Osmanlı ordusunun 1453'te İstanbul'u fethetmesi tüm Avrupa'da olduğu gibi Bavyera Eyaleti'ne bağlı şehirlerde de nefretle karşılanmıştır. Augsburg ve Nürnberg gibi şehirlerde paskalya öncesi düzenlenen şenliklere de bu olaylar damgasını vurmuştur. İstanbul'un fethinden önce farklı konuların sahnelendiği şenliklerde, fetihle birlikte başrolü Türkler üstlenmeye başlamıştır. Nürnberg'de düzenlenen "Türk Karnaval Oyunu" (Des Turken Vastnachtspil) olarak anılan bu şenliklerde Müslüman Türkler karalanırken, Hristiyanlar uyanık olmaları noktasında uyarılmışlardır. Bu şekilde davranılarak

⁴⁵⁹ Usta, a.g.e., s.46,72,74,75.

⁴⁶⁰ Usta, a.g.e., s.146-149.

⁴⁶¹ Geniş bilgi için bkz. Usta, a.g.e., s.202, 207, 208.

ileride kendilerini de tehdit etmesi beklenen Türk tehlikesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁴⁶²

1482’de Augsburg’da “Yeni Haberler” (Newe Zeitungen) adıyla yayınlanmaya başlanan gazeteler XVI. yüzyıl boyunca da gündemi yakından takip etmiş, yaklaşmakta olan Türk tehlikesini sürekli sütunlarına taşıyarak halkı tetikte tutmaya çalışmıştır. Nitekim bazı araştırmacılarında üzerinde ısrarla durdukları gibi Avrupalılar tarihin hiçbir döneminde XVI. yüzyılda olduğuna kadar tehdit altında olmamışlardır. Onların bu korkusunun önemli nedenlerinden bir tanesi de hiç kuşkusuz Kanuni Sultan Süleyman’ın Batıya doğru düzenlemiş olduğu güçlü seferlerdir.⁴⁶³ 1512 yılında Augsburg’da toplanan imparatorluk meclisinde yakalaşmakta olan Türk tehlikesi tüm hatlarıyla değerlendirilmiştir. Bu toplantıda alınan kararlara göre takdis merasimi için kiliseye gelen herkes, kazancının onda birini Türklere karşı yapılacak savaşın finansmanı sağlamak üzere bağışlayacaktır. Toplanan bu bağışlar Alman tarihi kayıtlardaki yerini “Türk Vergisi” olarak almıştır.⁴⁶⁴

Bavyera Eyaleti’ndeki ilk Müslüman yerleşimciler II. Viyana kuşatması (1689) sırasında esir edilen Osmanlı askerleridir. Savaş sonrasında Bavyera’da ciddi anlamda bir Müslüman hareketliliğinin yaşandığı konusunda kesin delillere sahibiz. İkinci Viyana kuşatmasından sonra sadece Münih kentine 1.200’ün üzerinde Osmanlı askeri esir olarak getirilmiştir.⁴⁶⁵ İkinci Viyana kuşatmasından sonra Bavyera’da Müslüman Türk esirleri görüldüğü gibi savaş sırasında elde edilen ganimetlerde farklı yerlerde sergilenmeye başlanmıştır. Bu savaşta ele geçirilen Osmanlı Devleti’ne ait sancaklardan bir tanesi de günümüzde Augsburg Dom Kilisesi’nde bulunmaktadır. Araştırma çerçevesinde görüşme imkânı bulduğum kilise yetkililerinin vermiş olduğu bilgilere göre, İlk zamanlarda sancağın aslı Kilisede sergilenirken, daha sonra sancağın yıpranmasını önlemek için, sancak özel

⁴⁶² Akpınar Dellal, a.g.e., s.91-99.

⁴⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akpınar Dellal, a.g.e., s.110,111,114,162,163.

⁴⁶⁴ Akpınar Dellal, a.g.e., s.40.

⁴⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Baş, a.g.e., s.70.

bir odada koruma altına alınmış, onun yerine aslına uygun olarak hazırlanmış olan bir sancağın Dom Kilisesi'nde sergilenmesine devam edilmiştir.

Almanya sınırları içerisinde Kur'an-ı Kerim'le ilk defa tanışanlarda Bavyeralılar olmuştur. Bu tanışma 1616 yılında Nürnberg'de gerçekleşmiştir. Ancak Salomon Schweigger'in (1551-1622) İtalyancadan tercüme etmiş olduğu bu Almanca Kur'an ne yazık ki basılmamıştır. Salomon Schweigger sadece Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmekle kalmamış aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne de geziler düzenlemiştir. Bu gezilerinde görmüş olduğu manzarayı anlatırken, Türklerin dindarlığını sahte dindarlık olarak niteleyen Schweigger, camilerin gösterişli bir şekilde inşa edilmesini de bu görüşüne delil olarak göstermiştir.⁴⁶⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Bavyera Eyaleti'nde gözle görülür bir Müslüman hareketliliğine rastlanmamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya tarafına geçmiş çok sayıda Müslüman askerin, savaş sonrasında Sovyetler Birliği'ne iade edilmesi gerekiyordu. Ancak bunların bir kısmı öldürüleceklerini bildikleri için kaçarak saklanmışlardır. Sovyet yönetimine teslim olamamak için kaçarak saklanan Kuzey Kafkasyalı Müslüman Türkler 1958 yılında Münih'te "Geistliche Verwaltung der Muslimflüchtlinge in der Bundesrepublik Deutschland e. V." (Federal Almanya Cumhuriyeti Müslüman Kaçaklar Ruhani Birliği) adında bir dernek kurmuşlardır. Bu derneğin erkek üyelerinin % 99'u Alman kadınlarla evliydi. Dernek çevrede bulunan Müslümanlar'ın Cuma, Bayram ve Cenaze namazı gibi dini vecibelerinin yerine getirilmesine yardımcı olmanın yanı sıra, Müslüman göçmenlerin çocukları için din eğitimi hizmeti de sunmuştur. Münih'te kurulmuş olan bu cemiyetin finansmanı Federal Almanya hükümeti tarafından karşılanmıştır.⁴⁶⁷

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra harabeye dönen Almanya Marshall Planı sayesinde ekonomik bir mucize gerçekleştirmiş ve 1949-51 döneminde dış ticaret hacmini iki katına çıkartmıştır. 1951'de ihracat %75 artmıştı. Bu artış 1954-1964

⁴⁶⁶ Ortaylı, a.g.e., s.44.

⁴⁶⁷ Baliç, a.g.md., s.521 ve http://www.deutsche-islam-konferenz.de/nm_1885566/SubSites/DIK/TR/Magazin/ZahlenDatenFakten/GeschichteIslam/geschichteIslam-node.html?__nnn=true, 31.12.2011, 01:24 ve Abdullah, a.g.e., s.39.

döneminde de hız kesmeden devam etmiş ve bu sanayi üretiminin altı kat artmasını sağlamıştır.⁴⁶⁸ Bu denli ekonomik bir büyüme yaşayan Almanya doğal olarak insan işgücü ihtiyacı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu işgücü açığını kapatmaya yönelik olarak 1955'te İtalya ile antlaşma imzalanmıştır. İtalya'yla yapılan antlaşma mevcut işgücü ihtiyacını karşılayamayınca bunu 1960'da İspanya ve Yunanistan'la yapılan antlaşmalar takip etmiştir. Bu ülkelerden de istediği işgücü potansiyeline ulaşamayan Almanya, daha sonra sırasıyla 30 Ekim 1961'de Türkiye ile 1963'te Fas'la, 1964 Portekiz'le 1965'te Tunus'la ve 1968'de de Yugoslavya'yla iş göçü antlaşmaları imzalamıştır.⁴⁶⁹ Bu antlaşmalar çerçevesinde Almanya'ya yoğun bir Müslüman işçi göçü başlamıştır. 1961 ile 1973 yılları arasında yalnızca Türkiye'den bu ülkeye çalışmak için gelen Müslüman işçilerin sayısı 648.029 kişidir.⁴⁷⁰

C. BAVYERA'DA MÜSLÜMANLAR'IN DURUMU VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

İşçi göçü çerçevesinde Almanya'ya gelen Müslümanlar'ın büyük bir çoğunluğu büyük fabrikaların bulunduğu şehirlere yerleşmişlerdir. Bavyera Eyaleti de MAN, BMW, Siemens vb. büyük firmaları ile bu işçilerin yoğun olarak yerleştiği bölgelerin başında gelmiştir. Nitekim Alman İslam Konferansı DIK'in yaptırmış olduğu araştırmada bu durumu doğrulamaktadır. Araştırmaya göre Almanya'da yaşayan Müslümanlar'ın %13,2'lik bir bölümü Bavyera Eyaleti'nde yaşamaktadır. Almanya genelindeki Müslümanlar'ın toplam sayısının 4,3 milyon civarında olduğunu düşünecek olursak, Bavyera'daki Müslümanlar'ın sayısının yaklaşık 567.000 civarında olduğunu görürüz.⁴⁷¹ Ancak uzun yıllardan beri dini aidiyete dayalı bir sayım yapılmadığı için bu rakamların kesin rakamlar olmadığı, yaklaşık tahmini rakamlar olduğunu belirtmekte fayda görüyorum.

Bavyera Eyaleti'nin bazı kurumları da son yıllarda yapmış olduğu bir takım faaliyetlerle burada yaşayan Müslümanlar'a kayıtsız kalamayacağını göstermiştir. Bu faaliyetler arasında, Bavyera Protestan Kiliseler Birliğinin her 6 ayda bir organize

⁴⁶⁸ Erhan, a.g.m., s.285.

⁴⁶⁹ Perşembe, a.g.e., s.62.

⁴⁷⁰ Baliç, a.g.md., s.521.

⁴⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Haug, Müssig, Sticks, a.g.e., s.107.

ettiği İslam Forum önemli bir yer tutmaktadır. İslam Forumu katılan Bavyera genelindeki Müslüman dernek temsilcileri, Müslümanlar'ın yaşamış oldukları sorunları dile getirmekte ve çözüm yollarının bulunması noktasında ki görüşlerini forum katılımcıları ile paylaşmaktadırlar. Yapmış olduğum araştırmalar sonucunda benzer toplantıların Bavyera'ya bağlı Müslümanlar'ın yoğunlukta oldu şehirlerde de düzenlenmekte olduğunu görmüş bulunmaktayım. Bu şehirlerden biri olan Augsburg'da da İslam Forum toplantıları düzenlenmektedir. Belirli aralıklarla düzenlenen bu toplantılara, şehirde bulunan ve kendisini Müslüman olarak tanıtan tüm dernek temsilcileri katılmaktadır. Augsburg'daki İslam Forum katılımcı listesinde 24 derneğin ismi bulunmaktadır. Katılımcılar arasında cami dernekleri olduğu gibi, Aleviler ve Ahmediyya cemaati temsilcilerinin yanı sıra spor dernekleri de bulunmaktadır. Bizzat benimde katıldığım ve yaklaşık 2 yıldır devam eden bu toplantılarda, Müslümanlar'ın toplumsal hayatta karşılaştığı sorunların yanı sıra devletten beklentileri de konuşulmaktadır. İlk toplantıdan beri gündemde olan Hastaneler için “Manevîyat Rehberi” yetiştirme programı, aradan geçen 2 yıla rağmen ne yazık ki hâlen hayata geçirilememiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında İslam dininin Almanya'da resmen tanınmamış olmasının yanı sıra, Belediye yetkilileri ve Müslüman dernek temsilcilerinin duyarsız davranışları da etkin rol oynamıştır.

Bavyera hükümetinin son yıllarda Müslümanlar'a yönelik yapmış olduğu en önemli çalışma, Erlangen Modeli olarak başlayan ve şuanda Bavyera'daki birçok okulda pilot proje olarak yürütülen Almanca İslam Din Dersi uygulaması olmuştur. Bu konuya ileride geniş yer ayıracağım için burada sadece değinmekle yetiniyorum.

D. BAVYERA EYALETİ'NDEKİ İSLAMİ ÖRGÜTLENMELER

Çalışmamın Almanya bölümünde kapsamlı bir şekilde değindiğim gibi, Almanya gelen ilk Müslümanlar işçiler, ibadet ihtiyaçlarını rahatlıkla yerine getirebilmek maksadıyla yerleştikleri yerlerde cami dernekleri kurmaya başlamışlardır. Bunlar içerisine Almanya genelinde faaliyet gösteren çatı organizasyonlarına katılanlar olduğu gibi, bulundukları yerlerde tek başlarına hemşericilik esasına ya da milliyet bağına göre kurulmuş, bağımsız cami dernekleri

de vardır. Örneğin 2005 yılı rakamlarına göre Münih şehrinde 40 civarında cami derneği bulunmaktaydı. Yapılan araştırmaya göre bu cami derneklerinden 20'si Almanya genelinde faaliyet gösteren herhangi bir çatı organizasyonuna bağlı olduğunu belirtirken, geriye kalan yarısı ise bağımsız olarak faaliyetlerini sürdürdüğünü belirtmiştir.⁴⁷² Bavyera'nın büyük şehirlerinden bir diğeri olan Augsburg'da ise 20 civarında cami derneği bulunmakta olup, bu derneklerinden yaklaşık 15 tanesi herhangi bir çatı organizasyonu ile birlikte hareket etmektedir. Tezimin Almanya bölümünde tüm bu çatı örgütlenmelerini detaylı bir şekilde açıkladığım için bu bölümde sadece Bavyera'daki dernek sayılarını ve örgütlenme şekillerini ele almakla yetineceğim.

1. Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği (DİTİB)

Bavyera'daki İslâmî organizasyonlar içerisinde en geniş kitleye hitap eden ve son yıllarda gerçekleştirmiş olduğu profesyonel atılımlarla adından sıklıkla söz ettiren organizasyon Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'dir. 2008'de başlatılan Eyalet Birlikleri projesi kapsamında, Bavyera Eyaleti'nde DİTİB'e bağlı dernekler, Kuzey ve Güney Bölge başkanlıkları olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Güney bölgesi DİTİB-Landesverband Bayern – Regionalverband München e.V. (DİTİB – Bavyera Münih Bölgesi Eyalet Birliği) adıyla birleştirilmiş ve birliğin merkezi olarak ta Münih seçilmiştir. DİTİB Münih Bölgesi Eyalet Birliğine bağlı 84 cami derneği bulunmaktadır. Bu 84 cami derneğinin yaklaşık 25.000 civarında kayıtlı üyesinin bulunduğu söylenmektedir.

Bavyera'nın kuzey bölgeleri ise DİTİB-Landesverband Bayern – Regionalverband Nürnberg e.V. (DİTİB – Bavyera Nürnberg Bölgesi Eyalet Birliği) adıyla merkezi Nürnberg olacak şekilde örgütlenmiştir. DİTİB Nürnberg Bölgesi Eyalet Birliği'ne bağlı 58 cami derneği bulunmaktadır. Nürnberg bölgesinde DİTİB cami derneklerine üye olan Müslümanlar'ın sayısı ise yaklaşık 20.000 civarındadır. Bavyera genelinde 142 cami derneği bulunan DİTİB, bu derneklerdeki 45.000

⁴⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. Margret Spohn, *Muslimisches Leben in München*, Münih 2005, s.16-41.

üyesiyle Bavyera Eyaleti'ndeki en geniş tabanlı İslâmî kuruluştur.⁴⁷³ Eyalet birliklerinin ana hedefi, bulundukları bölgelerde diyalog çalışmalarında etkin rol oynamak ve İslam dininin eyalet düzeyinde resmî din olarak tanınmasında belirleyici olmaktır. DİTİB Bavyera Eyalet Birlikleri yöneticileri başta Bavyera Protestan Kiliseler Birliğinin her 6 ayda bir organize ettiği İslam Forum olmak üzere, İslam'la alakalı tüm toplantılara temsilci düzeyinde katılmakta, DİTİB'in görüş ve düşüncelerini kamuoyuyla paylaşmaktadırlar.⁴⁷⁴

2. İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ)

İslam Kültür Merkezleri Birliği Bavyera Eyaleti'nde Kuzey ve Güney Bavyera olmak üzere iki bölge birliği şeklinde faaliyet göstermektedir. Kuzey Bölge Birliği'nin genel merkezi Nürnberg'de Güney Bölge Birliği'nin merkezi ise Münih'tedir. Bavyera genelinde 40 şubeyle hizmet veren VIKZ'in bu şubelerinde cami cemaatine yönelik din hizmetlerinin yanında, çocuklara yönelik yatılı Kur'an kursu hizmeti de sunulmaktadır. Şuandaki mevcut yatılı Kur'an kursu adedi, biri kız öğrenciler için olmak üzere beştir.

İslam Kültür Merkezleri Birliği'nin diyalog sorumlusu Erol Pürlü'nün vermiş olduğu bilgilere göre, VIKZ'in ileriye dönük hedefleri arasında Almanya genelinde Eyalet yapılanmasına gidilmesi yer almaktadır. Bu çerçevede her eyalette olduğu gibi Bavyera Eyaleti'nde de Eyalet birliği kurulacak ve Bavyera'da bulunan tüm VIKZ dernekleri bu birliğe bağlanacaktır. Eyalet Birlikleri de merkezi Köln'de bulunan VIKZ'in birer üyesi olacaktır.⁴⁷⁵

Sürekli dışa kapalı görüntüsüyle dikkat çekmekte olan VIKZ, son yıllarda Bavyera Eyaleti'nde düzenlemiş olduğu bayram ve şenlik tarzı etkinlikleriyle, Müslümanlar arsında olduğu kadar, Almanlarla Türkler arasında da bir diyalog köprüsü kurmaya çalışmaktadır. Özellikle Augsburg ve Münih şehirlerinde

⁴⁷³ Genellikle aile reislerinin Cami Dernekleri'ne üye olduklarını göz önünde bulunduracak olursak, bu rakamın rahatlıkla 100.000'in üzerine çıkacağını görürüz. DİTİB – Bavyera Münih Bölgesi Eyalet Birliği Müdürü Aykan İnan, bu rakamın yaklaşık 250.000 civarında olduğu iddiasını ileri sürmektedir.

⁴⁷⁴ Aykan İnan, 16.12.1978 Regensburg/Almanya doğumlu, Siyasal Bilimler Mezun, DİTİB – Bavyera Münih Bölgesi Eyalet Birliği Müdürü, 01.09.2011 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴⁷⁵ Erol Pürlü, 1969 Sivas doğumlu, İslam Bilimci, VIKZ Diyalog sorumlusu.

düzenlenen bu türden etkinliklere katılım oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. Ayrıca bu etkinlikler çerçevesinde çocuklara yönelik eğlencelerin yanı sıra, toplumsal değerlerinde hassasiyetle üzerinde durulmaya çalışılmaktadır.⁴⁷⁶

3. İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG)

İslam Toplumu Milli Görüş teşkilatı da Bavyera Eyaleti'ndeki derneklerini daha koordineli çalışabilmeleri için bölgelere ayırmıştır. Milli Görüş teşkilatının Bavyera Eyaleti'ndeki cami dernekleri dört bölgeden yönetilmektedir. Bu bölgelerden 3'ü Bavyera sınırları içerisinde yer alırken, 2 cami derneğinin bağlı bulunduğu bölge Hessen'dedir. Bu iki cami derneğinin Hessen'e bağlanmasının gerekçesi, Bavyera ile Hessen arasında yer alan bölgede yer almaları ve Hessen'e daha yakın olmalarından dolayı bu bölgeyle iletişimlerinin daha kolay sağlanacağı düşüncesidir. IGMG'nin Bavyera'daki bölgeleri; Kuzey Bavyera Bölgesi, Güney Bavyera Bölgesi ve Schwaben Bölgesidir.

Nürnberg merkezli Kuzey Bavyera Bölgesi'ne bağlı 15 cami derneği bulunmaktadır. Bu derneklerin toplam üye sayısı ise 1.562'dir. Münih merkezli Güney Bavyera Bölgesi'ne bağlı 27 cami derneği bulunmaktadır. Güney Bavyera Bölgesi'ne bağlı cami derneklerine üye olan cemaat sayısı ise 3.083 kişidir. Schwaben Bölgesi'ndeki cami derneği sayısı ise 6'dır. Bu Cami derneklerinin toplam üyesi 745 kişidir. Hessen Bölgesi'ne bağlanan 2 cami derneğinin ise 407 üyesi bulunmaktadır. Genel olarak baktığımızda Bavyera Eyaleti'nde İslam Toplumu Milli Görüş'e bağlı toplam 50 cami derneği ve bu derneklerinde toplam 5.797 üyesi bulunmaktadır. Bu üye sayılarına, üyelerin eş ve çocuklarını da ekleyecek olursak, Milli Görüş mensubu sayısının artacağı görülecektir.⁴⁷⁷

4. Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF)

Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu kendisine bağlı 18 civarındaki derneğiyle Bavyera Eyaleti'nde etkin olan Müslüman kuruluşlarından bir tanesidir.

⁴⁷⁶ <http://www.bayram-festival.de/>, 31.12.2011, 01:24 ve <http://www.shenlik.de/>, 31.12.2011, 01:24.

⁴⁷⁷ Oğuz Üçüncü, 1969 Hamm doğumlu, Makine Mühendisi, IGMG Genel Sekreteri, 16.10.2011 tarihli görüşme.

Ocak 2003'te Bavyera Eyalet yapılanmasını gerçekleştiren AABF'nin, Bavyera Bölge Temsilciliği (Landesvertretung Bayern) merkezi Amberg'tedir. AABF Bavyera Bölge Temsilciliği başkanlığını İsmail Demirtaş yürütmektedir. Başkanlığını Hasan Erdoğan'ın yaptığı Bavyera Bölge İnanç Kurulu da (Geistlichenrat der Landesvertretung Bayern) AABF Bavyera Bölge Temsilciliğine bağlı olarak hizmet vermektedir. İnanç kurulunun görevleri arasında Alevi vatandaşlarının dini sorunlarına çözüm bulmanın yanı sıra, Muharrem ayı gibi Alevilerce özel öneme sahip zamanlarda, Cem vb. etkinlikler organize etmek yer almaktadır. Bavyera'da ilk Alevi örgütlenmeleri 1980'li yıllarda Münih, Ingolstadt ve Nürnberg şehirlerinde gerçekleşmiştir. Son yıllarda resmî makamlar düzeyinde yapmış oldukları girişimlerle adlarından sıklıkla söz ettiren AABF temsilcilikleri, Aleviliğin dini cemaat olarak tanınmasını sağlamış ve Alevilik derslerinin okul müfredatlarına girmesinde de etkin bir rol üstlenmişlerdir.⁴⁷⁸

5. Ahmediyya Cemaati

Ahmediyya mensuplarının, Bavyera Eyaleti'nde üç tanesi Münih şehrinde olmak üzere toplam 7 temsilcilikleri bulunmaktadır. Bunlar; Münih, Münih-Freising, Münih-Neufahrn, Augsburg, Nürnberg, Hof ve Traunstein şehirlerindedir. Cemaat mensupları resmî makamlarla kurmuş oldukları iyi ilişkilerle dikkat çekmektedirler. Augsburg'da yılbaşı kutlamalarından sonra 1 Ocak sabahı şehir meydanını temizlemektedirler. Cemaat mensupları, Augsburg'da belediye ile yapılan görüşmeler sonucunda Cami yapım izni alınmış olup, yakın zamanda inşaatına başlanılacaktır. Ahmed Rashid'in vermiş olduğu bilgilere göre, Bavyera Eyaleti'nde toplam 1.000 civarında Ahmediyya mensubu bulunmaktadır.⁴⁷⁹

6. Münih Freimann Camii (München Freimann Moschee)

Freimann Camii'nin yapılmasında etkin olan Müslümanlar'ın büyük bir kısmı ikinci dünya Savaşı'ndan sonra Münih' sığınmacı olarak gelen kimselerden oluşmuştur. Münih'te bir cami inşa etmek fikri ise ilk defa 1958'de ortaya atılmıştır.

⁴⁷⁸ Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu Bavyera Bölge Temsilciliği tanıtım broşürü, Aralık 2008.

⁴⁷⁹ Muhammed Ahmad Rashid, 03.10.1963 Pakistan Chioniot doğumlu, İlahiyat Fakültesi Yüksek lisans, Ahmediyya Cemaati Güney Almanya Eğitim sorumlusu.

Cami yapma fikrine sıcak bakan Müslümanlar, 1960 yılında “Moscheebau-Kommission e.V.” adında bir Cami yapma derneği kurmuşlardır. 1963 yılına kadar bu isimle çalışmalarını yürüten dernek, bu tarihten sonra “Islamische Gemeinschaft in Süddeutschland e.V.” (Güney Almanya İslam Toplumu) ismini almıştır. Bir yıl sonra 23 Haziran 1964’te cami için arsa alan dernek, 6 Ekim 1967’de Camiinin inşaatını başlatmıştır. 20 Kasım 1971’de Münih’teki Müslümanlar, Cami inşaatının henüz tamamlanmamış olmasına rağmen, Ramazan Bayram namazını burada kılmışlardır. Münih Freimann Camii’nin inşaatı finansal sorunlar yüzünden durma noktasına gelmişken, Arap ülkelerinin duruma el atması sonucu, ancak 24 Ağustos 1973’te tamamlana bilmiştir. Günümüzde Münih İslam Merkezi’nin (Islamisches Zentrum München) kontrolünde olan cami, 1981 ve 18 Mart 1995’te iki defa saldırıya maruz kalmıştır. Ölen veya yaralananların olmadığı saldırılar sonucunda Camii büyük oranda maddi hasar görmüştür.

Münih Freimann Camii Almanya sınırları içerisinde inşa edilen yedinci cami olurken, Bavyera Eyaleti sınırlarında inşa edilen ilk Camii olması hasebiyle önem arz etmektedir. Camii bir ibadet merkezi olmasının yanı sıra, bünyesinde açılmış olan Çocuk Kreşi ve İslam Okulu ile de önemli bir konuma sahiptir. Farklı milletlerden çok sayıda Müslüman’ın ziyaret ettiği camide vaazlar Almanca, Arapça ve Türkçe olmak üzere üç farklı dilde verilmektedir.⁴⁸⁰

7. Penzberg İslam Toplumu (Islamische Gemeinde Penzberg e.V. – IGP)

Bavyera Eyaleti’nde Münih Freimann Camiinden sonra dikkat çeken bir diğer oluşumda Penzberg İslam Toplumu’dur. Farklı milletlerden çok sayıda Müslüman’ın bir araya gelerek, 1994’te meydana getirmiş olduğu bu oluşum, kendisini bağımsız, tarafsız, çok kültürlü ve diğer dinlerle diyaloga hazır bir kuruluş olarak tanıtmaktadır. Dernek tüzüğünde yer alan bir madde nedeniyle, Almancaya hâkim olmayan üyeler yönetim kuruluna girememektedirler. Başkanlığını Bayram Yerli’nin yaptığı Cemiyet, çok kültürlü bir oluşum olarak tüm dikkatleri üzerine çekmektedir. IGP, 18 Eylül 2005’te açılışını gerçekleştirmiş olduğu ilginç mimarili camii ile tüm dikkatleri

⁴⁸⁰ <http://www.islamisches-zentrum-muenchen.de>, 31.12.2011, 01:29.

üzerine çekmeyi başarmıştır. Ayrıca o tarihten itibaren Cami Derneğinde düzenlemiş oldukları İslam Forum toplantılarıyla kültürler arası iletişime katkı sağlamaktadırlar.

Dernek merkezinde değişik etkinlikler düzenlenmektedir. Bu etkinlikler; Almanca dil kursları, çocuklara yönelik eğitici ve öğretici programlar, kültürler arası diyalog programları şeklinde sıralanabilir.⁴⁸¹ IGP tarafından Penzberg’de açılan caminin imamlığını Benjamin Idriz yapmaktadır. Anayasayı Koruma Dairesi, Idriz’in radikal dini örgütlerle bağlantısı olduğu gerekçesiyle hakkında soruşturma başlatmıştır. Bu soruşturma kapsamında caminin gelirlerine Maliye bakanlığı tarafından el konulduğu gibi Bavyera Eğitim Bakanlığı da, okul gruplarının Penzberg Camini ziyaret etmemesi yönünde bir uyarı yayınlamıştır. Fakat bir müddet sonra Federal Anayasayı Koruma Dairesi kovuşturmayla gerek olmadığı kararını verince IGP’nin el konulan gelirleri geri iade edildiği gibi, konulan ziyaret yasağı kaldırılmıştır.⁴⁸²

Bavyera Eyaleti’nde faaliyet gösteren diğer cami derneklerine sahip çatı organizasyonları arasında, Türk Federasyonu, ATB, IGBD e.V., UIAZD gibi İslâmî organizasyonlar çeşitli şekillerde hizmetlerini sürdürmektedirler. Ancak eyalet genelinde geniş bir yapılanma içerisinde olmadıkları için haklarında detaylı bir bilgi mevcut değildir.

E. BAVYERA’DA MÜSLÜMANLAR’IN DURUMU

Yapılan son araştırmalara göre Bavyera Eyaleti’nin genelinde 567.000 civarında Müslüman yaşamaktadır.⁴⁸³ Almanya genelinde olduğu gibi Bavyera Eyaleti’nde de Müslümanlar’ın büyük bir çoğunluğunu Türkler oluşturmaktadır. Bu Müslümanlar’ın dini ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan cami dernekleri arasında de en aktif olanlar Türklerin kurmuş oldukları cami dernekleridir. Ben de çalışmamın bu bölümünde Bavyera Eyaleti’ndeki Müslüman Türk nüfusunun büyük bir kısmını temsil eden, DİTİB’e bağlı cami derneklerinin cemaat yapılarını değerlendireceğim.

⁴⁸¹ <http://www.islam-penzberg.de/41581.html>, 31.12.2011, 01:29.

⁴⁸² <http://www.sueddeutsche.de/muenchen/penzberg-muslimische-gemeinde-imam-benjamin-idriz-rehabilitiert-1.1083882>, 31.12.2011, 01:30.

⁴⁸³ Geniş bilgi için bkz. Haug, Müssig, Stichs, a.g.e., s.107.

Türkiye Cumhuriyeti Münih Başkonsolosluğu Din Hizmetleri Ataşesi Dr. Ali Ünal'ın yardım ve desteğiyle, isimleri zikredilmeksizin, DİTİB'e bağlı Cami derneklerinde görev yapan din görevlileriyle yapmış olduğumuz çalışmalar neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Cami Cemaatinin Nüfus Yapısı

DİTİB Camii Derneklerine üye olan veya ibadet için bu dernekleri tercih eden Müslümanlar'ın tamamına yakını Türk'tür. Türklerin çoğunluğunu ise İç Anadolu, Ege ve Karadeniz bölgesinden gelen Müslümanlar oluşturmaktadır. DİTİB'e bağlı camiler üye sıkıntısı çekmemelerine rağmen, vakit namazlarında cemaat sorunu yaşamaktadırlar. Şehir merkezi dışında bulunan camilerin vakit namazlarındaki cemaat sayısı, hafta sonları dışında 5-10 kişi civarında seyretmektedir. Hafta içi vakit namazlarında (Pazartesi-Cuma) cami cemaati çoğunlukla emekli Müslümanlar'dan oluşmaktadır. Bu durum hafta sonlarında orta yaş Müslümanlar lehine değişim göstermektedir. Vakit namazları için camiye tercih eden bayanlara pek rastlanmamaktadır. Gençlerinse önemli etkinlikler dışında camileri tercih ettikleri pek söylenemez. Cuma ve Bayram namazları ile Ramazan ayında camiler dolup taşmakta, camiye geç gelen Müslümanlar yer bulamamaktan dolayı şikâyetçi olmaktadır.

2. Cami Cemaatinin Eğitim Düzeyi

İşgücü antlaşması çerçevesinde Almanya'ya gelen bütün işçilerde olduğu gibi Müslüman işçilerin de eğitim düzeyi gayet düşüktür. Birinci kuşak işçilerin büyük çoğunluğu ilkokul mezunudur. Aralarında çok az sayıda da olsa lise mezunlarına rastlanmaktadır. İlk kuşak Müslümanlar arasında üniversite mezununa ise çok nadir olarak rastlanmaktadır. İbadet etmek maksadıyla DİTİB'e bağlı cami derneklerini tercih eden ikinci kuşak Müslümanlar'ın eğitim durumu ise çeşitlilik göstermektedir. Bu kuşak Müslümanlar arasında eğitimine Türkiye'de başlayıp burada devam edenler olduğu gibi, eğitimini Türkiye'de tamamladıktan sonra gelenlerle, çok küçük yaşta Almanya'ya gelip tüm eğitimini bu ülkede tamamlamış olan Müslümanlar da bulunmaktadır. İkinci kuşak arasında az sayıda da olsa üniversite mezunu

bulunmaktadır. Ancak çoğunluk, orta öğrenimini bitirdikten sonra meslek eğitimi yapan, ya da meslek eğitimi tamamlamadan iş hayatına başlayan Müslümanlar'dan oluşmaktadır. Üçüncü nesil Müslümanlar'ın tamamı en az Ortaöğretim (Hauptschule) mezunudur. İkinci nesille kıyasladığımızda, üçüncü nesil Müslümanlar arasında Üniversite mezunu oranının biraz daha artmış olduğunu görürüz. Aile birleşiminden yararlanarak bu ülkeye gelen Müslümanlar'ın çoğunluğunu da gene ikinci nesilde olduğu gibi ortaöğretim mezunları oluşturmaktadır.

3. Cami Cemaatinin Cinsiyet Dağılımı

DİTİB'e bağlı Cami derneklerinin Din Görevlilerinden aldığım bilgilere göre normal zamanlarda Cami derneklerindeki Cemaatin neredeyse tamamını erkek Müslümanlar oluşturmaktadır. Bazı derneklerde öğlen ve ikindi namazlarına düzenli olarak katılan bayan Müslümanlara rastlanılmaktadır. Bu durum mevsimsel farklılıklara göre değişim göstermekte, bayanlar vakit namazları için daha çok kış aylarında camiye tercih etmektedirler. Cami cemaatinin büyük bir kısmını oluşturan emekli Müslümanlar, genellikle yaz aylarını memleketlerinde geçirdikleri için cemaat sayısı azalabilmektedir. Vakit namazlarına pek iştirak etmeyen bayan Müslümanlar, Ramazan gecelerindeki teravih namazlarına ise yoğun bir ilgiyle katılmaktadırlar. Hatta denilebilir ki Teravih namazlarına erkek Müslümanlar'dan çok bayan Müslümanlar daha fazla rağbet etmektedirler. Kandil gecelerinde Cami derneklerinde düzenlenen programlara bayan Müslümanlar, Ramazan gecelerinde olduğu gibi yoğun ilgi göstermektedirler. Türkiye'deki durumun aksine Bavyera'da bulunan birçok camide Cuma namazlarına bayan Müslümanlar'ın da iştirak ettiği gözlemlenmektedir. Bu sevindirici bir gelişmedir. DİTİB'e bağlı cami derneklerinin hemen hemen hepsinde kadınlara yönelik programlar düzenlenmekte olup, düzenlenen bu programlara kadın Müslümanlar'ın katılım oranı, erkeklere yönelik düzenlenen programlara oranla daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmektedir. DİTİB'e bağlı Cami Derneklerinin üye profilleri incelendiğinde de erkek egemen bir görüntüyle karşılaşılmaktadır. Erkek üyeler %70 civarında iken kadın üyeler %30'da

kalmaktadırlar. Birçok cami derneğine olduğu gibi DİTİB'e bağlı derneklere de ağırlıklı olarak erkek Müslümanlar üye olmaktadır.

4. Cami Faaliyetlerine Katılım Durumu

DİTİB'e bağlı cami derneklerinde dini ibadetlerin yanı sıra eğitim faaliyetleri, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenmektedir. Eğitim faaliyetlerinin arasında çocuklara yönelik olarak hafta sonlarında ve tatillerde düzenlenen Kur'an okuma ve dini bilgiler kursu önemli bir yer işgal etmektedir. Diğer taraftan yetişkinlere yönelik olarak ta Kur'an Okuma ve Dini Bilgiler kursları düzenlenmektedir. Din görevlilerinin verdiği bilgilere göre, bu türden eğitim faaliyetlerine kadınların katılımı, erkeklere nazaran daha fazladır. Her din görevlisi bulunduğu bölgeye göre değişik rakamlar verirken, bayanların eğitim faaliyetlerine katılımı ortalama 20-30 kişi civarında seyretmektedir. Bu oran erkek Müslümanlarda çalışma şartlarına göre farklılık gösterirken, genelde 15-20 civarında kalmaktadır. Çocukların dini eğitim faaliyetlerine katılımı ailelerinin bizzat yönlendirmesi sayesinde de sevindirici boyutlardadır. Eğitim çağında çocuğu olan her cami derneği üyesi, hafta sonlarında çocuğunu din eğitimi alması için camiye getirmektedir.

Cami derneklerinin finansal yükünü azaltmak kastıyla senede en az bir defa düzenlenen kermesler de her kesimden Müslüman'ın katılımıyla gerçekleşmektedir. Düzenlenen bu kermeslerde erkeklerden çok, bayan Müslümanlar yorulmaktadırlar. Kermeslerde cami yararına satılan neredeyse her ürünün üzerinde bayanların emeği bulunmaktadır. Erkek Müslümanlar daha çok işin organizasyon yönüyle ilgilenmektedirler. Camilerde düzenlenen mevlit ve sünnet merasimi gibi etkinliklere de erkeklere oranla kadınların daha fazla sayıda katıldığı belirtilmektedir. Gençlerin cami faaliyetlerine katılımı ise farklılık arz etmektedir. Gençleri daha çok spor ve yarışma gibi etkinliklerde görebilmek mümkündür.

5. Cami Cemaatinin Irksal ve Mezhepsel Dağılımı

Almanya'daki dini tabanlı örgütlenmeler çoğunlukla milliyet bazında gerçekleşmektedir. Diyanet İşleri Türk İslam Birliği de Almanya'daki

teşkilatlanmasını gerçekleştirirken aynı yöntemle hareket etmiş, bu ülkede yaşayan Türkler arasında örgütlenmiştir. Türk vatandaşları da bu duruma rıza göstermişlerdir. Bu durumun ortaya çıkmasında DİTİB'in T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın desteğiyle örgütlenmesi önemli bir rol oynamıştır. Tabiatı gereği Türk insanı din hizmetlerini devletten beklemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de Almanya'da DİTİB'in teşkilatlanmasını onaylayınca, Türk vatandaşları çoğunlukla bu Cami derneklerine yoğunlaşmışlardır.⁴⁸⁴

Görüştüğümüz din görevlilerinden aldığımız bilgilere göre, dini ibadetleri için DİTİB'e ait cami derneklerini tercih eden Müslümanlar'ın %90 civarı Türk olup, bazı durumlarda bu oran aşağı ya da yukarı doğru hareketlilik gösterebilmektedir. İçinde yaşanan sosyal çevre ikinci bir cami derneğinin açılmasına uygun değilse, o yörede yaşayan tüm Müslümanlar tek bir cami derneği etrafında birleşmektedirler ve bu dernekler de genelde DİTİB'e bağlı cami dernekleri olmaktadır. DİTİB'e bağlı cami derneklerinin imkânlarından Türkler'den başka, Boşnak, Arnavut, Arap, Afgan, Pakistanlı, Afrikalı vb. milletlere mensup Müslümanlar da yararlanmaktadırlar. Dini ibadetlerini yerine getirmek için DİTİB camilerini tercih eden Müslümanlar'ın büyük bir çoğunluğu Hanefi mezhebine mensuptur, ancak az sayıda da olsa Şafilere rastlanmaktadır. Bazı din görevlileri Caferi ve Alevi cemaatinin de olduğunu bildirmiştir.

6. Cami Cemaatinin Din Algısında Kuşaklar Arası Farklılıklar

DİTİB'e bağlı cami derneklerini genelde Türklerin tercih ettiklerini söylemiştik. İlk nesil Türklerin 1961'den itibaren Almanya'ya geldiklerini dikkate aldığımızda, üç kuşaktan Müslümanlar'la karşılaşırız, baba, oğul ve torun. Kendi gözlemlerim ve Din görevlilerinin aktardığı bilgiler ışığında olayı değerlendirdiğimizde görmekteyiz ki, ilk kuşak Müslümanlar genellikle taşra olarak tabir edilen, şehir merkezinden uzak köylerden gelen ve tek hedefi para kazanıp geri dönmek olan işçilerden oluşmaktadır. Bir gün mutlaka geri döneceklerini düşündüklerinden, cami inşa etmek yerine, depo benzeri yerleri, biraz tadilat

⁴⁸⁴ Türk vatandaşlarının DİTİB'i tercih etme nedeninin, Devlet destekli bir kuruluş olmasından kaynaklandığı fikrimizi, görüştüğümüz DİTİB yetkilileri de onaylamaktadırlar.

sonra mescit olarak kullanmaya başlamışlardır. Onların din algısı yalnızca ibadetten ibaretti ve birçoğuna seccadesi bile kâfi gelmekteydi. Her ne kadar yeterli bir dini eğitim almamış olsalar da, çocukluk yıllarında almış oldukları dini bilgilerin dışına çıkmamışlardır. Dini kısıtlı imkânlarla öğrendikleri için bunu çocuklarına ve torunlarına aktarırken sorun yaşamakta ve çoğu zaman dini yasaklarla anlatma yolunu seçmektedirler. Yeterli Almanca bilgisine sahip olmadıkları için başka dinlerden insanlarla ikili ilişkilerden uzak kalmaktadırlar. Dini okuyarak öğrenmek yerine din görevlilerinden sorarak öğrenme yolunu seçmektedirler. Çoğunluğu vakit namazlarını aksatmadan kılmaktadır. Emekli olmalarının da etkisiyle cami cemaatinin büyük bir çoğunluğunu bu ilk kuşak Müslümanlar oluşturmaktadır. Tutucu tavırlarıyla ön plana çıkan bu kuşak Müslümanlar arasında dini kurallara olan bağlılık ise gayet iyi bir durumdadır.

İkinci nesil Müslümanlar yaşadıkları iş yoğunluğundan dolayı cami derneklerine pek vakit ayıramasalar da, bu derneklerin ekonomik sorumluluğunu üstlenmektedirler. Bu kuşağa ait Müslümanlar birinci neslin aksine, Almanya’da kalıcı oldukları düşünmektedirler. Cami derneklerinin depo ve benzeri yerlerden, daha nezih mekânlara taşınmasında bu kuşak önemli rol oynamıştır. İkinci nesil Müslümanlar arasında okuma kültürü de kendine yer edinmiş görülmektedir. Bu kuşak dini bilgileri sorarak öğrenmek yerine önce okumakta daha sonra okuduğunun doğru olup olmadığını din görevlilerine sormaktadır. İslam dinini okuyup araştırmak ikinci kuşaktan itibaren Almanya’da yaşayan Müslümanlar için bir gereklilik olmuştur. Çünkü bu kuşak Müslümanlar’ın büyük bir bölümü iyi Almanca bildikleri için Hristiyan Almanlarla sürekli ilişki içerisindeyler ve ister istemez dini meseleler de sohbet konusu yapılabilmektedir. Birçok Müslüman, en azından muhatabına mahcup olmamak düşüncesiyle, İslam dininin esaslarını araştırma ihtiyacı hissetmektedir. Ancak bu oran ne yazık ki istenilen düzeyde değildir. Vakıf namazlarına katılım birinci kuşak kadar yoğun olmasa da, Cuma ve bayram namazlarına oldukça yoğun bir şekilde katılmaktadırlar.

Almanya’daki Müslümanlar arasında en sorunlu kesimi üçüncü kuşak Müslümanlar teşkil etmektedir. Din görevlilerinin vermiş olduğu cevaplar da bu

gözlemimizi doğrulamaktadır. Bu nesil Müslümanlar içinde doğup büyüdükları toplumun din konusundaki rahat tavırlarından etkilenmektedirler. Özellikle Alman gençlerinin nefsanî arzular noktasındaki rahat tavırlarından Müslüman gençler aşırı derecede etkilenmektedir. Birçoğu İslam dinini domuz eti yememek olarak algılamaktadır. Birçoğuyda Cuma ve bayram namazları haricinde cami derneklerine gelmemektedirler. Bu durumun ortaya çıkmasında, ebeveynlerinin dini onlara yasakçı bir zihniyetle anlatması veya hiç anlatmaması önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır. Birçok anne-baba da çocuklarının okuldaki ders yoğunluğunu bahane ederek, zihinlerinin karışacağı düşüncesiyle, onları cami derneklerinde düzenlenen dini bilgiler kurslarına göndermemektedirler. Bu da ister istemez gençlerin dini hassasiyetlerinin çok zayıf olmasına neden olmaktadır. Bu gençlerden birçoğu camiyi kiliseyle, din görevlisini de Papazla kıyaslamaktadır. Gerek karşı cinsle ilişkiler (Erkeklerde Hristiyan bayanlarla olan ilişkiler, bayanlarda da Hristiyan erkeklerle olan ilişkilerden dolayı) gerekse de arkadaş çevresinin etkisinden dolayı, üçüncü kuşağa mensup Müslümanlar arasında Hristiyanlığa meyleden gençlere rastlanılmaktadır. Ancak bütün bu olumsuz örneklere rağmen din algısı gayet gelişmiş gençlerle de karşılaşmak mümkündür. Bu gençlerin büyük bir çoğunluğu çocukluğundan itibaren cami faaliyetlerine iştirak etmektedirler. Aralarında üniversite eğitimi alanların oranı ise ikinci nesle göre gayet iyi bir durumdadır.

Üçüncü kuşak Müslümanlar arasında rastlanılan önemli bir ayrıntı da, İslam'a göre diğer din mensuplarının durumudur. Gerek okulda, gerekse de sosyal hayatta diğer din mensuplarıyla sürekli ilişkide olan gençler, bu ilişkilerinin doğal bir sonucu olarak arkadaşlıklar edinmişlerdir. Birçok kimsede olduğu gibi, bu gençlerde de din algısı cennet ve cehennem üzerine kuruludur. Bu algının bir sonucu olarak, din görevlilerine sıkça sorulan soruların başında, Hristiyan ve Yahudilerin cennete girip giremeyecekleri gelmektedir. Çoğunluğunu Hristiyanlar'ın oluşturduğu bir ortamda bu soruların sorulması da gayet normaldir. Ancak ilerisi açısından endişe verici olan şey, bu gençlerin Müslüman olmak ile Hristiyan olmak arasında herhangi bir fark görmemesi olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafında Almanya'ya gönderilen din görevlileri tüm özverileri ile çalışmalarına rağmen, var olan İslam algısının değiştirilmesinde maalesef başarılı olamamaktadırlar. Din görevlileri, ilk kuşağın tutucu, ikinci kuşağın her şeyi oluruna bırakıcı, üçüncü kuşağın da İslam'ı diğer dinlerle aynı mesafede görmeye meyledici tavrı yüzünden çaresiz kalmaktadırlar. Din görevlileri birinci ve ikinci kuşak tarafından bir memur olarak algılanmakta ve kendilerinden yeteri kadar istifade edilememektedir. İmamların bireysel gayretleri ile cemaate İslam adına bir şeyler öğretme isteği ise çoğu zaman sonuçsuz kalmaktadır. Bu noktada din görevlisiyle cemaat arasında koordinasyonu sağlayacak sosyal çalışmacılara iş düşmektedir. Ancak maalesef hiçbir cami derneğinin böyle bir kadrosu mevcut değildir. Çözüm olarak önerdiğim sosyal çalışmacı, cemaatin sosyal sorunlarıyla ilgileneceği gibi, gençlerin boş zamanlarını cami merkezli değerlendirmelerinde de etkin rol oynayacaktır. Cami merkezli düzenlenen sosyal aktiviteler sayesinde, gençlerle birebir ilişkiye geçecek olan din görevlileri, gençlerin İslam algısının şekillenmesinde etkin rol alabilirler. Sosyal çalışmacı, statü olarak din görevlisine göre daha rahat hareket edebileceği için toplumun her katmanından kişiye kolaylıkla ulaşabilecektir. Bu da cami eksenli düzenlenen eğitim etkinliklerine katılımı artıracaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, seçilecek sosyal çalışmacıların İslâmî meselelerle ilgili yeterli bilgi ve birikime sahip olmaları olacaktır.

Burada Cami Derneği yönetim kurulu üyelerinin bu görevi üstlenmeleri gerektiği söylenebilir. Ancak unutulmamalıdır ki; bu kimseler işlerinden arta kalan zamanlarda fahri olarak bu görevleri üstlenmektedirler. Dolayısıyla bu türden faaliyetler için zamanları kısıtlıdır. Ayrıca yeterli eğitime sahip olmamaları da ikinci bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Zira yönetim kurulu üyelerinin birçoğu ortaöğretim mezunudur. Bu yargımızdan yönetim kurulu üyelerini hafife aldığımız sonucu çıkarılmasın, bizim kastımız profesyonelliktir. Şimdi olmasa bile ileri vadede Almanya'daki cami derneklerinde sosyal çalışması (Pedagog) görevlendirilmesi bir zorunluluktur.

F. BAVYERA EYALETİ'NDEKİ OKULLARDA İSLAM DİN DERSİ EĞİTİMİ

Din eğitimi, insanların inandıkları dini öğrendikten sonra başkalarına da öğretme ihtiyacından dolayı ortaya çıkmıştır. Dinin bireysel ve sosyal bir olgu olarak eğitime konu edilmesine, din kültürünün yetişmekte olan nesle aktarılmasına ve toplumu oluşturan bireylerde din kişiliği geliştirme faaliyetine '*din eğitimi*' denilmektedir. Din eğitiminin bir diğer tanımı de; inananların beden, zihin ve duyu gelişimleri dikkate alınarak dini bilgilerin bu kimselere kazandırılması ve bu bireyler üzerinde dini yönden bilinçlenmenin sağlanmasıdır, şeklinde yapılmaktadır. Din eğitiminin gerçekleştiği süreçte inananlar din konusunda bilinçlendikleri gibi, dinin onlardan istediği davranışları benimseyerek yerine getirmekte, dinen yasaklanmış olan davranışlardan da uzak durarak nefsanî arzularını engelleme yeteneği kazanmaktadırlar.⁴⁸⁵

İnanılan her din ve o dinin bir araya getirmiş olduğu değerler, günlük hayatta yaşanmaz ve eğitim yoluyla yetişmekte olan kuşaklara aktarılmazsa, o dine inananların ölümleriyle birlikte kaybolup giderler. Bu durumun önüne geçmek için din eğitimi olmazsa olmaz koşuldur. İşte bütün bu gerekçelerden dolayı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 18. Maddesinde, bireylerin din ve vicdan özgürlüğü garanti altına alınmış; bireylere dinlerini öğrenme, öğrendiklerini ifade etme, inandıkları dinin gereklerini birey ya da toplum olarak, özel veya halka açık mekânlarda uygulama hakkı verilmiştir. Yine 1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedi'yle birlikte formüle edilen on ilkedен biri düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüğü de dâhil olmak üzere, insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı olmakla ilgilidir. 21 Kasım 1990 tarihli Paris şartında da, her ferdin düşünce, vicdan, din ya da inanç özgürlüğü gibi kavramlara saygı duyulması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁸⁶

Alman Anayasasının tüm eyalet yönetimlerini bağlayan din eğitimi ile ilgili 7. Maddesi ise aşağıdaki gibidir.

⁴⁸⁵ Yılmaz, a.g.e., s.70.

⁴⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, a.g.e., s.79,81.

Madde 7: Veliler çocuklarının din derslerine katılımını belirleme hakkına sahiptirler. Din dersi mezhepler üstü okullar hariç, kamu okullarında düzenli bir derstir. Devletin denetim hakkı saklı kalmak kaydıyla din dersi, dini cemaatlerin prensipleriyle mutabık bir biçimde verilir. Hiçbir öğretmen kendi rızası dışında din dersi vermeye zorlanamaz.

Yukarıda sıralamış olduğumuz antlaşmalar ve anayasa maddesi ışığında olay değerlendirildiğinde, hangi dine mensup bulunursa bulunsun, okullarda din eğitimi almak konusunda herkesin aynı hakka sahip olduğu görülmektedir. Alman okullarında dini eğitim alma hususunda Katolik bir Hristiyan’la Müslüman bir Arap’ın herhangi bir farkı yoktur. Nitekim Alman yetkililer de bu konuda olumlu görüş bildirmektedirler. Ancak İslam derslerinin düzenli bir şekilde uygulamaya geçirilmesinde iki önemli problemle karşılaşilmektedir. Bunlardan birincisi muhatap problemidir. Günümüz itibari ile Almanya’daki Müslümanlar’ın çoğunluğunu temsil edip, İslam Din Derslerinin programını hazırlayarak Alman devletine karşı muhatap olacak dini bir organizasyon veya cemaat mevcut değildir. İkinci problem olarak ta, İslam hukukunun bazı hükümlerinin Alman anayasası ile uygunluk arz etmemesi olarak gösterilmektedir. Bunlar arasında zina ve hırsızlık suçlarına verilen cezalar Alman yetkililer tarafından sıklıkla dile getirilmektedir.⁴⁸⁷ Ancak İslam hukuku ile ilgili yapılan bu tartışmaların diğer dinler üzerinde yapılmamış olması, Müslümanların kendilerine ayrımcılık yapıldığı hususunda şüphelenmelerine neden olmaktadır.

Yaşanan tüm bu tartışmalar, 1961’den beri Almanya’da bulunan başta Türkler olmak üzere bütün Müslümanları anayasal bir hak olan okullardaki din eğitiminden mahrum etmiştir. Ancak bütün bu problemlere rağmen, 1978 yılında Kuzey Ren Westfalya eyaletindeki okullarda Türk ailelerin çocuklarına yönelik İslam Din Dersi eğitimi çalışmaları başlatılmıştır. 1980’li yıllarda tüm Almanya geneline yayılan bir proje kapsamında “Türkçe Ana Dili Tamamlama Dersi” kapsamında “Türkçe İslam Din Bilgisi Dersi” Türkiye’den gönderilen öğretmenler

⁴⁸⁷ Aşıkoğlu, a.g.e., s.27,28,29.

tarafından tüm okullarda okutulmaya başlanmıştır.⁴⁸⁸ Almanya geneline örnek olabilecek bir uygulama ise, henüz yeni denilebilecek bir tarihte 21.12.2011 tarihinde Kuzey ren Westfalya eyalet parlamentosunca alınmıştır. Alınan karar uyarınca İslam dersleri eyalet genelindeki okullarda 1 Ağustos 2012'den itibaren düzenli bir ders olarak okutulmaya başlanacaktır. İslam derslerinin kontrol yetkisi de KRM'ye bırakılmıştır.⁴⁸⁹

Bavyera Eyaleti'ndeki Müslüman Türk çocuklarına yönelik olarak ilk İslam dersi 1987-1988 öğretim yılından itibaren İslam İnancında Din Bilgisi Dersi adıyla seçmeli olarak verilmeye başlanmıştır. Alman yetkililerinin gözetimi altında Türkçe olarak verilen bu dersler, Türkiye'den gönderilen Türkçe öğretmenleri tarafından verilmekteydi. Birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar olan öğrenciler için belli bir program dâhilinde okutulan bu dersler, öğrenci ve velilerin istemesi durumunda onuncu sınıfa kadar da okutulmaktaydı. Altıncı sınıftan itibaren belli bir program bulunmadığından, öğretmenler Türkiye'deki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin müfredatını burada bulunan öğrencilere de aynen uygulamaktaydılar. Haftada en fazla beş saat olarak verilen Türkçe İslam Bilgisi Ders Programı (Lehrplan für die Islamische Unterweisung in türkischer Sprache) 2005 yılından itibaren Bavyera Öğretim ve Kültür Bakanlığı tarafından yürürlükten kaldırılmıştır.⁴⁹⁰

Günümüzde Bavyera Eyaleti'ndeki okullarda uygulanan İslam Din Dersi, 2001-2002 öğretim yılında Bavyera'daki 14 okulda uygulanmaya başlanan, daha sonra 77 okula çıkartılan ve Almanca verilen Din Dersi modeli ile 2003-2004 öğretim yılında Erlangen'de başlayan ve gene Almanca olarak uygulanan İslam Dersi modelinin birleştirilmiş halidir. Şuandaki mevcut din dersi öğretmenleri Türkiye'den Türkçe Ana Dil Dersi'ni vermek üzere Almanya'ya gelen, daha sonra Bavyera Öğretim ve Kültür Bakanlığı'nın yapmış olduğu teklifi kabul ederek bu ülkede kalan Türk öğretmenleri ile Almanya'da herhangi bir dalda öğretmenlik eğitimi almış ve Müslüman olduğunu belirten öğretmenlerden oluşmaktadır.

⁴⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zengin, a.g.m., s.245.

⁴⁸⁹ http://www.landtag.nrw.de/portal/WWW/GB_II/II.2/Gesetzgebung/Aktuell/01_Aktuelle_Gesetzgebungsverfahren/Islamischer_Religionsunterricht/index.jsp?jahr=2012&monat=1, 01.01.2012, 20:19.

⁴⁹⁰ Zengin, a.g.m., s.263.

İlk olarak Erlangen’de, Erlangen İslam Din Birliği’nin (Islamische Religionsgemeinschaft Erlangen e.V.-IRE) girişimleriyle uygulanmaya başlanan İslam Din Dersi model projesi, Öğretim ve Kültür Bakanlığı’nın sorumluluğunda, ancak IRE’nin talepleri doğrultusunda gerçekleşmekteydi. Erlangen şehrinde uygulanış tarzıyla bu proje, Anayasanın 7/3. Maddesiyle uyum içerisindedir. Almaca ve Türkçe uygulaması yapılan din derslerinin tarafsızlığına karşın İslam Din Derslerinin Erlangen modeli öğrencileri inandırmayı amaçlamaktadır. Sünni ve Şii Müslümanlar’ın ihtilaflı olduğu meselelerde ise salt bilgi verilerek, mezhepler üstü bir anlayış benimsenmiştir. Dersin dili Almanca olup, önemli kavramlar Arapça ve Türkçe karşılıklarıyla birlikte verilmektedir. Bu proje kapsamında ilkokul (Grundschule), ortaokul ve liselerde (Hauptschule ve Realschule) İslam Din Dersi verilmektedir.⁴⁹¹

2009’dan itibaren bütün Bavyera Eyaleti’nde yaygınlaştırılmış olmasına rağmen, İslam Din Dersi hâlen Pilot model olarak uygulanmaktadır. Belirli bir müfredat çerçevesinde verilen derslerin, müfredat programını hazırlamak üzere bir komisyon kurulmuş ve bu Komisyonda, Müslüman temsilcilerin yanı sıra, bağımsız olduğunu söyleyen din bilimciler ve Protestan katılımcılar da hazır bulunmuştur. Hazırlanan İslam Din Dersi müfredatının ilkokullar için olan bölümünde İslam’ın şartları ve İslâmî kurallara dair bilgiler yoğunlukla vermeye çalışılırken Ortaokul ve Liseler için hazırlanan müfredatta ise, toplum içerisinde yaşama, İman esasları, dini hayat, İslam tarihi ve coğrafyası, Kur’an ve Hadis, Peygamberler tarihi ve diğer dinlerin tanıtımı yer almaktadır.⁴⁹²

Diğer taraftan ortaya çıkacak İslam Din Dersi öğretmeni ihtiyacını karşılamak için Erlangen-Nürnberg üniversitesi bünyesinde, 2002 yılında İslam Din Öğretimi için Disiplinler Arası Merkez (Interdisziplinären Zentrums für Islamische Religionslehre – IZIR) adıyla bir Enstitü kurulmuştur. Enstitünün başkanlığını Prof. Dr. Harry Harun Behr yürütmektedir. Enstitü 2002-2003 tarihinden itibaren Üniversitelerin Öğretmenlik bölümlerinde okuyan Müslüman öğrenciler ile İslam

⁴⁹¹ Zengin, a.g.m., s.263-265.

⁴⁹² http://www.izir.de/images/docs/Islamunterricht_HS.pdf, 31.12.2011, 01:30 ve http://www.izir.de/images/docs/Islamunterricht_GS.pdf, 31.12.2011, 01:30.

Din Dersi öğretmenliği yapmak isteyen ve gerekli şartları taşıyan herkese, İslam Din Dersi öğretimi sertifika programını yürütmektedir. Ben de 2010-2011 eğitim – öğretim akademik yılında bu sertifika programını başarıyla tamamladım. Programın içeriği katılımcıları İslâmî konularda bilinçlendirmekten çok, din eğitimi ile ilgili formasyon tekniklerini vermektir. Ayrıca 2011-2012 itibariyle IZIR bünyesinde doktora öğrencisi alımı da başlamış bulunmaktadır.⁴⁹³

Ancak maalesef mevcut İslam dersleri öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu bir din olarak İslam’a ve İslam’ın kavramlarına yabancı durumundadırlar. Prof. Dr. Behr, İslam dersleri öğretmenlerinde, diğer dinlerin din dersi öğretmenlerinde olduğu gibi dini yeterlilik aranmadığı için bu durumun ortaya çıktığını söylemektedir.⁴⁹⁴ Bu durumu, 2010-2011 eğitim-öğretim sezonunun ilk yarısında Augsburg şehrinde tam zamanlı stajyer öğretmen olarak katıldığım İslam derslerinde yakinen müşahade etmiş bulunmaktayım. İslam Din Dersi öğretmenleri hem branşlarının din eğitimi olmaması, hem de Almanca’ya yeteri kadar hâkim olamamalarından dolayı, öğrencilerin dini sorularına cevap verememektedirler. İslam Din Dersi öğretmenlerinin çoğunluğu Kur’an okumayı da bilmedikleri için İslâmî kavramların telaffuzunda da zorlanmaktadırlar. Stajyerliğim sırasında bizzat müşahade ettiğim bir durumsa şu şekilde gerçekleşmiştir; Öğrencilere Allah’ın isimlerini Arapça okunuşlarıyla öğretmeye çalışan İslam dersi öğretmeni, kendisi de Arapça bilmediği için Almanca “Al-Chalık” şeklinde yazılan Allah’ın “الخالق” ismini, Türkçe “Al-Calık” anlaşılabilecek şekilde okumuştur.

İslam Din Derslerine öğretmen atama yetkisi Bavyera Öğretim ve Kültür Bakanlığı görevlilerinin elindedir. Yapılan başvuruları değerlendiren yetkililer, içlerinden uygun olanları sözleşmeli öğretmen olarak boş olan kadroya yerleştirmektedirler. Ancak bakanlık yetkilileri öğretmen atamalarında, adayın dini yeterliliğine özen göstermeksizin, Müslüman olup olmadığı ile herhangi bir branşta öğretmenlik formasyonu bulunup bulunmadığına bakmaktadırlar. Örneğin 2011

⁴⁹³ http://www.izir.de/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=131.12.2011, 01:34.

⁴⁹⁴ Harry Harun Behr, 13.06.1962 Koblenz/Almanya Doğumlu, Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg’de İslam Din Eğitimi Profesörü. Devlet tafından resmi statüde tanınan diğer din dersi öğretmenlerinde dini yeterlilik arandığı gibi, ders verip veremeyecekleride mensup oldukları dinin yetkililerince belirlenmektedir.

yılında Münih şehrinde boş olan bir kontenjan için formasyon sahibi İlahiyat mezunlarının müracaatı bulunmasına rağmen, beden eğitimi mezunu bir şahıs İslam Din Dersi öğretmeni olarak atanmıştır. Bu ve benzeri durumlar, acaba Euro İslam projesi kapsamında İslamsız Müslüman mı yetiştirilmeye çalışılıyor? Sorusunu akıllara getirmektedir.

İslam dersleriyle ilgili yaşanan aksaklıklar ve oluşan tereddütlerin giderilebilmesi için olmazsa olmaz şart İslam'ın resmî din olarak tanınmasıdır. Ancak bu aşamada da yetkili kim olacak sorunu yaşanacaktır. KRM bu soruna bir çözüm sunacak gibi durmaktadır. Fakat şuan için yeni kurulmuş bir organizasyon olması, Almanya geneline yayılmamış olması ve yeterli kadrosu bulunmamasından dolayı sorunlar yaşanabilir. Yaşanabilecek bu türden sorunların çözüm adresi, Müslümanların birlik ve beraberliği olacaktır. Bu gerçekleşirse hem sorun ortadan kalkacak, hem de Müslümanlar dinlerinin doğru ve eksiksiz öğretilmesi hususunda rahat bir nefes alacaklardır.

SONUÇ

Tarik b. Ziyad'ın 710 yılında Vizigot kuvvetlerini yenerek İspanya'ya yerleşmesi, Avrupa'da İslam tarihinin başlangıcı sayılmaktadır. Kısa bir sürede büyük bir gelişme kaydeden İslam kuvvetleri, 733 yılına Güney Batı Avrupa'nın neredeyse tamamını İslam hâkimiyeti altına almıştır. Diğer taraftan Akdeniz'de de kendini hissettiren İslam kuvvetleri, 827'de başlamış oldukları Sicilya adasının fetih sürecini, 902'de tamamlamışlardır. Yüzlerce yıllık idarenin ardından, Sicilya'daki İslam hâkimiyeti 1091'de sona ererken, İspanya'daki Endülüs medeniyeti, sancılı bir sürecin ardından 1492'de yerle bir edilmiştir. İnsanlığın gördüğü en büyük trajedilerden biri olan Endülüs'ün dramına, dönemin süper gücü olan Osmanlı Devleti bile engel olamamıştır.

Avrupalılar, giriştikleri “Reconquista“ hareketiyle İslam'ın Güneybatı Avrupa'daki varlığına son verirken, Güneydoğu Avrupa'da Osmanlı Devleti tüm ihtişamıyla kendini göstermeye başlamıştır. İspanya ve Sicilya'daki durumun aksine, Osmanlı egemenliğine giren bölgelerdeki Boşnak ve Arnavutlar gibi yerel halklar İslam'ı kabul etmeye başlamışlardır. Bu da İslam'ın Güneydoğu Avrupa'da kalıcı olmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Avrupalılar üzerinde kurmuş olduğu baskı 1683 Viyana bozgunuyla sonra ermiştir. Osmanlı devletinin gerilemeye başlaması, dünya üzerinde VIII. yüzyıldan beri var olan İslam hâkimiyetinin de sona ermesine yol açmıştır. Bu tarihe kadar Müslümanların diplomatik üstünlüğüne dayalı devam etmekte olan karşılıklı ilişkiler, bu tarihten sonra karşılıklı eşitlik ilkesine göre düzenlenmeye başlanmıştır. Aynı zamanda bu tarih Müslümanların Avrupalılar'ın üstünlüğünü kabul etmeye başladıkları bir tarih olmuştur. Avrupalılar'ın üstünlüğünü kabul etmek, Müslümanların Avrupa'yı daha yakından tanımak istemelerine neden olmuş ve gerek gezi gerekse eğitim maksadıyla çok sayıda Müslüman Avrupa'ya gitmeye başlamıştır.

Hristiyanlığın Avrupa'daki gelişimini tamamlayıp, doğuya doğru genişleme sürecini başlatacağı sırada, İslam dininin doğuyu etkisine alıp Batı'ya doğru yayılma göstermesi, Avrupalılar'ın İslam algısında belirleyici olmuştur. Avrupalılar İslam hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamalarına rağmen, İslam ve Müslümanlar hakkında

yorumlar geliştirmeye başlamışlardır. Bu yorumlardan biriside İslam'ın Hristiyanlığın sapkın bir kolu olarak algılanması olmuştur. Avrupalılar'ın İslam algısının şekillenmesinde önemli olaylardan birisi de Haçlı Seferleri'dir. Haçlı Seferleri'ne katılan Avrupalılar arasında İslam'ı çok tanrılı bir din olarak algılayanlar olduğu gibi, İslam ve Müslümanlar'dan etkilenip Hz. Peygamberin sünnetine uygun sakal bırakanlara da rastlanmıştır.

Avrupalılar'ın İslam hakkındaki yanlış algılarının önemli bir nedeni de İslam ve Müslümanlar hakkında ilmi araştırma yapmamaları olmuştur. Bilinen ilk ilmi araştırma 1147'de "Yalancı Peygamber Muhammed'in Yasası" ismiyle Latinceye çevrilen Kur'an-ı Kerim tercümesidir. Ancak bu eksik ve başarısız bir tercüme olarak kabul edilmektedir. Araştırmam çerçevesinde ulaştığım bilgiler arasında en ilginç olanı Müslümanları ikna yoluyla Hristiyanlaştırma projesi olmuştur. Raymond Lull'un başlattığı projeyi, İspanyol kardinal Segovialı John, Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında bir konferans düzenleyerek geliştirmek istemiş, ancak başarılı olamamıştır. Cusali Nicholas ise kendinden öncekilerin düşünmüş oldukları bu projeyi, kaleme aldığı kitabında hayali bir konferansla gerçeğe dönüştürmeye çalışmıştır. Bu türden çalışmalar Müslüman ve Hristiyanlar arasında, entelektüel bir yaklaşım geliştirmesi açısından, atılmış önemli adımlardır.

İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da meydana getirdiği yıkımın tamir edilmesi için ihtiyaç duyulan işçi nüfusu, Müslümanların kalabalık gruplar halinde Avrupa ülkelerinde görülmeye başlanmalarına neden olmuştur. İlk başlarda biraz para kazanıp geri dönme düşüncesinde olan bu işçiler, hem kendi ülkelerindeki ekonomik ve sosyal şartların bozuk olması, hem de Avrupalı ülkelerin işçi ihtiyacının devam etmesi gibi bir takım nedenlerden dolayı, bulundukları ülkelere yerleşmeye karar vererek, toplumsal hayatta görünür olmaya başlamışlardır. Zamanla eş ve çocuklarını da yanlarına alan bu Müslüman işçiler, ortaya çıkan dini ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesi maksadıyla cami dernekleri kurmaya başlamışlardır. Onların kurmuş oldukları bu cami dernekleri, İslam'ın Avrupa genelinde kurumsallaşmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Günümüzde Batı Avrupa'da 20 milyon civarında Müslüman'ın yaşadığı tahmin edilmektedir. Müslümanların yoğun olarak yaşadığı ülkelerin başında ise Fransa, Almanya ve İngiltere gelmektedir. Avrupa genelinde

yaygın olan İslam anlayışı, Arap ülkelerinden gelen Müslümanlar hariç, Boşnak ve Arnavutların Osmanlı etkisiyle Müslüman olmalarından dolayı Türk İslam anlayışının izlerini taşımaktadır.

Günümüzde Avrupalılar'ın çoğunluğu tarafından İslam ve Müslümanlar bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında tarihten günümüze oluşmuş olan olumsuz İslam imajı etkin rol üstlenmektedir. 11 Eylül 2001 saldırıları bu açıdan bir milat olmuştur. O tarihten sonra ortaya çıkan her olumsuz durumda, Müslümanlar sorumlu olarak görülmeye başlanmıştır. Batı Medyası oluşan olumsuz İslam ve Müslüman algısında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu durumun bir örneği de, 22 Temmuz 2011'de Norveç'te gerçekleşen saldırılarda görülmüştür. Olayın ilk heyecanıyla, saldırılardan İslam ve Müslümanları sorumlu tutan Batı Medyası, bunu ilk günkü manşetlerine de taşıyarak İslam hakkında ne denli yanlı olduğunu göstermiştir. Saldırıların aşırı sağcı bir Hıristiyan tarafından gerçekleştiğinin anlaşılması, Batı medyasına geri adım attırmış olsa da, İslam hakkındaki olumsuz tavır ve yayınları devam etmektedir.

Büyük Karl'ın 777 yılında Cordoba Emiri'nin Saragossa'dan sürgün ettiği Süleyman el-Arabî'yi kabulü, Süleyman'ın Alman topraklarındaki ilk Müslüman olmasını sağlamıştır. Daha sonraki süreçte Müslümanlar'la Almanlar arasında diplomatik ilişkiler, karşılıklı elçi gönderimi ve hediyeleşmelerle devam etmiştir. II. Friedrich, Almanlar ile Müslümanlar arasındaki ilişkilerde önemli bir konuma sahiptir. O, hem Sicilya'da ki İslam hâkimiyetinden geriye kalan Müslümanlar'la kurmuş olduğu yakın ilişkiler, hem de katılmış olduğu Haçlı Seferi sırasında Kudüs'te müezzinlerle arasında geçen diyalogdan dolayı, Müslümanlarca olumlu yönleriyle hatırlanan isimler arasında yer almaktadır. II. Friedrich'in özel muhafız birliğinde 30.000 civarında Müslüman'ın bulunması, onun Müslümanlara olan güvenini göstermektedir.

1453'te gerçekleşen İstanbul'un fethi, Almanya'daki İslam algısına etki eden önemli olaylardan biridir. Fetih tüm Avrupa'da olduğu gibi Alman topraklarında da geniş yankı bulmuştur. Hem "Türk Karnaval Oyunu"ndaki sahneler hem de 1482'de Augsburg şehrinde "Yeni Haberler" adıyla çıkartılmaya başlanan gazetelerde

yayınlanan haberler, Almanlar üzerinde olumsuz İslam ve Müslüman imajının oluşmasında etken olmuştur. Oyunlarda canlandırılan karakterlerle Osmanlılar nezdinde İslam ve Müslümanlar aşağılanırken, gazetelerde yayınlanan haberlerle de Güneydoğu Avrupa'daki Osmanlı ilerleyişi, Hristiyan halklara zulmedici ve vahşi olarak yansıtılmıştır. Diğer taraftan Protestanlığın kurucusu Martin Luther'in İslam ve Müslümanlar hakkındaki beyanatları da, Almanlar üzerinde oluşmuş olan İslam imajında etkili olmuştur. Almanların İslam ve Müslümanlara yönelik ilmi araştırmalar içerisine girmesi ise çok geç bir tarihe rastlamaktadır. İlk Almanca Kur'an tercümesi 1616'da Nürnberg'de yapılmıştır.

Çoğunluğu 1683 İkinci Viyana Kuşatması'nda olmak üzere, Alman topraklarına getirilmiş binlerce Müslüman esirden söz edilmektedir. Ancak bu esirlerin Almanya'daki İslam varlığı hususunda etkin bir rol üstlendikleri söylenemez. Bunlardan bir kısmı esir değişimi vb. durumlarla Osmanlı Devleti topraklarına dönerken, bir kısmı da ya Alman kadınlarla evlenip Hristiyanlaşmış ya da esaretleri sırasında hayatlarını kaybetmişlerdir. Osmanlı Devleti ile başlayan diplomatik ilişkiler, resmî düzeyde de olsa, Almanların İslam algısında önemli değişimlerin görülmesine yol açmıştır. "Langen Kerls" lakaplı Müslüman Türk askerlere Askeri Kilisede tahsis edilen mescit ve 1741'den sonra Alman ordusu içerisinde görülmeye başlanan Müslüman askerler bu algı değişikliğinin delilleridir. Diğer taraftan 1780'de Schwetzingen Malikânesi bahçesinde inşa edilmiş olan cami de, bu algı değişikliğinin başka bir örneğidir. Cami her ne kadar estetik kaygı ön planda tutularak inşa edilmiş olsa da, İslâmî bir sanat örneği olarak inşa edilmiş olması takdire şayandır. 1798 yılında Osmanlı Devleti Elçisi Ali Aziz Efendi'nin Berlin'de hayatını kaybetmesi, Almanların ilk defa İslâmî defin şeklini görmelerini sağladığı gibi, Alman topraklarında Müslümanlara mezarlık tahsis edilmesine de neden olmuştur. Hem Schwetzingen Malikânesi sınırları içerisine inşa edilen "Rote Moschee" hem de Ali Aziz Efendi'nin kabrinin bulunduğu "Türk Mezarlığı" günümüze kadar varlıklarını korumaları açısından önemli bir yere sahiptir.

Osmanlı Devleti ile başlayan diplomatik ilişkilerin bir sonucu olarak artan siyasi ilişkiler, iki ülke arasında başta eğitim olmak üzere çeşitli konularda iş birliğini beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti'nde etkin konumlara gelen Alman

subayları, Osmanlı subaylarının Alman hayranı olarak yetişmelerinde önemli bir rol oynamışlardır. Alman imparatoru II. Friedrich Wilhelm'in Şam'da Selahattin Eyyubi'nin mezarı başında kendisini Müslümanların en iyi dostu olarak ilan etmesi, Osmanlı Devleti ile Alman İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na birlikte girmelerinde önemli bir etken olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Berlin'deki esir kampına getirilen Müslüman esirler için yaptırılmış olan Wünsdorfer Camii, Müslümanların ibadetlerini cemaatle yerine getirmesine yardımcı olması açısından önemli bir konuma sahiptir.

Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında Almanya sınırları içerisinde Müslümanlar tarafından çok sayıda cemiyetleşme gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, bunlar arasında hem kalıcı olması, hem de günümüzde de aktif olarak hizmet vermesi açısından, Berlin Ahmediyya Camii farklılık arz etmektedir. Ahmediyya Caminin bir diğer özelliği de Almanya'da İslam'ın tanıtımına yönelik çok sayıda yayının altına imza atmış olmasıdır.

Almanya'nın sömürge İmparatorluğu kuramaması, tarihinde İslam ve Müslümanlara karşı belirgin bir düşmanlığının bulunmaması gibi bir takım nedenler, İkinci Dünya Savaşı sırasında başta Kudüs Müftüsü Muhammed Emin el-Hüseyni olmak üzere çok sayıda Müslüman'ın Almanya'yı desteklemesine yol açmıştır. Bu duruma ek olarak Rus ordusu saflarında savaşırken bağımsızlık ümidiyle Almanya tarafına geçen 250.000 civarında çoğunluğunu Türkistanlı askerlerin oluşturduğu Müslümanlar'ı da ekleyecek olursak, Almanların İkinci Dünya Savaşı sırasında ne denli büyük bir Müslüman desteğine sahip olduğunu görmüş oluruz. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da ortaya çıkan ilk İslam cemiyetlerinden bir tanesini bu Türkistanlı Müslümanlar askerler kurmuştur.

Ne Viyana Savaşları sonucunda bu ülkeye getirilen Müslüman esirler, ne Birinci Dünya Savaşı sırasında Berlin'de tutulan 15.000 civarındaki Müslüman esir, ne de İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman ordusuyla birlikte savaşan yüz binlerce Müslüman asker, 1961'den sonra Almanya'ya gelen Müslüman işçiler kadar varlık gösterememişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nda harabeye dönen Almanya kısa sürede toparlanarak hızlı bir ekonomik kalkınma gerçekleştirmiştir. Hem ekonomik

kalkınmaya yardımcı olmak hem de Almanya'nın yeniden inşasını gerçekleştirmek üzere duyulan işgücü ihtiyacını gidermek için, aralarında Müslüman devletlerinde bulunduğu birçok ülkeyle iş göçü antlaşması imzalanmıştır. İslam devletlerinden ilk olarak 1961'de Türkiye'den, daha sonra sırasıyla 1963'te Fas'tan, 1965'te de Tunus'tan işgücü istenmiştir. 1968'de Yugoslavya'yla imzalanan anlaşma, Boşnak ve Arnavut kökenli Müslümanların Almanya'ya gelmelerini sağlaması açısından, ayrı bir öneme sahiptir. 1973'teki petrol krizine kadar devam eden işçi alımı, bu tarihten sonra durdurulmuş, ancak aile birleşimlerinin önüne geçilememiştir. 1980'lere gelindiğinde bu ülkedeki Müslümanlar arasında tek başına Türklerin nüfusu 1,5 milyona ulaşmıştır. Her ne kadar 1983'te çıkartılan “*Yabancıların Dönüşlerini Özendirme Yasası*” çerçevesinde 250.000 civarında Türk'ün Türkiye'ye geri dönüşü sağlanmış ise de, gerek 12 Eylül 1980 ihtilalından kaçarak bu ülkeye sığınan mültecilerin etkisi, gerek 1987 yılında bir defaya mahsus olmak üzere çıkartılan yasadan yararlanarak Almanya'ya dönen göçmen işçi çocuklarının katkısı, gerekse de aile birleşiminden yararlanarak gelen işçi ailelerinin artmasıyla, 1989 yılına gelindiğinde bu sayı tekrar 1,5 milyonun üzerine çıkmıştır.

Aile birleşimleriyle birlikte Almanya'daki Müslüman işçilerin yerleşik hayata geçmeye başlamaları, cemiyetleşme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Yapılan anlaşmalar çerçevesinde işçilerin eğitim ve dini ihtiyaçlarının düzenlenmesi gibi bir takım meselelerin ihmal edilmesi, dini yapılaşma ihtiyacı hisseden Müslümanları siyasi örgüt ve cemaatlerin etki alanına sokmuştur. Günümüzde varlığını devam ettiren cemiyetler arasında ilk teşkilatlanmış cemaat, 1973'te Köln'de ilk merkezini açan İslam Kültür Merkezleri Birliği (VIKZ) olmuştur. VIKZ'i 1975'te kurulan Avrupa Milli Görüş Teşkilatı (AMGT) takip etmiştir. Almanya'daki mevcut İslâmî organizasyonlar arasında en büyüğü olan Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) ise teşkilatlanmasını en geç gerçekleştiren İslâmî organizasyon olmuştur. DİTİB ilk olarak 1982 yılında Berlin'de kurmuş olduğu teşkilatını 1984'te merkezi Köln olacak şekilde genişletmiştir. Günümüzde ülke genelinde kendisine bağlı 896 cami derneği ile DİTİB Almanya'nın en büyük İslâmî kuruluşudur.

Almanya'da kurulmuş irili ufaklı birçok İslâmî organizasyon bulunmaktadır. Bunlardan birçoğuna tezimiz içerisinde değindik. Ancak Almanya genelinde İslâmî

temsil konumunda olan hiçbir İslâmî organizasyon bulunmamaktadır. Her ne kadar KRM bu yönde kurulmuş bir İslâmî organizasyon olarak ön plana çıkmış gibi gözüксе de, gerçekte böyle bir görevi üstlenip üstlenmeyeceğini görmek için zaman gerekmektedir.

1990'lı yıllar Müslümanların Almanya'da kalıcılığının kesinleşmeye başladığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda Müslümanlar izbe yerlerde kurmuş oldukları cami derneklerini daha görünür kılmaya başlamışlardır. Almanca bilen ve Alman vatandaşlığına geçen Müslümanların sayısının artması ise, Müslümanların Alman devlet yetkililerinden daha fazla talepte bulunmalarına yol açmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde Müslümanların Alman toplumuna uyum sorunu yaşadığı söylemi gündemin ilk sıralarını işgal etmeye başlamıştır. Müslümanlara karşı zaten var olan önyargının 11 Eylül vb. olaylarla tetiklenmesi, Müslümanların bir tehdit unsuru olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu çerçevede önlemler almaya yönelen Alman hükümeti, Müslümanların toplumsal hayata intibakı hususunda, entegrasyon çalışmalarına ağırlık vermeye başlamıştır. 2006 yılının Kasım ayında kurulan Alman İslam Konferansı da bu ihtiyacın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Kesin olmayan rakamlara göre günümüzde Almanya genelinde 4,3 milyon Müslüman yaşamaktadır. Almanya'daki Müslümanların %74,1 gibi büyük bir çoğunluğunu Sünni Müslümanlar oluşturmaktadır. Sünni Müslümanlar'dan sonra Aleviler %12,7 ile ikinci sırada gelmektedirler. Şîî Müslümanlar ise %7,1'le üçüncü sırayı almaktadırlar. Almanya'da yaşayan Müslümanların Türkiye ve Balkan ülkeleri ağırlıklı olması, bu ülkede yaşanan İslâmîyet'in %77'lik bir oranla Türklerin İslam anlayışının etkisi altında olduğunu göstermektedir.

Müslümanların Almanya genelindeki nüfusu, birçok Avrupa Birliği ülkesinin nüfusundan daha fazladır. Ancak Alman hükümeti birtakım şartları bahane ederek, İslam'ın ve Müslümanların varlığını tanımama yolunu seçmektedir. Oysa Avrupalı ülkeler arasında İslam'a ve Müslümanlara en yakın millet Almanlardır. Araştırmamız içerisinde detaylı bir şekilde izah etmeye çalıştığımız gibi hem II. Friedrich hem de II. Friedrich Wilhelm Müslümanların gönlünde yer edinmiş Alman İmparatorları olarak tarihe geçmişlerdir. Ancak günümüzdeki Alman hükümet yetkililerinin tavır

ve davranışları seleflerinin aksi yöndedir. 3 Ekim 2010 tarihinde Cumhurbaşkanı Christian Wulff'un yapmış olduğu konuşmayla İslam ve Müslümanları Almanya'ya ait ilan etmesi, sonu gelmez tartışmaların başlangıcı olmuştur. Son günlerde Wulff'un kariyeri üzerinde tartışmalar başlatan ve istifaya sürükleyen kredi krizinin arka planında da yine 2010'daki konuşması yatmaktadır. İçişleri Bakanı Hans-Peter Friedrich'in "İslam Almanya'ya ait değildir. Almanya'nın öncü kültürü Hristiyan batı kültürüdür, İslam kültürü değildir ve gelecekte de olmayacaktır" açıklaması, %65-70 gibi büyük bir kitle tarafından desteklenmesine rağmen, 4,3 milyon Müslüman'ı yok sayması açısından talihsiz bir beyanat olmuştur.

İslam'ın resmen tanınmamasının suçunu Alman makamlarına atmak, Almanya'da kurulmuş İslâmî organizasyonların eksikliğini görmezden gelmek demek olur ki, buda yanlış bir düşüncedir. Müslümanlar en kısa zamanda ya İslam'ı temsil yetkisine sahip bir organizasyon altında bir araya gelmeli ya da mevcut organizasyonlarını tüm Müslümanları kapsayacak şekilde genişletmelidirler. Aksi takdirde İslam resmen tanınmayacağı gibi, organizasyonlar arasında ortaya çıkacak çıkar odaklı kavgalar, Almanya'da zaten var olan olumsuz İslam algısının daha da gelişmesine yol açacaktır. Bu durum okullardaki İslam Din Dersleri içinde aynen geçerlidir. Şuanda Alman hükümetinin kontrolünde verilmekte olan dersler, İslâmî organizasyonların yeterliliklerini kanıtlamamaları durumunda, resmî makamlarca verilmeye devam edecek ve önceliği para kazanmak olan eğitmenlerin elinde İslamsız Müslümanların yetişmesine yol açacaktır.

DİTİB Cami derneklerinde gördüğümüz durum, eğer müdahale edilmezse birkaç kuşak sonra cami derneklerinin cemaatsiz kalacağı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Cami derneklerindeki cemaatin büyük çoğunluğunu birinci kuşak Müslümanlar oluşturmaktadır. İkinci kuşak Müslümanlar daha çok Cuma namazlarında ve hafta sonlarında cami derneklerinde görülürken, üçüncü kuşak Cuma ve bayram namazları dışında neredeyse camiye hiç uğramamaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında kuşaklar arasındaki din algısı farklılığının büyük bir rolü vardır. Din görevlileri tek başlarına bu problemlerin üstesinden gelememektedirler. Bu da cami derneklerinde sosyal pedagog görevlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Görevlendirilecek Sosyal Pedagogların Almanca ve İslâmî meselelere hakim

olmaları, Almanya'daki Müslümanların dinî ve sosyal hayatını kolaylaştıracaktır. Diğer taraftan bu Pedagoglar, Almanlarla olan ilişkide İslam'ın doğru anlatılmasına destek sağlayacakları gibi, cemaatle din görevlisi arasında bir köprü kuracak ve faaliyetlerin cami odaklı gerçekleşmesinde etkin bir görev üstleneceklerdir. 1961'den günümüze kadar geçen 50 yıllık süreçte Almanya'daki Müslümanların içinde bulundukları durumu göz önünde bulunduracak olursak, onlara destek sağlayacak cami merkezli bir sosyal oluşumun, gelecek kuşaklar açısından olmazsa olmaz bir zorunluluk olduğu görülecektir.

KAYNAKÇA

Abdullah, Mohammed S., Geschichte des Islam in Deutschland, Verlag Styria, Graz Wien Köln 1981

Afmataj, Luan, Arnavutluk Bektaşiliği, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu, Marmara Üniversitesi, Sosyala Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009

Akgündüz, Prof. Dr. Ahmet, Çan'dan Minareye Büyük İtiraf, Popüler Kitaplar, İstanbul 2010

Akpınar Dellal, Nevide, Alman Kültür Tarihi'nden Seçme Tarihi ve Yazınsal Ürünlerde Türkler (Avrupa'da Türk İmgesi'ne Bir Katkı), T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002

Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu Bavyera Bölge Temsilciliği tanıtım broşürü, Aralık 2008

Alsayyad, Nezar ve Castells, Manuel, MÜSLÜMAN AVRUPA ya da AVRO-İSLAM Küreselleşme Çağında Siyaset, Kültür ve Vatandaşlık, Tercüme; Savan Zehra, Everest Yayınları, 1. Baskı, Ağustos 2004

Altınbaş, Deniz, Avrupa'da İslam Etkisi: Fransa Örneği, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007

Baliç, İsmail. "Almanya" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, İstanbul 1989, Sayfa; 520-522

Baliç, İsmail, Aydın, Masum Yaşar, "Avusturya" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 4. Cilt, İstanbul 1991 Sayfa; 178-179

Bas,Yasin, Islami in Deutschland – Deutscher Islam?, VDM Verlag Dr. Müller, Saarbrücken 2008

Beksaç, A.Engin, "Endülüs" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 11. Cilt, İstanbul 1995, Sayfa; 225-232

Beydilli, Kemal, "Avrupa" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 4. Cilt, İstanbul 1991, Sayfa; 135-151

- Bilge, Mustafa L., “Arnavutluk” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, III. Cilt, İstanbul 1991, Sayfa; 383,390
- Bosworth, Clifford Edmund, Doğuştan Günümüze İslam Devletleri Tarihi, Kaknüs Yayınları, Türkçesi; Canlı Hande, 1. Baskı, İstanbul 2005
- Brahaj, Sokol, Arnavutluk’ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği’nin Yapıcı Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009
- Budak, Erkan, 11 Eylül Olayları Işığında Almanya’da İslam Algısı: Bir Kopuş mu, Süreklilik mi?, Değerler Eğitim Dergisi, Cilt 6, No. 15, Haziran 2008, Sayfa; 35-67
- Canatan, Kadir, Avrupa’da İslam, Beyan Yayınları, İstanbul Kasım 2005
- Canik, Gülmis Vesile, Sicilya’da Müslümanlar (827-1243), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010
- Cuayyıt, Hişam, Avrupa ve İslam, Türkçesi; Kahraman Kemal, Yıldırım Taner C., Özçelik Nihal, İz yayıncılık İstanbul 1995
- Çataltaş, Betül, Almanya’da Türklere Yönelik Faaliyet Gösteren Türk Sivil Toplum Kuruluşları: Bielefeld Örneği, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006
- Die Grosse Coron Enzyklopädie, Welt Atlas, New World Edition, RV Reise- und Verkehrsverlag, A München 1996
- Djurdiev, Branislav, “Bosna-Hersek” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, VI. Cilt, İstanbul 1992, Sayfa; 297-305
- Haug, Dr. habil. Sonja, Müssig, Stephanie, Dr. Stichs, Anja, Muslimisches leben in deutschland, BANF und DIK, Juni 2009
- Dursun, Davut, “Almanya” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, III. Cilt, İstanbul 1989, Sayfa; 510-520
- Erhan, Çağrı, Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler fakültesi Dergisi, Cilt 51, Sayı 1, Sayfa; 275-287
- Ertek, Ahmet, “Avrupa” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 4. Cilt, İstanbul 1991, Sayfa; 127-132

Göle, Nilüfer, İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa, Çeviri: Berktaç, Ali, Metis Yayınları, 1. Baskı, Mart 2009

Hunke, Sigrid. Avrupanın Üzerine Doğan İslam Güneşi. Bedir Yayınevi 1997

Kahraman, Fatma Zeliha, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yurtdışı Din Hizmetleri: Danimarka Örneği, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2007

Kalın, İbrahim, İslam ve Batı, İSAM, İstanbul Mart 2008

Kaplan, İsmail, Alevice - İnancımız ve Direncimiz, Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu Yayınları, Birinci Baskı, Köln 2009

Karakaş, Vehbi, İslam'ı Avrupalıya Nasıl Anlatmalı?, Sevgi Yayınları, Eylül 2006, İstanbul

Keneş, Bülent, Batı Medyasında İslam İmajı, İz yayıncılık, İstanbul 1998

Kılıçaslan, Erhan, Almanya'daki Türklerin Türk-Alman ilişkileri açısından önemi ve Türk nüfusunun etkinliğinin artırılmasına yönelik alınabilecek tedbirler, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006

Kobal, Yunus, Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Almanya, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2000

Kondo, Saida, Bosna-Hersek Coğrafyası, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003

Köse, Ali, Avrupa ve İslam, İz Yayıncılık, İstanbul 2009

Kurtuluş, Rıza, "Almanya" maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, İstanbul 1989 Sayfa; 522-524

Kurtuluş, Rıza, "Avrupa" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 4. Cilt, İstanbul 1991, Sayfa; 151-159

Lagendijk, Joost ve Wiersma, Jan Marinus, Avrupa'nın Müslüman Komşuları, iletişim yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2009

Lewis, Bernard, Müslümanlar'ın Avrupa'yı Keşfi, Çeviren: Durdu, İhsan, Ayışığı Kitapları, İstanbul Mayıs 2000

McKay, Liz, Thomas, Gareth, Richard, Bryan, Mahon, Kieran and Clayton, Marie, Der Weltatlas, Parragon Books Ltd, Köln

Mora, Necla, Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim, Altıkitap 2008

Nurkiç, Kemal, Bosna-Hersek'in İslamlaşma Süreci (XV ve XVI. yy), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2007

Orgovanyi-Hanstein, Britta, Die Geschichte Europas – Ganz Einfach, Condor Verlag GmbH, 1. Auflage, Krieglach - Wien September 2005

Ortaylı, İlber, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, Timaş Yayınları, 10. Baskı, Aralık 2008 İstanbul

Ortaylı, İlber, Üç Kıtada Osmanlılar, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007

Özdemir, Mehmet, “Endülüs” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 11. Cilt, İstanbul 1995, Sayfa; 211-225

Perşembe, Erkan, Almanya'da Türk Kimliği, Araştırma Yayınları, Ankara 2005

Piplat, Frank, Europäisches Parlament, Informationsbüro in Deutschland, Berlin 2011

Ramazan, Tarık, AVRUPALI MÜSLÜMAN OLMAK Avrupa Bağlamında Kaynakların İncelenmesi, Çeviren; Meral Ayşe, Anka Yayınları 1. Basım Eylül 2005

Sami, Şemseddin, Kamus-ı Türki, Kapı Yayınları, 1. Basım, Ekim 2004

Sander, Oral, Siyasi Tarih ilkçağlardan 1918'e, İmge Kitapevi, 10. Baskı, Ankara Nisan 2002

Sander, Oral, Siyasi Tarih 1918 - 1994, İmge Kitapevi, 10. Baskı, Ankara Nisan 2002

Sarrazin, Thilo, Deutschland Schafft Sich Ab, Verlagsgruppe Random House, 4. Auflage, München 2010

Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Christen und Muslime in Deutschland, Arbeitshilfen 172, Bonn 23. September 2003

- Seyhan, Ercan, Bosna-Hersek'in Jeostratejik Önemi ve Türkiye, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Mart 2007
- Scheuch, Manfred, Historischer Atlas Deutschland, Christian Brandstätter Verlag, Wien 2008
- Southern, Richard William, Ortaçağ Avrupasında İslam Algısı, Türkçesi: Aydoğan, Ahmet, Yöneliş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul Kasım 2001
- Spohn, Margret, Muslimisches Leben in München, Stelle für Interkulturelle Arbeit der Landeshauptstadt München, April 2005
- Şakiroğlu, Mahmut H., "Sicilya" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 37. Cilt, İstanbul 2009, Sayfa; 138,139
- Temel Britannica Cilt III, Yönetim Kurulu Başkanı: Nazar Büyüm, Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1992
- Tibi, Bassam, Boğaz'ın İki Yakası Avrupa ile İslamcılık Arasında Türkiye, Çeviren: Kabakçıoğlu, Sevinç, Doğan Kitapçılık AŞ, 1. Baskı, Haziran 2000
- Topdemir, Hüseyin Gazi, Işığın Yayılımının Niteliği Konusunda Üç Önemli Adım: İbnü'l-Heysem, Kemalüddin El-Farisi, Takiyüddin b. Maruf, AÜDTCFD, c. XXXVIII, sa. 1-2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1998
- Tosun, Cemal, Almanya'da Türk-İslam Kültür Merkezleri: Camiler, İslâmî Araştırmalar, Cilt 6, Sayı 3, 1992, Sayfa; 173-180
- Tosun, Cemal, Din ve Kimlik Almanya'da Camilerde Bir Alan Araştırması, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009
- Usta, Aydın, Müslüman-Haçlı Siyasi İttifakları Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008
- Verfassungsschutzbericht 2009, Bundesamt f. Verfassungsschutz, 2009
- Wunn, Ina, Muslimische Gruppierungen in Deutschland, W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart 2007
- Yavuz, Hakan, Modernleşen Müslümanlar Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti, Kitap Yayınevi, İstanbul Ekim 2008,

Yazır, Elmalı'lı Muhammed Hamdi, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, Temel Neşriyat, İstanbul Ekim 2000

Yılmaz, Hüseyin, Din Eğitimi ve Sosyal Barış, İnsan Yayınları, Temmuz 2003 İstanbul

Yiğit, Ali, Avrupa'nın Sınırları ve Türkiye'nin Avrupa'ya Göre Konumu, FÜSBD, Cilt:10, Sayı:2, Elazığ 2000, Sayfa; 35-50

Zengin, Halise Kader, Almanya'da İslam Din Öğretimi Modelleri, AÜİFD, XLIX 2008, Sayı II, Sayfa; 245-268

Yararlanılan İnternet Sayfaları

<http://afa.home.xs4all.nl/comite/artikel/bundestag2007.pdf>

<http://www.alevi.com>

<http://www.aksiyon.com.tr>

<http://www.atib.org>

<http://www.bayram-festival.de/>

<http://www.bugun.com.tr>

<http://www.cnnturk.com>

<http://www.deutsche-islam-konferenz.de>

<http://www.ditib.de>

<http://www.eunewsturk.com>

<http://www.europa.eu>

<http://www.fes.de>

<http://www.hdbg.de>

<http://www.hurriyet.com.tr>

<http://www.hurriyet.de>

<http://www.igbd.eu>

<http://www.igmg.de>

<http://www.integration-in-deutschland.de>

<http://www.Islamisches-zentrum-muenchen.de>

<http://www.islam-penzberg.de>

<http://www.islamrat.de>

<http://www.izhamburg.com>

<http://www.izir.de>

<http://www.koordinationsrat.de>

<http://www.landtag.nrw.de>

<http://www.orf.at>

<http://www.osmanische-herberge.de>

<http://www.schwetzingen-schlossgarten.de>

<http://www.sehitlik-camii.de>

<http://www.semerkanddergisi.com>

<http://www.shenlik.de/>

<http://www.sueddeutsche.de>

<http://www.tagesschau.de>

<http://www.turkfederasyon.com>

<http://www.ub.uni-heidelberg.de>

<http://www.vikz.de>

<http://www.welt.de>

<http://www.zentralrat.de>

Görüşülen Şahıslar

Ahmed El Koura, 1957 Fas doğumlu, Lise mezunu, Ticaret Uzmanı/Büro Elemanı, Fas-Alman Toplumunu Dayanışma Derneği (Marokkanisch-Deutsche Assoziation für Beratung und Gemeinwesen e.V.) Başkanı

Aykan İnan, 12.16.1978 Regensburg/Almanya doğumlu, Siyasal Bilimler/Üniversite mezunu, DİTİB – Bavyera Münih Bölgesi Eyalet Birliği Müdürü Oğuz Üçüncü, 1969 Hamm/Almanya doğumlu, Makine Mühendisi, IGMG Genel Sekreteri

Erol Pürlü, 1969 Sivas doğumlu, İslam Bilimci/ Üniversite mezunu, VIKZ Diyalog sorumlusu

Erol Yazıcıoğlu, 01.01.1962 Elmalı/Şarkışla/Sivas doğumlu, Ortaöğretim mezunu, ATB Genel Başkanı

Harry Harun Behr, 13.06.1962 Koblenz/Almanya Doğumlu, Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg’de İslam Din Eğitimi Profesörü

İsmail Kaplan, 1950 Tokat/Niksar doğumlu, Makine Yüksek Mühendisi/Sosyal Pedagog/Üniversite mezunu, AABF Eğitim ve Proje Sorumlusu

Mahmut Altınzencir, 24.09.1979 Greven/Almanya doğumlu, Hukuk Fakültesi Yüksek Lisans/Üniversite mezunu, IDIZEM Münih Kültürlerarası Diyalog Merkezi Müdürü

Mahmut Aşkar, 1952 Iğdır doğumlu, Matalorji Mühendisi/Üniversite Mezunu, ATİB genel sekreteri

Muhammad Ahmad Rashid, 03.10.1963 Chioniot/Pakistan doğumlu, İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans mezunu, Ahmadiyya Muslim Jamaat in der Bundesrepublik Deutschland e.V. Güney Almanya Eğitim Sorumlusu

Varol Eren, 15.07.1979 Erkelenz/Almanya doğumlu, Hukuk Fakültesi mezunu, Avukat, Cem AAF eski Genel Sekreteri

Zulhajrat ef. Fejzullahu, 01.01.1950 Gracon/Üsküp/Mekadonya doğumlu, İlahiyat Fakültesi/Üniversite Mezunu, İmam, UIAZD Genel Başkanı